

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA

DNY PRÁVA 2017

DAYS OF LAW 2017

Část II.
(Re-)kodifikace úspěšné a neúspěšné

ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS

IURIDICA

vol. 613

SPISY PRÁVNICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

řada teoretická
svazek č. 613

DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017

Část II.

(Re-)kodifikace úspěšné a neúspěšné

Eds.:

Ladislav Vojáček, Pavel Salák, Jiří Valdhangs

Masarykova univerzita
Brno 2018

Recenzenti:

JUDr. Kamila Bubelová, Ph.D.

JUDr. Mgr. Radek Černoch, Ph.D.

JUDr. Mgr. Ondřej Horák, Ph.D.

Mgr. Lucie Mrázková

Mgr. Marek Novák

Mgr. Alžbeta Perejiová

doc. JUDr. Pavel Salák, Ph.D.

doc. JUDr. Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M.

prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.

© 2018 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8954-9 (online : pdf)

Obsah

Assessment of the New Electoral Law in Hungary	7
<i>Lajos Csörgits</i>	
Ján Kitonič – neplánovane kodifikátorom?	16
<i>Tomáš Gábris</i>	
Rodinné právo vo svetle kodifikácií počnúc 19. storočím do súčasnosti.....	44
<i>Alexandra Letková, Lenka Martincová</i>	
Kodifikace trestního práva v poúnorovém Československu.....	66
<i>Dominik Macek</i>	
Manželské majetkové právo v československom právnom poriadku a tendencie jeho vývoja v podmienkach samostatnej Českej a Slovenskej republiky	83
<i>Jana Muránska</i>	
Impact assessment in local legislation	109
<i>Klára Nagy</i>	
Římskoprávní pohled na nabývání plodů v novodobých kodifikacích	122
<i>Marek Novák</i>	
Kodifikácia Zákonníka práce a jej vzťah k Občianskemu zákoníku	136
<i>Miriam Laclavíková, Andrea Oľšovská</i>	
Bolestné v obecném zákoníku občanském a návrhu občanského zákoníku z roku 1937	153
<i>Ondřej Pavelek</i>	

Dispozice s uvolněným zástavním právem v Osnově čs. občanského zákoníku 1937 a NOZ	165
<i>Alžbeta Perejďová</i>	
Československý zákon o rodinnom práve z roku 1949 – osvedčený hodnotový pilier súčasného rodinného práva?	177
<i>Ivana Šošková</i>	
Rekodifikácia práva Latinskej cirkvi	194
<i>Vojtech Vladár</i>	
Od kupce k obchodníkovi a rychle zpět	226
<i>Ladislav Vojáček</i>	
Codification problems of Polish administrative law	239
<i>Paulina Bieś-Srokosz, Ewelina Żelasko-Makowska</i>	

Assessment of the New Electoral Law in Hungary

Lajos Csörgits

Deák Ferenc Faculty of Law and Political Sciences,
Széchenyi István University, Hungary

Abstract in original language

2013-ban Magyarországon az Országgyűlés új választójogi törvényt fogadott el, amelyet már a 2014. évi választások során a választási irodák alkalmaztak. Ily módon számos tapasztalat ennek tükrében összegyűlt. 2018-ban és 2019-ben újabb választások lesznek, és a felkészülés időszaka már megkezdődött. A kérdés az, hogy a korábbi évek tapasztalata mennyiben tud beépülni a választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvénybe. A törvény előnyeit és hátrányait jelen tanulmány keretében egyaránt bemutatom, különös tekintettel az ajánlás és jelöltállítás szabályaira.

Keywords in original language

Magyar választási szabályok; ajánlóiívek; jelöltállítás; visszaélések; az új szabályozás előnyei.

Abstract

The Hungarian Parliament passed the act on electoral procedure in 2013, which was applied during the elections of the Members of Parliament, the members of the European Parliament, the local representatives and mayors. Now we have some experience which should be taken into account during the recent legislative process. In 2018 and 2019, elections will take place in Hungary and the preparation phase has started. The question is whether the experience of the professionals will be implemented in the act or not. I would highlight both advantages and disadvantages of the new act.

Keywords

Electoral Law in Hungary; Recommendation Sheets; Nomination of a Candidate; Abuses; Advantages of the New Regulation.

1 Introduction

The Hungarian Parliament passed a new law on electoral procedure in 2013¹. It was applied during the elections of 2014, so now we have enough experience related thereto.² I examine the regulations on recommendations. Their rules have been amended in 2013, but problems and new needs have been arisen. Several misuses have happened. I collect these issues and I give suggestions how to solve them. In 2018, there will be the election of the members of Parliament, so these problems shall be solved and ruled in a proper way.

Now it is a really interesting topic, because these days parties and independent candidates are applying for recommendation sheets in order to collect signatures from the voters between 19 February 2018 and 5 March 2018. The parties are much more active than they were on the occasion of former elections. I think that they have now enough information about the new rules and experience, so about the possibilities. They know that candidacy goes along with State support. It encourages the competition between parties, so it supports the democracy.³ However, it has another side, as well. I will examine the advantages and disadvantages of the procedure of recommendation.

2 Rules of recommendations in the present and in the past⁴

The act on electoral procedure determines the rules on the support of candidates, which says that the “*support for candidates may be expressed on recommendation sheets*”. Recommendation sheets are not delivered to voters, but they “*may be requested (following the call for election) by voters who wish to become candidates and by nominating organizations from the election office operating alongside the election commission with competence to register the candidate*”.⁵

---

¹ Act XXXVI of 2013 on electoral procedure.

² SZEKERES, Antal. Gondolatok az új választási eljárási törvényről két választás tapasztalatai alapján. *ÚJ MAGYAR KÖZIGAZGATÁS*, 2014, No. 3, pp. 45–49.

³ UNGER, Anna. A demokratikus választások alkotmányos és politikai ismérvei és a magyar választási rendszer. *FUNDAMENTUM*, 2014, No. 4, 8 p.

⁴ NAGY, Klára. The legal consequences of supporting candidates on recommendation sheets in an illegal way. *ACTA JURIDICA HUNGARICA: HUNGARIAN JOURNAL OF LEGAL STUDIES*, 2015, Vol. 56, No. 1, pp. 30–38.

NAGY, Klára. *Fejezetek a választások adatkezelési kérdéseinek köréből*. Budapest–Pécs: Dialóg–Campus, 2015, pp. 29–45.

⁵ Art. 120(1)–(2) of Act XXXVI of 2013.

The name of the recommending voters, their personal identification number, their Hungarian address and their mother's name shall be filled in the recommendation sheet, and they shall sign it with their own hand. As a new rule the recommendation sheet shall include also the name and the signature of the person collecting the recommendations.⁶

There are 8 lines for the recommendations on each recommendation sheet,⁷ so 8 voters may recommend a candidate on one recommendation sheets. But there are many invalid recommendations on the sheets, because of the incorrect or incomplete data of the voters or in the absence of the name or the signature of the collecting person.

The form of the recommendation sheet⁸ is the following:

Name of the candidate and the nominating organisation or the fact of nominating an independent candidate				AJÁNLÓI ÓV			Szenátor	
				Type of election	választásra ajánlásra	P.II.		
				TELEPÜLET/SÍKTERÜLET..... utolsó egységi választókerület/REGYIO				
1. Olvasható címleírás és utolsó:	Személyi azonosító:	Aznya neve:	Aláírás:					
		Iratnyitószám: Település:	Utsa, hármasz:					
2. Olvasható címleírás és utolsó:	Személyi azonosító:	Aznya neve:	Aláírás:					
		Iratnyitószám: Település:	Utsa, hármasz:					
3. Olvasható címleírás és utolsó:	Személyi azonosító:	Aznya neve:	Aláírás:					
		Iratnyitószám: Település:	Utsa, hármasz:					
4. Olvasható címleírás és utolsó:	Személyi azonosító:	Aznya neve:	Aláírás:					
		Iratnyitószám: Település:	Utsa, hármasz:					
5. Olvasható címleírás és utolsó:	Személyi azonosító:	Aznya neve:	Aláírás:					
		Iratnyitószám: Település:	Utsa, hármasz:					
6. Olvasható címleírás és utolsó:	Személyi azonosító:	Aznya neve:	Aláírás:					
		Iratnyitószám: Település:	Utsa, hármasz:					
7. Olvasható címleírás és utolsó:	Személyi azonosító:	Aznya neve:	Aláírás:					
		Iratnyitószám: Település:	Utsa, hármasz:					
8. Olvasható címleírás és utolsó:	Személyi azonosító:	Aznya neve:	Aláírás:					
		Iratnyitószám: Település:	Utsa, hármasz:					
<p>Egy választópolgár egy jelekkel csak egy adárválasztóhoz köthető!</p> <p>☐ Az ajánládot azonosító vonalkód helye</p> <p>☐ az aláírót gyűjti polgár neve</p> <p>☐ az aláírót gyűjti polgár aláírása</p>								
<p>Name and signature of the person collecting the recommendations</p>								

⁶ Art. 122 (2), (6)of Act XXXVI of 2013.

⁷ Appendices 20–21of Decree No. 28/2013. (XI. 15.) KIM of the Ministry of Public Administration and Justice; Appendix 16 of Decree No. 4/2014. (VII. 24.) IM of the Ministry of Justice.

⁸ Appendix 16 of Decree No. 4/2014. (VII. 24.) IM of the Ministry of Justice.

One voter is allowed to recommend more than one candidate. However, he or she is allowed to recommend one candidate only once; “*any further recommendations shall be invalid*”.⁹

“*A reduction in the number of data protection abuses has been expected because of the multiple recommendations and the decrease of the required number of recommendations.*”¹⁰

But in reality, it has not been achieved. We should take into consideration that parties and candidates are entitled to receive state support for the election campaigns if they receive enough recommendations and they are registered by the election commissions. Consequently, the fight for recommendations is very heavy.

“*Recommendation sheets may be requested (following the call for election) by voters who wish to become candidates and by nominating organizations from the election office operating alongside the election commission with competence to register the candidate.*”¹¹ “*The election office shall hand over the recommendation sheets to the applicant without delay but no sooner than on the 48th day before the voting and in the requested quantity.*”¹²

Collecting recommendations can take up to 2 weeks. Candidates shall be notified on the thirty-fourth day before the day of voting at the latest.¹³

All recommendation sheets should be handed over to the election office by this deadline. “*In case of a breach of this obligation, the competent election commission shall issue a fine, proceeding ex officio.*” The fine for every missing recommendation sheet should amount to 50.750 forints in case of elections of Members of Parliament and of the European Parliament, but 10 000 forints concerning municipal elections. “*A fine shall not be issued on recommendation sheets handed over one day after the deadline (...) in case the recommendation sheet does not include any recommendations.*”¹⁴

Pursuant to the former electoral act¹⁵, proposal coupons were forwarded to the voters which contained the necessary data of the voter. Only the name of the recommended candidate had to fill in and the citizen had

---

⁹ Art. 122(3)-(4) of Act XXXVI of 2013.

¹⁰ Art. 120(2) of Act XXXVI of 2013.

¹¹ Art. 121(2) of Act XXXVI of 2013.

¹² Art. 252(1), 307/G(1), 318(1)of Act XXXVI of 2013.

¹³ Art. 124(2)-(3) of Act XXXVI of 2013.

¹⁴ Act C of 1997 on Electoral Procedure.

to sign it.¹⁵ Candidates were proposed “*on the proposal coupon by delivering the coupons filled in to the representative of the candidates, or the nominating organisations.*”¹⁶ The proposal coupons forwarded to voters contained the name of the election, the voters’ first name(s) and family name, address, personal identification number. The voter had to indicate the first name(s) and family name of the person proposed, the name of the nominating organisation, or the fact of nominating an independent candidate. The proposal coupon had to be signed by the voter with his or her own hand.¹⁷ The act laid down that proposals may not be withdrawn.¹⁸

AJÁNLÓSZELVÉNY

Type of the election

A ..... évi országgyűlési képviselő-választáson jelöltnek ajánlom:

Jelölt neve:

Name of the candidate and the nominating organisation or the fact of nominating an independent candidate

Jelölő szervezet(ek) neve vagy „független jelölt”:

Az ajánló választópolgár adatai:

Családi és utónév:

Personal data and signature of voters

Lakóhely:

személyi azonosító

saját kezű aláírás

It was and it is “*prohibited to give advantage or to promise to give advantage to the proposer or with respect to the proposer to another person for the proposal; or to ask for or accept advantage or a promise to give advantage for the proposal*”¹⁹

¹⁵ PETROVICS, Nándor. Az ajánlószelvények és a jelöltállítási rendszer problémái az országgyűlési képviselő választáson. In: Országgyűlési választások. 2010. Aktuális közigöi és politológiai kérdések. 2010, pp. 91–100.

¹⁶ Art. 47(1) of Act C of 1997 on Electoral Procedure.

¹⁷ Art. 47(2) of Act C of 1997 on Electoral Procedure.

¹⁸ Art. 46(4) of Act C of 1997 on Electoral Procedure.

¹⁹ Art. 48(3) of Act C of 1997 on Electoral Procedure.

At this point, I will highlight the major differences between the former and the current rules on recommendation as follows:

Former rules	Current rules
Recommendation on proposal coupons with 1 voter's signature	Recommendation on recommendation sheets with 8 voters' signature
Proposal coupons are delivered to voters	Recommendation sheets are requested by the parties and independent candidate
Originally, proposal coupons contain the voters' personal data and they were not verified by the leader of the elections office	Originally, there are no personal data on the recommendation sheets and they are verified by the leader of the elections office
One recommendation on one proposal coupon	Eight recommendations on one recommendation sheet
We did not know the person who collected the recommendations	Also the person who collects the recommendations signs the recommendation sheets
750 recommendations are necessary to be a candidate	500 recommendations are necessary
One voter was allowed to recommend only one candidate	One voter is allowed to recommend more than one candidate
Abuses like sale or theft of proposal coupons	Abuses like sale of database of voters, falsifying signatures of voters, illegal data handling

3 Pros and cons regarding the recommendation rules

The new rules have several advantages, but disadvantages, as well. It made the smaller parties possible to take part in the election to nominate candidates, because multiple recommendations are accepted and the number of the necessary recommendations is reduced to 500 signatures (instead of 750).

The proposal coupon is replaced by recommendation sheets. This solution is also very welcome. Thus recommendation sheets are not delivered to the voters, but the parties may apply for it and may collect recommendations on them. Many abuses can be prevented thereby. Before 2014, voters, homeless people and parties traded with it. Thus it does not continue. But other abuses have arisen.

The new rules regulate the state support, as well. Parties get 1 million forints as state support by each candidate. They can spend it for election campaign. It is a high motivation to collect recommendations. In 2014, it happened that several new parties were established, got the state support and after the election they disappeared without settling account. In 2014 these small parties traded with the data of voters: they sold the data of the people recommending their candidates on their recommendation sheets to the other small parties, and vice versa. Consequently, both of them benefited therefrom. However, it is a criminal offence on its own. Moreover, they falsified the signature of the voters, as well. It is another criminal offence.²⁰ Election offices have no means to control it. It was an excellent opportunity to the parties to gain money without any responsibility. Perpetrators are not detected, but millions forints have spent.

Pros	Cons
Made the smaller parties possible to take part in the election to nominate candidates ²¹	No settle account
Proposal coupon is replaced by recommendation sheet	Trade with personal data
Are not delivered to the voters	Falsifying signature
Expectations: fewer abuses	No accountability, no criminal liability
Regulate the state support	Election offices have no means to control

4 Conclusion

I can declare that the original idea – bigger competition among parties – is acceptable, but in reality, it has not worked well. Bigger problems shall be solved: criminal liability, accountability regarding the state support, data protection and so on. First, the election offices get in contact with the perpetrators, so I think that they should have authority to check their behaviour, legal statements, etc., or if it is obvious, they may ask for justification.

²⁰ NAGY, Klára. A választás rendje elleni cselekmények büntetőjogi megítélezése. *MAGYAR JOG*, 2015, No. 3 pp. 143–151.

²¹ CSÖRGITS, Lajos. A választási rendszer aktuális kérdései a parlamenti választások és az új törvények tükrében. *Új Magyar Közgazgatás*, 2010, Vol. 3, no. 6–7, pp. 7–18.

However, my information is that the Hungarian Parliament does not want to amend the act, so maybe the problem will remain. I expect that more parties will try to gain state support, because now about 400 parties are registered at courts. In 2014, this number was only about 150.

I think that it is a very good point that a group of citizens are much more active on political agendas and they establish parties, they have interests to be enforced. However, voters' activity is not so high. The election will be held on 8 of April, so the exact number of voter turnout will be public on that day. It is the question of the future.

Literature

CSÖRGITS, Lajos. A választási rendszer aktuális kérdései a parlamenti választások és az új törvények tükrében. *Új Magyar Közgazgatás*, 2010, Vol. 3, no. 6-7, pp. 7–18.

NAGY, Klára. A választás rendje elleni cselekmények büntetőjogi megítéése. *MAGYAR JOG*, 2015, No. 3, pp. 143–151.

NAGY, Klára. *Fejezetek a választások adatkezelési kérdéseinek köréből*. Budapest–Pécs: Dialóg-Campus, 2015.

NAGY, Klára. The legal consequences of supporting candidates on recommendation sheets in an illegal way. *ACTA JURIDICA HUNGARICA: HUNGARIAN JOURNAL OF LEGAL STUDIES*, 2015, Vol. 56, no. 1, pp. 30–38.

PETROVICS, Nándor. Az ajánlószelvények és a jelöltállítási rendszer problémái az országgyűlesi képviselő választáson. In: *ORSZÁGGYÜLÉSI VÁLASZTÁSOK 2010. Aktuális közjogi és politológiai kérdések*. 2010, pp. 91–100.

SZEKERES, Anta. Gondolatok az új választási eljárási törvényről két választás tapasztalatai alapján. *ÚJ MAGYAR KÖZIGAZGATÁS*, 2014, no. 3, pp. 45–49.

UNGER, Anna. A demokratikus választások alkotmányos és politikai ismérvei és a magyar választási rendszer. *FUNDAMENTUM*, 2014, no. 4, pp. 5–21.

Act C of 1997 on Electoral Procedure.

Act XXXVI of 2013 on electoral procedures.

Act LXXXVII of 2013 on the Transparency of Campaign Costs related to the Election of the Members of the National Assembly.

Decree No. 28/2013. (XI. 15.) KIM of the Ministry of Public Administration and Justice on the detailed rules on the tasks of election offices in the elections of Members of Parliament and of members of the European Parliament, on the form of documents applied during the electoral procedure and on determining the range of the national aggregate data of the election results.

Decree No. 4/2014. (VII. 24.) IM of the Ministry of Justice on the detailed rules on the tasks of election offices in the elections of representatives and mayors of municipalities and in the elections of representatives of national minority local self-governments; and on the form of documents applied during the electoral procedure.

Contact – e-mail

csorgits.lajos@gyor-ph.hu

Ján Kitonič – neplánovane kodifikátorom?¹

Tomáš Gábriš

Právnická fakulta, Univerzita Komenského
v Bratislave, Slovenská republika

Abstract in original language

Uhorské právne dejiny sú bohaté na príklady právnických spisov, ktoré nadobudli silu obyčajového práva a stali sa tak obdobami „kodifikácie“ práva. Jedným z menej pripomínaných prípadov je osud diela Jána Kitoniča, ktoré bolo zaradené do oficiálnej zbierky uhorského práva *Corpus Iuris Hungarici*. Príspevok približuje život a tvorbu tohto autora a jeho osobitný význam pre dejiny uhorského procesného práva.

Keywords in original language

Kitonič; Directio methodica; Uhorsko.

Abstract

The Hungarian legal history is rich in examples of legal treatises that have obtained binding force through customary law and have thus become equal to „codifications“ of law. One of the rather neglected examples is the fate of a work authored by Joannes Kithonich, which was included in the official collection of Hungarian laws, *Corpus Iuris Hungarici*. The contribution introduces the life and works of this author and his significance especially for the history of Hungarian procedural law.

Keywords

Kithonich; Directio methodica; Hungary.

1 Úvod

Uhorské právne dejiny sú bohaté na príklady právnických spisov, ktoré nadobudli silu obyčajového práva a stali sa tak obdobami „kodifikácie“ práva.

¹ Príspevok je výstupom grantu VEGA 1/0638/18 – Hospodárske právne dejiny: hospodárstvo a podnikanie v právnych dejinách.

Okrem diela *Opus Tripartitum*, ktoré pôvodne nemalo ambíciu byť „iba“ právnickým spisom, ale skutočnou stredovekou inkorporáciou práva, a preto nie celkom do nášho naznačeného konceptu zapadá, musíme spomenúť primárne také diela ako bola učebnica trestného práva od Tivadara Paulera z roku 1864, či tzv. žltá kniha – dočasný trestný poriadok Károlya Csemegiho, ktorý sa na súdoch používal od roku 1872, keď ho minister spravodlivosti István Bittó rozoslal súdom.² Do tejto kategórie napokon môžeme radíť aj známe Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861, ktoré sice majú paragrafovú podobu, ale tie boli písané „iba“ ako „právnický návod“.

V tomto príspevku sa však zameriame na iné konkrétnie, a doteraz nespomenuté dielo, ktoré tiež zapadá do spomenutej množiny právnických spisov – dielo Jána Kitoniča *Directio methodica*, ktoré – hoci sa vnútornie člení na hlavy a články – tiež nepredstavuje text právneho predpisu, ale „iba“ sumár teórie a praxe občianskeho a trestného procesného práva používaného na úrovni uhorského najvyššieho súdu – kráľovskej kúrie, resp. jej nižšej zložky v podobe kráľovskej tabule (so stručnými dodatkami týkajúcimi sa konania na stoličných súdoch a na cirkevných súdoch).

Ján Kitonič toto dielo (plným názvom *Directio Methodica Processus Iudiciorum Iuris Consuetudinarii Inclyti Regni Hungariae*³) publikoval v úplnom závere svojho života – tesne pred svojou smrťou v roku 1619, a to zároveň s druhým svojím dielom – prevažne hmotnoprávnou prácou *Centuria certarum contrarie-tatum et dubietatum ex decreto Tripartito desumptarum et resolutarum*, ktorá následne zdieľala podobný osud ako *Directio methodica*. Okrem toho, že obe diela boli knihami, ktoré verne odrážali platné právo – v podobe pravidiel procesného práva, resp. (v druhom prípade) vysvetliviek k dielu *Opus Tripartitum* – a už len preto požívali medzi uhorskými právnikmi príslušnú autoritu, obe uvedené diela sa už o niekoľko desaťročí zaradili aj do oficiálnej

² KOVÁCS, K. *Zur Geschichte des ungarischen Strafrechts und Strafprozessrechts 1000 – 1918 (kurzer Überblick)*. Budapešť: ELTE, 1982, s. 80; Pozri tiež LAČLAVÍKOVÁ, M. a A. ŠVECOVÁ (eds.). *Pramene práva na území Slovenska II. (1790–1918)*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012, s. 570.

³ Najnovšou modernou edíciou je chorvátska edícia z roku 2004: *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004.

zbierky uhorských zákonov – *Corpus Iuris Hungarici*.⁴ Táto zbierka je pritom charakteristická práve tým, že okrem samotného textu zákonov obsahovala aj množstvo právne záväzných príloh – okrem Kitoničových dvoch spomenutých prác tiež zahŕňala Opus Tripartitum, články tavernikálneho práva, prísažné formuly a zoznamy kráľov, palatínov, prímasov a komitátov, ako aj prevzatý rakúsky trestný zákonník *Praxis criminalis Ferdinandea* a tereziánske Regulamentum militare. Faktom zaradenia prílohy do *Corpus Iuris Hungarici* sa dávalo oficiálne najavo, že príslušné dielo je právne záväzné, odráža platné právo a nie je možné ho meniť – zbierka sa totiž považovala za *corpus clausum* (uzavreté dielo). Takýto status preto svojím zaradením do príloh zbierky začali požívať aj Kitoničove diela, z ktorých si však na tomto mieste bližšie predstavíme iba zmienenú *Directio methodica*. Práve toto dielo, pôvodne mienené „iba“ ako praktická príručka, sa totiž vďaka povesti, ktorú si svojou kvalitou získalo, a následne vďaka zaradeniu do oficiálnej uhorskej zbierky zákonov, stalo – osobitne aj vzhľadom na svoju premysленú vedeckú štruktúru – prvou *sui generis* „kodifikáciou“ uhorského procesného práva, hoci prevažne len na úrovni procesu v najvyššej inštancii – pred uhorskou kúriou (kráľovskou tabuľou).

Vskutku, už čoskoro po svojom vzniku sa toto dielo začalo všeobecne používať ako v súdnej praxi, tak aj ako zásadný učebný text na právnických vzdelávacích zariadeniach, vrátane Trnavskej univerzity, a používalo sa dokonca až do roku 1848,⁵ hoci už od roku 1723, od reorganizácie systému súdnictva a najvyššieho súdu Uhorska, sa niektoré jeho pasáže stali obsolétnymi. Napriek tomu však toto dielo vykázalo celkovo pomerne

⁴ Samostatné vydania tohto diela vyšli v rokoch: 1619, 1634, 1647, 1650, 1700, 1701, 1724, 1734, 1785. Ako súčasť *Corpus Iuris Hungarici* bolo dielo publikované v rokoch: 1696, 1734, 1740, 1748, 1751, 1777, 1779, 1822, 1844/47. Podľa KRAPAC, D. Urednícke napomene o pririedovaní i prevodeniu Kitoničeve Metodične upute u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva. In: *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. xxv. Preklad diela do maďarčiny prípravil János Kászonyi v roku 1647. Vo vydani z roku 1751 sa nachádzajú niektoré drobné zmeny a úpravy oproti pôvodnému zneniu, a to aj napriek tomu, že *Corpus Iuris Hungarici* bol *corpus clausum* a oficiálne sa zásahy do diel v nôm uverejnených nepripúšťali. Pozri *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. 733 a nasl.

⁵ WENZEL, G. Kitonich János XVII. századbeli magyar jogtudósrol és munkáiról... In: *Magyar Akademiai Értesítő 1851-ről*. Pešť: Eggenberger, 1851, s. 128.

úctyhodnú životnosť – právnu prax aj teóriu priamo ovplyvňovalo vyše 200 rokov! Z tohto hľadiska určite iba nezaslúžene nie je jeho význam v dejinách uhorského procesného práva dostatočne zvýrazňovaný. O nápravu sa pokúsimme práve týmto článkom.

2 Právnická vzdelanosť v hornom Uhorsku 17. a 18. storočia

Ján Kitonič, ktorého životu a dielu chceme na tomto mieste venovať pozornosť, nie je jedinou novovekou osobnosťou uhorského právnického života, ktorej spisy o uhorskom práve sa nám zachovali dodnes. Je však výnimočný tým, že práve jeho diela boli zaradené do *Corpus Iuris Hungarici*, čím sa odlišil od ostatných dobových právnikov.

Pre lepší dobový kontext Kitoničovho diela, spomeňme tu aspoň niektoré osobnosti 17. a 18. storočia, ako svedkov a súputníkov Kitoničovej právnickej autority. Zmieniť určite treba osobitne známeho Martina Szentiványho (Svätojánskeho), ktorý, hoci neprávnik, bol otcom-zakladateľom zmienenej uhorskej zbierky zákonov *Corpus Iuris Hungarici* (prvýkrát bola vydaná pod týmto názvom práve jeho starostlivosťou v Trnave v roku 1696, a hneď do nej zaradil aj Kitoničove práce),⁶ ale tiež Jána Okoličániho, Pavla Olasza, Ladislava Kegleviča, Jána Pravotického, Jána Szegedího, Jána Lázára a Františka Homoród-Szentpáliho, alebo ďalších právnikov, ktorých poznáme ako spoluautorov návrhu glos k dielu *Opus Tripartitum* – pod názvom *Novum tripartitum* – z obdobia po roku 1715: Nedecký, Bošáni, Borsy, Skarica, Benčík a ī. Z menej známych osobností s právnickým vzdelaním možno z obdobia 17. storočia spomenúť napríklad Krištofa Teuffela z Košíc (*Cristophorus Teuffel Cassovia-Pannonius*), ktorý v roku 1615 v Jene v rámci svojho právnického štúdia vydal *Disputatio juridica de contractibus realibus - praeside v.c. Jeremia Reussnero*.⁷ O procesnom aj hmotnom práve doma v Uhorsku písal napríklad Martin Fejérpataki-Belopotocký z Kolačína, syn liptovského suds Juraja, po roku 1630 statkár v Dolnej Malatinej, ktorý iba v rukopise zanechal právnický spis *Juris consuetudinartii incl. regni Hungariae certae quaedam observationes*,

⁶ Po vzniku zbierky zákonov *Corpus Iuris Hungarici* mnohí autori vydávali registre uľahčujúce používanie tejto zbierky zákonov a vyhľadávanie v nej – boli to najmä Ján Sambucus, Eudovít Bodo, Štefan Aszalai, Ján Szegedi, Jozef Benčík a Ignác Eötvös.

⁷ KUZMÍK, J. *Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu*. Zr. 2 N-Ž. Martin: Matica slovenská, 1976, s. 757.

multis vicibus in Tabula... Judiciali ac in comitatibus, in processibus causarum usurpatae z rokov 1622–1630.⁸ Andreas Glosius zase v roku 1649 v Prešove zredigoval a odpísal pre svojho prešovského patróna J. Gesztelio zbierku právnych nariem s titulom *Promptuarium politicum de libertatibus, juribus, consuetudinibus*,⁹ a Johannes Serpilius III. v roku 1650 napísal dielo *Compendiosa delineatio totius juris canonici et civilis... in gratiam tironum studii juris consignata* (Levoča 1651, 2. vyd. Jena 1675) a v rukopise zanechal dielo *Conciliatio juris Hungarici cum jure canonico et civili*.¹⁰

Z 18. storočia potom môžeme osobitne uviest' už aj akademických právnikov, ktorí pôsobili na trnavskej právnickej fakulte (založenej v roku 1667): Ján Jozef Rendek v 1. pol. 18. stor. v Trnave ako romanista porovnával rímskoprávne úpravy s normami kanonického a domáceho uhorského hmotného i procesného práva; František Koller, ktorý na trnavskej právnickej fakulte pôsobil už na prelome 17. a 18. storočia, bol zase osobnosťou pre nás v tomto príspevku osobitne zaujímavého občianskeho práva procesného a zanechal nám viacero právnických prác v rukopise, ktoré sú uložené v univerzitnej knižnici v Budapešti;¹¹ z jeho nástupcov, Pavel Khlosz sa okrem procesného práva venoval osobitne aj organizácii súdnictva – aj jeho rukopisné práce sú dodnes uložené v univerzitnej knižnici v Budapešti.¹² Obaja uvedení procesualisti pritom vo svojom myslení a výučbe procesného práva nevyhnutne vychádzali práve aj z diela Jána Kitoniča, z ktorého sa na trnavskej právnickej fakulte ešte aj v 18. storočí procesné právo učilo.¹³

⁸ KUZMÍK, J. *Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu*. Zv. 1 A-M. Martin: Matica slovenská, 1976, s. 221.

⁹ KUZMÍK, J. *Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu*. Zv. 2 N-Ž. Martin: Matica slovenská, 1976, s. 256–257.

¹⁰ Tamže, s. 664. Narodil sa v Ľubici v roku 1623 ako syn tamojšieho diákona Johanna Serpilia II. Študoval v Ľubici, Kežmarku, Rožňave, Blatnom Potoku, tri roky filozofiu v Kráľovci a právo v Elblagu. V Nemecku pôsobil ako právnik, v Levoči sa stal prokuratorom – *director causarum* Levoče, Bardejova, Košíc a Sabinova. Od r. 1660 žil a r. 1686 zomrel v Šoproni.

¹¹ REBRO, K. Právnická fakulta trnavskej univerzity. In: Trnavská univerzita v slovenských dejinách. Bratislava: VEDA, 1987, s. 131–132.

¹² Jeho prvá práca „*Praxis seu forma processualis fori spiritualis in Mariano-Apostolici Hungariae regno usu recepta*“ (1756) sa považuje za neprekonanú teoreticko-praktickú smernicu pre právnikov o kánonickom práve v Uhorsku.

¹³ DAMAŠKA, M. Ivan Kitonić i njegova Directio Methodica. In: *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. III.

Napriek uvedenému početnému zástoju ako praktických tak aj akademickej právnikov však žiadny zo spomenutých autorov 17. a 18. storočia nezískal také teoretické a praktické uznanie ako Kitonič a jeho dve práce, ktoré sú navyše už svojím vznikom osobitne zviazané s územím Slovenska (horného Uhorska) – najmä s Trnavou.

3 Osoba Jána Kitoniča (1560/61–1619)

Johannes Kitonič, Kittonich, Kithonich, resp. pôvodne po chorvátsky Kitonič, sa narodil v roku 1560 (alebo 1561) v chorvátskej rodine pôvodom z Kostanice, ktorá sa pred tureckým nebezpečenstvom prestahovala na hornouhorské územie. Predpokladá sa, že Kitonič sa narodil už keď bola rodina na území Slovenska¹⁴ – a to buď vo Veľkých Šenkvičach alebo v Naháči, kde sa v tom čase vyskytovala početná kolónia chorvátskych utečencov pred osmanským nebezpečenstvom.¹⁵

Od roku 1587 Kitonič študoval právo – v nedalekom rakúskom Grazi, nakoľko na Slovensku, resp. v Uhorsku aktuálne právnická fakulta neexistovala. Po dokončení štúdia, v roku 1590 dostal od panovníka spolu s príbuznými špachtický titul a predikát „de Koszthanicza“ a následne svoje právnické vzdelanie využíval v štátnej (verejnej) službe – postupne pôsobil najprv ako podžupan Mošonskej stolice, potom ako finančný prokurátor,¹⁶ d'alej v rokoch 1606-1609 dočasne pôsobil v Chorvátsku, a nakoniec od roku 1609 až do smrti, do roku 1619, pracoval ako hlavný kráľovský zástupca – *causarum regalium director* (generálny prokurátor) pri kráľovskej tabuli,¹⁷ čo bolo zdromom jeho teoretických aj praktických poznatkov o procese pred najvyššími uhorskými inštanciami. Takto získané poznatky potom zhrnul práve vo svojom

¹⁴ Wenzel však uvádzal, že sa narodil ešte v Chorvátsku. Pozri WENZEL, G. Kitonich János XVII. századbeli magyar jogtudósáról és munkáiról... In: *Magyar Akademiai Értesítő 1851.-ról*. Pešť: Eggenberger, 1851, s. 132.

¹⁵ JUREKOVÍČ, M. Ivan Kitonič Kostajnički: Bilješka o životu i djelu. In: *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. 666.

¹⁶ *Slovenský biografický slovník III.*, K-L. Martin: Matica slovenská, 1989, s. 87.

¹⁷ DAMAŠKA, M. Ivan Kitonić i njegova Directio Methodica. In: *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. III. Tiež JUREKOVÍČ, M. Ivan Kitonič Kostajnički: Bilješka o životu i djelu. In: *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. 680.

najvýznamnejšom diele *Directio methodica*¹⁸ (iba posledné dve hlavy – XI. a XII. pojednávajú o konaní pred stoličnými a cirkevnými súdmi¹⁹).

Uvedené dielo pritom napísal v Trnave, kde žil na sklonku svojho života; tam tiež toto dielo tesne pred smrťou odovzdal do tlače, spolu s druhým súbežne dokončeným dielom *Centuria centarum*. Práce už pritom dokončoval v chorobe a iba šťastnou súhrou okolností ich aj stihol dokončiť – veľmi krátko po ich odovzdaní do tlače totiž zomrel – dňa 20. decembra 1619, a to buď v Trnave alebo v Bratislave.²⁰

Aj napriek už vyššie naznačenému nepopierateľnému významu Kitoniča a jeho diela, a to špeciálne pre územie Slovenska a „slovenské právne dejiny“, osobitne dejiny procesného práva, s poľutovaním musíme konštatovať, že ani jedna z jeho prác doteraz nebola preložená do slovenského jazyka a neexistuje ani žiadna moderná slovenská edícia jeho diel. Tento nedostatok tu sice samozrejme nemôžeme napraviť, aspoň stručne však skúsim priblížiť význam a obsah prvého z uvedených dvoch diel – *Directio methodica*, ako prvej „kodifikácie“ uhorského civilného a trestného procesného práva. Preklad názovov jednotlivých článkov, ktoré môžu čitateľovi ešte viac osvetliť obsah tohto „kodifikačného“ diela, pripájame v prílohe tohto príspevku.

4 Uhorské feudálne procesné právo pred *Directio methodica*

Aby bolo možné objasniť význam Kitoničovho diela, prípadné zmeny a nové procesnoprávne prvky, ktoré zavádzalo, a celkovo dôvody, prečo práve táto Kitoničova práca začala požívať takú úctu, je nutné poskytnúť najprv stručný výklad o podobe uhorského procesného práva pred spisaním tohto diela.

¹⁸ Hoci sa niekedy jeho autorstvo spochybňuje a pripisuje sa záhrebskému kanonikovi Baltazárovi Dvorničíčovi, ktorý vraj iba Kitoniča požiadal o doplnenie uhorskej právnej úpravy do Dvorničíčovho textu. Táto téza však nebola nikdy dokázaná. Porovnaj *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. 688–691.

¹⁹ Za všetky odlišnosti – predvolanie ku kúrii sa nazývalo evokácia, k iným súdom citácia. Rozlišovalo sa dokonca aj certificatio – predvolanie v obzvlášť komplikovaných veciach, najmä dedičských. Pozri SCHULER von LIBLOY, Friedrich. *Das Procesrecht der Siebenbürger Ungarn und Sekler im systematischen Grundrisse*. Hermannstadt: Closius, 1867, s. 22.

²⁰ KUZMÍK, J. *Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu*. Zv. 2 N-Ž. Martin: Matica slovenská, 1976, s. 353–354.

Feudálne uhorské procesné právo vykazuje oproti vývoju v iných štátoch kontinentálnej Európy, osobitne tých západoeurópskych, typické špecifikum v tom, že je iba v malej miere ovplyvnené rímskoprávnymi a kánonickoprávnymi vzormi. Vskutku, procesné právo v Uhorsku, osobitne do roku 1526, pôvodne vôbec, resp. len minimálne, zohľadňovalo teóriu rímsko-kánonického súdneho procesu, ktorého základnými znakmi boli písomnosť, neverejnoscť, inkvizičný princíp a dlhšie trvanie procesu.

Začiatok feudálneho uhorského civilného aj trestného (nediferencovaného) konania sa tak tradične spájal so súkromným podnetom (žalobou) žalobcu, a to často iba v ústnej forme.²¹ Celé súdne konanie, nielen pojednávanie, bolo totiž v celom období feudálneho Uhorska zásadne verejné a ústne. V prvotnej vývojovej fáze súdneho konania boli dokonca aj rozsudky len ústne, až od 12. storočia začali postupne dostávať aj písomnú podobu, čo vyvrcholilo najmä za vlády „cudzej“ dynastie Anjouovcov. Procesný postup sa však v šľachtickom práve zásadne až do 15. storočia v porovnaní so stavom z 12. a 13. storočia podstatne nemenil.²² A práve v tejto tradičnej podobe ho potom na samom počiatku 16. storočia zachytil Štefan Werbőczy vo svojom známom diele *Opus Tripartitum* (napísané 1514, tlačou vyšlo v roku 1517).

Podľa Martyna Radyho však pritom Werbőczy vo svojom diele, ktoré treba stále považovať ešte iba za stredovekú komplikáciu, či inkorporáciu, a nie premyslenú a precízne štruktúrovanú kodifikáciu práva, vyniechal veľkú časť z priebehu a jednotlivých inštitútów súdneho procesu a sústredil sa skôr na hmotné, a to primárne súkromné právo; z procesného práva hovorí totiž len o predvolávaní, dokazovaní, rozsudkoch a opravným prostriedkoch. Mnohé iné podrobnosti a postupnosti procesu Werbőczy úplne vyniechal. Rady tu však pohotovo ponúka aj vysvetlenie – ostatné otázky vraj dobový šľachtic, adresát Werbőczyho diela, nepotreboval poznať – mali ich ovládať advokáti, ktorých služby šľachtici využívali.²³

²¹ Van CAENEDEM, R. History of European Civil Procedure. In: *International Encyclopaedia of Comparative Law*, 1973, roč. XVI, č. 2, s. 48.

²² Venoval sa mu podrobne najmä maďarský právny historik Imre Hajník.

²³ RADY, M. Hungarian Procedural Law and Part Two of the *Tripartitum*. In: RADY, M. (ed.). *Custom and Law in Central Europe*. Cambridge: Centre for European Legal Studies. 2003, s. 53–54.

Sumárne však pre našu bližšiu predstavu stredovekého východiska procesného práva, na ktoré následne nadviaže Kitonič, informácie z Werbóczyho na tomto mieste doplníme ďalšími zdrojmi a sekundárhou literatúrou, aby sme feudálny stredoveký proces mohli zhrnúť aspoň v hrubých črtách komplexne, nasledovne:

Počnúc od samého počiatku súdneho konania, t.j. od zabezpečenia predvolania (až po ktorom sa formálne predkladala žaloba), najneskôr od druhej polovice 15. storočia existovali v Uhorsku tri druhy predvolania – prvým bolo priame predvolanie žalovaného, *evocatio simplex*, ktoré sa zvyčajne realizovalo trikrát. Druhým bolo pôvodne trojnásobné predvolávanie na trhoch, ktoré však kráľ Matej I. Korvín zrušil svojím dekrétom *maius* z roku 1486.²⁴ Od roku 1486 tak predvolávanie na trhoch nahradilo ponovom tzv. *insinuatio*, čo bolo písomné predvolanie s upozornením na možnosť kontumačného rozhodnutia vo veci. Tento spôsob sa používal najmä v prípade, že spor bol spojený so spáchaním násilností. Nakoľko práve toto predvolanie bolo najefektívnejšie, často sa za účelom využitia tohto procesného inštitútu naschvál páchalo (alebo sa aspoň tvrdilo) násilie. Napokon, tretí spôsob predvolávania predstavovalo tzv. osobné predvolanie – *personalis citatio, admonitio*, ktoré sa realizovalo jednoducho tým, že obe strany sporu sa dobrovoľne spoločne dostavili pred súd.

Formálne predvolania (*evocatio simplex* a *insinuatio*) sa na rozdiel od *personalis citatio* už v 15. storočí nevykonávali priamo žalobcom; ten sa musel obrátiť na tzv. hodnoverné miesto, ktoré predvolanie zabezpečilo prostredníctvom svojho človeka (*homo*). Žalovaný si prípadne mohol z takéhoto predvolania urobiť písomný záznam/kópiu. List, ktorým sa žalovaný predvolával, často zároveň ukladal úradnej osobe, ktorá predvolanie doručovala (*homo*), aby táto ešte pred doručením vykonala aj vyšetrovanie na mieste, kde došlo k vzniku sporu – tzv. *inquisitio simplex* (jednoduché vyšetrovanie) – zvyčajne obhliadkou a vypočutím svedkov.²⁵ Až po tomto vyšetrení *homo*

²⁴ STIPTA, I. Die Entwicklung des Verfahrensrechts in Ungarn bis 1526. In: MÁTHÉ, G. a B. MEZEY (eds.). *Ungarische Rechtsgeschichte*. Halle-Budapešť: ELTE, 2006, s. 89.

²⁵ Výsledky jednoduchej *inquisitio* sa v priebehu pojednávania dali pomerne jednoducho zvrátiť prísahou prísažných svedkov. RADÝ, M. Hungarian Procedural Law and Part Two of the Tripartitum. In: RADÝ, M. (ed.). *Custom and Law in Central Europe*. Cambridge: Centre for European Legal Studies, 2003, s. 63.

oznámil žalovaného predvolanie, pričom zároveň mohol žalovanému rovno oznámiť aj termín súdneho pojednávania. Mohol tiež na mieste predvolat' aj ďalšie osoby, identifikované na základe jednoduchého vyšetrovania ako nevyhnutné pre vyriešenie sporu. *Homines* potom o týchto úkonoch podávali písomnú správu súdu.²⁶ Takito *homines* sa pritom aj následne v uhorskom právnom poriadku spomínajú ešte v zák. čl. 11/1723, dávno po Kitoničovi, kde sa normovalo, že ich zabitie pri výkone funkcie sa malo trestať smrťou;²⁷ šlo teda o dlhodobo tradičný procesný inštitút a „súdny“ personál v uhorskom procesnom práve.

V určenom termíne ústneho pojednávania sa samotné prejednanie veci začína ohľásením veci (*proclamatio*). Žalovaný sa mal následne k veci vyjadriť, čo sa označovalo ako tzv. námietková časť (*pars exceptiva*). Účelom bolo prednieť námietky, ktoré by spochybnili právomoc a príslušnosť súdu, pred ktorým sa pojednávalo. Vznesené *exceptiones* mohli byť dvoch druhov – *dilatoriae* (odkladacie) alebo *peremptoriae*, ktoré bránili konaniu. Ak bolo potrebné doplniť dôkazy, v tejto fáze sa mohlo nariadiť *inquisitio communis* – vyšetrovanie prebiehajúce na mieste, za ktorým účelom sa pojednávanie mohlo odročiť. Až potom nasledovala *pars allegativa*, v ktorej žalobca predniesol svoje tvrdenia a dôkazy, a rovnako postupoval aj žalovaný.²⁸

Dôkazné prostriedky existovali viacerých druhov. Najvýznamnejším bolo priznanie, ale už podľa zák. čl. 15/1504 bolo vždy možné priznanie učinené pred súdom odvolať.²⁹ Ďalším dôkazným prostriedkom bola prísaha, ktorá sa od 15. storočia delila na predbežnú, keď sa zistovalo, či osoba u seba nemá listiny týkajúce sa sporného majetkového stavu – táto sa skladala spolu s 50 alebo 25 prísažnými svedkami (počet bol určený až podľa neskoršieho zák. čl. 43/1659).³⁰ Druhý druh prísahy bola prísaha rozhodujúca, ktorá sa používala, keď nebolo iného dôkazného prostriedku. Zák. čl. 14/1486

²⁶ Ibid., s. 58–60.

²⁷ STIPTA, I. *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918*. Košice: nica, 2004, s. 247.

²⁸ RADY, M. Hungarian Procedural Law and Part Two of the Tripartitum. In: RADY, M. (ed.). *Custom and Law in Central Europe*. Cambridge: Centre for European Legal Studies, 2003, s. 61–62.

²⁹ STIPTA, I. Die Entwicklung des Verfahrensrechts in Ungarn bis 1526. In: MÁTHÉ, G. a B. MEZEY (eds.). *Ungarische Rechtsgeschichte*. Halle-Budapešť: ELTE, 2006, s. 90.

³⁰ Prísažní svedkovia sa síce v praxi strácajú už koncom 17. storočia, ale ešte zák. čl. 27/1729 ich spomína v súvislosti s cíčistou prísahou.

upravoval ďalší dôkazný prostriedok – obhliadku.³¹ Súboje ako dôkazné prostriedky výrazne obmedzil už kráľ Matej I. (Korvín) v zák. čl. 18/1486, keď ustanovil, že súboj môže nariadiť iba kráľovský súd, a to len vtedy, ak nie sú iných dôkazov. Súboj totiž vraj v praxi umožňoval podvody a podplácanie. Aj zák. čl. 37/1492 vo Vladislavovom dekréte *maius* opäťovne potvrdil obmedzenie súdnych súbojov.³²

Feudálne uhorské procesné právo poznalo dva typy rozsudkov. Prvým bol predbežný rozsudok (*iudicium*), ktorým bolo rozhodnuté o vykonaní dokazovania – kto a akým spôsobom má dokazovať. Tento rozsudok vyhlasoval sudca ústne, pričom zriadencovi súdu nariadił, že má zabezpečiť vykonanie dokazovania. Mohol však spor rozhodnúť aj len na základe listiných dôkazov. Konečným spôsobom sa spor rozhodoval tzv. konečným rozsudkom (*definitiva sententia*).³³

Z opravných prostriedkov bolo odvolanie pôvodne známe len v mestskom práve, až neskôr bolo možné odvolať sa aj zo stoličného súdu ku kráľovi (kráľovskej tabuľi). Strany sa dokonca často po skončení konania výslovne zaväzovali neotvárať opäť už raz uzavretú kauzu, a to pod hrozbou pokuty, straty cti, či vypálenia znamenia na telo.

Popri neskôr prípustnom odvolaní, osobitnými opravnými prostriedkami v šľachtickom procesnom práve boli aj *prohibitio*, resp. *inhibitio* – t.j. obrátenie sa na súd, aby zakázal výkon rozhodnutia alebo zrušil rozsudok, z osobitne namietaných dôvodov. Tieto úkony sa realizovali cez tzv. súdne príkazy – *mandata iudiciale* – na návrh strany nimi mohol výšší súd prikázať alebo zakázať vykonat' určitý úkon. Bolo ich vraj až 37 druhov, ale postupne sa stávali obsolétnymi. Proti každému pritom existovali aj protimandát,

³¹ Tá bola neskôr osobitne upravená aj v zákonom čl. 42/1729 pri sporoch o náhradu škody spôsobenej dobytkom, čl. 12/1836 o proporcionalných (rozdeľovacích) sporoch, čl. 10/1836 o urbárskych sporoch, čl. 9/1840 o poľno-policajnom konaní, a napokon pri vyvlastňovaní (čl. 25/1836 a 10/1840). Pozri STIPTA, I. Die Entwicklung des Verfahrensrechts in Ungarn bis 1526. In: MATHÉ, G. a B. MEZEY (eds.). *Ungarische Rechtsgeschichte*. Halle-Budapešť: ELTE, 2006, s. 91–92.

³² Napriek tomu však obmedzene v praxi pretrvali a vyskytovali sa ešte aj v polovici 17. storočia (1635). STIPTA, I. *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918*. Košice: nica, 2004, s. 170.

³³ Ibid., s. 173.

ale neexistovalo voči nim odvolanie.³⁴ Napokon, od 16. storočia bolo možné využiť aj ďalší opravný prostriedok – so súhlasom kráľa žiadat' o obnovu konania – tzv. *novum*.³⁵

Výkon rozhodnutia bol až do 16. storočia výlučne v rukách oprávneného. Existovalo pritom niekoľko procesných spôsobov, ako zo strany povinného výkonu rozhodnutia (exekúcií) zabrániť. Bolo ním v prvom rade tzv. *repulsio*. *Repulsio* predstavovalo symbolický ozbrojený útok proti exekútorovi (oprávnenému) s obnaženým mečom. Oprávnený musel v takom prípade opäťovne začať vo veci súdne konanie; ak však aj v tomto konaní povinný prehral, bol potrestaný trestnoprávnou sankciou. Ak by povinný použil *repulsio* opakovane, tiež by šlo o trestný čin – čin nevery (*nota infidelitatis*).³⁶ Druhým obdobným prostriedkom obrany proti exekúcií bolo *reoccupatio* – znovaobadenie pozemku povinným, v prípade pozemkových sporov (pod pokutou 200 zlatých a hrozbou náhrady škody, ak súd opäť rozhodne o povinnosti vypratať predmetnú nehnuteľnosť).³⁷

5 Directio methodica – nové prvky uhorského procesu?

Directio methodica plynulo nadväzovala na načrtnutý stav šľachtického procesného práva, s iba niekoľkými drobnými posunmi. Z jednotlivých „noviniek“, ktoré sa Kitonič snaží do uhorského procesu zaviesť, zaujmavostou môže byť najmä odmietanie prísažných svedkov. Tí sa však napokon vyskytujú ešte aj v legislatíve prijatej o sto rokov po napísaní Kitoničovho diela, takže minimálne v tejto otázke Kitoničove modernizačné snahy nepadli na úrodnú pôdu.

Na druhej strane, Kitonič argumentoval v prospech záväznosti súdnych rozhodnutí kráľovskej tabule (výslovne tak konštatuje v hlave X.3.§7),

³⁴ ZLINSZKY, J. *Wissenschaft und Gerichtsbarkeit: Quellen und Literatur der Praivatrechtsgeschichte Ungarns im 19. Jahrhundert*. Frankfurt nad Mohanom: Vittorio Klostermann, 1997, s. 196–197.

³⁵ RADY, M. Hungarian Procedural Law and Part Two of the Tripartitum. In: RADY, M. (ed.). *Custom and Law in Central Europe*. Cambridge: Centre for European Legal Studies, 2003, s. 66–67.

³⁶ STIPTA, I. Die Entwicklung des Verfahrensrechts in Ungarn bis 1526. In: MÁTHÉ, G. a B. MEZEY (eds.). *Ungarische Rechtsgeschichte*. Halle-Budapešť: ELTE, 2006, s. 92–93.

³⁷ RADY, M. Hungarian Procedural Law and Part Two of the Tripartitum. In: RADY, M. (ed.). *Custom and Law in Central Europe*. Cambridge: Centre for European Legal Studies, 2003, s. 68.

a to z titulu faktickej autority súdnych rozhodnutí, vyplývajúcej zo sily ich presvedčivosti (I.2.§3).³⁸ V tejto otázke sa následne vskutku uhorská prax aj teória postupne blížila ku Kitoničovmu stanovisku, hoci to napokon trvalo niekoľko storočí – s vrcholom v uznaní normotvornej právomoci uhorskej kúrie vo forme tzv. decízíí vydávaných v rokoch 1912–1918.

V *Directio methodica* sa však stretávame aj s inak málo zdôrazňovanou novinkou – novou podobou exekúcie – za výkon rozhodnutia už viac nebol zodpovedný sám žalobca, ale poverení súdni úradníci. Práve tu tak zrejme možno vidieť oficiálne korene osobitného stavu exekútorov a prvýkrát podrobne vyloženého „exekučného poriadku“ na našom území. Viac o systematike exekučného konania napovie nižšie pripojený preklad obsahu diela.

Napokon, ak sme vyššie konštatovali, že uhorské feudálne procesné právo zásadne až do roku 1526 nepodliehalo rímsko-kánonickým vplyvom, situácia sa v nasledujúcim období tiež mierne mení. Aj podľa Radyho totiž svetské súdnictvo v Uhorsku začal od 16. storočia rímsko-kánonický proces predsa len postupne ovplyvňovať.³⁹ Pre tento vývoj nám môže byť príznačným práve obsah Kitoničovho diela. Kitonič tak v rámci svojej modernizačnej snahy sám vychádzal z viacerých zahraničných diel a autorov rímsko-kánonického procesu, ktorých vplyv podrobnejšie identifikovali neskôr editori jeho diela⁴⁰ – tí však tiež upozorňujú, že prekvapivo necitoval inak známeho a populárneho holandského trestného právnika Damhoudera.⁴¹

Stále však v porovnaní so západoeurópskymi dielami rovnakého obdobia možno mať za to, že prvkov rímsko-kánonického procesného práva

³⁸ DAMAŠKA, M. Ivan Kitonić i njegova *Directio Methodica*. In: *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. ix.

³⁹ Porovnaj *Ibid.*, s. 55.

⁴⁰ WENZEL, G. Kitonich János XVII. századbeli magyar jogtudósról és munkáiról... In: *Magyar Academiei Értesítő 1851-ről*. Pešt: Eggenberger, 1851, s. 140 a nasl. – Johannes Althusius, kanonisti a teológovia Covarruvias, Navarrus. Wenzel si nebol istý, kto sa ukrýva pod menom Antoninus, či Antonius (*Ibid.*, s. 142). Vydatelia chorvátskej edície majú za to, že ide o Antonia Agustina, kánonického právnika zo Salamanky (1517–1586) – pozri *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. 593.

⁴¹ DAMAŠKA, M. Ivan Kitonić i njegova *Directio Methodica*. In: *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. XI.

je aj v Kitoničovom podaní uhorského civilného a trestného procesu pomerne málo – akceptovala sa tak síce napríklad nutnosť vynucovania priznania tortúrou⁴² pri hroziacom treste smrti,⁴³ čo súvisí s viazanou (legálou) dôkaznou teóriou (a morálnym komfortom sudsudzujúceho obvineného na smrť⁴⁴), ale nepoužívaným v Uhorsku aj nadálej zostal písomný proces, inkvizičný (vyšetrovaci) proces a súvisiaci postup *ex officio* (v trestných veciach).⁴⁵

Všetky základné procesnoprávne inštitúty a zásady, na ktorých stálo uhorské feudálne procesné právo už v čase spísania diela *Opus tripartitum*, tak zostali aj v Kitoničovom diele v zásade zachované – *Directio methodica* ich „iba“ zosystematizovala. Avšak práve v systematickej štruktúre tohto diela, na ktorú sám autor na viacerých miestach odkazuje, pričom logiku tejto štruktúry aj vysvetľuje, zrejme treba vidieť najväčší posun procesnoprávneho myšlenia, ktorý toto dielo prinieslo. Vykazuje totiž už – napriek stále feudálnemu obsahu – systematicosť, aká by sa čakala a žiadala od skutočnej „kodifikácie“ procesného práva, a akú *Opus tripartitum* zdľalek nemohlo ponúknut. Opäť tu len odkážme na prílohu tohto príspevku – s prekladom názvov jednotlivých hláv a otázok (článkov) Kitoničovho diela.

6 Záver

Záverom nášho stručného pojednania možno konštatovať, že Kitoničovo dielo, hoci požívalo veľkú autoritu medzi uhorskými právnikmi až do roku

⁴² Ku Kitoničovmu vysvetleniu podmienok aplikácie tortúry, na ktoré odkazovali aj účastníci trestného konania proti Jurajovi Jánosíkovi, pozri GABRIŠ, T. Proces s Jánosíkom, liptovským lípežníkom. In: *Quid leges sine moribus? (Metamorfózy vývoja štátu a práva v dejinách)*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 293–306.

⁴³ DAMAŠKA, M. Ivan Kitonić i njegova Directio Methodica. In: *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. XIX.

⁴⁴ Aby totiž sudsca uľahčil svojmu svedomiu a mal väčšiu istotu o správnosti svojho rozhodovania, zveril rozhodnutie matematickým prepočtom váhy dôkazov. Extrémnym prostriedkom „uľahčenia svedomiu“ sudsca a zároveň prostredkom zistovania pravdy bolo mučenie (tortúra). Tento pokus o uľahčenie svedomiu sudsca zachádzal dokonca až tak d'aleko, že príručky dávali aj mučenie nevinného za vinu obvineného, ktorý sa správal podozrivu. Pritom však už pápež Inocent III. považoval za chybu odsudzovať na základe vynúteného priznania – *pessimum est, extorta confessione quemquam indicare*.

⁴⁵ DAMAŠKA, M. Ivan Kitonić i njegova Directio Methodica. In: *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004, s. XXI.

1848, zásadne obsahovo neprekročilo, a objektívne ani prekročiť nemohlo, tieň uhorského feudálneho procesného práva. Oproti situácií spred roku 1526 (a oproti dielu Opus tripartitum) však prinieslo podrobnejší výklad všetkých procesných inštitútorov využívaných v konaní pred uhorským kráľovským súdom (kúriou, tabuľou) a čiastočne aj pred stoličnými a cirkevnými súdmi. Zároveň tiež prvýkrát zaviedlo presnejšiu a premyslenejšiu systematiku uhorského procesného práva, čím sa už toto dielo štrukturálne blíži ku „kodifikáciám“ a vzdialuje sa od stredovekých nesystematických „inkorporácií“, či „kompilácií“. Práve v uvedenom aspekte systematizácie a podrobného výkladu jednotlivých inštitútorov procesného práva zrejme treba vidieť aj tajomstvo úspechu tohto diela a jeho zaradenia do oficiálnej zbierky zákonov. Na podstatnú obsahovú modernizáciu tohto systému procesného práva však Uhorsko muselo čakať ešte veľmi dlho – až do prelomu 19. a 20. storočia.

7 Príloha: štruktúra a obsah diela Directio methodica

1. hlava O kauze alebo o žalobe

1. Čo je kauza, alebo žaloba, odkiaľ pochádza jej názov a koľko jej druhov sa rozlišuje?
2. V prvom rade, koľko druhov káuz môže existovať z hľadiska matérie alebo obsahu?
3. Po druhé, koľko druhov káuz existuje z hľadiska termínov, kedy ich možno súdne uplatniť?
4. Čo je fiskus, ktoré sú tzv. riadne a mimoriadne fiskálne veci?
5. Po tretie, aké druhy káuz existujú z hľadiska postupu?
6. Aké zvýhodnenia zvyknú požívať chudobní vo svojich procesoch?
7. Kto sa považuje za chudobných, vdovy a siroty?
8. Po štvrté, aké druhy káuz sa rozlišujú z hľadiska súdnej príslušnosti?
9. Čo je právo, zákon, obyčaj, *exemplum*, čomu sa hovorí súdna forma a čo sa rozumie súdnym procesom?
10. Aké formy práva existujú a odkiaľ pochádza jeho názov?
11. Čím sa líšia tieto tri druhy práva?⁴⁶
12. Do ktorého z uvedených druhov spadá naše právo?

---

⁴⁶ Ius naturae, Ius Humanum a Ius Divinum.

13. Čo je božské právo, odkiaľ ho spoznávame a odkiaľ pochádza jeho názov?

14. Čo je spravodlivosť a aké má druhy?

15. Aké existovali dávne podoby súdenia, ktoré medzitým vyšli z užívania?

2. hľava O predvolávaní (citácií alebo evokácií)

1. Čo je citácia alebo evokácia?⁴⁷

2. Koľko druhov citácií existuje?

3. Koľko druhov evokácií rozlišujeme?

4. Čo je štvrtá osobná citácia?

5. Ako postupovať, ak by osobná citácia kolidovala s právom slobodného pohybu?

6. Či sa pri osobnej citácii pripúšťa inhibícia a repulzia?⁴⁸

7. Čo je to proces piatich prípadov?⁴⁹

8. Aké sú náležitosti citácie pri násilných činoch?

9. Ak chce žalobca niekoho citovať, čo treba spraviť ako prvé?

10. Akým spôsobom a kde treba vykonat' citáciu alebo evokáciu?

11. V ktorých prípadoch je citácia alebo jej oznamenie možné ignorovať?

3. hľava O začatí konania (proklamácií)

1. Čo má robiť žalobca, keď nadíde oktaválny termín?

2. Čo súdit' o rozsudkoch, ktoré nie sú spisané? Pripúšťa sa v takých veciach začať nový proces?

3. Má sa v súdnej listine uviesť pôvodný žalobca, alebo posledný na jeho miesto nastúpivší žalobca?

4. Aké druhy súdcovských listín existujú?

5. Môžu sa, a ak áno, za akých okolností, nerešpektovať súdne listiny?

6. Akú vlastnosť (účinky) má súdna listina?

7. Čo je proklamácia a ako sa vykonáva?

8. Akých druhov existuje proklamácia?

9. Ako sa upovedomí žalovaný, ak sa nedostaví v termíne proklamácie?

10. A pri proklamácii na trhu, ako sa vykoná prohibícia, ak sa žalovaný nedostaví?

---

⁴⁷ Evokáciu sa rozumelo predvolanie ku kráľovskej kúrii – Curia Regia.

⁴⁸ Ide o osobitné prostriedky procesnej obrany, resp. opravné prostriedky za použitia násilia.

⁴⁹ Tzv. prípadov väčšieho násilia.

11. Na koho náklady sa vykonávajú tri predvolania a či ich treba konat' s odstupom času?

12. Ako sa znáša bremeno (náklady) listín prohibičných a inhibičných?

4. hľava O žiadanií odpisov, o excepciách a zamietnutí, odročení alebo popretí sporu na ich základe

1. Čo je vyžiadanie odpisov?

2. Žiadajú sa odpisy všetkých listín predložených súdu?

3. Aj z privilégij treba dat' spraviť odpis?

4. Čo má pri takejto žiadosti robiť žalobca a čo žalovaný?

5. Akým spôsobom sa odpisy majú žiadat' a vydať?

6. Možno namietat' znenie odpisu?

7. Čo má robiť žalovaný s prijatými listinami?

8. Čo a akých druhov je excepcia?

9. Na čo treba najviac dbať pri evokačných listinách a relačných listinách. A ako proti nim použiť excepciu.

10. Čo je zamietnutie veci?

11. Či späťvzatie veci je to isté ako zamietnutie veci?

12. Z akých dôvodov je možné zamietnutie veci?

13. Čo a akých druhov je nepríslušnosť?

14. Ako sa lísi nepríslušnosť od zamietnutia veci?

15. Ktorú námetku nepríslušnosti treba prednieť ako prvú?

16. Je možné späťvzatie alebo zmena dovtedajších tvrdení vyjadrených v žalobe alebo v súdnych listinách?

17. Na akú dobu možno prerušiť alebo odročiť konanie?

18. Aké prekážky podania žaloby existujú, na základe ktorých sa žaloba už nikdy nemôže podať, a čo je premlčanie?

19. V ktorých veciach plynne premlčanie?

20. Je možné nejakým spôsobom predísť premlčaniu?

21. Či plynne premlčanie aj pri založených veciach, aj medzi bratmi, alebo pri sporoch o hranice, alebo aj v sporoch o veno a dievčenskú štvrtinu?

22. Aké okolnosti prerušujú plynutie premlčania?

23. Na základe uvedeného, po uplynutí premlčania, čo sa vyžaduje na poctivú držbu?

24. Stručne a jasne, aké druhy premlčania, alebo premlčacích dôb môžeme vymenovať?
25. Ako sa končí spor z dôvodu súdničkárstva?
26. Je možné po námietke premlčania alebo súdničkárstva navratiť sa k zamietnutému sporu?
27. Čo znamená kautela, opatrnosť, opatrne, opatrny, vyvarovať sa niečoho a byť opatrny?
28. Ako môže žalovaný s opatrnosťou konat a reagovať na uvedené tri skutočnosti – zamietnutie, odročenie alebo popretie veci?
29. Existujú nejaké excepce právnych zástupcov, ktoré môžu sudcovia odmietnuť?
30. Ako a koľkokrát môžu proti sebe strany tvrdiť a odpovedať, a ako sa nazývajú tieto tvrdenia?

5. hľava O inhibícii, prohibovaných, prohibícii a repulzii

1. Čo ak sa žalovaný nedostaví a v jeho neprítomnosti sa vyniesie rozsudok?
2. Čo je inhibícia?⁵⁰
3. Aký je trest pre toho, kto inhibíciou žiada nové rozhodnutie a nedoloží pre nové rozhodnutie podklady?
4. Aký je ďalší postup po inhibícii?
5. Potom čo treba urobiť?
6. Čo sú to „prohibované“ veci?⁵¹
7. Môžu byť prohibované veci akceptované jednoducho bez vyjadrenia druhej strany?
8. Koľko druhov prohibovania sa pripúšťa?
9. Ktoré z nich sú najsilnejšie?
10. Čo sa má vykonáť v priebehu posledných šiestich dní?
11. Ak sa nedá priestor na vyjadrenie, čo treba urobiť?
12. Čo ak nebude predložené strane?
13. Ak to nemôže dokázať, čo treba robiť?
14. Čo je prohibícia?⁵²

---

⁵⁰ Námietka proti exekúcii.

⁵¹ Namietnuté.

⁵² Námietka proti postupu súdu.

15. Čo majú uvedené tri – inhibícia, prohibované veci a prohibícia spoľčné a rozdielne?
16. Čo treba robiť nakoniec?
17. Čo je repulzia a akými spôsobmi sa pripúšťa?
18. Kde treba vykonať repulziu?
19. Či vždy po repulzii treba predvolat' repelenta?
20. Čo treba robiť vo vykonaní repulzie?
21. Môže repulziu použiť aj ten, kto v procese samotnom neboli aktívny?
22. Čo treba urobiť na konci?

6. hlava O všeobecnom vyšetrovaní a skladaní prísah

1. Prečo na tomto mieste hovoríme o všeobecnom vyšetrovaní?
(Communis Inquisitio)
2. Čo je všeobecné vyšetrovanie?
3. Čo sa vyžaduje na všeobecné vyšetrovanie podľa jeho definície a z iných zdrojov?
4. Prečo sa nazýva všeobecné a akým spôsobom sa pripúšťa?
5. Aké vlastnosti sa vyžadujú od svedkov a kedy musia byť ich mená uvedené v listine?
6. Aké druhy dokazovania sa rozoznávajú?
7. Čo je podozrenie a čo prezumpcia?
8. Pripúšťa sa teda v našom práve výsluch na škripci alebo tortúra?
9. Čo teda treba robiť podľa nášho práva, keď vec nemožno dokázať iným spôsobom, len domneniekou alebo vypočúvaním?
10. Či to treba tak činiť, že má žalovaný sám byť osobne podrobený mučeniu?
11. Ako naložiť s informáciou, ktorú poskytnú iní?
12. Či a akým spôsobom má byť po vykonaní všeobecného vyšetrovania uložená jednej alebo druhej strane povinnosť prisahať?
13. O výpovedi pod prísahou
14. Čo je prísažné vyhlásenie?
15. Akým spôsobom naši predkovia ukladali skladanie prísahy?
16. Aké inkvizičné listiny sa rozlošovali?
17. V súčasnosti sa ako ukladá prísaha o výpovediach strán?
18. Akým spôsobom skladajú prísahu sedliaci?

19. Či má žalovaný odpovedať vždy negatívne, alebo môže aj pozitívne a čo je litiskontestácia?
20. Možno poprietať čo bolo najprv priznané, či zo žaloby pripustené, vrátane možnosti žalobcu poprietať celú pôvodnú žalobu?
21. Či žalovaný musí byť osobne prítomný vo väčších veciach, ako sú otázky cti, nevery, trestu smrti a pri všetkých hrdelných trestných veciach?
22. S koľkými spoluprísahníkmi má žalovaný prisahat?
23. Akým spôsobom a ktorá strana má prisahat v spore o dlh a pôžičku?
24. Či rovnako treba skladat prísahu osobne ako vo veciach pôžičky a dlhu?
25. Ako sa líši svedok a spoluprísahník a odkiaľ pochádzajú ich označenia a akými menami sa označujú?
26. V ktorých prípadoch sa musia spísať mená spoluprísahníkov?
27. Či jeden prísahník môže v tej istej veci prisahat za viac osôb?
28. Existujú výnimky, alebo právnickou hantírkou námietky proti prísahníkom alebo svedkom?
29. Čo je infámia, akých druhov existuje, a aká je formálna a aká materiálna?
30. Ktorý z uvedených druhov infámií treba zohľadňovať?
31. Ako sa dá vyvrátiť infámia?
32. V ktorých prípadoch sa najčastejšie nadobúda infámia?

7. hlava O obhliadke, vzájomnom potvrdení a intervencii

1. Prečo po všeobecnom dosvedčení a skladaní prísah nasleduje obhliadka a vzájomné dosvedčenie?
2. Čo je obhliadka?
3. Akú osobitnú vlastnosť musia mať určení susedia a ľudia z danej obce a provincie?
4. Po takto vykonanej obhliadke a demonštrácii, kde sa má konat potvrdenie očitými svedkami?
5. Čím sa toto líši od všeobecného vyšetrovania?
6. Ako sa má potrestať ten, kto by rušil všeobecné vyšetrovanie alebo obhliadku?
7. O vzájomnom dosvedčení
8. Čo je vzájomné dosvedčenie?

9. Prečo sa mu hovorí vzájomné?
10. Prečo bolo zavedené?
11. Čo keď svedkovia už zomreli, ako postupovať?
12. Ako vypočúvať živých svedkov? A či v spore stačí takéto svedectvo?
13. Prečo hovoríme o navrhovateľovi a nie žalobcoví?
14. O čom treba svedkov vypočúvať?
15. Či vždy tieto veci treba spísat' do zápisnice, alebo možno pridať aj niečo navyše alebo niečo zmeniť?
16. Treba to vykonat' na určitom mieste? A čo pri výpovediach iných osôb?
17. Či možno akceptovať, ak niekto nechce vypovedať?
18. Ak nehcú aj tak vypovedať, kým a ako treba vymáhat' sankciu?
19. Prečo hovoríme „na stolici“ a pred vyslancami stolice?
20. O vstupe do sporu
21. Prečo hovoríme na tomto mieste o vstupe?
22. Čo je vstup a prečo sa tak nazýva?
23. Čo má robiť ingerent predtým ako ingeruje do sporu?
24. Čo má proti tomu robiť žalobca?
25. V ktorých veciach sa pripúšťa ingerencia?
26. Musí žalovaný doložiť ingerentovi aj žalobcové listiny?

8. hlava O odvolaní, novom konaní, odvolaní advokátovho slova a o odmiestných veciach

1. Prečo už hovoríme o opravných prostriedkoch ešte pred dokazovaním?
2. Čo je odvolanie?
3. Kedy treba vystaviť listinu o postúpení veci?
4. Všetky veci sa postupujú?
5. Môže sa odvolať hociktorá strana?
6. Existujú opravné prostriedky proti námietkam pred vynesením konečného rozsudku?
7. Čo treba dodržiavať pri revízii postúpených vecí?
8. Akej sankcii podlieha apelant, ak vo veci prehrá?
9. Či je takým postúpením veci postúpenie od jedného protonotára kráľovskej kúrie k druhému podľa Trip. III, čl. 7.

10. Akými spôsobmi sa zvykne vybavit' postúpenie veci zo strany kráľovskej kúrie?
11. Ak nezasadá oktaválny súd, je možné preskúmavať postúpenia na kráľovskej kúrii?
12. Po vrátení veci z kúrie, kto ich má vykonat?
13. Prečo nasleduje pojednanie o novom procese až po odvolaní?
14. Čo je nový proces? (*novum iudicium*, obnova konania)
15. Akých druhov môže byť?
16. Či sa môže považovať za nový proces prvé rozhodnutie veci s inhibíciou? V prípade, keď sa právni zástupcovia vyjadrili a vec je ešte pred súdom.
17. Kedy sa využívajú nové procesy?
18. V akých prípadoch kto môže využiť nový proces?
19. Aká má byť sankcia uložená tomu, kto v novom procese odmietne zložiť prísahu a nemôže doložiť dobromyseľné vedenie sporu.
20. Akým spôsobom sa majú prejednať nové procesy?
21. Či ten, kto vo veci nekonal, môže žiadať nový proces?
22. O odvolaní advokátovho slova
23. Čo je odvolanie advokátovho slova?
24. Prečo sa pripúšťa odvolanie advokátovho slova?
25. Pred ktorým súdom sa má vykonat?
26. 25. Akým spôsobom sa má odvolať a prečo sa v piatich veciach nemôže odvolať slovo advokáta?
27. Či je možné takéto odvolanie spravíť jednoducho aj bez nového procesu?
28. Či je takéto odvolanie slova možné aj v konaní na stoličnom súde?
29. Po vysvetlení všetkých opravných prostriedkov treba ešte vysvetliť, ako zabezpečiť, aby sa vo všetkých majetkových sporoch, ktoré sú zdĺhavé, dodržali lehoty rozhodnutia v rozmedzí štyroch oktaválnych zasadnutí podľa šiesteho Matejovho dekrétu čl. 4 a 19, a prvého Vladislavovho dekrétu čl. 54 a ako treba rozumieť týmto termínom?
30. Prečo sa teda stáva, že veľmi zriedka alebo skôr nikdy sa nedarí rozhodnúť veci v uvedených termínoch?
31. Veci násilia, škody, urážky a vo veciach držby – v koľkých oktaválnych zasadnutiach majú byť ukončené?

32. Čo je odmietnutá vec?
33. A ako treba rozumieť klauzule „v rozhodnutej veci“?
34. Ako treba takú vec ukončiť a koľkými spôsobmi je to možné?
35. Po tomto všetkom vypovedanom, na aké a koľko štádií môžeme čeliť proces?

9. hlava O rozhodnutiach

1. Aký zmysel má na tomto mieste hovoriť o rozhodnutiach?
2. Čo je rozhodnutie, alebo *res iudicata*?
3. Koľkých druhov môže byť rozhodnutie procesu?
4. Koľkých druhov môže byť konečné rozhodnutie?
5. Čo je kapitálny rozsudok?
6. Ktoré osoby sú vyňaté z takého rozhodnutia?
7. Nemôže teda proti nim byť v žiadnom prípade vynesený?
8. Akým spôsobom má byť usvedčenému uložený trest smrti?
9. Ako sa vykonáva rozhodnutie, ktoré sa týka majetkových vecí?
10. Ako môže vládca omilostiť odsúdeného a na koho prejde potom jeho bremeno?
11. Ako dlho trvá milosť?
12. Či deti odsúdeného môžu vykúpiť jeho majetok, ktorý mu mal byť rozsudkom odňatý?
13. Čo je trest „za hlavu“?
14. Čo je nevera a čo o nej treba osobitne uviesť.
15. Akých a ktorých druhov existuje nevera?
16. Čo je súdničkárstvo (*calumnia*) a odkiaľ pochádza jeho názov?
17. Akým spôsobom nastáva prípad súdničkárstva?
18. Či je možné dopustiť sa súdničkárstva proti držiteľom v zlej viere?
19. Aký je trest za súdničkárstvo?
20. Čo je rozsudok „za jazyk“ a odkiaľ pochádza tento názov?
21. Aký trest sa za taký prípad ukladá a na ako dlho?
22. Čo je rušenie súdu?
23. Čo je rozhodnutie proti cti?
24. Čo je rozhodnutie o nečestnosti?
25. Z ktorých prípadov najčastejšie nastáva, podľa písaného práva?

26. Či môže dôjsť k zmene predmetu a podstaty rozhodnutia (trestu) na iný druh?
27. Prečo hovoríme o vedľajšom treste a čo to je?
28. Môže byť vedľajším trestom šľachtic obmedzený na slobode? A iným spôsobom?
29. Je možné nárokovat' si milosť v každej veci?
30. Čo je trestný rozsudok alebo rozsudok nad zločincami?
31. Ak sa v týchto prípadoch má rozhodovať čo najrýchlejšie, či a ako môžu zločinci využívať opravné prostriedky?
32. Je možné nejakým spôsobom vyšetrovať zločincov, a ako treba proti nim postupovať?
33. Treba proti nim dokazovať, alebo postačuje prísaha?

10. hlava O exekúcii, exekútoroch, sudcoch, žalobcovi, advokátoch a žalovanom

1. Prečo má na tomto mieste nasledovať pojednanie o exekúciách?
2. Čo je exekúcia?
3. Akými spôsobmi sa môže vykonávať?
4. Existujú nejaké námitky proti výkonu rozhodnutia?
5. Ako ju majú vykonávať župani a podžupani?
6. Aký je stanovený trest za to, že podžupan nepostupuje ako má?
7. Aká sankcia sa ukladá tomu, kto by rušil exekúciu?
8. Aký trest je stanovený pre toho, kto bol uvedený do listiny na vykonanie exekúcie v mene kráľovského človeka alebo palatína a nevykonal by exekúciu?
9. Aký trest je stanovený tým, ktorí by rušili kráľovho človeka, alebo palatínovho, alebo svedkov z kapituly či konventu?
10. Aké osoby sa vysielajú z kapituly alebo konventu na výkon rozhodnutia?
11. Aký spôsobom majú referovať ľudia kráľa alebo palatína alebo svedkovia kapítul a konventov o exekúcii?
12. Akú dennú odmenu dostávajú takáto exekútori?
13. Kto je sudca a prečo sa mu tak hovorí?
14. Kto a koľkých druhov sú riadni sudskej krajiny?
15. Ktorí z nich majú zástupcov a ktorí protonotárov a či sa musia v plnom počte zúčastňovať rozhodovania?

16. Ktorí a koľkí musia byť súdcovia kráľovskej tabule?
  17. Aký trest patrí tomu, kto bol zvolený do funkcie preláta, baróna alebo prísediaceho a nechce prevziať túto funkciu?
  18. Odkiaľ dostávajú plácu?
  19. Majú súdcovia skladáť prísahu, a v akej forme?
  20. Akému trestu podliehajú podľa zákona tí, ktorí urážajú, bijú, rania či zastrašujú riadnych súdcov krajiny alebo ich protonotárov či prísediacich?
  21. Kto má strážiť majetky a domy tých, ktorí vykonávajú svoju funkciu súdcov alebo zástupcov?
  22. Aké vlastnosti má podľa mnohých tradícii mať súdca?
  23. Kto je žalobca a odkiaľ pochádza takéto označenie?
  24. Kto je advokát, právny zástupca, či rečník?
  25. Aká je úloha právneho zástupcu v procese, na čo má dávať pozor a čo dodržiavať?
  26. Ako má byť ustanovený právny zástupca a ako dlho platí poverovacia listina?
  27. Veci koľkých osôb môže zastupovať jeden právny zástupca, a či má skladáť prísahu vo veci súdničkárstva?
  28. Kto má byť zbavený súdcovskej funkcie?
  29. Kto je obžalovaný a kto žalovaný?
  30. O čo sa napokon môže opierať ten, kto využil všetky možnosti obrany v procese v trestnom konaní a predsa má byť usvedčený?
  31. Prečo začiatok tohto diela začína vysvetlením kauzy a končí pojednaním o žalovanom?
- 11. hľava O súdnom konaní, ako sa zvykne zachovávať na stoličnom súde**
1. Či na stoličnom súde vyzerá proces tak isto ako pred kráľovskou tabuľou?
  2. Aké druhy prípadov sa riešia pred stoličným súdom?
  3. V ktorých prípadoch sa priprúšťa, aby župani alebo podžupani súdili nad sumu sto zlatých a v akej sume v prípade úžitkových vecí?
  4. V ktorých veciach sa nepriprúšťa, aby rozhodovali nad predpísaných sto zlatých?
  5. Či je dovolené vo veciach odhadnutia hodnoty majetku konáť aj v prípadoch pod sto zlatých?

6. Kto vykonáva citáciu – predvolanie?
7. Ustanovenie právneho zástupcu sa na úrovni stolíc vykonáva akým spôsobom a pred kým?
8. Majú niektoré stolice svoje vlastné obyčaje a môžu si vydávať vlastné štatúty?
9. Ako sa teda vykonáva citácia (predvolanie)?
10. Možno uviesť príklady takýchto predvolaní?
11. Koľko dní trvá zasadnutie stoličnej sedrie a v ktorý deň sa má robiť predloženie nových vecí?
12. Či sa môže konáť zasadnutie sedrie kedykoľvek?
13. Možno uviesť príklady násilného konania?
14. Koľko štádií môže mať súdne konanie?
15. Aké úpravy platili o okupovaní cudzieho majetku?

12. hľava O konaní v duchovných veciach, pred cirkevným súdom

1. V ktorých cirkevných sídlach sa majú konáť cirkevné súdy?
2. Boli takí, tešiaci sa z pápežského privilégia, ktorí hoci sa zdržiavali v tomto kráľovstve, nechceli sa tu nechat žalovať – či je možné ich slobodne žalovať napriek takýmto apoštolským listinám?
3. Ktoré sú duchovné či cirkevné záležitosti?
4. Ako sa nazývajú apelačné listiny, ktoré zvykne vydávať cirkevný súd?
5. Či aj vo svetských veciach môže byť niekto predvolaný pred cirkevný súd a môžu sa pred nimi laikmi žalovať duchovné osoby?
6. Ak by k tomu došlo, ako treba postupovať?
7. Či zahraniční právni zástupcovia môžu zastupovať na takomto cirkevnom súde?
8. Či môžu občania alebo domáci právni zástupcovia spolu zasadovať s vikármi v prípadoch, v ktorých sami vystupujú?
9. Či aj na tomto súde musia prokurátori skladat prísahu súdničkárstva?
10. Či verejní notári môžu vystupovať v konaní na svetskom súde vedenom medzi dvoma laikmi?
11. Koľko trvá plná moc na právne zastupovanie na cirkevnom súde?
12. Ktorým zákonom sa spravuje proces pred cirkevným súdom?
13. Koľko zvykne byť štádií v cirkevnom súdnom konaní?

Literature

- Van CAENEDEM, R. History of European Civil Procedure. In: *International Encyclopaedia of Comparative Law*, 1973, roč. XVI, č. 2.
- DAMAŠKA, M. Ivan Kitonić i njegova Directio Methodica. In: *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004.
- GÁBRIŠ, T. Proces s Jánošíkom, liptovským lípežníkom. In: *Quid leges sine moribus? (Metamorfózy vývoja štátu a práva v dejinách)*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 293–306.
- JUREKOVIĆ, M. Ivan Kitonić Kostajnički: Bilješka o životu i djelu. In: *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004.
- KOVÁCS, K. *Zur Geschichte des ungarischen Strafrechts und Strafprozeßrechts 1000–1918 (kurzer Überblick)*. Budapest: ELTE, 1982.
- KRAPAC, D. Uredničke napomene o priredivanju i prevodenju Kitonićeve Metodične upute u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva. In: *Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004.
- KUZMÍK, J. *Slvník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu. Zv. 1 A-M*. Martin: Matica slovenská, 1976.
- KUZMÍK, J. *Slvník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu. Zv. 2 N-Ž*. Martin: Matica slovenská, 1976.
- LAACLAVÍKOVÁ, M. a A. ŠVECOVÁ (eds.). *Pramene práva na území Slovenska II. (1790–1918)*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012.
- Metodična uputa u sudbeni postupak po običajnom pravu slavnog ugarskog kraljevstva*. Prel. Neven Jovanović. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004.
- RADY, M. Hungarian Procedural Law and Part Two of the Tripartitum. In: RADY, M. (ed.). *Custom and Law in Central Europe*. Cambridge: Centre for European Legal Studies, 2003.

- REBRO, K. Právnická fakulta trnavskej univerzity. In: *Trnavská univerzita v slovenských dejinách*. Bratislava: VEDA, 1987.
- SCHULER von LIBLOY, Friedrich. *Das Processrecht der Siebenbürgen Ungarn und Sekler im systematischen Grundrisse*. Hermannstadt: Closius, 1867.
- STIPTA, I. *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918*. Košice: nica, 2004.
- STIPTA, I. Die Entwicklung des Verfahrensrechts in Ungarn bis 1526. In: MÁTHÉ, G. a B. MEZEY (eds.). *Ungarische Rechtsgeschichte*. Halle-Budapešť: ELTE, 2006.
- WENZEL, G. Kitonich János XVII. századbeli magyar jogtudósáról és munkáiról... In: *Magyar Academiai Értesítő 1851-ről*. Pešt: Eggenberger, 1851.
- ZLINSZKY, J. *Wissenschaft und Gerichtsbarkeit: Quellen und Literatur der Privatrechtsgeschichte Ungarns im 19. Jahrhundert*. Frankfurt nad Mohanom: Vittorio Klostermann, 1997.

Contact – e-mail

tomas.gabris@fmw.uniba.sk

Rodinné právo vo svetle kodifikácií počnúc 19. storočím do súčasnosti¹

Alexandra Letková, Lenka Martincová

Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky, Právnická fakulta
Univerzity Komenského, Bratislava, Slovenská republika

Abstract in original language

Autorky sa vo svojom príspevku zamerajú na vývoj v kodifikáciách rodinného práva na území Slovenska resp. Československa. Primárne sa príspevok zameriava na historický vývoj zaradenia rodinného práva medzi súkromno-právne odvetvia (Občianske zákonnéky) a jeho prechod k verejnoprávnym odvetviám resp. jeho postavenie na pomedzí súkromného a verejného práva. Vzhľadom na aktuálnu otázku rekodifikácie Občianskeho zákonnéka na Slovensku sa v závere autorky zamyslia nad odporúčaním de lege ferenda.

Keywords in original language

Rodinné právo; kodifikácia; historický vývoj rodinného práva.

Abstract

In this paper, the authors focus on the development of codifications of family law in the territory of Slovakia, respectively Czechoslovakia. Primarily, the paper focuses on the historical development of the incorporation of family law to private law (Civil Code), its transition to the public law and its position in the sphere between private and public law. In view of the current issue of the re-codification of the Civil Code in Slovakia, the author's conclusion is based on the recommendation de lege ferenda.

Keywords

Family Law; Codification; Historical Development of Family Law.

---

¹ Príspevok je výstupom z projektu VEGA č. 1/0049/17 „Právne a ekonomicke aspekty korupcie – príčiny, dôsledky, prevencia a ekonomická analýza právnej úpravy“.

1 Úvodom

Rodinné právo bolo a naďalej je považované za imanentnú súčasť občianskeho práva. Či už sme zástancami alebo odporcami štiepenia súkromného a verejného práva na jednotlivé (menšie) právne odvetia, nemôžeme prehliadať fakt, že rodinné právo prešlo od polovice 19. storočia do súčasnosti výrazným obrodením a to po stránke formálnej aj obsahovej. V našom článku sa budeme primárne zaoberať formálnou stránkou spomínaného obrodenia a teda zaraďovaniu rodinného práva do právneho poriadku (spočiatku československého, neskôr slovenského a českého) ako samostatného právneho odvetvia resp. ako súčasť civilnoprávnych kódexov. Vo všeobecnosti sa odborná verejnosť stotožňuje s myšlienkom, že až ľudovodemokratický režim resp. socialistická právna veda umelo vyňala rodinné právo do samostatného zákona. Autorky prinášajú na danú problematiku niekoľko dobových, ale aj súčasných názorov a pri hľadaní miesta pre rodinné právo nazreli aj do prameňov z 19. storočia dúfajúc, že prinesú článkom záver, ktorý bude hodnotou inšpiráciou pre súčasného slovenského zákonodarcu pri rekodifikácii občianskeho práva hmotného.

2 Rodinné právo do roku 1945

2.1 Obdobie medzivojnovej republiky

V dôsledku vzniku Československej republiky, v záujme zabezpečenia materiálnej kontinuity práva a právnej istoty obyvateľstva, bol prijatý zákon č. 11/1918 Zb. z. a n. o zriadení samostatného československého štátu. Predpis, ktorého úlohou bolo vyrovnať sa s podobou právneho poriadku nového štátneho útvaru prostredníctvom čl. 2 recipoval do právneho poriadku novovznikutej Československej republiky dovtedajší právny poriadok Rakúska – Uhorska, zahrňajúc i matériu práva rodinného. Právny poriadok nového štátneho útvaru bol vytvorený ako z právnych noriem uplatňujúcich sa do vzniku Československej republiky v rakúskej časti zanikutej monarchie, platných na území českých krajín, tak i bývalých uhorských noriem, ktoré sa využívali na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Vznikol tu tak problematický stav právneho dualizmu. Kým na území českých krajín tvoril pomerne komplexnú úpravu rodinnoprávnych vztáhov Občiansky zákoník z roku 1811 v znení jeho neskorších vojnových noviel z roku 1914,

1915 a 1916, úprava rodinného práva na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi pozostávala okrem zák. čl. 31/1894 o manželskom práve a ostatnej parciálnej zákonnej úpravy² najmä z kuriálnych decízii a nekodifikovaného obyčajového práva v podobe, v akej ho vymedzili Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie a neskôr súdna prax prispôsobila spoločenskému vývoju.³ Uvedomujúc si t'ažkosti vyplývajúce z existencie právneho dualizmu, pozorovateľné najmä v rovine aplikácie práva, primäri právnickú verejnosť ako na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi, tak i na území českých krajín, k stotožneniu sa v myšlienke zjednotenia právnej úpravy i v oblasti občianskeho a rodinného práva. Kodifikačné práce na novom československom občianskom kódexe sa po mnohých úvahách⁴ vydali cestou miernej revízie ustanovení Občianskeho zákonníka z roku 1811. Po potrebných zmenách, spočívajúcich v odstránení zastaraných a nevhodných ustanovení a doplnení príslušných noviel a iných predpisov, ktoré dovtedy z rôznych dôvodov netvorili súčasť jeho systematiky, mal byť ABGB republikovaný na celé územie Československej republiky. Treba podotknúť, že právo Slovenska a Podkarpatskej Rusi malo byť pre jeho špecifickosť v kodifikačnom procese zohľadnené taktiež. Oblast' rodinného práva tak mala byť po vzore Občianskeho zákonníka platného na území

² Okrem zák. čl. 31/1894 o manželskom práve možno spomenúť napríklad zák. čl. 32/1894 o vierovyznaní detí, zák. čl. 33/1894 o štátnych matrikách, či zák. čl. 20/1877 o poručníctve a opatrotvníctve.

³ MOSNÝ, P., L. HUBENÁK a M. SKALOŠ. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska*. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2010, s. 241.

⁴ LUBY, Š. Unifikačné snahy v oblasti československého súkromného práva v rokoch 1918-1948. In: *Právny obzor*, Bratislava: Právnická jednota na Slovensku v Bratislave, 1967, č. 50, s. 572. Hoci právnická verejnosc' našla jasný konsenzus v potrebe prekonaania právneho dualizmu, predstavy akým spôsobom by sa právny poriadok mal zjednotiť boli však na oboch stranach republiky odlišné. Kým česká strana právnickej verejnosti chcela právny dualizmus odstrániť republikáciou ABGB v českom jazyku a rozšírením jeho platnosti i na územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi, prijatím miernej revízie ABGB a obdobnom rozšírení jeho platnosti na územie celej republiky, parciálnej unifikáciou, ponechávajúcou právnu úpravu čiastočne partikulárnu, úplnej unifikáciou a základnou kodifikáciou, slovenská časť republiky organizovaná najmä na zjazdoch slovenských právnikov zastávala predovšetkým myšlienku novej základnej kodifikácie, reagujúcej na súčasné podmienky a potreby, parciálnej unifikácie, rešpektujúcej osobitosť právnych poriadkov a čiastočne zachovávajúcej partikulárnu úpravu a miernej revízie ABGB, po ktorej by sa platnosť ABGB rozšírila na celé územie republiky.

českých krajín začlenená do systematiky nového občianskeho kódexu.⁵

Dôvodová správa prijatie ABGB za základ kodifikačných prác odôvodňovala predovšetkým potrebu čo najtesnejšieho primknutia sa novej právnej úpravy k doterajšiemu právnemu stavu – skutočnosť, že ľažisko právnej úpravy by mal tvoriť zákon, ktorý platil v jednej časti štátu a v druhej časti sa určitá časť jeho matérie prekrývala s právnou obyčajou účinnou na danom území, bola pre túto ideu veľmi výhodnou. Významnou okolnosťou, o ktorú sa opierali viaceré argumenty, vrátane dôvodovej správy, zasadzujúcej sa za uprednostnenie ustanovení ABGB bola ad 1) existencia množstva literatúry a judikatúry, o ktorú by sa v aplikačnej praxi bolo možné opriť ad 2) jasnosť revidovaných ustanovení ABGB prevyšujúcich množstvo zahraničných kodifikácií a ad 3) vážnosť, ktorú ABGB pre svoje hodnoty požíval.⁶

Výsledkom kodifikačných prác sa v roku 1931 stal Návrh zákona, ktorým sa vydáva všeobecný občiansky zákonník. Matéria rodinného práva mala byť v novom Občianskom zákonníku upravená v prvom diele, v druhej až piatej hlave. Návrh zákona, ktorým sa vydáva všeobecný občiansky zákonník, bol po zapracovaní pripomienok medziministerského konania vydaný ako Vládny návrh zákona, ktorým sa vydáva občiansky zákonník. Hoci dôvodová správa k Vládnemu návrhu zákona, ktorým sa vydáva občiansky zákonník

⁵ Pre potrebu zjednotenia právneho poriadku bolo v júli 1919 ako dočasný orgán zriadené Ministerstvo pre zjednotenie zákonov a organizácie správnej. I napriek jeho existencii práce na unifikácii občianskeho práva vykonávalo Ministerstvo spravodlivosti. To v roku 1920 poverilo päť novozriadených subkomisií prácou na revíziu jednotlivých častí ABGB. LACLAVIKOVÁ, M. Riešenie problému unifikácie a kodifikácie súkromnoprávnych noriem v medzivojnovom Československu a Poľsku. In: *Vývoj právnych kodifikácií. Sborník z mezinárodní vědecké konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 203. Zrevidované parciálne návrhy boli následne predložené slovenskej odbornej, ale i laickej verejnosti a taktiež novovytvorenému slovenskému poradnému orgánu pre oblasť občianskeho práva – Slovenskej komisii pre odbor občianskeho práva. Úlohou komisie už nebolo rozhodovanie o tom či vôlec a akým spôsobom prebrať ustanovenia ABGB, ale len posudzovanie účelnosti jednotlivých ustanovení ABGB vo väzbe k špecifickým podmienkam na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Zrevidované návrhy subkomisií sa po ich zhodnotení Slovenskou komisiou pre odbor občianskeho práva stali v roku 1926 predmetom prác novovznikutej Superrevíznej komisie. LUBY, Š. Unifikačné snahy v oblasti československého súkromného práva v rokoch 1918–1948. In: *Právny obzor*, Bratislava: Právnická jednota na Slovensku v Bratislave, 1967, č. 50, s. 577. Cieľom tohto novozriadeného orgánu bolo, po prihliadnutí na všetky prijaté pripomienky, zjednotenie parciálnych návrhov vypracovaných subkomisiami.

⁶ Zákon, kterým se vydáva všeobecný zákonník občanský. *Návrh superrevizní komise. Díl II. Dôvodová zpráva*. Praha: Typus, 1931, s. 4–5.

z roku 1937 označuje za základ prác osnovu z roku 1931, medzi osnovou a vládnym návrhom bolo možné pozorovať významnú zmenu – vládny návrh do svojho obsahu na rozdiel od pôvodnej osnovy niektoré ustanovenia upravujúce matériu rodinného práva neprevzal. Išlo o oblasť manželského práva (okrem majetkovoprávnych ustanovení, ktoré vo vládnom návrhu zostali ponechané), právneho pomeru medzi rodičmi a det'mi, osvojenia, poručníctva, opatrovníctva a podpory. Podľa dôvodovej správy bola matéria rodinného práva po mnohých úvahách vyňatá z textu vládneho návrhu kvôli nedostatočnej zrelosti ustanovení rodinného práva. Vzhľadom na pripravenosť ostatných častí občianskeho práva, ktoré mali nájsť svoje miesto v texte vládneho návrhu, kodifikačné snahy by len zbytočne spomalila. Hoci veľkú časť matérie rodinného práva nebolo možné vo vládnom návrhu nájsť, dôvodová správa zdôraznila, že existujúci stav právneho dualizmu, ktorý bolo možné v československom právnom poriadku pozorovať, nebol pre zákonodarcu vyhovujúci t.j. tak, ako i ostatné oblasti občianskeho práva, i matériu rodinného práva bolo potrebné zjednotiť.⁷

Najvýznamnejšia snaha o premenu rodinného práva v Československej republike v podobe prijatia občianskeho kódexu, ktorého súčasťou sa mala stať i matéria rodinného práva, sa však i napriek kodifikačnému úsiliu v prvej republikovom období skončila nezdarom – vládny návrh zákona sa prijať

⁷ Dávodorová zpráva. *Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník*. [online]. [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: http://psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_15.htm. V súvislosti so spomínaným ponechaním ustanovení manželského majetkového práva v obsahu vládneho návrhu je potrebné poukázať na fakt, že spolu s novou občiansko-právnou úpravou obsiahnutou v plánovanom kódexe mal byť pre územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi prijatý partikulárny zákon o spolunabudnutom imaní, úlohou ktorého bola úprava prechodného obdobia manželského majetkového práva od pôvodne využívanejho systému koakvizície, platiaceho pri vrstvách bývalých poddaných a mestanov a systému oddelených majetkov, využívanejho bývalou vrstvou šľachticov, na nový systém oddelených majetkov manželov, neakceptujúci bývalé stavovské usporiadanie spoločnosti, uplatňujúci sa rovnako už pri všetkých obyvateľoch. I napriek snahe právnickej verejnosti prekonať v právnom poriadku právny dualizmus, sa tak paradoxne dalo povedať, že s ním na isté krátke obdobie právna úprava v oblasti majetkového práva manželov v podobe partikulárneho zákona o spolunabudnutom imaní počítala. LACLAVÍKOVÁ, M. *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010, s. 100.

nepodarilo.⁸ Hoci bolo v danom období v oblasti občianskeho práva možné pozorovať čiastkové unifikačné úspechy, kódex, ktorý by spomínanú oblasť unifikoval, systematicky upravil a zmodernizoval, absentoval. Jedným z dôvodov, ktoré stáli za neúspechom kodifikačných snáh bola podľa Renaty Veselej otázka samostatnosti rodinného práva ako osobitného, od občianskeho práva odlišného právneho odvetvia, ktorá bola predmetom diskusie československej medzivojnejovej právej vedy. Hoci sa právnická verejnosť prikláňala k postaveniu rodinnoprávnych vztahov ako súčasti občianskeho práva, práve rozdielnosť kvality vztahov, ktoré mali byť upravené občianskym kódexom boli podľa autorky významnou prekážkou, pre ktorú sice bola majetková stránka rodinného práva upravená v osnove občianskeho zákonníka, jeho osobnú stránku však zahrnúť znemožnila.⁹ Ako v súvislosti s čiastkovou zákonnou úpravou konštatuje R. Veselá, vzhľadom na fakt, že už v roku 1920 boli zahájené kodifikačné práce na novom občianskom zákonníku, zákonodarca sa dotkol úpravy rodinnoprávnych vztahov iba prípade potreby úpravy naliehavého okruhu spoločenských vztahov, ktorý nezniesli odklad.¹⁰ Medzi najvýznamnejšie parciálne právne predpisy upravujúce určitý špecifický okruh rodinnoprávnych vztahov, ktoré časťočne unifikovali matériu rodinného práva možno zaradiť najmä zákon č. 320/1919 Zb. z. a n.¹¹ na Slovensku známy pod označením manželská novela, v českých krajinách ako rozlukový zákon, ktorý možno považovať za najvýznamnejší mišník vo vývoji rodinného práva v období medzivojnejovej

---

⁸ Vládny návrh zákonníka z roku 1937 sa v roku 1938 dostal do Národného zhromaždenia, kde bol do polovice roku 1938 Subkomisiou ústavnoprávnych výborov poslaneckej snemovne a senátu a podvýborov takmer v celom rozsahu prerokovaný. K ďalšiemu prerokovaniu po tomto období však nedošlo – zastavili ho udalosti rokov 1938 a 1939. LUBY, Š. Unifikačné snahy v oblasti československého súkromného práva v rokoch 1918-1948. In: *Právny obzor*, Bratislava: Právnická jednota na Slovensku v Bratislave, 1967, č. 50, s. 578.

⁹ VESELÁ, R. Vývoj rodinného práva v meziválečnom období. In: *Československé právo a právnu rídu v medziválečnom období (1918-1938) a jejich miesto ve strední Evropě*. Praha: Karolinum, 2010, s. 813.

¹⁰ Ibid., s. 799.

¹¹ Zákon, ktorým sa menia ustanovenia občianskeho práva o obradnostiach manželskej zmluvy, o rozluke a o prekážkach manželstva.

republiky,¹² zákon č. 256/1921 Zb. z. a n. o ochrane detí v cudzej starostlivosti a detí nemanželských, zákon č. 56/1928 Zb. o osvojení a zákon č. 4/1931 Zb. na ochranu osôb oprávnených požadovať výživu, výchovu alebo zaopatrenie (tzv. alimentačný zákon).

2.2 Rodinné právo vo vojnovom slovenskom štáte

Aj napriek negatívному postoji k režimu predchádzajúceho československého štátu, prevzal novovytvorený slovensky štát zákonom č. 1/1939 Sl. z. o samostatnom slovenskom štáte právny poriadok predmníchovskej republiky. Síce bolo možné počas obdobia vojnovejho slovenského štátu pozorovať v oblasti občianskeho práva určité zmeny, možno povedať, že právny poriadok sa v oblasti rodinného práva významnejšie nezmenil, platilo tu i nadálej najmä prevzaté, recipované právo.¹³

3 Rodinné právo po druhej svetovej vojne

Úvodom, je nutné poznamenať, že v kodifikačných prácach na občianskom zákonníku sa po oslobodení republiky pokračovalo. Vládny návrh občianskeho zákonníka z roku 1937 bol v zmysle pripomienok zrevidovaný Ministerstvom spravodlivosti a už ako Zákon o všeobecnom práve súkromnom bol zaslaný na jeho odborné posúdenie. Aj napriek tomu, že sa naliehalo na urýchlenom ukončení prác, spoločenské a politické zmeny, ktoré bolo možné po roku 1948 pozorovať tieto práce ukončili definitívne.¹⁴

¹² Zákon zaviedol fakultatívnu formu vzniku zväzku. Vo svojich ustanoveniach upravoval najmä problematiku vyhlášok a rozluky manželstva. Na rodinné vzťahy na Slovensku a Podkarpatskej Rusi sa nevzťahovali všetky ustanovenia zákona. Pre tieto vzťahy platila nadálej predchádzajúca úprava. I napriek potrebe unifikácie matérie rodinného práva tak zákonodarca v tejto oblasti stále pripúšťal pre jednotlivé územia Československej republiky rozdielnú právnu úpravu.

V súvislosti s kodifikačnými snahami na novom občianskom zákonníku je vhodné spomenúť, že matéria tzv. rozlukového zákona mala byť s potrebnými úpravami vyvstávajúcimi z jeho niekoľkoročnej aplikácie súčasťou návrhu občianskeho zákonníka.

¹³ V manželskom práve bolo možné pozorovať niektoré zmeny v oblasti vzniku manželstva a rozluky v dôsledku prijatia protizávodských opatrení, došlo k stáženiu procesných podmienok rozluky a manželské spory boli namiesto pôvodných samosudcov priradené senátom krajského súdu MOSNY, P., L. HUBENÁK a M. SKALOŠ. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska*. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2010, s. 283.

¹⁴ LUBY, Š. Unifikáčné snahy v oblasti československého súkromného práva v rokoch 1918-1948. In: *Právny obzor*, Bratislava: Právnická jednota na Slovensku v Bratislave, 1967, č. 50, s. 578.

3.1 Rodinné právo pod vplyvom socialistickej právnej vedy

Odraz zásadných spoločenských, politických a hospodárskych zmien späťich po februári 1948 s premenou Československej republiky v duchu princípov ľudovej demokracie, našiel svoje miesto i v tvorbe právneho poriadku. Pre potreby nášho príspevku môžeme ako najzásadnejšiu konzerváciu spojenú s premenou československého poriadku nepochybne označiť vyčlenenie matérie rodinného práva, po vzore socialistického práva,¹⁵ zo systému občianskeho práva do osobitného právneho predpisu, a to do zákona č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve. Osamostatnenie rodinného práva, pozorovateľné v úpravách súdobých ľudovodemokratických krajín východnej a strednej Európy,¹⁶ a jeho vyčlenenie do samostatného právneho odvetvia predstavovalo podľa Viktora Knappa jednu z najzávažnejších a najhlbších ideologických, ale tiež praktických odlišností, ktorú možno pri komparácii buržoázneho a socialistického systému práva pozorovať.¹⁷ Cieľom právnej úpravy postavenej na princípoch Ústavy 9. mája¹⁸ a uznesenia ÚV KSČ, ktorou sa podoba právneho poriadku na desaťročia odklonila od tradičného európskeho kontinentálneho systému práva a európskej právnej kultúry,¹⁹ sa stala snaha o stieranie rozdielov medzi právom verejným a právom súkromným.²⁰

¹⁵ LACLAVÍKOVÁ, M. *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010, s. 109.

¹⁶ ŠOSKOVÁ, I. *Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949*. Banská Bystrica: Belianum, 2016, s. 8.

¹⁷ KNAPP, V. Systém československého socialistického práva v historii čtyřiceti let. In: *Právnik*, Praha: Ústav štátu a práva ČSAV, 1985, č. 124, s. 445–446.

¹⁸ Ústavný zákon č. 150/1948 Zb.

¹⁹ KNAPP, V. Dve cesty československého práva: kontinuita a diskontinuita (1918, 1945). In: *Právnik*, Praha: Ústav štátu a práva ČSAV, 1979, č. 118, s. 283.

²⁰ ŠOSKOVÁ, I. *Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949*. Banská Bystrica: Belianum, 2016, s. 168. Cieľom právnej úpravy stierajúcej rozdiely v klasickom členení práva bolo, v súlade so zásadou verejnosti, ako fundamentálnou zásadou socialistického občianskeho práva, zaistenie možnosti zasahovania štátu do záujmov jednotlivcov a ich následné podriaďovanie záujmom socialistickej spoločnosti. FIERLINGER, Z. Za socialistický právny rád. In: *Právnik*, Praha: Ústav štátu a práva ČSAV, 1950, č. 89, s. 427.

Rodinné právo, právnej teóriou pôvodne považované za súčasť občianskeho práva, v dôsledku kodifikačných snáh právnickej dvojročnice²¹ malo stratíť charakter súkromnoprávneho odvetvia.²² Model usporiadania rodinoprávnych vztáhov ako súčasti občianskeho práva bol podľa Jaromíra Blažkeho príznačný pre kapitalistické štát, typické úpravou založenou na súkromnovlastníckych záujmoch buržoázie. Nové rodinné právo oslobodené od majetkovoprávnych záujmov nemalo mať v občianskom práve, prioritne regulujúcim majetkové vztahy, svoje miesto. I keď bol možné i pri rodinných vztáhoch pozorovať ich majetkové prvky, neboli pre novú úpravu určujúce tak, ako v prípadoch buržoázneho usporiadania rodinných vztáhov. V rodinnom práve založenom na ideánoch socialistickej právnej vedy tvorila majetková stránka vztahu len akýsi doplnok rýdzos osobných vztáhov, postupom času strácajúci svoju relevanciu.²³

Ústredným motívom načrtnutých zmien v podobe nového právneho predpisu sa v nadchádzajúcim období stalo postupné odstraňovanie pôvodného kapitalistického typu spoločnosti a jeho následné nahradzanie socialistickým

²¹ Prípravné práce na novej rodinnoprávnej úprave začali na Ministerstve spravodlivosti už krátko po februári 1948. Pre účel premeny právneho poriadku v duchu novej filozofie bol na Ministerstve spravodlivosti zriadený Odbor pre urýchlenú kodifikáciu práva, v rámci ktorého boli vytvorené jednotlivé kodifikačné komisie. Spracovaním matérie rodinného práva bola povolená Kodifikačná komisia občianskoprávna. Komisie, ktoré si mohli vytvárať ďalšie subkomisie, boli tvorené nielen právnikmi, ale napríklad aj zástupcami organizácií, verejnými funkcionárm ci robotníkmi. Pri Kodifikačnej komisii občianskoprávnej bola pre práce na novom kódexe zriadená Subkomisia pre právo rodiné a manželské. SOSKOVÁ, I. *Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949*. Banská Bystrica: Belianum, 2016, s. 24. Jednotlivé komisie a subkomisie boli od septembra 1948 podriadené Politickej komisií, hlavnou úlohou ktorej bola kontrola a schvaľovanie hlavných zásad právnych predpisov vypracovaných v rámci právnickej dvojročnice. V januári 1949 bola odborom Ministerstva spravodlivosti, ktorému bola Kodifikačná komisia občianskoprávna od septembra 1948 podriadená, vypracovaná dôvodová správa zákona spolu s paragrafovým znením a tak, ako tomu bolo i v prípade ostatných právnych predpisov, bola konečná podoba návrhu osnovy zákona predložená Právnej rade ÚV KSC. Záverom je potrebné skonštatovať, že na základe Zmluvy o právnej pomoci s Poľskom prípravu zákona výrazným spôsobom ovplyvnilo i zriadenie československo-poľskej komisie, ktorá na návrhu pracovala na jar a cez zimu v roku 1949. Zákon o rodinnom práve bol ako prvý zo zákonov právnickej dvojročnice schválený Národným zhromaždením 7. decembra 1949. BLÁHOVÁ, I., L. BLAŽEK, J. KUKLIK, J. ŠOUŠA a kol. *Právnická rouletka. Rekodifikace právního rádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014, s. 119–125.

²² SOSKOVÁ, I. *Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949*. Banská Bystrica: Belianum, 2016, s. 168.

²³ BLAŽKE, J. *Majetkové právo manželské*. Praha: Orbis, 1953, s. 9–10.

modelom. Jedným z nástrojom, ktorým sa uvedená transformácia mala realizovať, bolo práve kreovanie nového rodinného práva.²⁴ Rodina ako základná bunka spoločnosti, určujúca podmienky jej existencie a odrážajúca stupeň jej vývoja, musela pod vplyvom likvidácie kapitalistického zriadenia a budovania socialistickej spoločnosti podľa Zdeňky Patschovej podstúpiť nevyhnutnú zmenu.²⁵ Bez očistenia rodinných vzťahov, bez očistenia rodiny ako determinanta spoločnosťou uznanej formy najprirodzenejšieho ľudského vzťahu medzi ženou a mužom a zároveň medzi rodičmi a ich dieťatám od vplyvu reziduál buržoázneho zriadenia, by bola idea vybudovania nového právneho socialistického poriadku podľa J. Blažkeho nerealizovateľná.²⁶ Socialistický model rodinného spoločenstva už nemal byť definovaný akousi hospodárskou, pre kapitalizmus typickou výhodnosťou zväzku, ale dobrovoľným rozhodnutím muža a ženy, založenom na ich vzájomnej náklonnosti.²⁷

Zostávajúca časť súkromného práva, ktorá bola po vyčlenení rodinného práva do zákona o rodine vo forme nového Občianskeho zákonníka z roku 1950 prijatá,²⁸ už v súlade s naznačenou koncepciou nemala predstavovať centrálny pilier všeobecného súkromného práva – pôsobnosť Občianskeho zákonníka bola limitovaná úpravou majetkových vzťahov a iných vzťahov s nimi súvisiacich.²⁹

Vítazstvo socializmu ako ústredná myšlienka deklarovaná Ústavou Československej socialistickej republiky č. 100/1960 Zb., bližšie rozvinutá uznesením ÚV KSČ, predstavovala po roku 1960 kľúčový motív premeny spoločenských vzťahov, zahŕňajúc i transformáciu právneho poriadku. Ideu vyčlenenia matérie rodinného práva zo systému občianskeho práva

²⁴ BLÁHOVÁ, I., L. BLAŽEK, J. KUKLÍK, J. ŠOUŠA a kol. *Právnická dvouletka. Rekodifikace právneho rádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014, s. 153.

²⁵ *Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona o právu rodinném*. [online]. [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: <http://psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>

²⁶ BLAŽKE, J. Ideové základy nového rodinného práva. In: *Právnik*, Praha: Ústav státu a práva CSAV, 1950, č. 89, s. 8.

²⁷ *Důvodová zpráva. Vládní návrh zákona o právu rodinném*. [online]. [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0378_01.htm

²⁸ Zákon č. 141/1950 Zb. Vzhľadom na fakt, že občiansky zákonník bol prijatý až v roku 1950, spolu so zákonom o rodine musel byť súbežne prijatý i zákon č. 266/1949 Zb. o dočasných zmenách v niektorých občianskych veciach právnych.

²⁹ KNAPP, V. Systém československého socialistického práva v historii čtyřiceti let. In: *Právnik*, Praha: Ústav státu a práva CSAV, 1985, č. 124, s. 445.

v osobitnom právnom predpise, ktorú započal zákon č. 265/1949 Zb. bolo možné pozorovať aj v nasledujúcej právej úprave a to v podobe nového zákona o rodine č. 94/1963 Zb. Na rozdiel od predchádzajúcej úpravy, v ustanoveniach ktorej mali svoje miesto tiež majetkové vztahy medzi manželmi v podobe zákonného majetkového spoločenstva, v prípade nového zákona o rodine oblast' manželského majetkového práva absentovala – nerátajúc ustanovenia venované výživnému, ktoré zákonodarca ponechal v zákone o rodine, boli majetkové vztahy medzi manželmi presunuté vo forme bezpodielového spoluľastníctva manželov do nového Občianskeho zákonníka,³⁰ prijatého o rok neskôr.

Dôvodová správa k zákonu o rodine vyčlenenie majetkových vztahov medzi manželmi do systematiky občianskeho zákonníka odôvodňovala potrebou zjednotenia právej úpravy. Úprava majetkových vztahov medzi manželmi obsiahnutá v zákone o rodine bola podľa dôvodovej správy nevhodne dopĺňaná ustanoveniami Občianskeho zákonníka venovanými spoluľastníctvu.³¹ Občiansky zákonník, ktorý bol typický svojou tzv. spotrebiteľskou koncepciou do svojich ustanovení v záujme účelnosti pojat majetkovú stránku manželstva v podobe novokonštruovaného bezpodielového spoločenstva manželov. Udialo sa tak nielen vzhľadom na osobnú povahu vecí, ktorých spoluľastníkmi sa manželia stávajú, ale i so zreteľom na fakt, že Občiansky zákonník upravoval i iné majetkové vztahy medzi manželmi, ako napríklad oblast' spoločného užívania bytov či dedičské právo.³²

Prirodzeným dôsledkom zásadných politických, hospodárskych a spoločenských zmien, ktoré bolo možné v Československu na konci 80. rokov minulého storočia pozorovať, bola taktiež premena systému práva, ktorý sa po dlhých rokoch fungovania v intenciách socialistických princípov práva, odmiatájúcich klasické delenie práva na právo verejné a súkromné, prinávral k právnemu dualizmu.³³ Rodinné právo, ktoré bolo od prijatia zákona o rodinnom práve v roku 1948 ponímané ako samostatné právne odvetvie,

³⁰ Zákon č. 40/1964 Zb.

³¹ Dôvodová zpráva. *Vládní návrh zákona o rodině*. [online]. [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0146_03.htm

³² Dôvodová zpráva. Vládní návrh občanského zákonného. [online]. [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0156_09.htm

³³ LAZAR, J. Aktuálna úvaha o postavení občianskeho práva v česko-slovenskom systéme práva. In: *Právnik*, Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1993, s. 1048.

sa návratom k dualizmu práva, i keď stále v osobitnej úprave zákona o rodine, stalo opäťovne súčasťou systému občianskeho práva.³⁴

3.2 Rodinné právo v súčasnosti

Uvedomujúc si povahu platného Občianskeho zákonníka, bola hned po roku 1989 vznesená požiadavka vypracovania novej kodifikácie občianskeho práva, založenej na nových politických, ekonomických a sociálnych podmienkach.³⁵ Vzhľadom na ostatnú zmenu ponímania rodinnoprávnych vztahov v podobe začlenenia rodinného práva do systému občianskeho práva sa kodifikačné práce po roku 1989, resp. po vzniku samostatnej Slovenskej republiky a recipovaní dovtedajšieho poriadku Českej a Slovenskej Federatívnej republiky, stotožňovali v myšlienke začlenenia rodinnoprávnych vztahov do systematiky nového občianskeho kódexu.

Doterajšie výsledky kodifikačných prác v podobe Vládneho návrhu Občianskeho zákonníka z roku 1998, Legislatívneho zámeru Občianskeho zákonníka z roku 2002 a Legislatívneho zámeru Občianskeho zákonníka z roku 2009, ktoré boli vypracúvané pod vedením Jána Lazara, odôvodňujú potrebu začlenenia rodinnoprávnych vztahov i existenciou početných väzieb, ktoré rodinné právo spolu s ostatnými občianskoprávnymi vztahmi spájajú. Nemenej významným dôvodom, pre ktorý sa práce zasadzujú po hlbšej integrácii rodinného a občianskeho zákonníka je mimo neexistujúcej všeobecnej časti predpisu, ktorej absenciu pokrýva občianskoprávna úprava, i miesto rodinného práva v ostatných európskych demokratických krajinách. Tie majú matérIU rodinného práva, chápajúc rodinnoprávne vztahy ako imanentnú časť občianskeho práva, spravidla zaradenú do občianskych kódexov. Rodinnoprávne vztahy, či už hovoríme o ich osobnej alebo majetkovej stránke tak mali byť upravené s celým spektrom iných osobných a majetkových práv nového kódexu všeobecného súkromného práva, v jeho druhej časti.³⁶

³⁴ LAZAR, J. *Otázky kodifikácie súkromného práva*. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 11.

³⁵ Hoci zákonodarca v roku 1991 prijal tzv. veľkú novelu Občianskeho zákonníka, ktorá mala odstrániť najzávažnejšie nedostatky predchádzajúcej právnej úpravy typickej svoju tzv. spotrebiteľskou konцепciou, úpravy rodinného práva sa nedotkol.

³⁶ POZRI Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka. In: *Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax*. (Príloha k Justičnej Revue) Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2002, č. 54, s. 1–73.

Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka. In: LAZAR, J. *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2008, s. 11–42.

Posledná snaha o úpravu podoby rodinného práva v podobe pracovnej verzie návrhu Občianskeho zákonníka z roku 2015, ktorá bola vypracovaná pod vedením Antona Dulaka,³⁷ nadvážujúc na východiská položené Legislatívny zámerom Občianskeho zákonníka z roku 2009, umiestňuje rodinné právo do systematiky občianskeho kódexu, obdobne do jeho druhej časti.³⁸

Musíme konštatovať, že i napriek faktu, že revolučná premena právneho poriadku bola po roku 1989 impulzom pre práce na kodifikácii matérie všeobecného súkromného práva, súčasťou ktorej sa mali stat' i rodinnoprávne vzťahy, rodinné právo zostáva v súčasnosti naďalej oddelené od občianskeho práva v podobe osobitného zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine.³⁹ Ako však konštuje Gabriela Kubíčková, prijatý predpis mal v súlade s pripravovanou kodifikáciou slovenského súkromného práva predstavovať len prechodné riešenie podoby rodinného práva.⁴⁰ Myšlienku začlenenia matérie rodinného práva do systematiky občianskeho zákonníka potvrdzuje i dôvodová správa k zákonom o rodine, ktorá poukazuje na kompatibilitu návrhu s legislatívnym zámerom – rekodifikáciou Občianskeho zákonníka, ktorý podľa nej bude, vzhľadom na prevažne súkromnoprávnu povahu vzťahov regulovaných ustanoveniami rodinného kódexu, obsahovať i úpravu rodinného práva.⁴¹

Možno ešte záverom state o súčasnej úprave rodinného práva podotknúť, že obdobne ako úprava rodinného práva prijatá v 60. rokoch 20. storočia, aj súčasný zákon o rodine upravuje mimo práv a povinností osobnej povahy len majetkové práva týkajúce sa vyživovacej povinnosti a práva a povinnosti súvisiace s uspokojovaním potrieb rodiny. Ostatné majetkové práva v podobe bezpodielového spoluľastníctva manželov sú stále regulované ustanoveniami Občianskeho zákonníka.

³⁷ Od roku 2015 až do súčasnosti kodifikačné práce vedie Marek Števček.

³⁸ Pozri *Návrh nového Občianskeho zákonníka (prvá kompletná pracovná verzia)*. [online]. [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.najpravo.sk/clanky/paragrafove-znenie-prvej-pracovnej-verzie-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonnika.html>

³⁹ I napriek pôvodne plánovanej novelizácii zákona o rodine z roku 1963 zákonodarca na zastaranú právnu úpravu reagoval prijatím nového právneho predpisu.

⁴⁰ KUBÍČKOVÁ, G. K navrhovanej úprave spoločenstva majetkových práv manželov. In: *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácia súkromného práva. Materiály z odbornej konferencie*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2008, s. 188.

⁴¹ Dôvodová správa. Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a zmene a doplnení niektorých zákonov. In: *Zákon o rodine. Komentár s judikatiou*. Šamorín: Heuréka, 2005, s. 9.

4 Rodinné právo na pomedzí tradícií

Ako sme už vyššie spomínali, rodinné právo bolo tradične radené do občianskych kódexov resp. do občianskeho práva a až socialistická právna veda ho z ideologických dôvodov vyčlenila do samostatného a novovskytvoreného právneho odvetvia v rámci odstraňovania právneho dualizmu. Zároveň je však nepochybné, že oblasť rodinného práva nie je rýdzo súkromnoprávna, ale obsahuje veľké množstvo verejnoprávnych zásahov. S uvedeným stavom je teda nutné sa metodologicky aj koncepcne vysporiadat pri tvorbe nových kódexov. V Českej republike sa zákonodarca v roku 2012 rozhodol prinavrátiť rodinného právo do nového Občianskeho zákonníka a obnoviť tak na území českých krajín pandektistickej tradíciu veľkých súkromnoprávnych kódexov 19. storočia a zároveň nasledovať tak kultúru európskeho kontinentálneho právneho systému. Dôvodová správa nového Občianskeho zákonníka hovorí, že „*branice mezi soukromým a veřejným právem není penvé dána jednou provždy. Od druhé poloviny 19. stol. jsme svědky jemu označovaného jako publicizace soukromého práva, kdy dílčí úpravy útvarů původně pojímaných ryze soukromoprávně (rodina, vlastnictví, smlouva) proniká veřejnoprávní regulace... uvedená zásada byla dlouhá desetiletí popírána konstitucí jednotného socialistického práva. Zdejší právni doktrína dlouhá desetiletí popírala dualismus práva*“⁴² Do roku 2015 mala podobný zámer aj slovenská rekodifikačná komisia pracujúca na novom občianskom kódexe na čele s Jánom Lazarom, ktorá v legislatívnom zámere deklarovala, že „*Po zmenách v roku 1989 v teórii i praxi prevažuje názor, že napriek určitým osobitnostiam rodinného práva, je jednoznačne nepochybné, že osobné a majetkové práva v manželstve a rodine sú mnogorakými väzbami úzko prepojené so všetkými súkromnoprávnymi vzťahmi... Myslienka zaradenia rodinného práva do pripravovaného Občianskeho zákonníka sa stretáva v odborných kruhoch so všeobecnej podporou.*“⁴³ No nasledujúce dva roky (aktuálne do 5. septembra 2017, kedy naposledy zasadalo Predsedníctvo rekodifikačnej komisie) priniesli so sebou miernu skepsu, no aj napriek tomu sa vyjadrla žiadosť o inkorporáciu rodinného práva do nového Občianskeho zákonníka, avšak predsedníctvo si ponechalo

⁴² Dôvodová zpráva NOZ [online]. s. 30 [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonnik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovanaverze.pdf>

⁴³ Schválený Legislatívny zámer OZ [online]. S. 9–10 [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Nase-projekty/Obciansky-zakonnik/Obciansky-zakonnik.aspx>

priestor aj pre prípadnú existenciu oboch kódexov. Predseda rekodifikačnej komisie Marek Števček celkom presne vyjadril svoje obavy týkajúce sa oblasti rodinného práva: „*Ide o hodnotové otázky. Súkromnoprávne rodinné vzťahy systematicky patria do budúceho OZ. Problémom je odčlenenie verejnoprávnych prvkov rodinno-právej regulácie, ktoré pre odlišné, verejnoprávnu metódu regulácie právnych vzťahov môžu v budúcom kódeze súkromného práva pôsobiť nekonceptívne.*“⁴⁴

Dôvodová správa k novému Občianskemu zákonníku č. 89/2012 Sb. správne poukázala na nesporný historický fakt a teda na publicizáciu resp. „zverejňovanie“ rýdzo súkromnoprávnych odvetví, rodinné právo nevynímajúc, ktoré nastalo v druhej polovici 19. storočia. Sme názoru, že rodinné právo sa za ostatných dvesto rokov prispôsobovalo mnohým kultúrnym, náboženským, spoločenským a v nemalej miere aj štátoprávnym zmenám a v závislosti od nich sa pohyboval aj pomyselný jazýček na vŕach medzi súkromným a verejným právom.

Práve 19. storočie prinieslo do problematiky občianskeho práva niekoľko nových otázok. Tá pre nás najaktuálnejšia sa týkala práve práva rodinného, ktoré nielenže v druhej polovici 19. storočia vzniklo a právne odvetvie ako poddruh resp. súčasť občianskeho práva. Vynorili sa však mnohé otázniky späť s jeho funkciou v spoločnosti a so základnými zásadami občianskeho práva, akou je napr. autonómia vôle. Postupne sa pokúsime v nasledujúcej časti odpovedať na dve otázky, ktoré sú dodnes pertraktované v odborných kruhoch a priamo súvisiace so začlenením rodinného práva do civilnoprávneho kódexu v Slovenskej republike. Prvou z nich je otázka postavenia rodinného práva v právnom systéme resp. v právnom poriadku. Druhá otázka sa s prvou prelína a týka sa tradície a to konkrétnie polemike medzi tradíciou pandektistickou a tradíciou socialistickej právnej vedy, ktorá vyústila, lepšie povedané, postupne vyúsťuje do tradície doby postmodernej. Ako sme už vyššie uvádzali, rodinné právo bolo tradične chápané ako súčasť občianskeho práva. Inak tomu nebolo ani v 19. storočí, kedy vznikli nesmrteľné civilistické kodifikačné diela. Pandektistická tradícia sa síce odrazila v systematike ABGB a Code civil (rodinné právo bolo upravené v časti

⁴⁴ Zápisnica zo zasadnutia Predsedníctva Komisie zo dňa 20. 04. 2017 [online]. S. 4 [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Nase-projekty/Obciansky-zakonnik/Obciansky-zakonnik.aspx>

, „o osobách“), no už druhej polovici 19. storočia započali debaty o existencii subodvetví v rámci občianskeho práva a to právo dedičské a právo rodinné. Samotný pojem „rodina“ sa v práve objavil ešte v prvej polovici 19. storočia a použil ho Friedrich Carl von Savigny v diele *System des heutigen Römischen Rechts* (8. vydaní, Berlin, 1840–1849). Pojem „rodinné právo“ vzniklo neskôr, v spomínamej druhej polovici 19. storočia, odrazom čoho bola aj systematizácia novovzniknutého BGB v Nemecku.

Pre nás je však omnoho zaujímavejšia situácia v Uhorsku. Ku kodifikácii občianskeho práva hmotného sice v Uhorsku nedošlo, no bol prijatý samostatný Manželský zákon z roku 1894. Savignyho úvahy o duchovi národa (*Volksgeist*) a o „národnom duchovi“ v spojitosti s rodinou a s jej právnou reguláciou sa prejavili v nemeckom zákonodarstve.⁴⁵ Podobná tej nemeckej bola aj situácia v Uhorsku, kde postupne na význame naberal liberalizmus deklarujúci slobody ako pre jednotlivca, tak aj (a najmä) pre národ. Cirkevno-politicke zákony, ktoré boli výsledkom uhorského kultúrneho boja v rokoch 1890 až 1895, odzrkadľovali proces sekularizácie. V uvedenom čase je možné pozorovať nielen zmenu charakteru náboženského prežívania a cítenia, ale aj krízu dovtedy pomerne stabilného a pokojného dualizmu. Katolicizmus časť uhorskej verejnosti považoval za nepriateľa modernizujúcej sa spoločnosti. Jeho konzervatívne postoje podľa nej nekorešpondovali so slobodou myslenia, a tak sa učenie katolíckej cirkvi dostalo do silného rozporu s materializmom a nacionalizmom.⁴⁶ Tzv. maďarský „Kulturkampf“ mal primárne pozdvihnuť národné cítenie na úkor cirkvi – v právnom poriadku sa to malo samozrejme najviac odzrkadliť v otázkach súvisiacich s právom rodinným. V prvom rade išlo o reguláciu formy sobáša a náboženstva detí v zmiešaných aj nezmiešaných manželstvách. Výsledkom kultúrneho boja v Uhorsku bol ad 1) návrh slobodnej dohody o výbere náboženstva pre deti, ktorý neprešiel (po prvýkrát v roku 1844, neskôr v roku 1868), ad 2) návrh zákonného článku upravujúceho konfesiu detí, ktoré mali

⁴⁵ URFUS, V. *Historické základy novodobého práva súkromého*, Praha: C. H. Beck, 1994, s. 55–56; MALINIÁKOVÁ, E. Zákon o manželskom práve a parlamentné rozpravy v Uhorsku v roku 1894. In: *Forum Historiae* [online]. [cit. 10. 1. 2018]. Dostupné z: <http://forumhistoriae.sk/documents/10180/1017245/maliniakova.pdf>

⁴⁶ PÓPELY, J. Boj o liberálne cirkevnopoliticke reformy v Uhorsku a založenie Katolíckej ľudovej strany. In: *Historický časopis*, 1981, roč. 29, č. 6, s. 857; ŠPIRKO, J. *Cirkevné dejiny II*. Turčiansky Svätý Martin: Neografia, 1943, s. 401.

nasledovať konfesiu rodičov na základe pohlavia, ad 3) predložená listina z roku 1893 o slobodnej voľbe rodičov pri výbere konfesie diet'at'a a ad 4) Manželský zákon z roku 1894.⁴⁷ Rodinné právo tak stalo v rámci kultúrneho boja medzi konzervatívcami a liberálmi na pomedzí súkromného a verejného práva a taktiež na pomedzí práva moderného a starých zakorenenných tradícii (čo odzrkadľovala pandektistická systematika občianskych zákonníkov a zaradenie rodinného práva jeho do časti „o osobách“ – patriarchálna rodina, otcovská moc, postavenie manželky, postavenie detí). Napr. samotné uzavorenie manželstva bolo skôr chápane ako politické rozhodnutie, nie ako rozhodnutie z lásky (v neomarxistickej práve vede označované tiež ako Marriage contract = sexual contract⁴⁸). Zástancovia, ktorí považovali za žiaduce ponechať rodinné právo v rámci občianskeho práva v časti o osobách, argumentovali autonómiou vôle. Odporcovia konzervativizmu zase protiargumentovali tým, že autonómia vôle je prítomná (ak vôbec) iba pri vzniku manželstva a následne sa manželka a neskôr aj deti stali majetkom manžela resp. otca. Skutočnú autonómiu vôle môžu mať obaja manželia a deti iba v prípade, že bude rodinné právo chránené štátom a zároveň prebehne sekularizácia rodinného práva.

Nakoniec boli uplatnené myšlienky a postoje Gusztava Wenzela – tzv. Wenzelova teória separácie rodinného práva, založená na novej právnej sfére rodinného práva, ako práva upravujúceho odlišné vzťahy determinované štátom, spoločnosťou a cirkvou, upravujúceho tiež špeciálny druh národného života (podobne ako u Savignyho), ktorý je pod ochranou štátu. Národná identita maďarského národa bola podľa dobových súčasníkov založená na odlišných kultúrnych a sociálnych myšlienkach ako v predlitavskej časti monarchie, čo malo za cieľ separovať vplyv Viedne v Uhorsku.⁴⁹ Dôsledkom uvedeného bolo vytvorenie nového právneho odvetvia – rodinného práva (1860 až 1870) založeného na národnej suverenite, kultúrnej

⁴⁷ LOUTFI, A. The Family as a Site of Cultural Autonomy and Freedom: anxieties in legal debates over state regulation of marriage in Hungary, 1867–1895. In: *Women's History Review*, 2011, roč. 20, č. 4, s. 597.

⁴⁸ PATEMAN, C. *The Sexual Contract*. Cambridge: Polity Press, 1988, s. 39 –76, 116 –153.

⁴⁹ LOUTFI, A. The Family as a Site of Cultural Autonomy and Freedom: anxieties in legal debates over state regulation of marriage in Hungary, 1867–1895. In: *Women's History Review*, 2011, roč. 20, č. 4, s. 600.

autonómii a politickej slobode, dokonca podľa Herczegha Mihályho malo rodinné právo v rámci svojich národných a dlhodobých tradícií najväčší vplyv na legitimitu národa.⁵⁰

5 Záver

Rodinné právo zažilo za ostatných dvesto rokov skutočne množstvo zmien, akceptovalo a prispôsobilo sa mnohých spoločenským, kultúrnych, právnym a politickým zmenám a preto môžeme bez okolkov povedať, že v 20. storočí bolo jedným z najdynamickejších právnych odvetví, ak nie priamo najdynamickejšie. V súčasnosti existujú tendencie odkazujúce na pandektistiku a romanistickú tradíciu vôbec, čoho dôsledkom je tvorba obrovských súkromnoprávnych kodifikačných diel, zahŕňajúcich aj úpravu rodinného práva. V súvislosti s uvedeným, sa zákonodarca snaží nájsť odpoveď na otázku, či môžeme pri dnešnej právnej regulácii vôbec radíť rodinné právo do súkromného práva resp. ako možno úpravu zmeniť tak, aby ubudli verejnoprávne prvky. Charakter rodinného práva taký, ako ho poznali ešte právnici na začiatku 19. storočia nie je možné napodobniť ani formou a už vôbec nie obsahom. Častokrát sa stretávame s názorom, že odčlenenie rodinného práva bolo výsledkom zásahu socialisticej právnej vedy, ktorá ako vieme, zaznávala delenie práva na verejné a súkromné. Ako sme si však ukázali v tretej časti príspevku, nie je pravdou, že rodinné právo bolo upravené samostatne iba v období socializmu. Ochrana jednotlivca, rodiny a nakoniec aj celého národa je úlohou rodinného práva dodnes a to je v podstate jediné, čo má právna úprava rodinného práva z 19. storočia spoločné s tou dnešnou. Štátny záujem na tvorbe a regulácii rodinného práva priamo úmerne stúpa s uplatňovaním ľudských práv (adopcia z cito-vých a nie majetkových dôvodov, zrovnoprávnenie muža a ženy, slobodných matiek, registrované partnerstvá, manželstvá a adopcie homosexuálov, atď.) a na druhej strane sa adekvátnie k tomu zužuje autonómia vôle subjektov v rodinnoprávnych vztáhoch (medzi manželmi, rodičmi a det'mi a v rámci náhradných rodinných vztáhov). Podľa nášho názoru je zbytočné

⁵⁰ LOUTFI, A. The Family as a Site of Cultural Autonomy and Freedom: anxieties in legal debates over state regulation of marriage in Hungary, 1867–1895. In: *Women's History Review*, 2011, roč. 20, č. 4, s. 601; MIHALY, H. *Hungarian family and inheritance law with the most relevant and up-to-date laws, decrees and judicial rulings*. Budapest, 1885, s. 3–7.

sa v postmodernej dobe vracat' k súhrnným súkromnoprávnym dielam, dôležitejšia než forma je predsa obsah – preto by v prvom rade mal zákonodarca zachovávať tradičné a osvedčené právne inštitúty, vytvárať nové, reflekujúce súčasnosť a až v poslednom rade by mu malo záležať forme. Samostatný zákon o rodine môže upravovať celú agendu rodinného práva, čím sa vyhneme tvorbe väčšieho množstva zákonov, ktoré budú rodinné právo upravovať – rovnaká situácia je v Českej republike, rodinné právo je upravené v druhej časti Nového Občianskeho zákonníka č. 89/2012 Sb. a v Zákone o registrovanom partnerstve č. 115/2006 Sb.

Literature

Monografie a zborníky

BLÁHOVÁ, I., L. BLAŽEK, J. KUKLÍK, J. ŠOUŠA a kol. *Právnická dvojletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014, 413 s. ISBN 978-80-87284-52-0.

BLAŽKE, J. *Majetkové právo manželské*. Praha: Orbis, 1953, 70 s.

KUBÍČKOVÁ, G. K navrhovanej úprave spoločenstva majetkových práv manželov. In: *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva. Materiály z odbornej konferencie*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2008, s. 188–195. ISBN 978-80-89363-14-8.

LACLAVÍKOVÁ, M. *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010, 321 s. ISBN 978-80-224-1142-4.

LACLAVÍKOVÁ, M. Riešenie problému unifikácie a kodifikácie súkromnoprávnych noriem v medzivojnovej Československu a Poľsku. In: *Vývoj právnych kodifikácií. Sborník z mezinárodní vědecké konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 187–219. ISBN 80-210-3610-9.

LAZAR, J. *Oázky kodifikácie súkromného práva*. Bratislava: Iura Edition, 2006, 204 s. ISBN 80-8078-128-1.

MOSNÝ, P., L. HUBENÁK a M. SKALOŠ. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska*. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2010, 385 s. ISBN 978-80-557-0006-9.

PATEMAN, C. *The Sexual Contract*. Cambridge: Polity Press, 1988. ISBN 9780745604329.

ŠOSKOVÁ, I. *Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949*. Banská Bystrica: Belianum, 2016, 197 s. ISBN 978-80-557-1151-5.

ŠPIRKO, J. *Cirkerné dejiny II*. Turčiansky Svätý Martin: Neografia, 1943.

URFUS, V. Historické základy novodobého práva soukromého, Praha: C. H. Beck, 1994. ISBN 80-7049-107-8.

VESELÁ, R. Vývoj rodinného práva v meziválečném období.
In: *Československé právo a právní věda v mezičasovém období (1918–1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Praha: Karolinum, 2010, s. 791–818. ISBN 978-80-246-1718-3.

Periodická literatúra

BLAŽKE, J. Ideové základy nového rodinného práva. In: *Právnik*, Praha: Jednota čs. právniků v Praze, 1950, č. 89, s. 8–11.

FIERLINGER, Z. Za socialistický právní řád. In: *Právnik*, Praha: Jednota čs. právniků v Praze, 1950, č. 89, s. 427–434.

KNAPP, V. Dvě cesty československého práva: kontinuita a diskontinuita (1918, 1945). In: *Právnik*, Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1979, č. 118, s. 270–283.

KNAPP, V. Právo veřejné a soukromé. In: *Právnik*, Praha: Jednota čs. právniků v Praze, 1950, č. 89, s. 82–100.

KNAPP, V. Systém československého socialistického práva v historii čtyřiceti let. In: *Právnik*, Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1985, s. 441–454.

LAZAR, J. Aktuálna úvaha o postavení občianskeho práva v česko-slovenskom systéme práva. In: *Právnik*, Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1993, s. 1048–1057.

LOUTFI, A. The Family as a Site of Cultural Autonomy and Freedom: anxieties in legal debates over state regulation of marriage in Hungary, 1867–1895. In: *Women's History Review*, 2011, roč. 20, č. 4, s. 599–613.

LUBY, Š. Unifikačné snahy v oblasti československého súkromného práva v rokoch 1918–1948. In: *Právny obzor*, Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 1967, č. 50, s. 571–586.

MALINIAKOVÁ, E. Zákon o manželskom práve a parlamentné rozpravy v Uhorsku v roku 1894 In: *Forum Historiae* [online]. [cit. 10. 1. 2018]. Dostupné z: <http://forumhistoriae.sk/documents/10180/1017245/maliniaкова.pdf>

POPÉLY, J. Boj o liberálne cirkevnopolitické reformy v Uhorsku a založenie Katolíckej ľudovej strany. In: *Historický časopis*, 1981, roč. 29, č. 6.

Pramene

Důvodová zpráva NOZ [online]. [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Důvodová zpráva. *Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník*. [online]. [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: http://psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_15.htm

Důvodová zpráva. *Vládní návrh zákona o právu rodinném*. [online]. [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0378_01.htm

Důvodová zpráva. *Vládní návrh zákona o rodině*. [online]. [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0146_03.htm

Důvodová zpráva. *Vládní návrh občanského zákoníku*. [online]. [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0156_09.htm

Dôvodová správa. Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a zmene a doplnení niektorých zákonov. In: *Zákon o rodine. Komentár s judikatúrou*. Šamorín: Heuréka, 2005, 369 s. ISBN 80-89122-24-8.

Návrh nového Občanského zákonníka (prvá kompletná pracovná verzia). [online]. [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.najpravo.sk/clanky/paраграфove-znenie-prvej-pracovnej-verzie-navrhу-noveho-obcianskeho-zakonna.html>

Legislatívny zámer Občanského zákonníka. In: *Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax*. (Príloha k Justičnej Revue) Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2002, č. 54, s. 1–73.

Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka. In: LAZAR, J. Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva. Materiály z odbornej konferencie. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2008, s. 11–42. ISBN 978-80-89363-14-8.

MIHÁLY, H. *Hungarian family and inheritance law with the most relevant and up-to-date laws, decrees and judicial rulings*. Budapest, 1885, s. 3–7.

Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský. Návrh superrevisní komise. Díl I. Tekst zákona. Praha: Typus, 1931, 306 s.

Zákon, kterým se vydáva všeobecný zákoník občanský. Návrh superrevisní komise. Díl II. Důvodová zpráva. Praha: Typus, 1931, 392 s.

Zápisnica zo zasadnutia Predsedníctva Komisie zo dňa 20. 04. 2017 [online]. [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Nase-projekty/Obciiansky-zakonnik/Obciiansky-zakonnik.aspx>

Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona o právu rodinném [online]. [cit. 18. 12. 2017]. Dostupné z: <http://psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>

Contact – e-mail

alexandra.letkova@flaw.uniba.sk
lenka.martincova@flaw.uniba.sk

Kodifikace trestního práva v poúnorovém Československu

Dominik Macek

Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek si klade za cíl zmapovat nejen vývoj a rozsah kodifikace československého trestního práva provedené v rámci zásadní přestavby právního řádu po roce 1948, ale také přiblížit trestněprávní normotvorbu provedenou krátce po převzetí moci Komunistickou stranou Československa.

Keywords in original language

Československo; 20. století; Komunistická strana Československa; trestní právo; kodifikace.

Abstract

The aim of this contribution is to analyse not only the development and extent of codification of Czechoslovak criminal law implemented in pursuance of the fundamental reconstruction of the legal order after 1948, but also to describe the law-making in the field of criminal law implemented shortly after the power take-over conducted by the Communist Party of Czechoslovakia.

Keywords

Czechoslovakia; 20. Century; Communist Party of Czechoslovakia; Penal Law; Codification.

1 Právo jako nástroj moci

Dvacáté století zná řadu režimů, které byly s demokracií na kordy, které však musely alespoň v počátcích převzít právní řád včetně jeho institutů, který pocházel z dob demokratických. Trestní právo bylo v předmětné době chápáno jako jedna z nejdůležitějších součástí lidově demokratického práva, jako právo socialistického typu se stalo významným nástrojem nové

vládnoucí garnitury v boji o udržení a upevnění vlastní moci. Bylo chápáno jako „*odrětí, které poskytuje ochranu společenských vztahů vhodných a výhodných pro dělníky a ostatní pracující a které je namířeno proti všem třídním nepřátelům.*“¹ Jako takové vyžadovalo zásadní změny příslušných předpisů, úpravy jejich výkladu a aplikace a v neposlední řadě i ovládnutí soudního systému. V takovém případě lze hovořit o zneužití práva, které se stalo posluhovačem vládnoucí moci prosazující toliko vlastní cíle, namísto dosavadního pojetí práva jako prostředku regulace společenských vztahů podle zásad obecné spravedlnosti.²

Cílem tohoto příspěvku je přehled vývoje trestní normotvorby po roce 1948 s důrazem na trestněprávní kodifikaci z roku 1950.

2 Zákon na ochranu lidovědemokratické republiky

Po únorovém převratu se vládnoucí komunisté museli vypořádat s projevy odporu proti jimi nastolené vládě. Mezi nejznámější protesty patřil XI. vsesokolský slet na přelomu června a července 1948 na pražském Strahově, o několik měsíců později pak pohřeb prezidenta Edvarda Beneše 8. září 1948. Mezi demonstrujícími byli sokolové, skauti, studenti, někdejší představitelé československé armády a mnozí další. Jako vhodný nástroj k jejich potlačení se komunistům jevilo trestní právo, respektive trestní represe. K jejich perzekvování byl zneužit prvorepublikový zákon na ochranu republiky, dosavadní normy trestního práva i retribuční předpisy, jejichž účinnost byla na základě zákona č. 33/1948 Sb. obnovena. Jejich obnovení bylo vysvětlováno dobovou propagandou tím, že je „*potřeba napravit nespravedlnosti způsobené drtinorskou justicí, která osvobožovala nebo mírně trestala kolaborovavší továrníky a velkostatkáře, zato však přísně trestala dělníky, kteří neměli finanční možnosti obstarat si důkladnou obhajobu.*“³ Vrcholem tohoto snažení bylo přijetí zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky, který sice nepatří do řady organizovaně přijatých předpisů v rámci tzv. právnické dvouletky, ale který je nutno kodifikacím samotným předřadit. Jednalo se o akutně přijatý právní předpis, který režim odpovídal na změnu společenské situace

¹ BLÁHOVÁ, Ivana, Lukáš BLAŽEK, Martin BOŠTÍK a Tereza STARÁ. *Jménem republiky! Osm případů zvýšlé komunistické justice.* Praha: Auditorium, 2015, s. 29.

² Ibid., s. 18.

³ RŮŽEK, Antonín. Rok 1948 v trestním právu. *Právník*, č. 5–6, 1949, s. 225.

a kterým reagoval na útoky proti novému vedení státu, což jako důvod přijetí výslově zmiňuje i důvodová zpráva: „*Je proto nutné vytvořit nový zákon na ochranu republiky, který by přiblížel ke změněným poměrům, a který by byl účinnou zbraní proti všem, jejichž činnost by byla zamířena proti státu a jeho lidu. Potřeba takové účinné ochrany je dnes tím naléhavější, když vnitřní nebezpečí pro stát dosud nepominulo.*“⁴

Zákon na ochranu lidově demokratické republiky musel být veřejnosti a světu představen tak, aby nevyznával jako prostředek represe nepohodlných oponentů nového režimu. V Národním shromáždění byla zpravidajem prezentována nutnost jeho přijetí takto: „*Jsou lidé, kteří se ptají, proč vlastně Národní shromáždění projednává nový zákon na ochranu lidovědemokratické republiky, když máme starý zákon na ochranu republiky z roku 1923? Na tuto otázku možno odpověděti takto: Protože stát v roce 1923 byl jinou republikou s jiným státním zřízením a jinou hospodářskou soustavou, než je lidová demokracie v roce 1948, a není proto možné zákonem vytvořeným k ochraně buržoasní demokracie a kapitalistického pořádku chránit lidovou demokracii socializující.*“⁵ Že zákon, který svou zrůdnost skrýval za zástěrkou socializující lidové demokracie, cílil na odpůrce nově nastoleného režimu, zřetelně ukazuje důvodová zpráva, kde stojí: „*Události z let 1938 až 1945 ukázaly, že nepřátelé republiky, kteří se dorovlávají demokracie a svobody, aby mohli potlačovati svobodu jiných, doveďli zneužití slabin dosavadní trestní ochrany státu, aby připravili katastrofu, která stát postihla v roce 1938. Ochrannu státu poskytovanou dosud zákonem č. 50/1923 Sb. bylo tudíž třeba náležitě zvýšiti.*“⁶

Zákon zavedl zločiny sdružování proti státu, pobuřování proti republice, hanobení republiky, opět zavedl do trestního práva velezradu, která mohla být trestána až trestem nejvyšším – smrtí. V zákoně dále najdeme zločiny jako vyzvědačství, vyzvědačství proti spojenci (zejména tedy SSSR), válečné škůdnictví, sabotáž (ta byla trestána sazbou 1 až 5 let, v případě přítěžujících okolností 5 až 10 let), ohrožení jednotného hospodářského plánu nebo poškozování zájmu republiky v cizině. Dále zvýšil trestní sazby takřka

⁴ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona na ochranu lidově demokratické republiky. (tisk č. 94). *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. NS 1948–1954. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0094_02.htm

⁵ Stenografický záznam ze 13. schůze Národního shromáždění republiky Československé ze dne 6. října 1948. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. NS 1948–1954. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/013schuz/s013001.htm>

⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona na ochranu lidově demokratické republiky. (tisk č. 94), op. cit.

u většiny skutkových podstat, vyjma trestu smrti a trestu odnětí svobody zákon pracoval s tresty, jako byly propadnutí celého jméní, tresty peněžní, propadnutí občanských práv či odejmutí vysokoškolských titulů a vojenských hodností.⁷ Jako nový byl zaveden trest ztráty státního občanství, za určitých podmínek bylo možno uložit ztrátu živnostenského oprávnění, případně uveřejnit rozsudek, což bylo považováno za trest na cti.

Zákon na ochranu lidově demokratické republiky dr. Jiří Plachý⁸ popisuje jako „*zřejmě nejznámější zákon přijatý během takřka čtyřicetileté vlády KSČ*“, který měl spolu se zákonem o Státním soudu „*svou vnější formou připomínat zákony prvorepublikové. Syjm obsahem, a hlavně uvedením do praxe však byly téměř nárratem do středověku*.“ Ačkoli zákon platil jen do přijetí trestního zákona r. 1950, stal se symbolem komunistické represe a útlaku. „*Nejčastěji používanými trestními ustanoveními se staly paragrafy 1 (velezrada) a 5 (vyzvědačství). Výklad zákona, tak jak jej prováděl Státní soud, umožňoval kvalifikovat jako tento skutek téměř jakékoli jednání.*“⁹

Bezprostředně na zákon na ochranu lidově demokratické republiky navazoval zákon o státním soudu, přijatý téhož dne – 6. října 1948. Zákonem zřízený státní soud se sídlem v Praze se stal nejvýznamnějším soudním orgánem provádějícím politické procesy, jelikož mu naleželo jednat a rozhodovat o trestních činech podle prve uvedeného zákona. Státní soud disponoval širokou hierarchií zúčastněných osob, skládal se z prezidenta, viceprezidentů, soudců občanských a vojenských a také soudců z lidu, senát tvořil předseda, dva soudci profesionálové a dva soudci z lidu. Žaloba byla zastoupena tzv. státní prokuraturou, jejíž představený – státní prokurátor – byl přímo podřízen ministru spravedlnosti.¹⁰

⁷ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 108.

⁸ PhDr. Jiří Plachý, Ph.D. (*1975), vědecký pracovník VHÚ, soudní znalec v oboru sociální vědy, odvětví politologie se specializací na protinacistický a protikomunistický odboj, držitel Literární ceny Jaroslava Golla (2015).

⁹ PLACHÝ, Jiří. Některé aspekty vývoje právního rádu v Československu v letech 1948–1954. In: VOREL, Jaroslav, Alena ŠIMÁNKOVÁ a Lukáš BABKA. Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl II. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003, s. 15.

¹⁰ KUKLÍK a kol., op. cit., s. 111.

3 Právnická dvouletka jako cesta ke kodifikaci

Po převzetí moci Komunistickou stranou Československa v únoru 1948 byla záhy přijata koncepce rekodifikace. Primárním účelem bylo přerušit kontinuitu s tzv. buržoazním, ba co více, také monarchistickým právním řádem a nastolit rám takový, který bude v jednotě s novým zřízením lidově demokratickým. Tento úkol – přestavbu právního řádu – si vytýčila vláda Antonína Zápotockého ve svém programovém prohlášení, které předložila Národnímu shromáždění.¹¹ Vládní program dále uváděl toto: „Čeká nás práce při vybudování právní a organizační výstavby, která se musí přizpůsobit všem společenským a hospodářským změnám, které přinesly národní a demokratická revoluce a které dovršily únorové události.“¹² Vedoucí představitelé strany a vlády (rozdíl nebyl až tak patrný) v této jediné větce deklarovali zotročení práva jakožto prostředku k udržení moci, která na základě konstelace světové politické situace po druhé světové válce československým komunistům obrazně řečeno spadla do klína. Klement Gottwald rekodifikaci obhajoval nutností „likvidovat nemožný stav, kdy u nás platily zákony ještě z doby Marie Terezie.“¹³

Potřeba unifikace práva na celém území republiky byla v trestním právu značně markantní. Před přijetím trestního zákona z r. 1950 bylo toto odvětví roztríštěné následovně: recipovaný rakouský trestní zákoník z roku 1852 (spolu s trestním řádem z roku 1873) doplňovaly na území někdejšího Zalitavska uherské zákoně články z roku 1878, dále existoval přestupkový zákon z roku 1879 a soudní trestní řád z r. 1896, nemluvě o dalších dílcích předpisech z doby mezi vznikem ČSR a právnickou dvouletkou. Sjednocení se však nemělo týkat jen „osob občanských“, nýbrž také osob podléhajících soudní pravomoci vojenské, pro které dosud platil takřka stoletý vojenský trestní zákoník z r. 1855 a vojenský trestní řád z roku 1912.

Bylo jistě chvályhodným počinem, že bylo rozhodnuto o sjednocení právního řádu na celém území republiky, která měla překonat zmíněnou roztríštěnost jednotlivých právních úprav a posílit právní jistotu. Svým pojední-

¹¹ Vláda byla jmenována 15. června 1948, den poté, co se stal Klement Gottwald prezidentem.

¹² Programové prohlášení vlády ze dne 17. 6. 1948 [online]. S. 13. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/antonin-zapotocky/ppv-1948-1953-zapotocky.pdf>

¹³ KUKLÍK a kol., op. cit., s. 87.

jednoduchého a lidového práva však k rozkvětu právní kultury zvlášt' nepřispěla a vágnost nových kodifikací vedla záhy k rekodifikacím zkraje let sedesátých.¹⁴

Vládnoucí garnitura nebyla s nejednotnou úpravou trestního práva spokojena, jelikož jen v jednotč je síla a lidově demokratický režim silným má být. Od projevu Klementa Gottwalda o tom, že se právě vrací „z Hradu od prezidenta republiky“ neuběhlo ani půl roku a již 14. července 1948 vláda svým usnesením zahájila práce na návrhu zákona, čímž navázala na dřívější stranické diskuze a programové prohlášení vlády, ve kterém stálo: „*Lidová demokracie si také vytvoří nový systém práva trestního, neboť dosud platné trestní právo spočívá na principech kapitalistického společenského a hospodářského zřízení a je zaměřeno k tomu, aby chránilo nadpráví a privilegia bohatých a mocných. Nové trestní právo bude chránit zájmy pracujících, jejich budovatelské úsilí a plody jejich práce.*“¹⁵

Známým názvem pro poúnorový rekodifikační proces, který měl za cíl upravit právo tak, aby bylo v souladu s novými poměry a zároveň jej unifikovat na celém území republiky, je tzv. právnická dvouletka. Toto označení není náhodné, má totiž svou souvislost s dvouletým hospodářským plánem, který propaganda označovala jako symbol nové doby světlých zítřků, stejně tak je v něm obsažen termín splnění rekodifikace, která měla být do dvou let zcela hotova. Cílem právnické dvouletky byla nejen již zmíněná unifikace a kodifikace zásadních právních odvětví, ale také vtěsnání ideologie do řeči paragrafů, silná inspirace sovětským právem a odstranění formalismu, který podle tehdejších vysvětlení v právu zbyl z dob kapitalismu. V dnešních časech plných diskuzí odborníků, politiků, vlivu praxe a vývoje práva vidíme kontrast mezi právě uvedenou překotnou přípravou rekodifikací v průběhu pouhých dvou let, která byla umožněna nejen direktivním řízením státu, ale také zjednodušeným legislativním procesem a nad vším bdícím všemocnou KSČ. Jak trefně pojmenovává dr. Ivana Bláhová, „*v této souvislosti lze s trochou nadsázkou o mnoha pracovnících ministerstva spravedlnosti a i o mnoha jeho externích spolupracovnících říci, že se stali opravdovými úderníky v oboru práva.*“¹⁶

¹⁴ BLÁHOVÁ, Ivana. *Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948–1950*. Praha: Auditorium, 2017, s. 62.

¹⁵ Programové prohlášení vlády ze dne 17. 6. 1948, op. cit., s. 13–14.

¹⁶ BLÁHOVÁ, op. cit., s. 68.

Již v září 1948 byl na ministerstvu spravedlnosti vytvořen zvláštní kodifikační odbor a politická komise ministerstva spravedlnosti, která dále zřídila dvě velké odborné kodifikační komise, přičemž jedna byla právě pro trestní právo a ta se dále dělila na subkomise pro trestní právo hmotné a procesní, které se dále rozdělily na 13 dalších subkomisí pro jednotlivé aspekty těchto oborů a pro vojenské trestní právo.¹⁷

V rámci přípravy kodexů bylo zavedeno „týdenní plánování“, dále „bilanční vyhodnocování“ a také četné schůze vedoucích činitelů, komisí i subkomisí, aby mohly být první zpracované návrhy osnov v souladu s přijatým socialistickým závazkem z ledna 1949 slavnostně předloženy ministru spravedlnosti Alexeji Čepičkovi již k výročí vzniku republiky 28. října 1949.

Do práce v těchto komisích byli přizváni nejen profesoři, představitelé justice, notáři, ale také jakožto „lidový prvek“ dělníci, odboráři či členové Svazu mládeže, kteří měli jako zástupci pracujícího lidu za úkol dohlížet nad srozumitelností a jednoduchostí připravovaných předpisů. Právo totiž mělo být tvořeno tak, aby právě dělnické vrstvě zaručilo rozkvět na úkor vrstvy jiné. Profesoři slovutných univerzit, jako např. prof. Vladimír Solnař nebo „rudý děkan“ pražských práv prof. Josef Tureček tak zasedli vedle dělníků pražských továren ČKD či Tesla a jali se budovat socialistickou zákonost. Jak bylo zveřejněno v prvním čísle časopisu *Právník* roku 1950, jeden ze zastoupených dělníků Jan Veselý z národního podniku Avia popsal svou účast v rekodifikační komisi, byť občanskoprávní, takto: „*Naším úkolem bylo sledovat veškerý vývoj tohoto nově tvořeného zákoníku, uplatňovat své dělnické zkušenosti, střežit tržní zaměření nového zákoníka a bdít svým dělnickým rozumem nad tím, aby i člověk prostý mohl mu porozumět. Pomáhali jsme tento dříve zkroucený paragraf narovnat. Zákon zestrojit, oprostit jej od všeho školského a zbytečného.*“ Nakolik úsměvně působí dnešní optikou výtka několika zástupců dělnické třídy prof. Krčmářovi, spolutvůrci zákoníku občanského, že právníci užívají „*příliš mnoho latinských termínů*“, čímž „*dávají příliš na odiv svou odbornost*“. Členové komise pro právo trestní zase roku 1951 vzpomínali na svůj zadaný cíl – zákon „*stručný a srozumitelný psán živou a správnou češtinou*“ který by se „*vyhýbal formulacím a výrazům, kterým rozumějí jen právníci.*¹⁸

¹⁷ KUKLÍK a kol., op. cit., s. 88–89.

¹⁸ KUKLÍK a kol., op. cit., s. 91.

Do práce na nových zákonících pro novou dobu významně zasáhly dva sjezdy – nejprve IX. sjezd KSČ v květnu 1949, který deklaroval rekodifikaci jako jeden z pilířů změny právního rádu, a dále tzv. manifestační sjezd česko-slovenských právníků v září 1949, který vládní a stranickou rétoriku přijal za svou a zaobalil do svých frází. Prezident Gottwald jako host na tomto shromáždění pronesl projev, ze kterého je opět a zase patrná snaha podřídit si právo ve svůj prospěch a užít jej jako zbraně proti „nepřátelům lidu a socialismu“: „*V naší nové společnosti budující socialismus potřebujeme nové právo, takové, které slouží lidu a jeho blahu, které posiluje a chrání vládu lidu a jeho budovatelskou práci, které je zbraní proti nepřátelům lidu a socialismu. Tedy již nikoliv lživé nadtržní a nepolitické právo, nýbrž právo hájící otevřeně a upřímně věc lidu, právo socialistické, které dnes jedině odpovídá historické pravdě a vytrváří dosud nejvyšší a nejspravedlivější právní rád.*“ Problémem takové definice je, že nepřítel lidu a socialismu jako takový nikde definován nebyl, vytvořila se tak tedy konstrukce, která se komunistům již tolíkrát vyplatila, a to mít všeobjímající normu pro osoby druhé kategorie, která je dostatečně pružná, aby se do ní mohl vměstnat kdokoli, koho strana za nepřítele označí. Právníci byli prezidentem vyzváni, aby pomohli „*při tvorbě nových lidových, a tedy i lidu srozumitelných zákonů a předpisů, které by upevňovaly naši cestu k socialismu a formulovaly náš nový právní rád.*“¹⁹ Probíhající rekodifikace byla také četně konzultována v rámci tvorícího se „východního bloku“ spřátelených lidově demokratických zemí. Trestní právo bylo konzultováno a studováno zejména v Sovětském svazu, NDR, Polsku, Maďarsku, Bulharsku a Jugoslávii. Českoslovenští normotvůrci se inspirovali zvláště v problematických otázkách, jako jsou ochrana lidově demokratického zřízení nebo znárodnění průmyslu, což byla téma, se kterými měly uvedené země již zkušenosti.²⁰

Připravit trestní zákon netrvalo nijak dlouho, byl přijat takřka na den přesně o dva roky později od zahájení prací a po velmi krátké legislativní lhůtě nabyl již 1. srpna 1950 účinnosti. Charakteristiku této kodifikace přinesla teorie o několik let později, v učebnici se dočteme následující: „*Trestní*

¹⁹ Stenografický záznam ze 46. schůze Národního shromáždění republiky Československé ze dne 11. července 1950. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. NS 1948–1954. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/046schuz/s046001.htm>

²⁰ KUKLÍK a kol., op. cit., s. 90.

právo Československé lidově demokratické republiky (učebnice si zjevně poupravila i název státního útvaru, pozn. aut.), kodifikované v trestním zákoně ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb., je typem socialistického trestního práva, právem nového a vyššího typu, které se svým tržním obsahem a formou zásadně liší od trestního práva kteréhokoliv buržoazního státu. Socialistické trestní právo je součástí nadstarby nad socialistickou základnou. Aktivní služebnou úlohu nadstarby plní i naše socialistické právo. Záleží v tom, že trestní právo je mohutným nástrojem lidově demokratického státu v boji se všemi činy nebezpečnými pro společnost, mohutným nástrojem k ochraně a upevnění společenských vztahů, výhodných a vhodných pro pracující lid vedený dělnickou třídou na cestě k rybárování socialismu v naší vlasti a v boji za světový mír.“²¹

Dnešní optikou vidíme, že se učebnice nemýlila, když označila trestní právo ve své době za mohutný nástroj k ochraně vztahů výhodných pro pracující lid vedený dělnickou třídou. Vládnoucí dělnická třída si trestní právo vyložila jako specifickou zbraň proti svým oponentům, proto byl také do arzenálu proletariátu zařazen velmi spěšně přijatý trestní zákon, který byl postaven na ideji tzv. socialistické zákonnosti. Již rok po vydání trestního zákona se prof. Ferdinand Boura²² k tomuto pojmu vyjádřil, a to v časopisu pro otázky státu a práva *Právnik*²³ témito slovy: „Socialistická zákonnost není ovšem čistě juristickým pojmem, nýbrž metodou vlády, základní politickou směrnicí podmíněnou konkrétní situací tržního boje.“

Československá jurisprudence definovala trestní právo jakožto „socialistické trestní právo, stojící na stráži vymožeností socialistické revoluce, [které] je svým ostrým zaměřeno k poštačení odporu tržních nepřátel socialismu, pokud svým jednáním porušili trestní zákon.“²⁴ Zmiňovanými tržními nepřáteli byly slovy Klementa Gottwalda na IX. sjezdu KSČ „příslušníci svržené buržoazie, kteří se dopouštěli velezrady, sabotáže, špiónáže, rozvratné propagandy, rozkládání socialistického vlastnictví a různých reakčních spiknutí.“ K trestnímu právu patřila nejen role

²¹ KOLEKTIV spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univ. v Praze a Komenského univ. v Bratislavě. *Československé trestní právo, Srazek I. Obecná část*. Praha: Orbis, 1957, s. 5.

²² Prof. JUDr. Ferdinand Boura (1921–1957), český právník, profesor PF UK v oboru občanského práva procesního, děkan tamtéž v letech 1954–1957.

²³ BOURA, Ferdinand. Klement Gottwald – o buržoazní a socialistické zákonnosti. *Právnik*, 1951, č. 9, s. 525–536.

²⁴ BLÁHOVÁ, BLAŽEK, BOŠTÍK, STARÁ, op. cit., s. 28.

represivní a odstrašující, nýbrž také výchovná, kdy nově nastolený režim měl vychovávat „*zaostalé a kolísavé životy z řad pracujících, kteří se dopouštějí trestních činů pod vlivem přezitků kapitalismu.*“²⁵

Podle důvodové zprávy k trestnímu zákonu „*úkolem nového trestního zákona je co nejúčinněji přispět k jejímu (tj. reakce) zneškodnění a musí být ostrou zbraní našeho pracujícího lidu proti všem jeho nepřátelům. Trestní zákon chrání revoluční vymoženosti našeho pracujícího lidu nejen proti příslušníkům vykoristovatelských tříd nyní zhabavených politické moci. Bojuje zároveň proti zjištěnosti, ledabylému postoji k práci a občanským povinnostem a pohrdavému poměru ke spoluobčanům jako proti přezitkům kapitalismu v lidském vědomí a poskytuje účinnou ochranu každému jednotlivci, který plní poctivé své povinnosti k celku. Nový zákon je nesen duchem socialistického humanismu. Proto klade důraz na výchovný účel trestu tam, kde lze donutit v nápravu. Ale právě proto stíhá s veškerou přísností nenapravitelné nepřátele lidu a národa.*“²⁶

3.1 Výsledky právnické dvouletky v oblasti trestního práva

3.1.1 Trestní zákon (86/1950 Sb.)

12. července 1950 schválený trestní zákon svou inspirací sovětskou právní školou²⁷ opustil středoevropskou právní kulturu a otevřeně deklaroval ryze třídní přístup. Užívaný pojem „zločin“ byl nahrazen pojmem „trestní čin“, který v souladu s novým materiálně formálním pojetím trestného činu zahrnoval nejen pouhé naplnění znaků skutkové podstaty, ale také a zvlášť naplnění znaků „nebezpečnosti pro společnost“. Jak píše důvodová zpráva k zákonu: „*Tam, kde je nebezpečnost činu pro společnost jen nepatrná, je zvláštním ustanovením trestního řádu umožněno upustit od stíhání. Není-li čin pro společnost nebezpečný vůbec, nejede o trestní čin, i když takové jednání má všechny znaky uvedené v některém ustanovení zvláštní části.*“²⁸ Již uvedený pojem „nebezpečnosti pro společnost“ byl měřen metrem politického a třídního profilu obžalovaného. V rámci

²⁵ KUKLÍK a kol., op. cit., s. 118.

²⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu trestního zákona (tisk č. 472). *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. NS 1948–1954. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_08.htm

²⁷ Někteří odborníci vliv sovětského práva relativizují, např. prof. Císařová poukazuje na fakt, že československé trestní právo nikdy nepřijalo přípustnost analogie v neprospečích pachatele.

²⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu trestního zákona (tisk č. 472). *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. NS 1948–1954. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_09.htm

nebezpečnosti se přihlíželo také k míře zavinění, k osobě pachatele a i přítežujícím i polehčujícím okolnostem. Toto nové pojetí, tedy pojetí materiálně formální, vycházelo ze sovětského práva, které jej uplatňovalo již od roku 1919 a které z původního materiálního pojetí coby korektivu trestního bezpráví učinilo vůdčí zásadu posuzování trestnosti činu.

Zákon byl psán velmi třídním způsobem, jak příše dr. Bláhová a kol., tak „*trestní právo bylo použito jako vhodný prostředek k potlačení hlasů, které nesouhlasily s poúnorovým postupem KSC, a zcela v souladu se Stalinovou tezí o zastřívání třídního boje v období přechodu od kapitalismu k socialismu se stalo nástrojem třídního boje.*“²⁹ V souladu s touto koncepcí byl také v první hlavě obecné části vyjádřen účel zákona, a to následovně: „*Trestní zákon chrání lidovědemokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce a vychovává k dodržování pravidel socialistického soužití. Prostředky k dosažení tohoto účelu jsou pobružka tresty, ukládání a výkon trestů a ochranná opatření.*“ Třídní linie zákona byla zdůrazněna i v jednom z prvních komentářů (1951), kde autoři nejenže definovali úlohu třídnosti v trestním právu, ale také se vymezili vůči právu tzv. buržoaznímu, a to tak, že zákon „*má být ostrou zbraní dělnické třídy v boji proti třídnímu nepříteli... a tento jeho smysl je vyjádřen v obsahu i formě zákona (...).*“ Nový trestní zákon stanoví vysloveně politický účel trestního zákona na rozdíl od buržoazních trestních zákonů, které svou třídní podstatu zakrývaly.³⁰ Nebyl stanoven jen účel trestního zákona, nýbrž i účel trestu. V hlavě čtvrté § 17 odstavci 1 bylo za účel stanoveno: „*(a) zneškodnit nepřátele pracujícího lidu, (b) zabránit pachatelů v dalším páchaní trestních činů a vychovávat ho k tomu, aby dodržoval pravidla socialistického soužití, (c) působit výchovně na ostatní členy společnosti.*“ Odstavec 2 hovoří o tom, že „*výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost*“. Stejně jako u jiných dobových zákonů se teorie velmi hrubě rozcházela s praxí, kdy např. tábory nucené práce spolu s podmínkami ve věznicích byly s proklamovanou lidskou důstojností doslova na kordy.

Tresty nový trestní zákon dělil na hlavní a vedlejší, přičemž mezi hlavní patřil trest smrti, trest odnětí svobody a nápravná opatření. Mezi vedlejší, které šlo udělit pouze vedle hlavních, patřily tresty jako ztráta státního občanství, ztráta čestných práv občanských, ztráta vojenské hodnosti či propadnutí jméní.

²⁹ BLÁHOVÁ, BLAŽEK, BOŠTÍK, STARÁ, op. cit., s. 24.

³⁰ KUKLÍK a kol., op. cit., s. 112.

Nové koncepce doznaly také přitěžující a polehčující okolnosti. § 20 mj. říká, že přitěžující okolností je zejména to, že „*pachatel (a) projevil trestním činem nepřátelství k lidově demokratickému rádu, (b) obrozil trestním činem politické, vojenské nebo hospodářské zájmy republiky.*“ Jak je vidno, první dvě písmena taxativního výčtu přitěžujících okolností odrážela ducha doby a zájem na postihu těch, kteří nesouhlasili s novým politickým rádem nastoleným roku 1948. Z řazení jednotlivých přitěžujících okolností a umístění těchto dvou na čelní místa lze usuzovat, že nepřátelství k lidově demokratickému rádu a ohrožení politických zájmů republiky se zákonodárci jevilo závažnějším než spáchání trestného činu surovým způsobem, zákeřně či se zvláštní lstí, což nalezneme jako přitěžující okolnost až za prvními dvěma přitěžujícími okolnostmi „politickými“.

Ve zvláštní části zákona nalezneme 10 hlav, které jsou řazeny podle priority ochrany chráněných statků. Oproti dnešní úpravě, kdy v první hlavě zvláštní části trestního zákoníku nalezneme trestné činy proti životu a zdraví, čímž je zdůrazněna priorita jejich ochrany, v zákoně z roku 1950 nalezneme na prvním místě trestné činy proti republice³¹, trestné činy proti životu a zdraví nalezneme až v hlavě šesté.

Z politicky motivovaných skutkových podstat zmiňme nepřátelské jednání vůči republice, mezi které byla zahrnuta například nedovolená výroba a držení vysílací stanice nebo nepřátelské jednání vůči republice. Posledně jmenovaný trestný čin byl formulován natolik obecným a vágním způsobem, že umožňoval podřadit pod skutkovou podstatu i zcela zákonné jednání.

3.1.2 Zákon o trestním řízení soudním (87/1950 Sb.)

Sjednocení práva měl představovat také zákon o trestním řízení soudním (č. 87/1950 Sb.), jehož účelem byla, jak stojí v jeho § 1: „*výchova občanů k ostrážnosti vůči nepřátelům pracujícího lidu a jiným rušitelům jeho budovatelského úsilí a k plnění občanských povinností.*“ Zásadou trestního práva procesního přestala být presumpce neviny, neexistoval ani formální institut sdělení obvinění (stačilo podezření ze spáchání trestného činu), po sovětském vzoru byla vedoucí úloha v trestním řízení svěřena prokuratuře. Jak dále stojí v odborné literatuře, „*pod rouškou odstranění buržoazního formalismu došlo*

---

³¹ Tyto jsou takřka identické se zněním zákona na ochranu lidově demokratické republiky, jehož obsah byl do zvláštní části začleněn a předpis samotný byl zrušen.

k takovému rozvolnění trestního řízení, že trestní rád byl už v průběhu 50. let kritizován pro nedostatečné záruky proti porušování socialistické zákonnosti.⁶² Odvážné, ale trefné přirovnání nalezneme tamtéž i dále, a to, že „trestní právo samo prorůstalo do dalších oblastí práva, některé skutkové podstaty trestních činů byly svou povahou spíše přestupkem nebo porušením norem občanského práva nebo práva sociálního zabezpečení... Trestní řízení této doby tak lze považovat za návrat k inkvizičnímu procesu.“³³

Předpis upravoval jednotlivá stádia trestního řízení od řízení přípravného, přes hlavní líčení, odvolací řízení až po řízení o mimořádných opravných prostředcích. Sovětský otisk je patrný také v úpravě prokurátora. Státní, potažmo okresní, prokurátor (resp. vojenský pro vojenské trestné činy) měl v řízení formálně významnou a silnou roli. Měl konat vyšetřování spolu s orgány národní bezpečnosti, v praxi však byl pomocí ustanovení § 77 trestního rádu často obejit, jelikož prokurátor vedl vyšetřování jen tehdy, dozvěděl-li se o trestném činu a to jen tehdy, nebyla-li věc již dostatečně vysvětlena.³⁴ Prokurátor měl vést výslech obviněného a svědků, shromažďovat důkazní materiál a rozhodovat o domovních a osobních prohlídkách. Dále rozhodoval o vazbě, v případě zadržení či zatčení o vazbě zajišťovací, v jiných případech mohl uvalit vazbu i bez předchozího zadržení či zatčení, a to tehdy, když vyšlo v průběhu výslechu najevo, že existuje některý z důvodů vazby. Prokurátor také podával obžalobu, případně mohl přerušit či zastavit trestní řízení a po vynesení rozsudku rozhodoval o vlastním výkonu trestu. Úprava postavení prokurátora, jak bylo naznačeno, z něj formálně činila velmi významného činitele přípravného řízení. Ač mohl činit velké množství úkonů, u mnoha však mohl pověřit jejich výkonem jiné orgány, případně existovaly všelijaké výjimky z pravidel. Orgány vyhledávání např. mohly v případě nebezpečí prodlení jednat samy a souhlas prokurátora si vyžádat až ex post. Možná pověření k výkonu úkonů prokurátora a řada výjimek otevřela prostor pro atrakci kompetencí prokurátora směrem k orgánům národní bezpečnosti, což se také často dělo.³⁵ K této atrakci, která byla šitá na míru orgánům bezpečnosti tak, aby nemusely jednat v rozporu

³² BLÁHOVÁ, BLAŽEK, BOŠTÍK, STARÁ, op. cit., s. 28.

³³ Ibid., s. 30.

³⁴ BLÁHOVÁ, op. cit., s. 189.

³⁵ Ibid., s. 196–197.

se zákonem, bylo zřejmě přistupováno jen v politicky motivovaných případech. Verifikace této hypotézy by byla možná jen rozsáhlým výzkumem spisů soudu a prokuratury, což přesahuje možnosti tohoto příspěvku.

Československé právo trestní se po rekodifikaci dále neslo ve znamení tzv. socialistického demokratismu, který tvrdil, že socialistické právo je na rozdíl od kapitalistického skutečně demokratické, jelikož chrání demokratická práva a svobody většiny společnosti, zejména širokých mas pracujících. Ona slova „většiny společnosti“ jsou zásadní. Na menšinu se totiž nehledělo. Pod rouškou navrácení práva všemu pracujícímu lidu bylo právo zneužito jako nástroj vládnoucí moci k odstranění jejich kritiků či potlačení jejich protivládních aktivit.

3.1.3 Trestní zákon správní a trestní řád správní

Tyto dva předpisy s č. 88/1950 Sb. a 89/1950 Sb. je záhadno také zahrnout do výčtu trestněprávních norem, jelikož trestní zákon správní doplňoval úpravu trestního zákona o trestání přestupků, tedy činů menší společenské závažnosti, nežli jsou trestné činy. V obecné části se zákon zabýval definicí přestupku a sankcemi za něj a část zvláštní vzhledem ke sjednocení právní úpravy fakticky kopírovala zvláštní část trestního zákona. Přestupky se týkaly ochrany práce, hospodářství, zásobování nebo občanského soužití. Tresty za přestupky byly dnešní optikou takřka jíc drakonické, šlo za ně uložit odnětí svobody až na 6 měsíců, až půlmilionovou pokutu či veřejné pokárání (tzv. tresty hlavní) nebo namátkou zákaz pobytu či propadnutí jmění (tzv. tresty vedlejší).³⁶

Účinností trestního zákona správního pozbyly platnosti ustanovení zákona č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce, kterými byly tyto tábory zřízeny. Podle původní koncepce byly tábory nucené práce odpověď na poválečnou potřebu velkého množství pracovních sil v těžkém průmyslu, „*a to i s ohledem na uzavřenou smlouvu o dodávkách československého uranu. Smlouva s jáchymovskými doly hovořila o více než 5 000 pracovních, kteří měli do dolů přijít na základě rozhodnutí instituci řízených ministerstvem spravedlnosti.*“³⁷ Tábory nucené práce byly zřízeny záhy po přijetí původního zákona, již do poloviny roku 1949 jich bylo 15, a to právě v oblastech potřeby „levné lidské sily“ – konkrétně

³⁶ KUKLÍK a kol., op. cit., s. 116.

³⁷ BLÁHOVÁ, BLAŽEK, BOŠTÍK, STARÁ, op. cit., s. 23.

např. tábor Vojna u Příbrami, Kladno, celé tři tábory v Ostravě (Hrušov, Kunčice, Vítkovice), tábor v Jáchymově či slovenských Novácích. Tato pracovní síla byla pro režim nejen významná, ale také velmi výhodná. Jen v roce 1950 získala justiční správa za práci vězňů v jáchymovských dolech 308 464 587 Kčs, přičemž náklady na chod činily asi 130 milionů korun.³⁸

Dosavadní úpravu táborů nucené práce převzal právě trestní zákon správní a trestní zákon. Do tábora na tři měsíce až dvě léta mohl být zařazen zvláštní komisi pro podmíněné propuštění zřízené u krajského soudu na návrh krajského prokurátora³⁹ také ten, kdo si již svůj trest odpykal, ovšem „*trestným činem projevil nepřátelství k lidově demokratickému rádu a za výkonu trestu neprokázal svou prací a svým chováním polepšení opravňující k naději, že povede rádný život pracujícího člověka.*“⁴⁰ Podle dosavadní rétoriky měly být tábory nucené práce převýchovnými zařízeními, zněním trestního zákona se však nevyhnutelně staly zařízením vězeňským.

Druhý předpis – trestní řád správní – jako procesní předpis měl za úkol realizovat hmotněprávní úpravu obsaženou v trestním zákoně správním, a to prostřednictvím národních výborů, které byly vázány zásadou legality, byly tedy povinny ex offo stíhat všechny přestupky, o kterých se dozvěděly.

4 Závěr

Příspěvek s cílem přehlédnout trestněprávní normotvorbu po komunistickém puči roku 1948 nutně sleduje dvě vývojové linie poúnorového zákonodárství. Byť je známější kodifikace zásadních právních odvětví, která dosáhla svého vrcholu roku 1950, není možno se jí věnovat bez vzpoměnutí na živelnou normotvorbu přijatou záhy po převzetí moci v roce 1948. Předpisy z tohoto roku, především pak zákon na ochranu lidovědemokratické republiky, je třeba číst jako okamžitou reakci nastoleného režimu na jeho možné odpůrce, kodifikaci pak jako organizovanou přestavbu právního řádu.

³⁸ BURSÍK, Tomáš. *Přišli jsme na svět proto, aby nás pronásledovali. Trestanecké pracovní tábory při uranorých dolech v letech 1949–1961.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, s. 59.

³⁹ § 279 zákona č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním.

⁴⁰ § 36 zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

Předpisy přijaté během tzv. právnické dvouletky byly základem nového československého právního rádu. Inspirovány úpravou používanou v jiných zemích východního bloku, přestaly předpisy užívat tradiční dělení práva na soukromé a veřejné, neboť právo bylo nyní budováno jako jeden celek vhodný k výstavbě nového politického režimu, který není třeba dále dělit. Jak praví dnešní učebnice právních dějin, „zejména trestní právo představovalo významný „nástroj třídního boje“ sloužící nejen perzekuci otevřených odpůrců komunistického režimu, [nýbrž] zastrašující celou společnost.“⁴¹

Provedenou kodifikaci zásadních právních odvětví jako ideu je třeba hodnotit vesměs kladně pro sjednocení právní úpravy na celém území republiky, což se i přes četné snahy za 20 let trvání tzv. první republiky nepodařilo. Vadou na kráse byla tolikrát deklarovaná laicizace práva a jeho celkové zjednodušení, které ve výsledku přineslo degradaci dosavadní právní kultury a nemalou míru právní nejistoty a mezer v právu.

K praxi, kdy se zákony vědomě a cíleně ohýbaly, je třeba být mnohem kritičtější, o čemž se vyjádřil již v roce 1957 (!) doc. Vybíral⁴² slovy: „Politická účelnost byla někdy povyšována nad zákonnost a ve jménu politické účelnosti byly zákony porušovány. Dělo se tak zejména na úsecu souzení případu trestné činnosti třídních nepřátel, kde u některých pracovníků z praxe panovalo mínění, že při postupu proti třídnímu nepříteli netřeba se příliš ohlížet na zákon. [...] zprostít viny třídního nepřítele mohlo znamenat i vystavit se šablonovité výtce politicky nesprávného postupu.“⁴³ Četné výtky z odborných kruhů ke koncepcii a pojednání trestního zákona a souvisejících předpisů, na jejichž kvalitě se odrazil také překotný čas zpracování a přijetí, otevřely debatu o potřebě novel zmíněných předpisů, na které došlo v brzké rekodifikaci let sedesátých.

Literature

BLÁHOVÁ, Ivana. *Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948–1950*. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-59-9.

⁴¹ KUKLÍK a kol., op. cit., s. 92.

⁴² Doc. JUDr. Boris Vybíral, CSc. (1927–1962), docent PF UK v oboru trestního práva.

⁴³ VYBIRAL, Boris. K některým otázkám socialistické zákonnosti v československém trestním právu. *Právník*, 1957, č. 1, s. 16.

- BLÁHOVÁ, Ivana, Lukáš BLAŽEK, Martin BOŠTÍK a Tereza STARÁ. *Jméinem republiky! Osm případů zvýše komunistické justice.* Praha: Auditorium, 2015. ISBN 978-80-87284-55-1.
- BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví.* Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7.
- BOURA, Ferdinand. Klement Gottwald – o buržoasní a socialistické zákonnosti. *Právník*, 1951, č. 9, s. 525–536.
- BURSÍK, Tomáš. *Přišli jsme na svět proto, aby nás pronásledovali. Trestanecké pravomítní tábory při uranových dolech v letech 1949–1961.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. ISBN 978-80-87211-22-9.
- KOLEKTIV spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univ. v Praze a Komenského univ. v Bratislavě. *Československé trestní právo, Svazek I. Obecná část.* Praha: Orbis, 1957.
- KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945–1989.* Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9.
- RŮŽEK, Antonín. Rok 1948 v trestním právu. *Právník*, 1949, č. 5–6, s. 224–230.
- VOREL, Jaroslav, Alena ŠIMÁNKOVÁ a Lukáš BABKA. *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl II.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2003. ISBN 80-86621-05-7.
- VYBÍRAL, Boris. K některým otázkám socialistické zákonnosti v československém trestním právu. *Právník*, 1957, č. 1, s. 16.

Contact – e-mail

macekd@prf.cuni.cz

Manželské majetkové právo v československom právnom poriadku a tendencie jeho vývoja v podmienkach samostatnej Českej a Slovenskej republiky

Jana Muránska

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela
v Banskej Bystrici, Slovenská republika

Abstract in original language

Stav právneho dualizmu založený pri vzniku Československa v roku 1918 vyvolal v jednotnom štáte naliehavú potrebu unifikácie a kodifikácie jednotlivých úsekov práva. Pokusy o kodifikáciu občianskeho práva a v jeho rámci aj manželského majetkového práva však nenašli v období prvej Československej republiky naplnenie. V oblasti manželského majetkového práva rozdiely medzi právom platným v oboch častiach štátu pretrvávali až do prijatia zákona o rodinnom práve (1949). Majetkové vzťahy medzi manželmi boli po spoločenských premenách v roku 1948 vyčlenené z predmetu úpravy občianskeho práva a zaradené do novovzniknutého rodinného práva, ktoré sa kodifikovalo v samostatné právne odvetvie. Nový legislatívny stav netrval dlho. Pod vplyvom sovietskej koncepcie podceňovania majetkových vzťahov medzi manželmi bola ich úprava v roku 1964 zaradená späť do Občianskeho zákonníka. S ohľadom na zásadné zmeny v právnom poriadku započaté po roku 1989 vystala v oboch nástupníckych štátoch potreba zmien v oblasti úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi a jej prispôsobenia novému prostrediu. Vzhľadom na uvedené je cieľom príspevku priblížiť základné rysy vývoja manželského majetkového práva v československom právnom poriadku a tiež v podmienkach samostatnej Českej a Slovenskej republiky.

Keywords in original language

Unifikácia a kodifikácia práva; manželské majetkové právo; koakvizícia; zákonné majetkové spoločenstvo; bezpodielové spoluľastníctvo manželov; rekodifikácia súkromného práva; zákonný majetkový režim; zmluvný majetkový režim.

Abstract

The state of legal dualism in Czechoslovakia after its establishment in 1918 caused need for unification and codification of various law areas. Attempts for the codification and unification of civil law in first Czechoslovak republic, within the sphere of matrimonial property law were not successful. In the field of matrimonial property law, the differences between the laws applicable in both parts of the state persisted until the adoption of the Family Law Act (1949). After social transformations in 1948, property relations between husband and wife were separated from the subject of civil law adjustments and incorporated into newly-formed family law, codified as separate legal field. The new legislative status did not last long. Under the influence of the Soviet concept of underestimation of property relations between husband and wife, matrimonial property law was in 1964 incorporated back into the Civil Code. In the light of the fundamental changes in the law after 1989, the need for changes in the sphere of property relations between spouses and their adaptation to the new environment emerged in both successor states. The goal of the article is to show basic features of the development of matrimonial property law in the Czechoslovak legal order and also in the conditions of the independent Czech and Slovak Republics.

Keywords

Unification and Codification of Law; Matrimonial Property Law; Coaction; Co-ownership of Spouses; Recodification of Private Law; Statutory Property Regime; Contractual Property Regime.

1 Obdobie právneho dualizmu – pokusy o kodifikáciu občianskeho práva v období tzv. prvej republiky

Tzv. recepciou normou¹ vytvorený stav právneho dualizmu založený pri vzniku Československa v roku 1918, keď pre českú a moravskosliezsku časť republiky platilo prevzaté právo rakúske a pre územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi právo uhorské, vyvolal naliehavú potrebu nahradíť dualistický právny poriadok unitárneho československého štátu novým, jednotným systémom práva. To sa očakávalo tiež na poli občianskeho

---

¹ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. o zriadení samostatného štátu československého.

práva, ktorého súčasťou podľa vtedajšej klasifikácie bolo i právo rodinné a v jeho rámci aj právo manželské. Po počiatočných polemikách sprevádzaných rozdielnymi názormi, tak na strane českej ako aj slovenskej, na spôsob uskutočnenia unifikácie občianskeho práva, ktoré na Slovensku vyžadovalo aj svoju kodifikáciu, zvíťazila koncepcia *miernej revízie rakúskeho ABGB*,² ktorej podstatou bolo prispôsobenie jeho ustanovení novým politickým a ekonomickým pomerom a právu platnému na Slovensku a Podkarpatskej Rusi.

Po celú dobu prípravy občianskeho zákonníka sa predmetom rozsiahlych diskusií stala tiež otázka týkajúca sa majetkových vztáhov medzi manželmi. Treba poznamenať, že v zmysle vyššie naznačeného dualizmu práva oblast' manželského majetkového práva upravoval pre české krajinu recipovaný Všeobecný občiansky zákonník (ABGB z roku 1811) a pokiaľ ide o slovenské manželské majetkové právo, vychádzalo z recepcie nekodifikovaného uhorského obyčajového práva.³ Rozdiely medzi prevzatým právom platným v oboch častiach štátu boli značné. Zatiaľ čo základom právnej úpravy majetkových vztáhov medzi manželmi podľa ABGB bol zákonny systém *oddeleného majetku*, na území Slovenska platil pre väčšinu obyvateľstva priamo zo zákona inštitút spolunadobudnutého majetku, tzv. *koakrizícia*. Hoci ABGB pripúšťal aj spoločenstvo majetku, na jeho vytvorenie sa vyžadovalo uzavretie zvláštnej, tzv. svadobnej zmluvy (§ 1233 ABGB).⁴ Ak manželia možnosť zmluvnej úpravy nevyužili, platilo, že čo každý z manželov akýmkoľvek spôsobom nadobudol, nadobudol pre seba. Majetky oboch manželov tak zostávali oddelenými masami a každý mohol so svojím majetkom voľne nakladat'. Avšak aj pri uplatnenom vlastníckom individualizme sa zotrvavalo

² K jednotlivým koncepciam unifikácie československého občianskeho práva pozri bližšie: FERANCOVÁ, M. Unifikáčné a kodifikáčné snahy v oblasti súkromného (občianskeho) práva v ČSR (1918–1938). In: *Acta Universitatis Tyrnaviensis Iuridica*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2003, s. 169–171.

³ Staré uhorské obyčajové právo bolo od roku 1861 potrebné vyklaňať v duchu pravidiel prijatých Judexkuriálnou konferenciou. Pre manželské majetkové právo mal význam § 13. I. uznesenia tejto konferencie, ktorý stanovil: „*Ustanovenia skorších uhorských zákonov o majetku počas manželstva spolunadobudnutom zostávajú nezmenené.*“ Išlo v podstate len o deklaráciu pôvodného stavu. Popri obyčajovom práve významné miesto zastávala aj súdna prax, a to rozhodnutia kráľovskej Kúrie pred rokom 1918 a po roku 1919 rozhodnutia Najvyššieho súdu Československej republiky.

⁴ Vo väčšine krajín (a platilo to aj pre územie Slovenska) boli zmluvy upravujúce majetkové aspekty spolužitia manželov označované ako zmluvy manželské.

na pravnej domnenke o mužovom nadobudnutí vlastníctva⁵ a tiež mužovej správe majetku.⁶

Odlišná bola konštrukcia manželského majetkového práva na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. Jeho východiskom bol už vyšie uvedený väčšinovo sa uplatňujúci systém koakvizície. Charakteristické pre tento majetkový systém bolo, že išlo o majetkové spoločenstvo pre prípad zániku manželstva. Za trvania manželstva nemala preto koakvizícia žiadne praktické účinky. Každý z manželov nakladal s majetkom v dobe manželstva ním nadobudnutým práve tak voľne ako s tým, ktorý už mal pred uzavretím manželstva a mohol ho od kohokoľvek i od svojho manžela požadovať. Právne účinky koakvizície nastúpili až zánikom manželstva, kedy mal každý z manželov právo žiať voči druhému (resp. jeho dedičom) polovicu z majetku, resp. majetkového prírastku, ktorý manželia nadobudli spoločne počas skutočného manželského spolužitia. Koakvizícia bola teda čiastka, ktorá prevyšovala hodnotu čistého majetku v okamihu zániku manželstva v porovnaní so stavom, ktorý bol v dobe pred uzavretím manželstva.⁷

Koakvizícia priamo zo zákona platila iba v manželstvách nešľachticov (poddaných a mešťanov).⁸ Naopak, v manželstvách bývalých šľachticov⁹ a honoraciórov¹⁰ spočíval zákonný majetkový režim na zásade oddelených

⁵ Pokiaľ došlo k pochybnosti o tom, kto z manželov nadobudol určitý majetok, platila zákonárná domnenka v prospech muža (§ 1237 ABGB).

⁶ Pokiaľ manželka neodporovala, platila ex lege právna domnenka, že manželovi ako svojmu zákonnému zástupcovi automaticky zverila správu svojho vlastného majetku (§ 1238 ABGB).

⁷ Bližšie ku koakvizícii pozri: ŠOŠKOVÁ, I. *Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949*. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2016, s. 123–131.

⁸ V týchto manželstvách sa na poli majetkového práva vychádzalo z domienky, že manželia prispievajú počas manželstva spoločnou prácou ku rozmnoveniu svojho majetku a tak je len slušné, aby bol tento majetkový prírastok pri zániku manželstva medzi nimi rozdelený.

⁹ V manželskom práve platnom na Slovensku zohrávalo ešte dôležitú úlohu delenie na šľachticov a nešľachticov (aj keď už s prívlastkom „bývalí“), a to aj naprieck tomu, že zákonom č. 61/1918 Zb. Z. a n. šľachtictvo, rády a tituly boli zrušené. Neboli ale zrušené civilno-právne následky stavovských rozdielov. K tomu pozri bližšie: FAJNOR, V. a A. ZÁTURECKÝ. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. 3. vyd. Šamorín: Heuréka, 1998, s. 435–436.

¹⁰ Za honoracirov boli považovaní spoločensky vyšie postavení nešľachtiči živiaci sa duševnou prácou (diplomovaní verejní úradníci, advokáti, lekári, umelci...), ktorým však právo priznávalo obdobnú spôsobilosť šľachticú, takže bolo možné hovoriť o súkromnoprávnej rovnoprávnosti medzi honoraciormi a šľachticmi. LUBY, Š. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota, 1946, s. 186.

majetkov.¹¹ Okrem toho však aj právo platné na území Slovenska umožňovalo manželom vzájomné majetkové vztahy upravovať manželskými zmluvami.¹²

Úprava manželského majetkového práva sa z dôvodu naznačených podstatných rozdielov medzi právom platným v českých krajinách a na Slovensku stala jedným z najväčších problémov československej kodifikácie.¹³ Kodifikačné úsilie v danej oblasti bolo totiž poznačené na jednej strane snahou slovenských normotvorcov o zachovanie koakvizície a jej rozšírenie (v dispozitívnej podobe) na celé územie štátu a na strane druhej neústupčivostou normotvorcov českých, zastávajúcich princíp oddelených majetkov za trvania manželstva. V spore o prijatie rakúskeho alebo uhorského vzoru usporiadania majetkových vztahov medzi manželmi zvíťazil systém konštruovaný podľa vzoru rakúskeho ABGB. Osnova občianskeho zákonníka (1931) tak prebrala základné zásady systému oddeleného majetku manželov¹⁴ s jedinou zmenou, ktorá bola istým ústupkom vo vztahu k slovenskej úprave manželského majetkového práva. Táto zmena (podnietená inštitútom koakvizície)

¹¹ V týchto manželstvách bol muž hlavným nadobúdateľom majetku a preto pripadol všetok majetok nadobudnutý za trvania manželstva jemu a jeho dedičom. Podstata tohto systému spočívala v úplnej nezávislosti majetkov manželov. Každý z manželov vstupom do manželstva aj nadáľ zostal výlučným vlastníkom svojho majetku, s ktorým mohol voľne disponovať. Ani jeden z manželov nemohol svojvoľne scudziť vec, ktorá patrila druhému manželovi. Najmä manžel nemal nijaké právo na majetok manželky. Každý z manželov mal spravovacie a dispozičné právo len ohľadom svojho majetku (okrem vena, ktoré sa poskytvalo v prospech manžela). Úprava nevychádzala z takej majetkovej podriadenosti manželky ako právo rakúskeho. Pokiaľ ale išlo o správu manželkinoj majetku, v právnej úprave existovala výnimka, ktorá umožňovala manželovi spravovať ženinu majetok, ale len za predpokladu, že ho manželka touto správou majetku poverila.

¹² Len ak manželia možnosť zmluvnej úpravy nevyužili, nastupoval zákonný majetkový systém, ktorý sa odlišoval v závislosti od stavovskej príslušnosti manželov. K manželským zmluvám bližšie: LACLAVÍKOVÁ, M. *Formovanie úpravy majetkových vztahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2010, s. 53–58.

¹³ ŠORL, R. Manželské majetkové právo na Slovensku a ABGB v rokoch 1848–1949. In: SHELLE, K. *Vývoj právnych kodifikácií*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 178–179.

¹⁴ Jedným z argumentov pre zachovanie takmer identického modelu usporiadania majetkových vztahov medzi manželmi vo forme obsiahnutej v ABGB sa stala jeho dispozitívnosť s takmer neobmedzenou zmluvnou voľnosťou pri usporiadaní vzájomných majetkových vztahov medzi manželmi. V zmysle § 52 Návrhu všeobecného zákonníka občianskeho: „*Sňatkem nenastáva spoločenstvú jmény mezi manžely. Jesliže manželé neučinili o jmenní zvláštne úmluvy, podráží každý své dosavadní jmény a nemá manžel práva na to, čeho druhý za manželstvú nabude.*“ FAJNOR, V. a A. ZÁTURECKÝ. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. 3. vyd. Šamorín: Heuréka, 1998, s. 444.

spočívala v domnienke, že v pochybnostiach sa má za to, že čo na majetku pribudlo za trvania manželského spoločenstva, nadobudli obaja manželia spoločne rovnakým dielom¹⁵ (podľa § 1237 ABGB tátó domnienka znela v prospech manžela). Miera, v akej sa prihliadlo na právo platné na Slovenku a Podkarpatskej Rusi tak zodpovedala už vyššie uvedenej proklamovanej „unifikácií“ občianskeho práva. V roku 1937 bola konečná osnova ako „Vládny návrh zákona, ktorým sa vydáva Občiansky zákonník“ predložená Národnému zhromaždeniu. Mníchov však znemožnil jeho parlamentné prejednanie, čím definitívne zmaril takmer dvadsaťročné kodifikačné úsilie v oblasti občianskeho práva. Pokusy o kodifikáciu československého občianskeho práva a v jeho rámci aj manželského majetkového práva tak nenašli v období tzv. prvej Československej republiky naplnenie.

2 Obdobie spoločnej československej právej úpravy v zákone o rodinnom práve (1949) a Občianskom zákonníku (1964)

Po 2. svetovej vojne a po spoločenských premenách v roku 1948 nasledovalo prijatie novej Ústavy Československej republiky (ústavný zákon č. 150/1948 Zb. – Ústava 9. mája), ktorá znamenala jednoznačný impulz pre zásadné zmeny v celom právnom poriadku. V rámci tzv. „právnickej dojročnice“ vyhlásenej v roku 1948 malo byť právo nanovo a jednotne kodifikované pre celé štátne územie. Súčasťou markantných zmien právneho poriadku bola i príprava nového rodinného práva,¹⁶ ktoré by zodpovedalo prenikavým zmenám v hospodárskom a politickom zriadení ľudovodemokratického štátu.

¹⁵ Avšak ani ustanovenie tejto vyvrátitelnej domnienky, ktorej zaradenie do návrhu (§ 52) bolo podľa dôvodovej správy považované za zachovanie tej časti slovenského práva, ktoré si zachovanie zasluhovalo, by v prípade prijatia uvedeného znenia občianskeho zákonníka nebolo pre vtedajšie pomery prvej polovice 20. storočia, keď väčšina manželičiek nebola zárobkovo činná, riešením vyhovujúcim. Domnenka spoločného nadobúdania majetku by v konečnom dôsledku znevýhodňovala spravidla nepracujúce ženy, ktoré by omnoho ďažšie dokázali preukázať príjem, než ich pracujúci manželia.

¹⁶ Blížšie: ŠOŠKOVÁ, I. Tvorba nového československého rodinného práva v období tzv. právnickej dvojročnice 1948–1950. In: *Dny práva – 2009 – Days of Law: the conference proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 2711–2726. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Soskova_Ivana_1304_.pdf

Manželské a rodinné právo bolo prebudované¹⁷ zákonom o rodinnom práve (zákon č. 265/1949 Zb. – ďalej len ZoRP), ktorý bol prvým zo série zákonov právnickej dvojročnice a silne ovplyvnený sovietskym poňatím rodinného práva. Jeho prijatím sa presadila koncepcia budovania rodinného práva ako samostatného odvetvia socialistického systému,¹⁸ ktoré obsahlo nielen osobné vzťahy medzi manželmi, ale aj ich vzťahy majetkové. V úprave majetkových vzťahov medzi manželmi sa zdôrazňoval jej akcesorický charakter, ktorý súvisel s ideologickým zdôvodňovaním poslania a funkcie rodiny.¹⁹ Zákon o rodinnom práve zaviedol jediný inštitút majetkových pomerov medzi manželmi. Stalo sa ním *zákonné majetkové spoločenstvo*. Účelom tohto inštitútu, ktorý vystal z dôsledného prevedenia ústavou zakotvenej zásady rovnoprávnosti muža a ženy v rodine,²⁰ malo byť primárne upevnenie manželského zväzku. Koncepcia zákonného majetkového

¹⁷ K prestavbe manželstva a rodiny na nových základoch dochádza, podobne ako v Československu, aj v mnohých iných ľudovodemokratických štátach strednej a juhovýchodnej Európy. KLABOUCH, J. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962, s. 240.

¹⁸ Rodinné právo sa transformovalo podľa sovietskeho modelu. Sovietske právo vytvorilo novú právnu systematiku, a to delenie práva na právne odvetvia podľa povahy spoločenských vzťahov (predmetu právnej úpravy). Delenie na právo súkromné a verejné tak bolo úplne zlikvidované. V novom poňatí rodinného práva nebola rozhodujúca a určujúca stránka majetková ako to bolo v spoločnosti kapitalistickej. Nové rodinné právo napok podriada majetkové vzťahy vzťahom osobným. Hlavne tým bolo odôvodňované osamostatnenie rodinného práva od práva občianskeho. V literatúre sa v tejto súvislosti hovorí o obvyklom legislatívnom vývoji rodinného práva koncom štyridsiatych a začiatkom päťdesiatych rokov 20. storočia vo vtedajších „Ľudovodemokratických štátach“ strednej a východnej Európy. Tieto podľa sovietskeho vzoru postupne uzákonili osobitné rodinné kódexy stojace vedľa občianskych zákoníkov. Bližšie: HADERKA, J. Základní rysy právní úpravy rodinného práva v posťotalitních státech strední a východní Evropy. In: *Právni praxe*, 1999, roč. 47, č. 2-3, s. 71-93.

„Fakt, že rodinné právo bolo vytrhnuté z občanského zákonníka podľa práva SSSR, predstavovalo najvriditeľnejšiu systematickú odlišnosť „socialistických“ kodifikácií od tradičných civilných kódexov západnej provenienčie“. ELIÁŠ, K. *Novy občanský zákoník s aktualizovanou dňovodouou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 8.

¹⁹ LACLAVÍKOVÁ, M. *Formoranie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2010, s. 109-110.

²⁰ Ústava 9. mája zakotvila: „Muž a ženy majú rovnaké postavenie v rodine i spoločnosti a rovnaký prístup k riešeniu a ku rôznej povoleniam, úradom a hodnostiam“ (§ 1 ods. 1, tiež čl. III ods. 2 Ústavy). Uvedená zásada sa premietla aj do zákona o rodinnom práve, ktorý ustanovil rovnosť muža aj ženy v manželstve. „V manželstve majú muž i žena rovnaké práva a povinnosti. Sú povinní žiť spolu, byť si verní a vzájomne si pomáhať“ (§ 15 ZoRP).

spoločenstva vychádzala totiž zo zásady, že na nadobúdaní majetku počas trvania manželstva majú zásluhu obaja manželia rovnako a preto hospodárske výsledky mali patriť spravodlivo obom spoločne.²¹

Zákonné majetkové spoločenstvo tvoril všetok majetok (nielen veci, ale aj pohľadávky a dlhy) nadobudnutý niektorým z manželov za trvania manželstva, až na zákonné výnimky.²² Obvyklú správu spoločného majetku mohol každý z manželov vykonávať sám, ak však išlo o vec, ktorá presahovala rámc obvyknej správy, bol potrebný súhlas oboch. Zrušíť zákonné majetkové spoločenstvo za trvania manželstva mohol len súd, a to zo závažných príčin. Zákonné majetkové spoločenstvo mohlo zaniknúť aj zo zákona, ak bol jeden z manželov zbavený svojprávnosti alebo zomrel alebo došlo k rozvodu manželstva. Spoločný majetok sa po zániku manželstva rozdelil medzi oboch manželov (poprípade ich dedičov) rovnakým dielom.²³ Úprava zákonného majetkového spoločenstva sa ešte vyznačovala určitou mierou dispozitívnosti. Počítala s tým, že manželia si mohli dohodou²⁴ obmedziť rozsah zákonného majetkového spoločenstva, ustanoviť iné zásady jeho správy a tiež dohodnúť vznik majetkového spoločenstva ku dňu zániku manželstva. Manželia sa tak mohli od zákonnej úpravy odchýliť len v určitom

²¹ Uvedená zásada platila dokonca aj vtedy, ak zárobkovo činný bol len jeden z manželov a druhý z manželov (žena) pracuje v domácnosti a stará sa o deti. Začiatkom 50-rokov 20. storočia sa približne až 70% vydatých žien staralo výlučne o domácnosť a deti. Nebol ešte vybudovaný systém zariadení (jasle, materské škôlky), ktoré by umožnili ženám zaradiť sa do pracovného procesu. Do času, keď sa daný stav mal hospodársky dosiahnuť, chcel zákonodarca aspoň čiastočne pokrýť nedostatky prostredníctvom ustanovenia zákonného majetkového spoločenstva, v rámci ktorého starostlivosť o deti a spoločnú domácnosť materiálne hodnotil ako spoločensky užitočnú a dôležitú, rovnako ako zárobkovú činnosť druhého manžela. ŠOŠKOVÁ, I. *Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949*. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2016, s. 134–135.

²² Výnimku predstavoval majetok, ktorý jeden z manželov nadobudol za trvania manželstva dedením, darovaním a tiež majetok, ktorý slúžil na osobnú potrebu alebo výkon povolenia len jedného z manželov.

²³ Úprava priprúšťala výnimku zo zásady rovnosti podielov. V prípade zániku manželstva rozvodom zákon priprúšťal, aby bolo vinnému manželovi možné odnáť celý jeho podiel, ak sa o nadobudnutie tohto majetku nepričinil vôbec, alebo podiel primerane znížiť, ak sa pričinil v miere len nepatrnej. Ak boli vinní obidvaja manželia, upravil súd ich podielu na žiadosť ktoréhokoľvek z nich tak, aby pomer podielov zodpovedal tomu, ako sa pričinili o nadobudnutie spoločného majetku (§ 28 ZoRP). Výška podielu na spoločnom majetku teda závisela od viny, resp. neviny manžela.

²⁴ Pre platnosť dohody vyžadovala sa forma súdnej zápisnice (§ 29 ods. 2 ZoRP).

smere a do určitej miery, nemohli zo svojich majetkových vztahov pôsobenie zákonného inštitútu vylúčiť.

Nová ústava prijatá v Československu v roku 1960,²⁵ osnovaná na nereálnej predstave, že boli vybudované základy socialistickej spoločnosti, odštartovala novú kodifikáciu základných odvetví práva. Táto predstava sa stala východom aj pre celú kodifikáciu osobných a majetkových vztahov v prvej polovici 60. rokov minulého storočia. V dôsledku ideologickej prístupov k rodine a snáh o jej „deekonomizáciu“ v zmienenej dobe dospeli legislatívne práce k „civilizácii“ majetkových vztahov medzi manželmi. V novej kodifikácii občianskoprávnych a rodinnoprávnych vztahov tak bola úprava majetkových vztahov medzi manželmi vyňatá z práva rodinného a presunutá do novoprijatého Občianskeho zákonníka (zákon č. 40/1964 Zb.).²⁶ Ťažiskom právnej úpravy rodinného práva sa stala úprava osobných práv a povinností manželov regulovaná novým zákonom o rodine (zákon č. 94/1963 Zb.).

Občiansky zákonník (ďalej tiež OZ) ako základný inštitút manželského majetkového práva zaviedol nový, úplne špecifický inštitút *bezpodielového spoluľastníctva manželov* (BSM), bez akýchkoľvek zmluvných modifikácií predmetu, resp. správy. Základom nového inštitútu bolo len osobné vlastníctvo,²⁷ čím došlo k rozbitiu koncepcie majetkového spoločenstva manželov. Vedľa BSM upravoval Občiansky zákonník samostatne spoločné užívanie bytu manželmi a spoločné užívanie pozemku manželmi. Podľa zákona v BSM bolo všetko, čo mohlo byť predmetom osobného vlastníctva a čo niektorý z manželov nadobudol za trvania manželstva s výnimkou vecí získaných dedičstvom alebo darom. Ďalej boli z BSM vylúčené veci, ktoré povahou a užívaním slúžili osobnej potrebe alebo výkonu povolania jedného z manželov. Pohľadávky a dlhy (na rozdiel od éry zákonného majetkového spoločenstva) do BSM nepatrili, ak za trvania manželstva a v súvislosti s BSM vznikli, prihliadal sa k nim pri vyporiadaní majetku manželov.²⁸

²⁵ Ústavný zákon č. 100/1960 Zb.

²⁶ Okrem vzájomnej vyživovacej povinnosti medzi manželmi, ktorá bola začlenená do nového zákona o rodine (č. 94/1963 Zb.).

²⁷ Táto skutočnosť bola aj dôvodom systematického zaradenia tohto inštitútu medzi vlastnícke práva, za úpravu podielového spoluľastníctva (§ 143 až 151 OZ).

²⁸ Súdna prax dovodila, že „pri vyporiadaní bezpodielového spoluľastníctva nemožno ponechať stranou ani pohľadávky a dlhy, ktoré vznikli za trvania bezpodielového spoluľastníctva manželov.“ (R 46/1966).

Koncepcia úpravy BSM, vychádzajúca z bezpodielovosti spoluľastníckych vzťahov manželov, tak mala najlepšie zodpovedať zásade rovnoprávnosti muža a ženy v spoločnosti a v manželstve,²⁹ a tiež skutočnosti, že v socialistickej spoločnosti sa manželia pričinujú podľa svojich sôl a schopností o nadobudnutie spoločných vecí.

Inštitút BSM predstavoval zákonný a kogentný systém³⁰ usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi. Zmluvná úprava spoločného majetku po roku 1964 úplne vymizla. Koncepcia BSM zodpovedala celkovej tendencii vtedajšej spoločenskej direktívy. Presadzovala sa kogentnosť úpravy, obmedzovala sa dispozitívnosť, potlačovala sa a regulovala individualita človeka. V dôsledku uvedeného aj v oblasti manželského majetkového práva prevládli legálne inštitúty a *ius cogens*.³¹

V dôsledku nových podmienok po roku 1989 došlo k zmenám v právnom poriadku, k novelám Občianskeho zákonného, a to predovšetkým v súvislosti s postupným uznávaním autonómie vôle a jej uplatnením v súkromnom práve. Legislatívne zásahy sa dotkli aj úpravy BSM. Predovšetkým je nutné poukázať na tzv. veľkú novelu Občianskeho zákonného (zákon č. 509/1991 Zb.), ktorou bol inštitút BSM – ešte za trvania spoločnej štátnosti – zmenený tak, že manželom bolo umožnené uzatvárať zmluvy modifikujúce zákonný rozsah, správu a okamih vzniku BSM (§ 143a).³² Týmto počinom novela síce uvoľnila rigídnosť pôvodnej úpravy, nepripustila však jeho zrušenie, prípadne zmluvné založenie iného majetkového režimu. Nedotknutá zostala aj koncepcia BSM zahrňujúca len vlastnícky režim vecí. Žiaľ, novelou neboli otvorený priestor pre uplatnenie autonómie vôle a zmluvnej slobody vo sfére manželského a rodinného bývania. Úprava bývania manželov sústredená len na úpravu spoločného

²⁹ Čl. 20 ods. 3 Ústavy ČSSR a § 18 zákona o rodine (zák. č. 94/1963 Zb.).

³⁰ Kogentnosť právnej úpravy BSM bola časťou teórie i praxe kritizovaná už od samého začiatku. HRUŠÁKOVÁ, M. a P. MATES. K niektorým otázkam nové úpravy majetkového práva manželů. In: *Právo a zákonnosť*, 1992, roč. 40, č. 3, s. 182.

³¹ KRÁLÍČKOVÁ, Z. Manželské majetkové právo: *ius cogens* versus *ius dispositivum*. In: *Občianske právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. 1. vyd. Bratislava: VO PraF UK, 2009, s. 114–115.

³² Novelou bolo tiež doplnené ustanovenie o použití majetku v BSM na podnikanie (§ 148a) podľa vtedajšej úpravy § 16 zákona č. 105/1990 Zb., ktorý vyžadoval súhlas druhého manžela pri začatí podnikania s použitím spoločného majetku.

nájmu manželmi³³ aj nadálej zostala založená na ius cogens bez možnosti manželov túto úpravu zmeniť, prípadne vylúčiť vznik spoločného nájmu bytu.

3 Obdobie samostatných právnych úprav – manželské majetkové právo v novom českom Občianskom zákonníku

BSM ako základný systém zostal základným inštitútom manželského majetkového práva aj po rozpade Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky v obidvoch nástupníckych štátov. V podmienkach Slovenskej republiky je ním dodnes.³⁴ V Českej republike bol tzv. veľkou novelou zákona o rodine č. 91/1998 Sb. inštitút BSM nahradený inštitútom *spoločného imania manželov*.³⁵ Nešlo len o zmenu terminológie, ale o podstatný koncepcný zásah. Predmet majetkového spoločenstva bol značne rozšírený (zahrňujúci ako aktíva tak pasíva) a boli umožnené jeho zmluvné modifikácie nie len medzi manželmi, ale aj snúbencami. Ale ani touto novelizovanou úpravou nebolo možné spoločné imanie ako inštitút zmluvne zrušiť ani zmluvou založiť iný režim. Sféra manželského a rodinného bývania regulovaná ius cogens nebola uvolnená ani v rámci týchto zmien.

Nový český Občiansky zákonník (zákon č. 89/2012 Sb. – d'alej len NOZ) venuje problematike manželského majetkového práva dôstojný priestor. V prvom rade z hľadiska systematického usporiadania zaraďuje úpravu manželského majetkového práva do druhej časti nazvanej *Rodinné právo*. Na tomto mieste sú už komplexne upravené všetky subjektívne rodinné práva – ako práva osobné, tak aj práva majetkové, vrátane problematiky bývania manželov a civilných aspektov domáceho násilia.³⁶

³³ Úprava spoločného osobného užívania bytu manželmi bola veľkou novelou Občianskeho zákonníka (1991) nahradená termínom „nájom“.

³⁴ § 143 a násl. Občianskeho zákonníka (č. 40/1964 Zb.).

³⁵ „Pri zakonení inštitútu spoločného imania manželov bol zákonodarca vedený neudržateľnosťou inštitútu bezpodielového spoluľastníctva manželov, ktorý dopadajúc len na veci už dávno prestal vyhovovať skutočným pomerom v štáte a spoločnosti, hlavne tým, ktoré sa nastolili po roku 1989. Druhým ideovým momentom boli zábraničné právne úpravy, medzi ktorými sa s inštitútom bezpodielového spoluľastníctva nemožno stretnúť a ktoré naopak pracujú s inými inštitútmi. Počinajúc tým pásmom oddelením majetku manželov cez rôzne druhy spoločenstiev, až po spoločenstvo univerzálné, s tým, že v sade je možná zmluvná modifikácia zákonného režimu.“ ELIÁŠ, K a kol. *Občanský zákonník. Veľký akademický komentár*. 1. svazek § 1–487. Praha: Linde, 2008, s. 641.

³⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Z. Manželské majetkové právo: ius cogens versus ius dispositivum. In: *Občianske právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. 1. vyd. Bratislava: VO PraF UK, 2009, s. 118.

Kľúčovým pojmom manželského majetkového práva je *spoločné imanie manželov* (do českého právneho poriadku zakotvený po roku 1998). Ide o majetkové spoločenstvo, ktoré je v zmysle zákona tvorené všetkým, čo patrí manželom, má majetkovú hodnotu a nie je vylúčené z právnych pomerov (§ 708 NOZ). Na prvom mieste je v Občianskom zákonníku upravený *zákoný režim*, ktorý je režimom všeobecným. Vedľa zákoného režimu stojí režimy modifikované – *režim zmluvný (dohovorený)* a *režim založený rozhodnutím súdu*, ktoré majú voči zákonnému režimu špeciálnu povahu, tzn. ak sú zriadené, majú prednosť.³⁷

Predmet spoločného imania manželov v zákonom režime je vymedzený obdobne ako ho zakotvila už vyššie spomínaná veľká novela zákona o rodine. Jeho rozsah tvorí majetok nadobudnutý niektorým z manželov alebo oboma spoločne za trvania manželstva,³⁸ s výnimkami v zákone výslovne uvedenými,³⁹

³⁷ PSUTKA, J. Komentár k § 708. In: HRUŠÁKOVÁ, M., Z. KRÁLÍČKOVÁ, L. WESTPHALOVÁ a kol. *Občiansky zákonník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Komentár. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 159.

³⁸ Výslovne je uvedený zisk z toho, čo prináleží výlučne jednému z manželov, podiel manžela v obchodnej spoločnosti alebo družstve, ak sa stal manžel v dobe trvania manželstva spoločníkom obchodnej spoločnosti alebo členom družstva (s výnimkou, ak nadobudol podiel spôsobom zakladajúcim jeho výlučné vlastníctvo) a taktiež čiastky zárobku, platu, mzdy, zisku a iných hodnôt zárobkovej činnosti.

³⁹ Výlučný majetok tvorí to, čo:

- slúži osobnej potrebe jedného z manželov,
- nadobudol darom, dedením alebo odkazom jeden z manželov, ibaže darca pri darovaní alebo poručiteľ v poriadení pre prípad smrti prejavil iný úmysel,
- nadobudol jeden z manželov ako náhradu nemajetkovej ujmy na svojich prirodzených právach,
- nadobudol jeden z manželov právnym jednaním vzťahujúcim sa k jeho výlučnému vlastníctvu,
- nadobudol jeden z manželov náhradou za poškodenie, zničenie alebo stratu svojho výhradného majetku.

V Českej republike od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. už tvoria veci slúžiace výkonu povolenia len jedného z manželov spoločný majetok manželov. Nový Občiansky zákonník aj nadväzajúci na tento stav zachováva. Kriticky k netradičnému prístupu zaradenia týchto vecí bližšie: KRÁLÍČKOVÁ, Z. Manželské majetkové právo: ius cogens versus ius dispositivum. In: *Občianske právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. 1. vyd. Bratislava: VO PraF UK, 2009, s. 119. DVOŘÁK, J. *Majetkové spoločenstvá manželů*. Praha: ASPI Publishing 2004, s. 125. S opačným prístupom zaradujúcim veci slúžiace výkonu povolenia do výlučného majetku manžela, sa môžeme stretnúť vo viacerých európskych úpravách (aj v úprave slovenskej - § 143 Občianskeho zákonníka). Napr. podľa francúzskeho občianskeho zákonníka výlučným majetkom manžela sú aj pracovné nástroje potrebné na výkon zamestnania tohto manžela (čl. 1404 Code civil). Podľa talianskej právnej úpravy (Art. 179 Codice Civile) osobný majetok manžela tvorí majetok slúžiaci na výkon profesie jedného z manželov, v rámci neho i majetok určený na vedenie podniku tvoriaceho predmet spoločenstva imania. DVOŘÁK, J. *Majetkové spoločenstvá manželů*. Praha: ASPI Publishing 2004, s. 134. KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Autonomie vôle v rodinnom právu v česko-italskom porovnaní*. Brno: MU, 2003, s. 130.

ako aj dlhy prevzaté za trvania manželstva.⁴⁰ Pokiaľ ide o užívanie, hospodárenie a správu v zákonnom režime, Občiansky zákonník vychádza z princípu rovnosti manželov a rodinnej solidarity a zakotvuje solidárne záväzky.⁴¹ Oproti predchádzajúcej právnej úprave⁴² je nový Občiansky zákonník doplnený o úpravu umožňujúcu nahradenie súhlasu manžela s právnym jednaním týkajúcim sa spoločného imania alebo jeho súčasti rozhodnutím súdu.⁴³ Ochrana manžela, ak druhý manžel jednal bez jeho súhlasu v prípade, kedy súhlas bol potrebný, je zabezpečená relatívou neplatnosťou. Rovnako je zabezpečená aj právna ochrana manžela toho, kto podniká, a to v prípade opomenutia tohto manžela alebo jeho nesúhlasu s použitím súčasti spoločného imania na podnikanie (§ 715 NOZ).

Zmluvný majetkový režim je založený na vôle manželov (resp. snúbencov) pri úprave ich majetkových záležitostí, čo je úplne v súlade so všeobecným princípom autonómie vôle v súkromnom práve. Zmluvným režimom môže byť zákonný režim nahradený či modifikovaný za trvania manželstva, môže byť však nahradený od začiatku, ak zmluvu uzavreli snúbenci ešte pred vznikom manželstva. *Zmluvou o manželskom majetkovom režime*⁴⁴ je možné vyhradíť vznik spoločného imania ku dňu zániku manželstva, rozšíriť alebo zúžiť rozsah spoločného imania a novinkou je možnosť založiť režim oddeľeného imania a tiež možnosť usporiadat majetkové pomery pre prípad

⁴⁰ S výnimkou dlhov týkajúcich sa majetku, ktorý patrí výhradne jednému z manželov, a to v rozsahu, ktorý presahuje zisk z tohto majetku a tých dlhov, ktoré prevzal len jeden z manželov bez súhlasu druhého, bez toho, aby sa pritom jednalo o obstarávanie každodených alebo bežných potrieb rodiny.

⁴¹ KRÁLÍČKOVÁ, Z. Manželské majetkové právo: ius cogens versus ius dispositivum. In: *Občianske právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. 1. vyd. Bratislava: VO PraF UK, 2009, s. 120.

⁴² Porovnaj ust. § 145 Občianskeho zákonníka z roku 1964.

⁴³ Podľa ust. § 714 ods. 1: *V záležitostach týkajúcich sa spoločného imania a jeho súčasti, ktoré nemožno poražiť za bežné, právne jednajú manželia spoločne, alebo jedná jeden manžel so súhlasom druhého manžela. Ak odmieta manžel dať súhlas bez väčšieho dôvodu a v rozpore so žáujmami manželov, rodiny alebo rodinnej domácnosti, či nie je schopný vôle prejavíť, môže druhý manžel narhnúť, aby súhlas manžela nahradil súd.*

⁴⁴ V literatúre bol vyslovený názor o vhodnejšom pomenovaní takejto zmluvy tradične pojímanej ako zmluvy upravujúcej nielen majetkové aspekty spolužitia manželov po dobu trvania manželstva, ale aj pre prípad jeho zániku. Výstižnejším termínom by boli *manželské, prípadne predmanželské zmluvy*. KRÁLÍČKOVÁ, Z. Manželské majetkové právo: ius cogens versus ius dispositivum. In: *Občianske právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. 1. vyd. Bratislava: VO PraF UK, 2009, s.121.

zániku manželstva ako rozvodom, tak smrťou, a to dedičskou zmluvou. Zmluvné strany musia dodržať formu verejnej listiny. Ak zmluva má mať účinky voči tretím osobám, musí byť zapísaná do verejného zoznamu.⁴⁵

V dôsledku ius dispositivum je sice daná manželom široká zmluvná voľnosť, zákon však, v záujme ochrany rodiny, potencionálne slabšieho manžela ako aj práv tretích osôb, stanovuje určité opodstatnené obmedzenia (limity) autonómie vôle.

Zmluvou tak nemôžu byť vylúčené ani zmenené ustanovenia o obvyklom vybavení rodinnej domácnosti.⁴⁶ Inštitút obvyklého vybavenia rodinnej domácnosti vyjadrujúci záujmy rodiny ako celku predstavuje *súbor hnuteľných vecí, ktoré slúžia bežne nevyhnutným potrebám rodiny a ich členov; pritom nie je rozboru júce, či jednotlivé veci patria obidvom manželom alebo len jednému z nich*. Rozhodujúce teda nie je vlastníctvo, resp. spoluľastníctvo jednotlivých hnuteľných vecí, ale účel týchto vecí. Vzhľadom ku svojmu účelovému určeniu podlieha obvyklé vybavenie rodinnej domácnosti zvláštnemu ochrannému režimu.⁴⁷ Právna úprava je kogentná.

Zmluva ďalej nesmie vylúčiť schopnosť manžela zabezpečovať rodinu⁴⁸ a tiež sa nesmie svojim obsahom alebo účelom dotknúť práv tretej osoby,

⁴⁵ Je ním Zoznam listín o manželskom majetkovom režime vedený Notárskou komorou Českej republiky. Zápis zmlív o manželskom majetkovom režime do zoznamu nie je ale obligatórny. Zmluvy sa doň zapísu len vtedy, ak je v to v nich dojednané, inak na žiadosť obidvoch manželov, pričom sa do zoznamu zapíše všetko, čo mení zákonný majetkový režim manželov. Okrem zmlív sa do verejného zoznamu zapisujú aj súdne rozhodnutia vo veci manželského majetkového režimu. Ich zápis je obligatórny. Blížsie: psutka, J. Komentár k § 719. In: HRUŠÁKOVÁ, M., Z. KRÁLÍČKOVÁ, L. WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Komentár. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 251–255.

⁴⁶ Výnimkou je situácia, kedy jeden z manželov opustil trvale spoločnú domácnosť a odmieta sa vrátiť (§ 698 NOZ).

⁴⁷ K nakladaniu s vecou, ktorá je súčasťou obvyklého vybavenia rodinnej domácnosti potrebuje manžel súhlas druhého manžela, s výnimkou prípadu, ak sa jedná o vec zanedbateľnej hodnoty. Ak sa manželia nedohodnú, môže sa druhý manžel dovolat neplatnosti takéhoto právneho jednania (§ 698 NOZ).

⁴⁸ Pôjde o materiálne zabezpečenie rodiny ako celku, tak i zabezpečenie potrieb jej jednotlivých členov. psutka, J. Komentár k § 719. In: HRUŠÁKOVÁ, M., Z. KRÁLÍČKOVÁ, L. WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Komentár. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 239.

ibaže by so zmluvou súhlasila (§ 719 NOZ).⁴⁹ Pokiaľ by mal na základe zmluvy vykonávať správu len jeden z manželov, zákon vyžaduje pre niektoré zásadné veci súhlas druhého manžela. Ide hlavne o nakladanie so spoločným imaním ako celkom a o nakladanie s obydlím, v ktorom je rodinná domácnosť.

Pokiaľ ide o režim založený rozhodnutím súdu, ktorýkoľvek z manželov môže podať na súd návrh na zrušenie alebo zúženie spoločného imania manželov bez ohľadu na to aký režim spoločného imania existuje.⁵⁰ Základným kritériom pre rozhodnutie o zúžení, či prípadne i o zrušení spoločného imania sú závažné dôvody. Ich výpočet je v zákone taxatívny.⁵¹ Aj súdu zákon stanovuje limity, hlavne vo väzbe na obvyklé vybavenie rodinnej domácnosti, či schopnosť manžela zabezpečovať rodinu (§ 727 NOZ).

V súvislosti s novou právnou úpravou nemožno nespomenúť novinku, inšpirovanú európskymi právnymi poriadkami, týkajúcú sa ochrany hospodársky slabšieho manžela. Táto ochrana sa premietá do § 732 NOZ, podľa ktorého *ak vznikne dlh len jedného z manželov proti vôle druhého manžela, ktorý nesúhlas prejavil voči veriteľovi bez zbytočného odkladu potom, čo sa o dluhu dozvedel, môže byť spoločné imanie postihnuté len do výšky, ktorú by predstavoval podiel dlužníka, keby bolo spoločné imanie zrušené a vyporiadané. To platí i v prípade povinnosti manžela plniť výživné alebo ak ide o dlh z protiprávneho činu len jedného z manželov alebo v prípade, že dlh len jedného z manželov vznikol ešte pred uzavretím manželstva.*

Pokiaľ ide o úpravu vyporiadania spoločného imania manželov, hoci viac menej vychádza z predchádzajúcej právnej úpravy, prináša niekoľko zmien

⁴⁹ Špeciálne je potom problematika ochrany tretích osôb upravená v ďalších ustanoveniach. Podľa § 733 NOZ: *Ak sa zaviažal jeden z manželov v dobe, od ktorej do zmeny alebo vylúčenia zákonného majetkového režimu, či zmluvou manželov alebo rozhodnutím súdu, uplynulo menej než šest mesiacov, môže byť pohľadávka jeho veriteľa uspokojená zo všetkého, čo by bolo súčasťou spoločného imania, keby ku zmluve manželov alebo k rozhodnutiu súdu nedošlo.*

Podľa § 734 NOZ: Ak je zmluvou manželov alebo rozhodnutím súdu, ktorými bol zákonný majetkový režim zmenený alebo vylúčený, dotknuté právo tretej osoby, hlavne veriteľa, môže táto osoba svoje právo uplatniť pri priležitosti vyporiadania toho, čo bolo skôr súčasťou spoločného imania, rovnako, ako by k zmluve manželov alebo k rozhodnutiu súdu nedošlo; pritom sa použije § 742.

⁵⁰ Zúžiť alebo zrušiť možno spoločné imanie manželov, ktoré sa riadi všeobecným zákoným režimom, ale aj to, ktoré už bolo modifikované zmluvou.

⁵¹ Manželov veriteľ požaduje zaistenie svojej pohľadávky v rozsahu presahujúcim výlučné imanie tohto manžela, márnootratnosť manžela, manžel sústavne alebo opakovane podstupuje neprimerané riziká, manžel začal podnikať alebo sa stal neobmedzene ručiacim spoločníkom (§ 724 ods. 2NOZ).

zameraných hlavne na posilnenie práv tretích osôb. Žiaden spôsob vyporiaданia totiž nesmie nepriaznivo postihnuť práva tretích osôb, inak sa môže tretia osoba domáhat' ochrany v podobe relatívnej neúčinnosti vyporiadania. Občiansky zákonník vo svojej druhej časti už obsahuje aj nové podrobne ustanovenia chrániace rodinné bývanie, hlavne za situácie ak rodinné obydlie patrí len jednému z manželov. Situácia ekonomicky slabšieho manžela je riešená pomocou odvodeného právneho dôvodu bývania. Ak je obydlím manželov dom alebo byt, ku ktorému má jeden z manželov výhradné právo umožňujúce v dome alebo byte bývať, a ak je to iné právo než záväzkové, vznikne uzavretím manželstva druhému manželovi právo bývania (§ 744 NOZ).

Ak má k domu alebo bytu jeden z manželov výhradné záväzkové právo, hlavne nájomné právo, vznikne uzavretím manželstva k domu alebo bytu obom manželom spoločné nájomné právo reflektujúce rovnosť práv a povinností. Zmluvou však môže byť dojednané niečo iné (§ 745 ods. 2 NOZ). Na rozdiel od predchádzajúcej úpravy, ktorá okrem spoločného nájmu manželmi (naviac išlo o právnu úpravu kogentnú) iné dôvody neriešila, nová úprava komplexne postihuje tak vecno-právne ako aj obligačno-právne dôvody bývania manželov a pri obligačných tituloch je úprava doplnená o prvky zmluvnej voľnosti. Spravidla teda spoločné právo vznikne, ale nie je vylúčené odchylné dojednanie manželov (resp. snúbencov).

Významným je tiež zakotvenie zákazu jednostranných dispozícii s rodinným obydlím,⁵² a to obdobne ako v prípade vecí tvoriacich obvyklé vybavenie rodinnej domácnosti. Ide o štandardné ochranné ustanovenia ako ich

---

⁵² Podľa zákona, ak má aspoň jeden z manželov právo nakladať s domom alebo bytom, v ktorom sa nachádza rodinná domácnosť manželov alebo rodiny, a tohto domu alebo bytu je k bývaniu manželov alebo rodiny nevyhnutne treba, musí sa zdržať všetkého a predst' všetkému, čo môže bývanie znemožniť alebo ohrozit. To isté platí, ak majú manželia k takému domu alebo bytu spoločné nájomné právo. Manžel hlavne nesmie bez súhlasu druhého manžela takýto dom alebo byt scudziť alebo k domu, jeho časti alebo k bytu zriaďiť právo, výkon ktorého je nezlučiteľný s bývaním manželov alebo rodiny, ibaže zaistí manželovi alebo rodine po všetkých stránkach obdobné bývanie s bývaním doterajším. Taktiež nesmie ukončiť bez súhlasu druhého manžela nájom, alebo ho obmedziť právom, výkon ktorého je nezlučiteľný s bývaním manželov alebo rodiny. Ochrana manžela, ktorý bol opomenutý spočíva v možnosti dovoliť sa relatívnej neplatnosti (§ 747 a 748 NOZ).

poznají zahraničné právne úpravy.⁵³ Za predpokladu zachovania náležitej formy je možné odchýliť sa od zákonných ustanovení o bývaní (ide o ustanovenia zásadne dispozitívnej povahy). Okrem formy je potrebné dodržať ochranu nie len manžela, ale tiež detí a tretích osôb, ktorých záujmy môžu byť prípadnou dohodou dotknuté.⁵⁴

Do Občianskeho zákonníka sa novo dostali aj ustanovenia proti domácomu násiliu.⁵⁵ Súd tak môže na návrh manžela, pre ktorého sa stane spoločné bývanie neznesiteľné, obmedziť alebo i vylúčiť na určenú dobu (najdlhšie na dobu 6 mesiacov) pobyt druhého manžela v dome alebo byte. Novým rozhodnutím súdu môže byť lehota pre závažné dôvody predĺžená. Právo domáhať sa ochrany proti domácomu násiliu patrí nielen manželom, ale všetkým osobám, ktoré žijú v rodinnej domácnosti.

4 Manželské majetkové právo v Slovenskej republike – úprava de lege lata a de lege ferenda

Pokiaľ ide o slovenskú úpravu manželského majetkového práva *de lege lata*, je potrebné kriticky zdôrazniť, že nejde o úpravu tradičného, moderného. Naopak ide o úpravu historicky prekonanú, málo vyhovujúcu potrebám manželov žijúcich v odlišných spoločenských a hlavne ekonomických podmienkach. Inštitút BSM, zakotvený do nášho (resp. československého) právneho poriadku Občianskym zákonníkom z roku 1964 je na Slovensku základným majetkovým režimom dodnes. Aj keď sa právna úprava v priebehu doby dočkala určitých zmien, predovšetkým v dôsledku prijatia vyššie uvedenej ešte federálnej „veľkej novely“ z roku 1991, tieto sa ukázali ako nepostačujúce. Novela, ktorá znamenala výrazný posun v uplatňovaní základných zásad súkromnoprávnej úpravy, predovšetkým autonómie vôle sice otvorila cestu k zmluvnej slobode aj na poli manželského majetkového práva,

⁵³ Napr. podľa francúzskej právnej úpravy „*nemôžu manželia jeden bez druhého disponovať s právami, ktorími je zaistené bývanie rodiny, ani s vecami, ktoré predstavujú obvyklé zariadenie bytu. Ak toto pravidlo nie je dodržané, možno sa domáhat' neplatnosti právneho úkonu, a to v lebote jedného roka od doby, kedy sa druhý manžel o tomto úkone dozvedel, táto lehota nemôže byť dlhšia než jeden rok od zániku manželského majetkového spoločenstva*“ (čl. 215 Code civil). DVORÁK, J. *Majetkové spoločenstvá manželů*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 162.

⁵⁴ Porovnaj § 750 NOZ.

⁵⁵ Problematika domáceho násilia je upravená pod výstižným názvom *Zvláštne ustanovenia proti domácomu násiliu* (§ 751–753 NOZ).

ked' umožnila manželom modifikácie zákonného režimu, inštitút BSM zostal aj naďalej legálnym majetkovým režimom, jeho vylúčenie a zmluvné založenie iného majetkového režimu právna úprava nepripustila a dodnes nepripúšťa.

Úprava danej oblasti v podmienkach Slovenskej republiky sa tak ešte stále vyznačuje minimálnym uplatnením zmluvnej slobody pri úprave tejto skupiny právnych vzťahov, ako aj úzkym vymedzením predmetu spoločného majetku, ktoré sa upína len na vlastníctvo k veciam nadobudnutým za trvania manželstva, čo je neutešený právny stav. Zmeny sľubuje až rekodifikácia Občianskeho zákonníka.

Je nutné poznamenať, že hoci sa na rekodikačných prácach s prestávkami pracuje od vzniku Slovenskej republiky v roku 1993, v porovnaní s Českou republikou ale i ďalšími európskymi štátmi, ktoré taktiež stáli v nedávnej minulosti pred úlohou prijatia nových civilných kódexov, a v ktorých už bol proces kodifikácie zavŕšený (v Českej republike prijatím nového Občianskeho zákonníka č. 89/2012 Sb.),⁵⁶ nemožno nevidieť, že v legislatívnej príprave základného predpisu súkromného práva zaostávame. Posledný oficiálny rekodikačný výstup predstavuje vládou schválený Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva z roku 2009 (ďalej len Legislatívny zámer).⁵⁷

V súvislosti s prípravou nového Občianskeho zákonníka sa venuje náležitá pozornosť aj novej úprave manželského majetkového práva, ktorá má prejsť jednou z najvýraznejších zmien. Koncepčná zmena právnej úpravy sa prejavuje vo viacerých smeroch.

Východiskom novej právnej úpravy je autonómia vôle, ktorej posilnenie oproti stavu de lege lata je žiaduce. Jej výrazom je zakotvenie *zmluvného majetkového spoločenstva* ako primárnej formy usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi. V prípade, že tak manželia (snúbenci) neurobia, nastupuje majetkový režim predvídaný a upravený zákonom tzv. *zákonné majetkové*

⁵⁶ Nové občianske zákonníky už prijali napr. aj v Maďarsku, Rusku, Litve.

⁵⁷ Bližšie k rekodifikácii slovenského súkromného práva: CIRÁK, J. Úvahy de lege ferenda a všeobecná časť občianskeho práva. In: CIRÁK, J., S. FICOVÁ a kol. *Občianske právo. Všeobecná časť?* Šamorín: Heuréka, 2008, s. 333–355; LAZAR, J. Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008; CIRÁK, J. Európsky a národný rozmer kodifikácie súkromného práva v Slovenskej republike. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. XX, č. 1, s. 10–20. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/6064>

spoločenstvo manželov. Pokiaľ ide o systematické zaradenie úpravy majetkového spoločenstva manželov, má byť začlenená (rovnako ako v Českej republike) do Občianskeho zákonného, časti druhej pod názvom Rodinné právo.⁵⁸

Zavádzajúca teda nový inštitút majetkového spoločenstva, ktorý nemožno chápať ako prostú náhradu BSM, ale znamená predovšetkým obsahovú zmenu. Majetkové spoločenstvo je už koncipované široko ako spoločenstvo majetkových práv vecno-právneho a záväzkovo-právneho charakteru.⁵⁹ Širšia dimenzia majetkového spoločenstva je tak pozitívou skutočnosťou navrhovanej úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi. Pokiaľ ide o vymedzenie predmetu majetkového spoločenstva – vzhľadom aj na štandardné úpravy kontinentálnej Európy – by bolo vhodné zotvoriť na jeho vymedzení *pozitívnom* (predmetom majetkového spoločenstva môže byť zásadne všetko, čo nadobudli obaja manželia alebo jeden z nich za trvania manželstva) a *negatívnom* (zákon určí druh majetku z predmetu majetkového spoločenstva výslovne vylučuje), a to pri rešpektovaní určenia predmetu zákonného majetkového spoločenstva ako súhrnu vecných a záväzkových práv. Pokiaľ sú predmetom majetkového spoločenstva veci, je súčasná právna úprava pri jeho vymedzení podobná (a v niektorých prípadoch aj zhodná) s európskymi právnymi úpravami.⁶⁰ Pokiaľ ide o záväzky ako predmet majetkového spoločenstva, inšpiráciou pre nás môže byť dnes platná česká práva úprava. Prínosom, a to vzhľadom k pochybnostiam týkajúcich sa posúdenia vzťahu obchodného podielu a BSM, je skutočnosť, že nie len nový český Občiansky zákonník, ale aj Legislatívny zámer v podmienkach Slovenskej republiky počíta so zavedením úpravy, ktorá expresis verbis stanoví, že do majetkového spoločenstva patrí majetková hodnota podielu manžela v obchodnej

⁵⁸ V tradičných právnych úpravách kontinentálnej Európy býva manželské majetkové právo obsiahnuté v civilných kódexoch, a to spravidla v tej časti, ktorá upravuje právo rodinné. Túto systematiku zachováva napr. nemecký BGB, švajčiarsky ZGB, taliansky Codice Civile. Odlišnou systematikou sa vyznačuje francúzsky Code civil, ktorý majetkové vzťahy medzi manželmi sice upravuje, ale nie v rámci rodinného práva, ale v rámci spôsobov nadobúdania vlastníctva.

⁵⁹ LAZAR, J. Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008. s. 58–59.

⁶⁰ Blížšie: MURÁNSKA, J. Základy právnej úpravy manželských majetkových vzťahov v Európe. In: *Notitiae Norae Facultatis Iuridicae*. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2010–2011, roč. XVI., s. 262 – 272.

spoločnosti, ak sa manžel stal spoločníkom obchodnej spoločnosti počas trvania manželstva, ako aj hodnota podielu manžela v družstve, ak sa manžel stal členom družstva počas trvania manželstva.⁶¹

Pokiaľ ide o užívanie, hospodárenie a správu spoločného majetku, podľa Legislatívneho zámeru sa za základ navrhuje zobrať platná právna úprava, ktorá vychádza z princípu rovnosti manželov a zakotvuje solidárne záväzky. Len pripomeňme, že súčasný model zákonnej formy správy spoločného majetku, s ktorým sa počítia aj de lege ferenda (tentu model môžeme nájsť aj v právnych úpravách iných štátov), v záujme ochrany druhého manžela obmedzuje výkon správy každého manžela k spoločnému majetku len na veci bežné. V ostatných veciach je potrebný súhlas oboch manželov; inak je právny úkon neplatný.⁶² Sme toho názoru, že nová právna úprava by mala výslovne pamätať aj na prípady, kedy manžel odmieta dat súhlas k právnemu úkonu (napr. bez vážneho dôvodu, či v rozpore so záujmami manželov alebo nie je schopný vôle prejavíť). V takom prípade by bolo možné, aby jeho súhlas nahradil súd, tak ako to pozná nový český Občiansky zákonník,⁶³ ale napr. aj nemecký BGB (§ 1426).⁶⁴

V súvislosti s hospodarením so spoločným majetkom sa odrazí ochrana potencionálne slabšieho manžela aj v úprave, v zmysle ktorej mu bude daná možnosť napr. *dovolať sa neplatnosti alebo neúčinnosti zakladacieho aktu (zmluvy, listiny), ak vloží manžel podstatnú časť spoločného majetku do majetku určitej právnickej osoby.* Ďalej počíta Legislatívny zámer s premietnutím ochrany manžela (resp. celej rodiny) aj do právnej úpravy vzťahu veriteľov k manželom. Táto ochrana je vyjadrená slovami, *že pre právnu povinnosť len jedného z manželov, ktorá vznikla z trestného činu alebo protiprávneho konania, alebo pre dlh na výživnom, ktorý je tento manžel povinný poskytovať mimo rodinu bude možné postihnúť spoločný majetok len do výšky, ktorú by predstavoval podiel povinného manžela, keby došlo k zrušeniu*

⁶¹ V Českej republike pretrvávala rozpornosť názorov, či obchodný podiel patrí do majetkového spoločenstva aj po nahradení inštitútu BSM inštitútom spoločného imania manželov. Uvedenou problematikou sa zaoberal aj Najvyšší súd Českej republiky v rozhodnutí z 20. júla 2004, sp.zn. 22 Cdo 700/2004 a taktiež Najvyšší súd Slovenskej republiky v rozhodnutí z 31. marca 2006, sp. zn. 2Cdo 168/2005.

⁶² § 145 Občianskeho zákonníka.

⁶³ Pozri poznámka č. 43.

⁶⁴ Dostupné z: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> zo dňa 1. 1. 2018.

*a vyporiadaniu spoločného majetku.*⁶⁵ Úpravu, ktorá umožňuje veriteľovi postihnúť majetok manželov len do výšky zodpovedajúcej podielu povinného manžela, ktorý by mu pripadol pri zániku a vyporiadanie majetkového spoločenstva, pozná aj český Občiansky zákonník⁶⁶ a tiež napr. právna úprava talianska.⁶⁷

Pri úprave ďalších otázok zákonného majetkového spoločenstva manželov (spôsoby zániku zákonného majetkového spoločenstva, obnova zaniknutého zákonného majetkového spoločenstva súdnym rozhodnutím, zásady, ktoré doteraz platia pre vyporiadanie BSM), Legislatívny zámer vychádza zhodne z doterajšej úpravy. Dodajme, že potreba niektorých zmien by bola žiaduca. Napr. v súvislosti s platnou právnou úpravou vyporiadania BSM môžeme poukázať na možnosť uzavretia nerovnovážnej dohody medzi manželmi, ktorá môže stíhať (prípadne znemožniť) uspokojenie práva veriteľa na základe výkonu rozhodnutia, ak je jeho dlžníkom manžel, ktorý podľa uzatvorenej dohody žiadny majetok nezískal.⁶⁸ Riešením by napr. podľa vzoru nového českého Občianskeho zákonníka mohla byť výslovná úprava, podľa ktorej *vyporiadaním nesmie byť dotknuté právo tretej osoby. Ak bolo jej právo vyporiadanim dotknuté, môže sa tretia osoba domáhat, aby súd určil, že je vyporiadanie voči nej neúčinné (§ 737).*

Ako už bolo naznačené, v navrhovanej úprave sa už široko uplatňuje autonómia vôle. Jej rešpektovanie by sa malo prejavíť v možnosti manželov upraviť si majetkové pomery predovšetkým zmluvou. Navrhovaná právna úprava počíta so *zmluvou o majetkovom spoločenstve manželov*,⁶⁹ ktorou manželia

⁶⁵ LAZAR, J. *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008, s. 59.

⁶⁶ Porovnaj § 732 NOZ.

⁶⁷ Bližšie: KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Autonomie vôle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Brno: MU, 2003, s. 212.

⁶⁸ V prípade spoločných záväzkov sú bývalí manželia i nadálej zaviazaní spoločne a nerozdielne, a to všetkým svojim majetkom.

⁶⁹ Pokiaľ ide o názov zmluvy, autorka G. Kubíčková konštatuje: „podľa názoru komisií je toto pomenovanie presné, vystihujúce podstatu upravovaného inštitútu. Naopak označenie manželská zmluva, ktorá sa používa v rozličných reformných návrnoch, či v tlači v súvislosti s pripravovanou rekodifikáciou súkromného práva komisia odmietla z dôvodu, že v adresátoch evokuje mylnú predstavu, že zahrňa úpravu čohokoľvek čo sa týka manželov, než len úpravu jednej skupiny majetkových práv a povinností manželov.“ KUBÍČKOVÁ, G. K navrhovanej úprave spoločenstva majetkových práv manželov. In: LAZAR, J. *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008, s. 192.

(resp. snúbencí) budú môct' upraviť rozsah majetkového spoločenstva a jeho správu, majetkové spoločenstvo úplne vylúčiť a dohodnúť oddeľenosť majetkov, tiež vyhradíť vznik majetkového spoločenstva ku dňu zániku manželstva ako aj upraviť majetkové vzťahy inak, pokiaľ to neodporuje zákonom alebo dobrým mravom. Výslovne sa stanoví, že zmluvou nemožno vylúčiť ani zmeniť ustanovenia týkajúce sa obvyklého zariadenia domácnosti. Pôjde o súbor hnutelných vecí, ktoré slúžia k bežnému chodu domácnosti manželov, ktorí budú mať k nemu právo bezodplatného užívania bez ohľadu na to, ktorému z nich vlastnícky patrí. Účelom tohto inštitútu, ktorý je štandardnou výbavou cudzích právnych poriadkov,⁷⁰ je ochrana rodiny ako takej a tiež ekonomicky slabšieho manžela. Budúca právna úprava by taktiež mala výslovne pamätať aj na správu a rozhodovanie o veciach spadajúcich do obvyklého zariadenia domácnosti. Dobrým príkladom pre nás môže byť už vyššie naznačená právna úprava česká.⁷¹

Navrhovaná právna úprava by mala počítať s ochranou rodiny ako celku, aj samotného manžela taktiež v prípade správy celého spoločného majetku druhým manželom, keďže zmluvou o majetkovom spoločenstve manželov možno takúto správu dohodnúť. Riešením by mohla byť podľa vzoru nemeckého BGB (§ 1423) a tiež českého Občianskeho zákonníka (§ 723 ods.2) úprava umožňujúca spravujúcemu manželovi nakladat so spoločným majetkom ako celkom len so súhlasom druhého manžela. Nemecký BGB upravuje aj zodpovednosť manžela za zmenšenie rozsahu spoločného majetku (§ 1435). Ochrannu rodiny premieta český Občiansky zákonník aj do ustanovenia § 719 ods. 1, podľa ktorého: *Zmluva o manželskom majetkovom režime nesmie svojimi dôsledkami vylúčiť schopnosť manžela zabezpečovať rodinu.*

⁷⁰ Napr. francúzsky Code civil (čl. 534) rozumie kategóriou obvyklé zariadenie bytu (obdoba obvyklého zariadenia domácností) „hlavne veci hnutelné určené na užívanie a ozdobu bytu ako sú koberce, posteľ, kreslá, hodiny, stoly, porcelán a ostatné predmety tohto druhu. Obrazy a sochy, ktoré sú súčasťou vybavenia bytu, možno pod uvedený pojmom zahrnúť tiež, nie však už napr. zbierku obrazov.“ DVORÁK, J. *Majetkové spoločenstvá manželů*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 44.

⁷¹ Porovnaj § 698 NOZ. Podobne, podľa francúzskej právnej úpravy manželia nemôžu jeden bez druhého disponovať nie len s právami, ktorími je zaistené bývanie rodiny, ale ani s vecami, ktoré predstavujú obvyklé zariadenie bytu. Ak by konal manžel bez súhlasu druhého manžela, tento má právo dovoliť sa neplatnosti právneho úkonu. DVORÁK, J. *Majetkové spoločenstvá manželů*. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 44.

Je ďalej nepochybné, že zmluva o majetkovom spoločenstve zaväzuje len manželov a nemôže sa dotknúť a ohroziť práva tretích osôb. Na to by mala pripravovaná právna úprava pamätať a venovať tejto ochrane zvláštnu pozornosť. Vhodnou inšpiráciou aj v tomto smere môže byť právna úprava česká, ktorá ochranu tretích osôb zakotvuje jednak všeobecne⁷² a jednak špeciálne.⁷³ Od uvedenej všeobecnej zásady, že zmluva o majetkovom spoločenstve zaväzuje len manželov a nemôže sa dotknúť a ohroziť práva tretích osôb sa odvodzuje pravidlo, podľa ktorého je zmluva o majetkovom spoločenstve účinná voči tretím osobám, len ak im je známy jej obsah. Z hľadiska ochrany tretích osôb by mala budúca právna úprava určite reagovať na potrebu publicity zmluvného majetkového režimu, tak ako je to pravidlom vo väčšine európskych krajín (napr. Francúzsko, Taliansko, Nemecko, Česko).

Z formálneho hľadiska vyžaduje navrhovaná úprava pre platnosť zmluvy o majetkovom spoločenstve manželov formu verejnej listiny (notárskej zápisnice),⁷⁴ rovnako ako väčšina zahraničných právnych úprav.⁷⁵

V súvislosti s uvedeným je potrebné konštatovať, že rešpektovanie autonómie vôle ako základného princípu usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi vytvára na poli manželského majetkového práva priestor pre alternatívny zmluvný majetkový režim, ktorý umožňuje zohľadniť individuálne záujmy manželov, no zároveň nemožno prehliadnuť potrebu stanoviť určité zmysluplné obmedzenia tejto voľnosti, a to v záujme ochrany manželstva, ale aj rodiny ako celku, či tretích osôb.

Významným dôsledkom uzavretia manželstva v oblasti majetkových vzťahov medzi manželmi je aj uspokojovanie ich bytových potrieb. Úpravu manželského bývania v podmienkach Slovenskej republiky však možno

⁷² Porovnaj § 719 ods. 2 NOZ.

⁷³ Porovnaj § 733 a § 734 NOZ.

⁷⁴ Jej opodstatnenosť je v našich podmienkach daná predovšetkým právnou tradícii. S formou verejnej notárskej listiny manželskej zmluvy počítalo na našom území už uhorské obyčajové právo. Tiež zákon o rodinnom práve (1949) pripúšťal dohovorené modifikácie zákonného majetkového spoločenstva iba za podmienky predpísanej formy súdnej zápisnice. Túto tradíciu sleduje aj súčasná právna úprava, ktorá pre formu modifikačných dohôd predpisuje formu notárskej zápisnice (§ 143a ods. 3 Občianskeho zákonníka).

⁷⁵ Napr. právna úprava nemecká (§ 1410 BGB), švajčiarska (čl. 184 ZGB), rakúska (§ 1178 ABGB), česká (§ 716 ods. 2 NOZ).

v súčasnej dobe hodnotiť ako nedostačujúcu. Z práv týkajúcich sa bývania manželov upravuje slovenský Občiansky zákonník len spoločné nájomné právo, stále regulované kogentnými normami (§ 703 a násln.). Je potrebné zdôrazniť, že priestor pre uplatnenie zmluvnej slobody by mal byť nepochybne otvorený i v oblasti manželského a rodinného bývania, ktorému zahraničné právne úpravy (od účinnosti nového Občianskeho zákonníka aj právna úprava česká) venujú oveľa väčší priestor. Svoju pozornosť sústrediajú ako na ďalšie právne tituly bývania, tak aj na ochranu rodinného bývania, hlavne vo väzbe na Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R (81)15 o právach manželov, týkajúcich sa využívania rodinného domu alebo bytu a užívania zariadenia domácnosti.⁷⁶

Zmena koncepcie úpravy manželského majetkového práva by mala byť sprevádzaná aj zodpovedajúcou úpravou dedičského práva. Je nutné kriticky zdôrazniť, že dnes sú majetkové nároky pozostáleho manžela chránené len v rámci ustanovení o dedení zo zákona. Spolu s det'mi poručiteľa sa manžel stáva dedičom prvej dedičskej skupiny. Právna úprava de lege lata nepriprúšťa vzájomné povolávanie sa manželov za dedičov na základe *tzv. dedičskej zmluvy*,⁷⁷ ktorá je tradičnou výbavou európskych právnych poriadkov (pozná ju aj nový český Občiansky zákonník),⁷⁸ a ktorú poznalo aj právo platné na území Slovenska do roku 1950. Obnovenie daného inštitútu slúbuje až rekodifikácia občianskeho práva.

Literature

CIRÁK, J. Úvahy de lege ferenda a všeobecná časť občianskeho práva. In: CIRÁK, J., S. FICOVÁ a kol. *Občianske právo. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 333–355. ISBN 978-80-89122-51-6.

⁷⁶ Uvedené Odporúčanie chráni hlavne toho z manželov, ktorý ani nie je vlastníkom, ani nemá iný priamy právny dôvod k rodinnému domu či bytu a jeho vybaveniu v situáciách, kedy dochádza k manželskej kríze, rozvodu alebo smrti manžela (vlastníka, výlučného nájomcu a pod.). Ďalej je potrebné upozorniť hlavne na ustanovenia zakazujúce jednému z manželov disponovať rodinným bytom (domom) bez súhlasu druhého manžela a ustanovujúce právo jedného z manželov bývať v rodinnom byte alebo dome po rozvode alebo smrti druhého z manželov, či už je rodinný byt (dom) v spoluvlastníctve alebo v oddelenom vlastníctve bývalých manželov. Králíčková, Z. *Autonomie vôle v rodinném právu v česko-italském porovnaní*. Brno: MU, 2003, viď pozn. č. 360, s. 188.

⁷⁷ Blížšie k dedičskej zmluve: Cirák, J. Dedenie zo zmluvy. In: *Ars Notaria*, 2013, č. 3, s. 4–9.

⁷⁸ Porovnaj § 1592–1593 NOZ.

- CIRÁK, J. Európsky a národný rozmer kodifikácie súkromného práva v Slovenskej republike. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. XX, č. 1, s. 10–20. ISSN 1210-9123. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/6064>
- CIRÁK, J. Dedenie zo zmluvy. In: *Ars Notaria*, 2013, č. 3, s. 4–9. ISSN 1335-2229.
- DVOŘÁK, J. *Majetkové společenství manželů*. Praha: ASPI Publishing, 2004, 275 s. ISBN 80-86395-70-7.
- ELIÁŠ, K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012, 1118 s. ISBN 978-80-7208-922-2.
- FERANCOVÁ, M. Unifikáčné a kodifikačné snahy v oblasti súkromného (občianskeho) práva v ČSR (1918–1938). In: *Acta Universitatis Tyrnaviensis Iuridica*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2003, s. 162–181. ISBN 80-89047-80-7.
- FAJNOR, V. a A. ZÁTURECKÝ. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. 3. vyd. Šamorín: Heuréka, 1998, 600 s. ISBN 80-967653-4-5.
- HADERKA, J. Základní rysy právní úpravy rodinného práva v posttotalitních státech střední a východní Evropy. In: *Právní praxe*, 1999, roč. 47, č. 2-3, s. 71–93. ISSN 1211-0825.
- HRUŠÁKOVÁ, M. a P. MATES. K některým otázkám nové úpravy majetkového práva manželů. In: *Právo a zákonnost*, 1992, roč. 40, č. 3, s. 180–184. ISSN 1210-0900.
- HRUŠÁKOVÁ, M., Z. KRÁLÍČKOVÁ, L. WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, 1380 s. ISBN 978-80-7400-503-9.
- KLABOUCH, J. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962, 282 s.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z. Manželské majetkové právo: ius cogens versus ius dispositivum. In: *Občianske právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov*. 1. vyd. Bratislava: VO PraF UK, 2009, s. 114–126. ISBN 978-80-7160-280-4.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Brno: MU, 2003, 264 s. ISBN 80-210-3093-3.

LACLAVÍKOVÁ, M. *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2010, 321 s. ISBN 978-80-224-1142-4.

LAZAR, J. *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008, 295 s. ISBN 978-80-89363-14-8.

LUBY, Š. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota, 1946, 545 s.

MURÁNSKA, J. Základy právnej úpravy manželských majetkových vzťahov v Európe. In: *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae*. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2010–2011, roč. XVI, s. 259–267. ISBN 978-80-557-0127-1.

ŠORL, R. Manželské majetkové právo na Slovensku a ABGB v rokoch 1848-1949. In: SCHELLE, K. *Vývoj právnych kodifikácií*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004, s. 165–186. ISBN 80-210-3610-9.

ŠOŠKOVÁ, I. *Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949*. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2016, 198 s. ISBN 978-80-557-1151-5.

ŠOŠKOVÁ, I. Tvorba nového československého rodinného práva v období tzv. právnickej dvojročnice 1948–1950. In: *Dny práva – 2009 – Days of Law: the conference proceedings*. Brno: Masaryk University, 2009, s. 2711–2726. ISBN 978-80-210-4990-1. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Soskova_Ivana_1304_.pdf

Contact – e-mail

janamuranska@hotmail.com

Impact assessment in local legislation¹

Klára Nagy

Deák Ferenc Faculty of Law and Political Sciences,
Széchenyi István University, Hungary

Abstract in original language

Magyarország jogrendjében az utóbbi időben jelentős változások mentek végbe különösen az Alaptörvény elfogadásával. A helyi önkormányzatokat érintően is számos új jogszabály született. Jelen tanulmány keretében a helyi jogalkotás szabályaival foglalkozom, különös tekintettel a hatásvizsgálat szükségességére és fontosságára. A törvényi szabályok előírják az előzetes és utólagos hatásvizsgálatot. Hogyan működik ez Magyarországon? Van valamilyen változás a helyi önkormányzatok jogalkotási gyakorlatában? Mi a helyzet az EU-ban? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre keresem tanulmányomban a választ.

Keywords in original language

Hatásvizsgálat; magyarországi szabályozás; helyi önkormányzatok; az uniós helyzettel való összevetés; minőségi jogalkotás.

Abstract

Recently there has been a constitutional change related to self-governments in Hungary. Also several new acts have been adopted concerning local legislation (e.g. act on self-governments, act on legislative procedure). Statutory provisions prescribe the obligation to make impact assessment before and after adopting a regulation. How does it work in Hungary? Are there any changes in the practice? What is the situation in the EU? I seek to answer them in my research.

Keywords

Impact Assessment; Regulation in Hungary; Local Self-governments; Comparison with Cases in EU; Better Regulation.

¹ The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled “Public Service Development Establishing Good Governance”.

1 Theory of impact assessment

The goal of the legislation is to organize social relations. It is over dispute that legislation goes along with beneficial and unbeneficial (intended or unintended) effects. Their discovery and assessment is necessary to reach the legislative objectives.²

Firstly, the need arises to pass or amend a legal norm which may be based on a statutory obligation or on a political or professional need.³ During the *legislative procedure* impediments and supportives shall be considered. This is the task of the impact assessment which is compulsory pursuant to the act on legislative procedure (hereinafter “Legislative Act”).⁴

The primary objective of the impact assessment is that the decision of the legislative power will be well-founded among the possible alternatives. It takes different approaches and assesses the interests.⁵ Impact assessment may ensure the possibility to involve different interest groups in the legislative procedure. It is indisputable that the public acceptance and knowledge of the new norm is very important already during the preparation process.

The assessment is more complex than combination of negative and positive effects.⁶ The certain negative and positive effects must have different weight, thus they must be assessed on the basis of importance, political and professional usefulness, etc.

The impact assessment serves the better regulation. It leads to effective, stable, transparent legal order specific to the needs. Quality of the law depends on the quality of the legislative procedure. The effectiveness may be kept at the same level or may increase, if control and review of laws

---

² GYŰRŰ, Attila. The practice of environmental impact assessment of legislation and strategic plans (A jogszabályok és a stratégiai tervezek környezeti hatásvizsgálatának gyakorlata). *Pro Futuro*, 2012, no. 2, p. 85.

³ SZÚCS, Norbert. Effectiveness of impact assessment in the legislative procedure (A hatásvizsgálat érvényesülése a jogalkotásban). *Magyar Jogg*, 2007, No. 10, p. 608.

⁴ Art. 17(1) of Act CXXX of 2010.

⁵ KOVÁCS, Zsombor and Krisztián ORBÁN. *Impact assessment of legislative regulation (A jogi szabályozás hatásvizsgálata)*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus, 2005, p. 25.

⁶ SZÚCS, op. cit., p. 608.

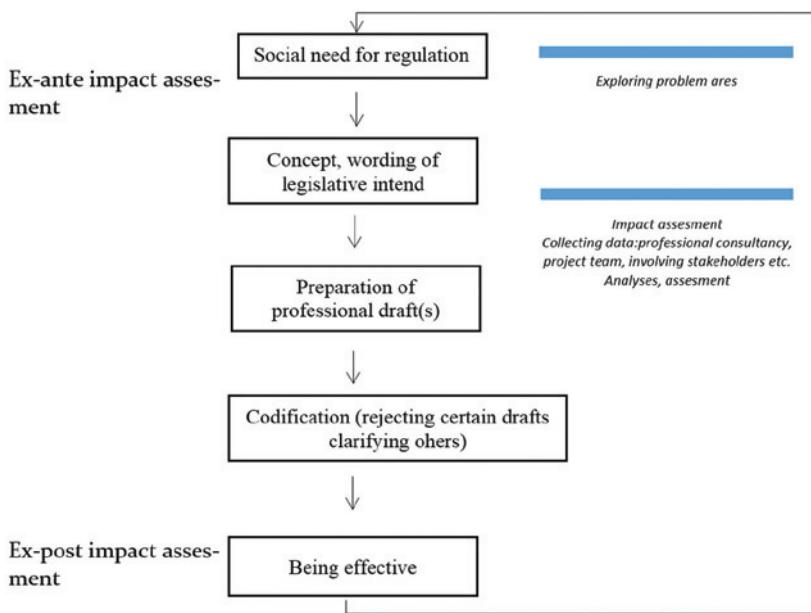
is continuous. Impact assessment provides a complex overview about the effects of a norm:

- it highlights the short-term, medium-term and long-term (direct or indirect) effects, and
- it shows the costs of implementation, as well.

Thus impact assessment is a process of collecting and evaluating information with the primary objective to increase the effectiveness of regulation, which includes the examination of the possible consequences of the regulation in sufficient details proportionate to the presumed effects and its summary for facilitating well-founded decision-making.⁷

It is true for all decision-making process (including but not limited to legislative procedure) that the following questions shall be answered: to what purpose? By what kind of means? And in what time limit shall be implemented?⁸

Impact assessment is conducted as follows:⁹

⁷ Point 2 of Art. 2(1) of Decree 12/2016 (IV. 29) MvM on ex-ante and ex-post impact assessment.

⁸ KOVÁCSY, ORBÁN, op. cit., p. 32.

⁹ Ibid., p. 36.

Impact assessment has two types: ex-ante and ex-post impact assessment. *Ex-ante impact assessment* is applied after a social need arises, supposing an existing regulation to be amended, repealed or a need to pass a new rule.¹⁰ *Ex-post impact assessment* presumes an existing regulation in every case, whose actual effects shall be examined for example by means of comparison to the former situation. Feedback is necessary during the legislative procedure.

Examining the possible effects of the new local ordinances, one of the most significant *evaluation criterions* is the economic impact analysis. Effects may be monetised (e.g. incomes), but not all (e.g. health care, environment protection). Thus also other criterions shall be applied.¹¹ Costs, profits and incomes may be direct or indirect, may affect the private or the public sphere.¹² So effects are very diverse.

Also social effect is very important: what kind of benefits social groups achieve, and who are the endangered? The stakeholders and the opponents may have strong or weak skill for lobbying, but all interests shall be discussed.¹³ Stakeholders may have different rights during the legislative procedure: some of them get only information, others have right to consult, deliver their opinion. If they have no right of veto, it is not a real participation.¹⁴

Also other factors may have importance depending on the subject matter of the legislation.¹⁵ Also their weight may differ in different cases, the optimal balance shall be found on a case by case basis.¹⁶

2 Constitutional foundation of the legislation

It raises constitutional issues, if provisional calculations and analyses, discussion with the stakeholders are excluded completely before handing in the bill properly. In this case there is a real danger, that the legislative power will pass ill-considered amendments.¹⁷ Consultation and impact assessment

---

¹⁰ KOVÁCSY, ORBÁN, op. cit., p. 26.

¹¹ Ibid., p. 29.

¹² Ibid., p. 75.

¹³ Ibid., p. 117.

¹⁴ Ibid., p. 118.

¹⁵ Ibid., p. 30.

¹⁶ Ibid., p. 31.

¹⁷ Decision 61/2011 (VII.13) AB, ABH 2011, 318.

are important factors of the legislative procedure; however, their failure does not lead to unconstitutionality in every case. If during the preparation process of legislation, the obligations for preparation are infringed, it *may lead to damage of social effectiveness of the law*, but it is not in compliance with the Fundamental Law only in the case, if it infringes directly a provision of the Fundamental Law. Preparation of legislation, which is subject to social and sociological requirements, is not directly attributable to the constitutional provisions, thus it does not endanger the principle of rule of law.¹⁸ So act passed without impact assessment is not constituted as a term justifying invalidity under public law.^{19, 20} In the opinion of the Constitutional Court, it could not be settled during the constitutional review whether comprehensive surveys, professional or scientific analyses, impact assessments have been carried out or not.²¹

Also the ex-post impact assessment is the part of the appropriate regulatory environment. The Constitutional Court of Hungary laid down that it is the responsibility of the legislative power and primarily of the organization liable for the preparation to follow-up the consequences and to take any necessary measure for amendment of laws. Thus the State duty of protection to prevent breaches of fundamental rights is not limited to adoption of a law, but it needs continuous impact assessment.²²

In conclusion, the Constitutional Court of Hungary emphasizes that there are guarantees that, if contravened, lead to invalidity under public law. On the other hand, we should also see that the *failure of preliminary impact assessment or the consultation does not constitute unconstitutionality*. Merely the infringement of rule of law may cause unconstitutionality.

---

¹⁸ Decision 54/1996 (XI.30) AB, ABH 1996, 173, 190.

¹⁹ Decision 38/2000 (X.31) AB, ABH 2000, 303, 313.

²⁰ KOVÁCSY, ORBÁN, op. cit., p. 23.

²¹ Decision 54/1996 (XI.30) AB, ABH 1996, 189.

²² Decision 75/2008 (V. 29.) AB, ABH 2008, 651, 673.

3 Local governments' legislation²³ determined by statutory legislation

Examining the constitutional case-law, now I will deal with the statutory provisions. The act CXXX of 2010 on legislative procedure determines *the fundamental requirements of legislation*. These are the followings: included but not limited to clarity, principle of non-retroactivity or principle ensuring sufficient time.²⁴ Based on the hierarchy of norms the law shall be in compliance with the duties arising from international or EU law, with the material and formal requirements of the Fundamental Law and shall fit into the coherent legal system.²⁵

After the need for regulation has been arisen (whether based on statutory obligation or on political decision), the formation of the professional content of the rule is the duty of the draftsmen.²⁶ The draftsmen shall make *ex-ante impact assessment* measuring the possible consequences of the regulation. The depths of impact assessment is always adapted to the presumed effects of the regulation (e.g. if it has financial effect, it shall be detailed).²⁷ The impact assessment is the part of the legislation, so also the body of representatives (and thereby the publicity) receive information about it. Impact assessment shall encompass all the significant effects (e.g. social, economic, financial effect, environmental or health consequences, administrative burden), the necessity of the law, the possible consequences of failure, and the necessary personal, organizational, technical and financial conditions.²⁸

The reasoning of the local ordinance shall be based on the impact assessment, in which the draftsman highlights the social, economic, professional reasons and objectives underlying the new proposed regulation, presents the possible effects of the legal regulation and informs about the conformity with the EU rules.²⁹

---

²³ The body of local representatives has competence to create legislative norms based on the provisions of the Fundamental Law (original legislative power) or on statutory obligations/rights (downstream legislative power). “*Acting within their functions, local governments shall adopt local government decrees to regulate local social relations not regulated by an Act, and/or on the basis of authorisation by an Act.*” [Art. 32(2) of Fundamental Law].

²⁴ Art. 2(1)–(3) of Legislative Act.

²⁵ Art. 2(4) of Legislative Act.

²⁶ Art. 16(1) of Legislative Act.

²⁷ Art. 17(1) of Legislative Act.

²⁸ Art. 17(2) of Legislative Act.

²⁹ Art. 18 of Legislative Act.

But according to the Curia of Hungary, the Legislative Act does not stipulate the impact assessment as a condition of validity of the law. Without any further statutory obligation, we cannot speak about infringement.³⁰ The Curia follows the case-law of the Constitutional Court: the failure of impact assessment does not give rise to nullifying the local ordinance; the failure or inadequacy of impact assessment is not a safeguard clause of legislative procedure.³¹

Follow-up is also necessary that which shall be continuous, and if necessary, the regulation shall be amended. Follow-up is the duty of the notary, and in this context he/she shall compare the expected and the actual effects.³² Taking into account the experience of the jurisdiction and ex-post impact assessment, the notary shall ensure the adoption of the new rule or the amendment/annulment of the existing rule.³³

4 Reality in the legislative procedure of local ordinances

Local government shall adopt, amend or nullify a local ordinance within the framework of statutory provisions. It is laid down generally to make impact assessment in case of legislation. Also its main content elements are determined, but the implementation has not achieved the goal of the impact assessment.

Local governments usually *carry it out as a compulsory administrative burden*. They make it, but the actual analyses, consultation, professional investigation lack.

I can agree with that, in many cases it is unnecessary, and it is just an extra burden for local governments. However, there are several issues, especially long-term strategies and conceptions, decisions on developments which may have several effects on the budget, on environment, health, science, sport, culture, tourism, and industry and so on. There are direct or indirect, intended or unintended consequences; some of them shall be facilitated or prevented.

In Győr there is a really good relationship among businesses, administrative organs, civil organizations, universities and the local government. However, their opinion, proposes are largely implemented in the drafts of the local ordinances.

---

³⁰ Decision No. Köf.5.027/2016/4.

³¹ Decision No. Köf.5.026/2016/4.

³² Art. 21 of Legislative Act.

³³ Art. 22 of Legislative Act.

I think this would be the sense of the impact assessment. The legislative power shall seek for opinion of the stakeholders and *take it into consideration*. It does not mean that every interest or opinion shall be implemented, but it shall be discussed, so perhaps it may be rejected. The emphasis is on the balance of interests.

So I think that the Hungarian statutory regulation is appropriate, but the *political culture must change*. Impact assessment must not consider as a burden, but an opportunity for alternative solutions.

5 EU expectations and impact assessment

There are principles in the EU that determine the legislative procedure: subsidiarity and proportionality, legal certainty (clear wording, principle of non-retroactivity, a protection of legitimate expectations), prohibition of misuse of powers, the obligation to state reasons and respect for the hierarchy of norms.

The EU Court has dealt with the issue of impact assessment. It was the first time in case of Spain versus Council of the European Union³⁴. The Commission and the Council amended the support schemes of farmers producing cotton. The court mentions the necessity of impact assessment firstly in this case. *In the absence of an impact assessment, decisions may seem to be arbitrary*: the principle of proportionality is not supported by facts. The decisions and their appropriateness shall be justified.

In case of Bressol and others³⁵ the Court declared that *the reasoning of a decision shall be supported by objective means and with appropriate, detailed analyses and special evidence*. The limitation of the participation in training is acceptable only in the case, if it is justified in an objective way that the influx threatens the public health. Thus in the current case the examination should have covered

---

³⁴ C-310/04 *Spain v Council* (2006) EBHT I-07285.

³⁵ For some years, the French “Community has noted a significant increase in the number of students from Member States other than the Kingdom of Belgium enrolling in its institutions of higher education, in particular in nine medical or paramedical courses. According to the order for reference, that increase was due, *inter alia*, to the influx of French students who turn to the French Community, because higher education there shares the same language of instruction as France and because the French Republic has restricted access to the studies concerned.” Against this decision an action was brought to the Cour Constitutionnelle (Belgium), which had recourse to the Commission. [C-73/08 *Bressol and others* (2010) EBHT I-02735].

the follows: effect of foreign students from the supply of specialists, the possible outflows of graduated students or the employment of persons studying outside the French Community in the French Community.

Issue of impact assessment was arisen also in the case of Afton Chemical³⁶, in which the limit for methylcyclopentadienyl manganese tricarbonyl (MMT) content was discussed. Adopting the directive 2009/30/EC,³⁷ MMT was not implicated in a professional investigation of a state organ or an independent organ regarding the effects on health. “As regards the studies provided by professionals in the sector, it is clear that the widely disparate conclusions reached on that subject are dependent on whether the study relied on was carried out by the motor car industry or by the producers of MMT.” “It follows that the European Union legislature was faced with serious doubts, in the absence of adequate and reliable scientific data, as to whether MMT was harmless for health and the environment.”³⁸

The EU considers the legislative procedure important. The European Commission moved from better regulation onto smart regulation by the communication on “*Smart regulation in the EU*”³⁹ in 2010. In this communication, the Commission laid down the objectives concerning the legislation, which are essential “*to deliver the ambitious objectives for smart, sustainable and inclusive growth set out by the Europe 2020 Strategy*”. Smart regulation is based on better regulation, it just contains further objectives.

On the one hand, it shall ensure the quality of regulation throughout the policy cycle (from the design of policy to its evaluation and revision). It shall cover the assessment and revision of existing rules, as well. Calculation

---

³⁶ C-343/09 *Afton Chemical* (2010) EBHT I-07027.

³⁷ Directive 2009/30/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 amending Directive 98/70/EC as regards the specification of petrol, diesel and gas-oil and introducing a mechanism to monitor and reduce greenhouse gas emissions and amending Council Directive 1999/32/EC as regards the specification of fuel used by inland waterway vessels and repealing Directive 93/12/EEC (OJ L 140, 5. 6. 2009, p. 88–113).

³⁸ DRINÓCZI, Tímea and Miklós KOCSIS. Material conditions of the legislative procedure (A jogalkotási eljárás materiális feltételeiről). *Új Magyar Közigazgatás*, 2011, no. 8, p. 19.

³⁹ COM(2010)543 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Smart Regulation in the European Union.

of costs, if possible, shall be the part of the assessment. Within the framework of “fitness checks” it will be assessed whether the regulatory framework for a policy area fits for purpose and, if not, what should be changed? It places emphasis on provisions of fundamental rights. This attitude will lead to simplifying the regulation, reducing administrative burdens and to transparent functioning.

On the other hand, within the framework of shared responsibility relationship between EU institutions and the Member States it has a major importance. Cooperation with the Member States is essential, because they shall implement the EU rules. It means seeking the opinion of stakeholders in a more extensive way (e.g. extension of the deadline of the consultation, development of webpage of the consultation). Also the independence of the Impact Assessment Board in the EU is demonstrated “by the fact that it does not hesitate to ask Commission services to redo their analysis when it considers this necessary”.

The Commission assessed the objectives of the smart regulation in its communication on ‘EU Regulatory Fitness’⁴⁰ and called for strengthening thereof. The direction is appropriate which shall be followed in the future, as well. It mentioned the extension of the consultation period increased from 8 weeks to 12 as a positive change, as well as the businesses took part directly in formation of an opinion and the establishment of the Impact Assessment Board in the EU.⁴¹

It follows from the above, that the EU organs and institutions attach increasing importance to impact assessments. However, *EU rule has not required the impact assessment generally, but the foundation by facts*. However, certain questions are not solved: whether the text submitted for consultation may differ from the version filed to the decision-maker, and if yes, in which extent. May the Commission give the Council exemption from the waiting for the opinion, if the European Parliament delays unreasonably?⁴² Does

---

⁴⁰ COM(2012)746 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: EU Regulatory Fitness.

⁴¹ DRINÓCZI, Tímea. Theory and practice of the participation and the consultation (A részvétel és a konzultáció elmélete és gyakorlata). *Jura*, 2013, No. 1, p. 11.

⁴² C-65/93 *European Parliament v Council of the European Union* (1995) EBHT I-00643.

the possibility of the consultation mean⁴³ that the Council shall take seriously into consideration the opinion of the European Parliament²⁴⁴

Member States have a wide discretion on the regulation of the national legislative procedure (e.g. about what, in what kind of procedure and how do they decide), but the above provisions shall provide guidelines also for the national codification.

6 Conclusion

The Hungarian better regulation is impeded first and foremost that the *intention of rapid achievement of political objectives* makes impossible the professionally well-founded legislation.

In Hungary, the legal and administrative culture has not formed which may determine the requirements of the better regulation. The legal regulation is quite complete, but it does not work in a proper way, however, there are several enforcement mechanisms.⁴⁵

The legislative would be based much rather on facts. The possibilities given by the impact assessment are not so common in Hungary, thus the impact assessment is carried out pursuant to the Legislative Act⁴⁶ as a *compulsory administrative act*. There are several legal rules (e.g. impact assessment, consultation, the right to agree) which serves the better regulation. But the question is whether it is only an obligation to be performed or it would add to the quality and applicability of the regulation. In my opinion the impact assessment in Hungary is only a “shadow” legal institution.⁴⁷ It is worth thinking about what is the sense to fill in pre-made forms (impact assessment) during the preparation of the legislative procedure, without checking its content or values.

It also must be emphasized that the follow-up of consequences is also necessary, as well as the feedbacks and correction.⁴⁸

---

⁴³ C-114/81 *Tunnel Refineries Limited v Council* (1982) EBHT 03189, point 18.

⁴⁴ DRINÓCZI, KOCSIS, op. cit., p. 20.

⁴⁵ KOVÁCSY, ORBÁN, op. cit., p. 37.

⁴⁶ See in Art. 18(1) of the Legislative Act.

⁴⁷ SZŰCS, op. cit., p. 608.

⁴⁸ VISEGRÁDY, Antal and Tamás CSIZMADIA. Effectiveness and impact assessment of the law (A jog hatékonysága és hatásvizsgálata). *Magyar Jog*, 2005, no. 11, p. 666.

Under the case law of the Hungarian Constitutional Court the failure of the legislative procedure may lead to invalidity, but *the constitutional protection of the obligation of impact assessment is not complete*.⁴⁹ Regarding the legislative environment, the Constitutional Court, the commissioner for fundamental rights, the Curia and the governmental office as legal supervisor shall play a role in enforcement. Imposing statutory obligations⁵⁰ is not enough without any sanctions. It is a lack of the Hungarian rules.

Literature

DRINÓCZI, Tímea. Theory and practice of the participation and the consultation (A részvétel és a konzultáció elmélete és gyakorlata). *Jura*, 2013, no. 1, pp. 7–22.

DRINÓCZI, Tímea and Miklós KOCSIS. Material conditions of the legislative procedure (A jogalkotási eljárás materiális feltételeiről). *Új Magyar Közigazgatás*, 2011, no. 8, pp. 16–24.

GYŰRŰ, Attila. The practice of environmental impact assessment of legislation and strategic plans (A jogszabályok és a stratégiai tervezet környezeti hatásvizsgálatának gyakorlata), *Pro Futuro*, 2012, no. 2, pp. 85–102.

KOVÁCSY, Zsombor and Krisztián ORBÁN. *Impact assessment of legislative regulation* (A jogi szabályozás hatásvizsgálata). Budapest-Pécs: Dialóg Campus, 2005.

SZÜCS, Norbert. Effectiveness of impact assessment in the legislative procedure (A hatásvizsgálat érvényesülése a jogalkotásban). *Magyar Jog*, 2007, no. 10, pp. 608–610.

VISEGRÁDY, Antal and Tamás CSIZMADIA. Effectiveness and impact assessment of the law (A jog hatékonysága és hatásvizsgálata). *Magyar Jog*, 2005, no. 11, pp. 663–669.

Fundamental Law of Hungary.

Act CXXX of 2010 on legislative procedure.

Decree 12/2016 (IV.29) MvM on ex-ante and ex-post impact assessment.

---

⁴⁹ DRINÓCZI, KOCSIS, op. cit., p. 16.

⁵⁰ Legislative changes and other needs shall be monitored continuously. [Art. 21 of the Legislative Act].

Decision 61/2011 (VII. 13) AB Decision 75/2008. (V.29) AB Decision 38/2000 (X.31) AB Decision 54/1996. (XI.30) AB Decision No. Köf.5.026/2016/4.

Decision No. Köf.5.027/2016/4.

Directive 2009/30/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 amending Directive 98/70/EC as regards the specification of petrol, diesel and gas-oil and introducing a mechanism to monitor and reduce greenhouse gas emissions and amending Council Directive 1999/32/EC as regards the specification of fuel used by inland waterway vessels and repealing Directive 93/12/EEC (OJ L 140, 5. 6. 2009, p. 88–113).

COM(2010)543 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Smart Regulation in the European Union.

COM(2012)746 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: EU Regulatory Fitness.

C-114/81 *Tunnel Refineries Limited v Council* (1982) EBHT 03189.

C-65/93 *European Parliament v Council of the European Union* (1995) EBHT I-00643.

C-310/04 *Spain v Council* (2006) EBHT I-07285.

C-73/08 *Bressol and others* (2010) EBHT I-02735.

C-343/09 *Afton Chemical* (2010) EBHT I-07027.

Contact – e-mail

nagy.klara01@gmail.com

Římskoprávní pohled na nabývání plodů v novodobých kodifikacích¹

Marek Novák

Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Česká republika

Abstract in original language

Text se zaměřuje na nabývání vlastnického práva k plodům. Představuje základní systematiku tohoto institutu sestavenou na základě norem zachovalých v pramenech práva starověkého Říma a všímá si dále, nakolik z ní vycházejí občanské zákoníky účinné na území dnešní České republiky od roku 1812 do současnosti. Ukazuje se, že některým otázkám nevěnovaly dostatečnou pozornost a působily tak interpretační potíže.

Keywords in original language

Plody; vlastnické právo; římské právo; občanský zákoník.

Abstract

The text focuses on the acquisition of ownership to fruits. It presents the basic system of this institute compiled on the basis of norms preserved in the sources of law of ancient Rome and observes to what extent it is followed by civil codes in effect in the territory of the Czech Republic from 1812 to the present. It turns out that they did not pay enough attention to some questions and cause interpretative difficulties.

Keywords

Fruits, Ownership; Roman Law; Civil Code.

1 Úvod

Teorie římského práva pojala nabývání plodů jako jeden z originárních způsobů nabývání vlastnického práva, k němuž dochází bez ohledu na jakékoli právní předchůdce jen na základě splnění právním rádem definovaných

---

¹ Tento výstup vznikl na základě plné finanční podpory SVV č. 260358 s názvem Kritická analýza pramenů práva se zřetelem na problémy jejich interpretace a retroaktivitu.

podmínek. O samostatný způsob šlo pak proto, že se ve starověkém Římě vytvořil poměrně rozsáhlý a ucelený systém norem, které se věnovaly přímo této speciálně vymezené situaci. S ohledem na zprvu primárně zemědělské zaměření starořímské společnosti je to pochopitelné. Cílem tohoto textu je v kontextu úpravy římského práva představit přístup k právní úpravě nabývání plodů v moderních kodifikacích na území dnešní České republiky, a to od počátku účinnosti Všeobecného zákoníku občanského č. 946/1811 Sb. z. s. (ABGB) roku 1812 až do současné rekodifikace občanského práva.

2 Přístup římského práva

Již římské právo stálo před otázkou, jak přistupovat po právní stránce k plodům, které jsou samy od sebe produkovány plodonosnou věcí a nakonec se od ní, samy nebo s lidským přičiněním, oddělují. Bylo třeba stanovit, kdy začíná jejich samostatná právní existence a komu případnou jako vlastníkovi. Dochované prameny ukazují, že za klíčový okamžik byla pokládána separace, tedy oddělení plodu od plodonosné věci. Dokud s ní byl plod ještě spojen, tvořil její součást, s ohledem na zásadu *superficies solo cedit* vlastně součást pozemku: *Fructus pendentes pars fundi videntur*.² Věcí v právním slova smyslu se plod stal separací a v obvyklém případě byl od té samé chvíle jeho vlastníkem vlastník plodonosné věci: *Bonae fidei emptor non dubie percipiendo fructus etiam ex aliena re suos interim facit non tantum eos, qui diligentia et opera eius perseverunt, sed omnes, quia quod ad fructus attinet, loco domini paene est...*³ Plod mu připadl nikoli pro případné zásluhy na jeho vypěsto-vání, ale čistě na základě vlastnického práva k plodonosné věci, jak ostatně výslovně zdůrazňoval i Juliano: ...*quia omnis fructus non iure seminis, sed iure soli percipitur...*⁴

Je nutné zdůraznit, že zde probírané normy se vztahovaly výhradně na nabývání vlastnického práva k přirozeným plodům, tedy pravidelným,

² D. 6.1.44 (Gaius 29 ad ed. provinc.): „*Visící plody se pokládají za součást pozemku.*“

³ D. 41.1.48pr. (Paulus 7 ad plaut.): „*Kupující v dobré víře nepochybňuje získá jako své vlastnictví plody získané prostřednictvím majetku jiného prozatímně, nejen ty, které získá píši a prací, ale všechny, protože pokud jde o plody, prakticky zaujímá pozici vlastníka.*“

⁴ D. 22.1.25pr. (Iulianus 7 Dig.): „...*protože veškeré plody se nabýrají nikoli právem semena, ale právem pudy...*“ Cf D. 22.1.25.1 (Iulianus 7 Dig.).

hospodářským a hmotným výtěžkům plodonosné věci.⁵ Pro potřeby současného světa zní neupotřebitelně poučka, že kvůli požadavku na hospodářskou povahu výtěžku byly z uvedených pravidel o nabývání plodů vyjmuty děti otrokyně.⁶ Zajímavější však je, že plody musely být výtěžkem pravidelným, což vylučovalo například kožešinu nebo maso zvířat. Typicky a nejčastěji plody v uvedeném smyslu představovalo ovoce, zelenina, obilí, mláďata zvířat nebo třeba vlna.

Za zvláštnost právní úpravy nabývání vlastnického práva k plodům lze však považovat skutečnost, že vlastník plodonosné věci nebyl ve všech případech jedinou osobou, která plody získávala. Římské právo vlastnictví přiznalo i dalším věcněprávně nebo i obligačně oprávněným, které rozdělilo do dvou skupin podle toho, zda plody nabývali okamžikem separace, nebo až ve chvíli, kdy je skutečně sklidili, uchopili, tedy percipovali. Do první množiny byl řazen mimo vlastníka také držitel v dobré víře a emfyteuta, percepcí vlastnické právo nabývali usufruktuař a pachtýř, ovšem, v případě posledně jmenovaného již nešlo o způsob originární, ale derivativní.

Separací nabýval vlastnické právo k plodům přednostně před vlastníkem držitel plodonosné věci v dobré víře, pravděpodobně ovšem jen pokud šlo o *possessio ex insta causa*, protože prameny ve většině případů uvádějí výraz *bonae fidei emptor*.⁷ Jeho postavení bylo srovnáváno s vlastníkem věci, Julianus naopak neopomněl zdůraznit, že byl k plodům oprávněn více než například usufruktuař: ...*bonae fidei possessor in percipiendis fructibus id iuris habet, quod dominis praediorum tributum est. praeterea cum ad fructuarium pertineant fructus a quolibet sati, quanto magis hoc in bonae fidei possessoribus recipiendum est, qui plus iuris in percipiendis fructibus habent? cum fructuarii quidem non fiant, antequam ab eo percipientur, ad bonae fidei autem possessorem pertineant, quoquo modo a solo separati fuerint*.⁸ Není jasné, zda držitelská dobrá víra musela trvat i v době separace plodů, nebo

⁵ BARTOŠEK, Milan. *Škola právnického myšlení*. Praha: Karolinum, 1991, s. 178.

⁶ D. 22.1.28.1 (Gaius 2 rer. cott.).

⁷ D. 41.1.48pr. (Paulus 7 ad plaut.), D. 41.3.4.19 (Paulus 54 ad ed.), D. 47.2.48.6 (Ulpianus 42 ad sab.). Viz KASER, Max. *Das römische Privatrecht. Abschnitt 1*. München: Beck, 1971, s. 427.

⁸ D. 22.1.25.1 (Iulianus 7 Dig.): „...držitel v dobré víře má stejné právo sklízet plody, jaké je přiznáno vlastníkovi pozemku. Navíc, když poživateli nalezí plody bez ohledu na to, kym byly vysety, o kolik více je toto třeba převzít pro držitele v dobré víře, který má více práva plody sklízet? Protože se nestanou poživatelsky, dokud jím nejsou sklízeny, nalezí pak držiteli v dobré víře, bez ohledu na to, jakým způsobem budou odděleny od půdy.“

zda postačovala její přítomnost při ujmutí se držby plodonosné věci. Digesta zachycují protichůdné názory Juliána a Pomponia, neobsahují však bohužel žádnou definitivní odpověď.⁹

Také dědičný pachtyr byl stavěn naroveň vlastníkovi a držiteli v dobré víře a nabýval vlastnické právo k plodům již jejich oddělením. Vyplývalo to snad ze širokého rozsahu oprávnění emfyteuty, který mohl za pravidelnou úplatu pozemek užívat, požívat, měnit jeho hospodářské určení, své právo směl zcizovat, převádět i zastavit, a připodobňoval se tak svým způsobem pozici vlastníka pozemku.¹⁰ V Digestech lze jeho právo k plodům nalézt zmíněné pouze na jednom místě, a to v dovětku jmenujícím nositele *ius in agro vectigali*, kterého je možné označit za jeden z kořenů široce pojatého pojmu emfyteuty, tak jak se zformoval v justiniánském právu: *...ad bonae fidei autem possessorem pertineant, quoquo modo a solo separati fuerint, sicut eius qui vectigalem fundum habet fructus fiunt, simul atque solo separati sunt.*¹¹

Naopak, usufruktuář plodonosné věci, tedy nositel osobní služebnosti jako věcného práva k věci cizí, nabýval plody až percepcí. Jeho situaci lze chápout jako méně výhodnou, protože k nabytí vlastnického práva mu byla předepsána dodatečná podmínka, a sice uchopení plodu. Do té doby mu, byť již došlo k separaci, nenáležely: *Is, ad quem usus fructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominus efficitur, quam si eos ipse perceperit. Et ideo licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis decesserit, ad heredem eius non pertinent, sed domino proprietatis adquiruntur.*¹² Z uvedené citace justinánských Institutí je patrné, jak stěžejní význam byl přikládán právě okamžiku percepce. Požívatele totiž náležely výhradně plody sklizené po dobu trvání ususfruktu. Plody tedy mohl sklízet ihned po jeho vzniku, byť dozrávaly v době, kdy se o ně nemohl nijak

⁹ D. 22.1.25.2 (Iulianus 7 Dig.), D. 41.1.48.1 (Paulus 7 ad plaut.).

¹⁰ BOHÁČEK, Miroslav. Nástin přednášek o soukromém právu římském, I. Úvod – práva věcná. Praha, 1945, s. 161–162; HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. Praha: Otto, 1910, s. 468–472.

¹¹ D. 22.1.25.1 (Iulianus 7 Dig.): „...náleží pak držiteli v dobré víře, bez ohledu na to, jakým způsobem budou odděleny od půdy, stejně jako se plody stanou toho, kdo má vectigální pozemek, okamžitě jakmile jsou odděleny od země.“

¹² Inst. Iust. 2.1.36: „Požívatele se stane vlastníkem plodů teprve jejich uchopením. Jestliže jsou plody v okamžiku jeho smrti sice zralé, ale ještě nebyly sklízeny, nepatří jeho dědicům, ale nabývá je vlastník pozemku.“ V tomto textu uvedené překlady Institutí do českého jazyka jsou převzaty z publikace *Iustiniani institutiones*. Přeložili BLAHO, P. a M. SKREJPEK. Praha: Karolinum, 2010.

přičinit, naopak smrtí možnost percepce zanikala, a to i k plodům, které byly již uzrálé a klidně i oddělené od plodonosné věci. Výjimku však představovala mlád'ata zvířat, které i usufrukuř nabýval již separací: *In pecudum fructu etiam fetus est sicut lac et pilus et lana: itaque agni et haedi et vituli statim pleno iure sunt bonae fidei possessoris et fructuarii.*¹³ Důvod této úpravy není zcela zřejmý, může snad odrážet praktickou stránku věci a časté splývání separace a percepce zvířecích mláďat. Za zmínku stojí i potenciální oprávnění usuáře, oprávněného z osobní služebnosti užívacího práva, nabývat plody. Digesta zachytila,¹⁴ že šlo o předmět sporu mezi vícero právníky, podstatné však je, že se o jeho právu nabývat vlastnické právo k plodům v rozsahu, v jakém je potřebuje pro sebe a svou rodinu,¹⁵ alespoň uvažovalo.

Také pachtýř byl oprávněn věc požívat a nabýval vlastnické právo k plodům percepcí. Protože nebyl věcněprávně, ale obligačně oprávněný, nebyl tento způsob pokládán za originární, nýbrž za derivativní, zprostředkovávaný vlastníkem plodonosné věci: *...etenim fructus, quamdui solo cohaereant, fundi esse et ideo colonum, quia voluntate domini eos percipere videatur, suos fructus facere...*¹⁶

3 Všeobecný zákoník občanský a vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937

Jestliže římskoprávní teorie vyčlenila nabývání plodů jako samostatný originární způsob nabývání vlastnického práva, pro novodobé občanskoprávní kodifikace na našem území bývá typické, že je zahrnují do široce konstruované množiny nabývání příruštkem: „*Příruškem se nazývá vše, co z věci pojde nebo nově k ní přibude, aniž to bylo vlastníkovi od někoho jiného odevzданo. Příruštek nastává způsobem přirozeným, umělým nebo obojím zároveň.*“¹⁷ Spojujícím znakem všech jeho potenciálních skutkových podstat mělo být rozšíření předmětu

¹³ D. 22.1.28pr. (Gaius 2 rer. cott.): „*Plodem zvířat je mládě stejně jako mléko, srst a vlna. A proto beránci, kůžlata a telata okamžitě zcela právem naleží držiteli v dobré věře nebo poživateli.*“

¹⁴ D. 7.8.12.1 (Ulpianus 17 ad sab.): „...sed sabinus et cassius et labeo et proculus hoc amplius etiam ex his quae in fundo nascentur, quod ad victimum sibi suisque sufficiat sumpturum et ex his quae nerva negavit... „...ale Sabinus, Cassius, Labeo a Proculus [říkají], že [uživatel] si může ostatně ze všebo, co na pozemku roste, vrátit, co potřebuje pro sebe a svou rodinu, také z toho, co Nerva poprel...“

¹⁵ HEYROVSKÝ, op. cit., s. 444.

¹⁶ D. 47.2.62.8 (Africanus 8 quaest): „...vždyť plody, dokud jsou spojeny se zemí, naleží k poli a proto kolónovi, nebot' se zdá, že je sbírá se souběsem vlastníka a činí je svými...“ KUNKEL, Wolfgang. Römisches Privatrecht. Berlin: Verlag von Julius Springer, 1935, s. 131.

¹⁷ § 404 ABGB.

vlastnictví bez právního jednání.¹⁸ Jak vyplývá z uvedené citace, ABGB pak rozlišoval přírůstek přirozený, umělý a smíšený, podle toho, zda byl předmět vlastnictví rozšířen přírodními nebo lidskými silami, případně kombinací obou. Nabývání přirozených plodů, jak jej chápalo římské právo, nutno podřadit pod přirozený přírůstek. S jistotou nešlo o přírůstek umělý, například zpracování či smísení, kde hrálo stejně roli lidské jednání. Nelze ani uvažovat o přírůstku smíšeném, ač by k tomu pojem sám mohl navádět, protože § 420 ABGB má v tomto případě na mysl především nabýtí vlastnického práva setím a osázením k osivu samotnému, nikoli k plodu jako pozdějšímu důsledku osetí.

Základní pravidlo o nabýtí vlastnického práva k plodu vlastníkem plodonošné věci bylo obsaženo v § 405: „*Přirozené plody pozemku, totiž užitky takové, jež pozemek ze sebe vydává, nejsa vzděláván, jako: byliny, houby a podobné, přibudou vlastníkovi pozemku, tak jako všechny užitky pocházející od zvířete přibudou vlastníkovi zvířete.*“ Jaromír Sedláček poukázal na neúplnost § 405, který se výslově omezoval pouze na plody, které pozemek vydává bez toho, aby byl obděláván.¹⁹ Zcela tak opomněl hospodářsky významnou část plodů, které jsou důsledkem lidské práce, například ovoce pěstované v sadu nebo zrní jako produkt zemědělské výroby. Nepamatovalo na ně však ani žádné další ustanovení ABGB, a proto nezbývalo než překlenout tuto mezeru v zákoně analogickou aplikací § 405, byť proti jeho doslovnému znění. Také Heinrich Klang proto pokládal toto ustanovení z jednoho úhlu pohledu za příliš úzce formulované, z druhé strany zase za příliš široké, neboť za jediného nabivatele plodů označovalo vlastníka plodonosné věci, přestože ABGB toto oprávnění přiznával na jiných místech i dalším osobám.²⁰

O tom, že vlastnické právo k plodům nabýval i poctivý držitel, nebylo sporu, toto pravidlo vycházelo výslově ze znění § 330: „*Poctivému držiteli náležejí všechny plody věci, jakmile byly od věci odděleny; jeho jsou také všechny jiné již vybrané užitky, pokud za jeho klidné držby již dospěly.*“ Stejně jako vlastník

¹⁸ ANDRES, Bedřich, Antonín HARTMANN, František ROUČEK a Jaromír SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanskému právu platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Repr. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 417.

¹⁹ SEDLÁČEK, Jaromír. *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 249–250.

²⁰ KLANG, Heinrich. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch, erster Band, zweiter Halbband*. Wien: Österreichische Staatsdruckerei, 1931, s. 128.

plodonosné věci nabýval plody již separací a originárně. Na rozdíl od teorie římského práva panovala v civilistice přelomu 19. a 20. století shoda na tom, že v případě ostatních věcněprávně či obligačně oprávněných šlo o nabytí derivativní.²¹ Jako důvod byla uváděna závislost na právním předchůdci, který plody jiným nabyvatelům zprostředkovával. Heinrich Klang přitom zdůraznil, že rozdělení na originární a derivativní způsob vůbec nereflektuje, zda na nabyvatele plodu přechází také právní zatížení plodonosné věci.²²

Nicméně, pozice poživatele v ABGB již tak jasná nebyla. Jeho právo k nabytí plodů vyplývalo z § 511: „*Požívatel má právo na plny, jak obyčejný, tak i kromobyčejný výnos; jemu náleží tedy také ryží užitek z horních podílů, získaný se zachováním platného horního rádu, a dříví podle lesního hospodaření skácené. Na poklad, který se nalezne v pozemku určeném k požívání, nemá nárok.*“ Jakékoli podrobnosti o způsobu, jak k tomu docházelo, lze vyvozovat pouze ze znění § 519: „*Po skončeném požívání náležejí stojaté ještě plody vlastníkovi, který však musí požívatele nebo jeho dědicům jako potivému držiteli nabraditi náklady vynaložené na jejich docílení. Na jiné užitky má požívatele nebo jeho dědici nárok podle toho, jak dlouho trvalo požívání.*“ Pokud citované ustanovení výslově uvádělo, že vlastníkovi náležely po ukončení požívání visící plody, lze *a contrario* odvodit, že poživateli získal plody separované, bez ohledu na to, zda je sklidil a provedl percepci. Tento závěr potvrzovala často i právní věda, která pak do protikladu stavěla pouhého uživatele, jenž měl plody nabývat až percepci.²³ Uchopením plodů měl být určen rozsah, v jakém je uživatel nabýval, protože mu nenáležely veškeré plody, které se urodily, ale jen ty, jež potřeboval pro osobní potřebu: „*Kdo tedy má právo užívatí nějaké věci, smí, nebledíc na jeho ostatní jmění, z ní bráti užitek, přiměřený svému stavu, své živnosti a své domácnosti.*“²⁴ Nešlo ovšem o názor, na němž panovala všeobecná shoda. Antonín Randa prezentoval ve své učebnici opačné mínění.²⁵ Protože patrně srovnával pozici uživatele

²¹ RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: Edvard Grégr, 1874, s. 122–123; KLANG, op. cit., s. 129; ANDRES, HARTMANN, ROUČEK, SEDLÁČEK, op. cit., s. 420.

²² KLANG, op. cit., s. 129.

²³ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské II. Práva věcná*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 206–207; ANDRES, HARTMANN, ROUČEK, SEDLÁČEK, op. cit., s. 420.

²⁴ § 505 ABGB.

²⁵ RANDA, op. cit., s. 122–123.

a poživatele, na oba pak aplikoval § 519, z nějž se skutečně jako rozhodující okamžik jeví separace.

Obligačně oprávněný, především pak pachtýř, nabýval plody podle názoru Antonína Randy teprve percepcí, protože se tak děje na základě povolení vlastníka plodonosné věci nebo jiného věcně oprávněného.²⁶ Získával je quasitradicí, když pachtýř percepci akceptoval dlouhodobou ofertu propachtovatele vyjádřenou ve smlouvě. K tomuto pojedání se klonila i judikatura Nejvyššího soudu Československé republiky, konkrétně ve Vážného sbírce obsažené rozhodnutí z roku 1930, které Randův postoj výstižně shrnulo: „*Pachtýř pozemku nestává se vlastníkem plodů jejich oddělením od plodů (separaci), jako poživatelským právem, než teprve percepci. Právo pachtýře na plody jest právem odvozeným od práva vlastníkova a zakládá se v tom, že vlastník dopustil, by si pachtýř plody přivlastnil.*“²⁷ Ostatní právníci však Randovi sveřepě oponovali. Jan Krčmář²⁸ tvrdil, že uvedené by platilo jen v případě, že by pachtýřovo právo na plody bylo právem pozitivně formulovaným. Sám však shledával jeho formulaci jako negativní a poukazoval přitom na znění § 1096, podle něhož měl propachtovatel povinnost pachtýře v požívání nerušit, nikoli mu plody předávat: „*Pronajímatel a propachtovatel jsou povinni, odevzdati a udržovati vše pronajatou (propachtovanou) na své útraty v upotřebitelném stavu a nerušiti nájemce a pachtýře v umluveném užívání nebo požitku...*“ Pachtýř podle něj tak nabýval plody již separací. Také Jaromír Sedláček²⁹ odporoval Randovi s tím, že jím konstruovaná dlouhotrvající oferta nebyla našemu právu vlastní. Sám se pak přikláněl k nabývání plodů separací jako k nejpraktičtějšímu řešení, ačkoli připouštěl i druhou variantu a nechával vše na smluvním ujednání. Ani komentář od Františka Roučka a Jaromíra Sedláčka³⁰ neopomněl představit vlastní teorii, zda je pro pachtýře rozhodující separace či percepce. Rozlišoval přitom, jestli byl pachtýř zároveň držitelem pachtovního práva. Byla-li tato podmínka splněna, nabýval vlastnické právo separací, v ostatních případech teprve percepce. Představa, že pachtýř nabýval plody již separací,

²⁶ RANDA, op. cit., s. 122–123.

²⁷ Rozh. ze dne 21. května 1930, Rv I 912/29. Vážný 9926/30. Viz VÁŽNÝ. František. *Rozbodenutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských*. Ročník 12, č. 9503 až 10423, Praha: V. Tomsa, 1931, s. 731–733.

²⁸ KRČMÁŘ, op. cit., s. 207.

²⁹ SEDLÁČEK, op. cit., s. 251–252.

³⁰ ANDRES, HARTMANN, ROUČEK, SEDLÁČEK, op. cit., s. 420.

vedla zároveň k závěru, že získával vlastnické právo i přes případný propachtovatelův zákaz.³¹ Platil-li by opak, pachtýr by plody nenabýval a zbývalo by mu pouze bránit se proti porušení smlouvy ze strany propachtovatele.³² Není třeba dodávat, že představená názorová nejednotnost byla zapřičiněna mlčením zákonodárce, který se v žádném ustanovení ABGB k této problematice nevyjadřoval.

Pro období První republiky jsou charakteristické práce na novém občanském zákoníku, které nakonec nedošly zdárného konce. Může být však zajímavé sledovat listiny dokumentující jeho tvorbu, z nichž vyplývá, nad jakými ustanoveními panovala shoda, a která byla podrobována revizi. Z pohledu na ustanovení o nabývání plodů se ovšem zdá, že nebyly předmětem přílišních diskusí. Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníku z roku 1923³³ převzal dosavadní text § 405 ABGB s tou výjimkou, že jeho závěr o užtcích pocházejících ze zvířete se z důvodu logické souvztažnosti vyjmul a přičlenil k § 406 ABGB, který se jinak zabýval odměnou za oplodnění zvířete. Ve stejném duchu pokračoval i návrh superrevizní komise z roku 1931,³⁴ jež pouze vypustil demonstrativní výčet plodů (*„bylinky, houbu a podobně“*). Plány rekodifikace pak vyústily ve vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937.³⁵ Ačkoli šlo o nový kodex, v mnohem se podobal ABGB, úpravu nabývání plodů nevyjímaje, v tomto případě představil totožný text s návrhem superrevizní komise. Taktéž řadil nabytí vlastnického práva k plodům pod přírůstek, který rozděloval na přirozený, umělý a smíšený. Obsah § 405 ABGB byl parafrázován v § 174 vládního návrhu: „*Přirozené plody pozemku, totiž užitky takové, které pozemek ze sebe vydává nejsa vzděláván, přibudou tomu, čí je pozemek.*“ Zvíratům se pak věnoval § 175: „*Užitky pocházející od zvířete přibudou tomu, čí je zvíře...*“ Není vůbec jasné, proč se zákonodárce

³¹ KRČMÁŘ, op. cit., s. 207.

³² KLÄNG, op. cit., s. 129.

³³ STIEBER, Miloslav. *Věcné právo, Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníku pro Československou republiku*. Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1923, s. 27–28, 86–87.

³⁴ V § 316 a § 317. Viz Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevizní komise. Díl I. *Tekst zákona*. V Praze: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1931, s. 92. Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevizní komise. Díl II. *Důvodová zpráva*. V Praze: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1931, s. 127.

³⁵ Senát Národního shromáždění R. Čs. r. 1937, tisk 425, vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník.

nerozhodl zacelit mezeru v zákoně týkající se plodů, na jejichž vypěstování se přičinil člověk. Důvodová zpráva přitom žádnou odpověď neposkytuje, jen lakonicky konstatuje převzetí původních ustanovení bez věcné změny. Také ostatní ustanovení ABGB byla přejata takřka beze změn, § 330 ABGB o nabytí plodů držitelem v dobré víře separací odpovídá § 115 vládního návrhu, § 519 ABGB týkající se poživatele se promítlo do § 310 vládního návrhu.

4 Socialistické kodifikace

Zákon č. 141/1950 Sb. přinesl znatelné zestručnění materie o nabývání vlastnického práva přírůstkem. Překvapivě, jediné související ustanovení, které bylo v zákoníku ponecháno, se týkalo právě nabytí plodů, a to konkrétně v § 124: „*Co se na pozemku urodí, příbude tomu, či je pozemek; mládáta a jiné užitky pocházející od zvířete příbudoval tomu, či je zvíře.*“ Je na první pohled jasné, že svým obsahem jen parafrázoval § 405 a § 406 ABGB. Za přínos lze považovat rozšíření předmětu právní úpravy na veškeré přirozené plody pozemku, ať už se urodily samy od sebe nebo s lidským přičiněním. § 147 potom přiznával vlastnické právo k plodům poctivému držiteli: „*Všechny v době oprávněné držby vytěžené užitky věci a plody od ní oddělené jsou vlastnictvím držitele.*“ Dle § 172 měl poživatelské právo na výnos cizí věci, do zestručněné právní úpravy se však nevešly další normy, které by zpřesňovaly okamžik nabytí vlastnického práva k plodům usufruktuařem. Pacht občanský zákoník již sloučil s nájemem, žádné relevantní pravidlo o nabývání plodů nájemcem neobsahoval.

Úpadek právní vědy bývá obvykle spojován se zákonem č. 40/1964 Sb., alespoň v podobě, v jaké se stal 1. dubna 1964 účinným. Vztahem vlastníka plodonosné věci k plodům se věnoval v § 130 odst. 1: „*Vlastník má právo užívat věc pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti; má právo na užitky a přírůstky věci, jakož i právo převést ji na jiného.*“ Jinak ve své stručnosti neobsahoval žádné další ustanovení, které by upřesňovalo, kdo další a kdy mohl také plody nabýt.

Výraznou novelizaci a doplnění chybějících norem zaznamenal občanský zákoník z roku 1964 především přijetím zákona č. 509/1991 Sb. S účinností od 1. ledna 1992 do něj byl vložen § 135a, který zněl: „*Vlastníku věci náležejí i přírůstky věci, i když byly odděleny od věci hlavní.*“ Vyplývá z něj, že s oddělením

plodu a tím pádem vznikem samostatné věci v právním smyslu bylo spojeno nabýtí vlastnického práva ve prospěch vlastníka plodonosné věci. Toto pravidlo platilo jen podmíněně, protože taktéž originárně a separací nabýval plody i oprávněný držitel: „*Nestanoví-li zákon jinak, má oprávněný držitel stejná práva jako vlastník, zejména má též právo na plody a užitky z věci po dobu oprávněné držby.*“³⁶ Ohledně poživatele občanský zákoník žádné vodítko neposkytoval, v případě nájemce se pak komentářová literatura klonila k závěru, že plody nabýval derivativně a až okamžikem percepce.³⁷ V textu zákona pro to ale nebyla jednoznačná opora a komentář se pravděpodobně mnohem více opíral o římskoprávní nauku.

5 Účinný občanský zákoník

Zákon č. 89/2012 Sb. (OZ) je významně inspirován vládním návrhem občanského zákoníku z roku 1937 a z podstatné části také ABGB. I v případě právní úpravy nabývání vlastnického práva k plodům se proto vrací zpět do 1. poloviny 20. století a navazuje na výše představené normy. § 405 ABGB, který stanovil pravidlo o nabýtí plodů vlastníkem plodonosné věci, našel svůj obraz v první větě § 1066 OZ: „*Plody, které pozemek vydává sám od sebe, aniž je obděláván, naleží vlastníkovi pozemku.*“ Za pozornost stojí, že v první větě OZ zdánlivě přejal z ABGB omezení citovaného pravidla na plody, které rostou bez lidského přičinění, druhá věta § 1066 OZ však tuto mezeru vyplňuje: „*Totéž obdobně platí o přirozených plodech jiných nemovitých věcí.*“ OZ odděluje nabývání vlastnického práva k nemovitým a movitým věcem, druhým jmenovaným se věnuje § 1072: „*Přirozený příruštek morité věci naleží jejímu vlastníkovi.*“

Obdobně jako všechny přechozí občanské zákoníky s výjimkou zákona č. 40/1964 Sb. ve znění účinném do konce roku 1991 i OZ v § 996 odst. 2 přiznává plody poctivému držiteli: „*Poctivému držiteli naležejí všechny plody věci, jakmile se oddělí.*“ Pozici usufruktuáře naopak tolík pozornosti věnováno není a nejen rozsah právní úpravy, ale i nejistota ohledně jejího výkladu, navazuje na tradici ABGB. Ostatně, i § 1293 OZ, o něž se dá jako o jediné pravidlo opřít, parafrázuje § 519 ABGB: „*Když skončí požívání, naležejí plody*

³⁶ § 130 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb. ve znění účinném od 1. ledna 1992.

³⁷ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ, Milan HULMÁK a kol. *Občanský zákoník I.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 783–785.

ještě neoddělené vlastníkovi. *Vlastník však nahradí, co na ně poživateli vynaložil, podle ustanovení o poctivém držiteli. Na jiné užitky má poživatel právo podle toho, jak dlouho požívání trvalo.*³⁸ Z citovaného ustanovení by se mohlo zdát, že poživateli nabývá plody již separací, k čemuž se kloní i komentář autorského kolektivu Jiřího Spáčila³⁹ odkazující na prvorepublikový komentář Františka Roučka a Jaromíra Sedláčka. Alexandr Thöndel zase ve svém komentáři vychází z odkazu římského práva, když tvrdí, že poživateli nabývá vlastnické právo k plodům teprve percepcí.⁴⁰ V textu o plodech movitých věcí však dochází k opačnému závěru, snad zase vlivem římského práva, které přiznávalo mládeži zvířat usufruktuáři již separací.⁴¹

Jakým způsobem nabývá vlastnické právo k plodům pachtýř, OZ nespecifikuje, alespoň nikoli výslovně. Z kontextu více ustanovení OZ dovozuje Petra Humlíčková, že pachtýř plody nabývá percepcí.⁴² Na tomto výsledku se shoduje s Alexandrem Thöndelem, který ovšem čerpá z teorie římského práva.⁴³ Opačný názor prezentuje komentář autorského kolektivu Milana Hulmáka, a to s poukazem na stanovisko Jana Krčmáře ke stejné problematice v ABGB.⁴⁴ Nevidí žádný zvláštní důvod, proč by se nemohly podmínky pachtýře lišit od vlastníka plodonosné věci, a uvádí proto, že plody nabývá také separací. Zároveň odkazuje na smluvní volnost stran pachtovní smlouvy a možnost sjednat si opak.

6 Závěr

Novodobé kodifikace občanského práva účinné na našem území v některých předpokladech nabývání vlastnického práva k plodům vycházejí z odkazu římského práva. Nelze však přehlédnout, že se v systematickém uspořádání i dílčích pravidlech rozdíly nacházejí. Obtíže však působí především řada

³⁸ SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474)*. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1003–1005.

³⁹ ŠVESTKA, Jiří, Jan DVORÁK, Josef FIALA a kol. *Občanský zákoník: komentář, svařek III*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 191.

⁴⁰ D. 22.1.28pr. (Gaius 2 rer. cott.).

⁴¹ ŠVESTKA, Jiří, Jan DVORÁK, Josef FIALA a kol. *Občanský zákoník: komentář, svařek V*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 1395.

⁴² ŠVESTKA, Jiří, Jan DVORÁK, Josef FIALA a kol. *Občanský zákoník: komentář, svařek III*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 191, 202.

⁴³ HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI: závazkové právo: zvláštní část (§ 2055–3014)*. komentář. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 553–560.

drobných mezer v zákoně, které byly často přejaty i do účinného občanského zákoníku, a s jejichž překlenutím se potýkala právní věda prvorepubliková i současná.

Literature

- ANDRES, Bedřich, Antonín HARTMANN, František ROUČEK a Jaromír SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanskému právu platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Repr. Praha: Codex Bohemia, 1998.
- BARTOŠEK, Milan. *Škola právnického myšlení*. Praha: Karolinum, 1991.
- BOHÁČEK, Miroslav. *Nástin přednášek o soukromém právu římském, I. Úvod – práva věcná*. Praha, 1945.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: Otto, 1910.
- HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI: závažkové právo: zvláštní část (§ 2055–3014): komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014.
- Iustiniani institutiones*. Přeložili BLAHO, P. a M. SKŘEJPEK. Praha: Karolinum, 2010.
- KLANG, Heinrich. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch, erster Band, zweiter Halbband*. Wien: Österreichische Staatsdruckerei, 1931.
- KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské II. Práva věcná*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.
- KUNKEL, Wolfgang. *Römisches Privatrecht*. Berlin: Verlag von Julius Springer, 1935.
- RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: Edvard Grégr, 1874.
- SEDLÁČEK, Jaromír. *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012.
- Senát Národního shromáždění R. Čs. r. 1937, tisk 425, vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník.
- SPÁČIL, Jiří a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

STIEBER, Miloslav. *Věcné právo, Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákona pro Československou republiku*. Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1923.

ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA a kol. *Občanský zákoník: komentář, srazek III*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014.

ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA a kol. *Občanský zákoník: komentář, srazek V*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014.

ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ, Milan HULMÁK a kol. *Občanský zákoník I*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009.

VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských*. Ročník 12, č. 9503 až 10423. Praha: V. Tomsa, 1931.

Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevisorní komise. Díl I. Tekst zákona. V Praze: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1931.

Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevisorní komise. Díl II. Důvodová zpráva. V Praze: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1931.

Contact – e-mail

marek.novak@post.cz

Kodifikácia Zákonníka práce a jej vztah k Občianskemu zákonníku

Miriam Laclaríková, Andrea Olšovská

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská republika

Abstract in original language

Konštatovanie, že občianske právo a pracovné právo patria do oblasti súkromného práva je viac – menej všeobecne prijímané. Podobne ako fakt, že občianske právo je považované za odvetvie, ktoré je základom pre úpravu ďalších odvetví súkromného práva. Z tohto hľadiska je zaujímavé skúmať vzájomný vztah občianskeho a pracovného práva. V štúdii bude pozornosť venovaná kodifikácii pracovného práva v období od prvého kodifikovaného Zákonníka práce z roku 1965 až po súčasnosť – platnosť a účinnosť v poradí druhej kodifikácie pracovného práva v podobe Zákonníka práce z roku 2001. Osobitne sa zameriame na vzájomný vztah Zákonníka práce a Občianskeho zákonníka a jeho vývoj.

Keywords in original language

Súkromné právo; Zákonník práce; Občiansky zákonník; vzájomný vztah Zákonníka práce a Občianskeho zákonníka.

Abstract

The statement that the civil law as well as labour law fall within the private law, is notoriously known. Civil law is often (in a simplified sense) regarded as a branch of law that is the basis for providing for other branches of private law. It is therefore interesting to examine the correlation of civil and labour law. In the present study we will pay attention to the codification of labour law in the period since the first codified Labour Code from 1965 to the present, then to the period of the validity and effectiveness of the second codified Labour Code of 2001 and the correlation of the Labour Code to the Civil Code.

Keywords

Private Law; Labour Code; Civil Code; Correlation of the Labour Code to the Civil Code.

1 Úvod

Predmetom príspevku je poukázať na vzájomný vztah Zákonníka práce a Občianskeho zákonníka s poukazom na historický vývoj tohto vztahu v Slovenskej republike od obdobia prvej kodifikácie Zákonníka práce v roku 1965 do súčasnosti. Vzhľadom na to, že občianske a pracovné právo patria do odvetvia súkromného práva a občianske právo je vnímané ako odvetvie, ktoré má najdôležitejšie miesto v tomto systéme, je zaujímavý jeho vztah k pracovnému právu. Pozornosť bude preto venovaná aj vzájomnému vztahu pracovného a občianskeho práva a ich kódexom. Občianske právo býva vymedzované ako všeobecné právo súkromné – ako súkromné právo okrem toho, ktoré sa vztahuje na určité skupiny (tryedy) ľudí alebo určité druhy právnych pomerov, ako je právo obchodné, pracovné a pod.¹

Prvý kódex pracovného práva bol prijatý ako zákon č. 65/1965 Sb. Zákonník práce (ďalej aj ako „Zákonník práce 1965“) ako spoločný kódex v tom čase Československej socialistickej republiky, ktorý nemal žiadne väzby s občanskym právom. K zmene došlo až v roku 2001 (môžeme hovoriť o rekodifikácii), kedy bol na Slovensku prijatý nový Zákonník práce – zákon č. 311/2001 Z. z. (ďalej aj len „Zákonník práce 2001“), ktorý zakotví subsidiárnu pôsobnosť Občianskeho zákonníka (zákon č. 40/1964 Zb., ktorý je na území Slovenska platný a účinný do dnešného dňa, zatiaľ čo v Českej republike bol prijatý nový Občiansky zákonník) vo vztahu k Zákonníku práce. Vzájomný vztah oboch kódexov tiež prešiel určitým vývojom, zjednodušene možno uviesť, že s prihliadnutím aj na ochrannú funkciu pracovného práva sa občianskoprávna úprava nepoužije na celú oblasť právnych vztahov upravených Zákonníkom práce.

2 Pracovné právo a občianske právo

Pracovnoprávna teória vníma vznik moderného pracovného práva v spojnosti so zmenami, ktoré nastali v priebehu priemyselnej revolúcii a ktoré súviseli so zrušením poddanstva, rozpadom cechov, vznikom a rozvojom továrenskej výroby (samozrejme je potrebné zohľadniť aj to, že niektoré pracovnoprávne inštitúty boli určitým spôsobom upravené a známe pred

---

¹ ŠTEFKO, M. *Pracovní právo v kontextu občanského práva*. Praha: Auditorium 2012, s. 18.

týmto obdobím, obvykle s odlišným obsahom).² Štát do dovtedy výlučne súkromnoprávneho (individuálneho) vzťahu postupne zasahoval, i keď spočiatku len úpravou pracovných podmienok.

Samozrejme, vznik určitých základov pracovnoprávnej úpravy môžeme vnímať už aj v období pred priemyselnou revolúciou, hoci predtým nemôžeme hovoriť o výkone slobodnej závislej práce fyzických osôb. Už rímske právo napr. poznalo zmluvu o dielo či námedznú zmluvu a stredovek tovarišské či cehové pravidlá, za ktorých sa vykonávala ľudská práca.³

Ako vhodné (aj pre uchopenie samostatného postavenia pracovného práva od občianskeho práva pri vzniku moderného pracovného práva) sa javí rozlíšenie individuálneho pracovného práva, ktoré má korene v občianskom, resp. rímskom práve; kolektívneho pracovného práva ako novovznikutej právnej úpravy (bez historickej väzby na občianske právo); a tretia časť pracovného práva – oblasť zamestnanosti má povahu verejnoprávnu (blízkosť k správnemu právu). Pracovné právo je považované za samostatné právne odvetvie, hoci samostatnosť (môžeme povedať u každého právneho odvetvia) je relatívna, a to z dôvodu, že právne odvetvia sú vzájomne prepojené (najmä s občianskym právom, ale aj správnym právom či právom sociálneho zabezpečenia a pod.).⁴ Pracovné právo sa považuje aj ako súčasť sociálneho práva, avšak sociálne právo nie je vnímané ako právne odvetvie, ale pojem spoločný pre pracovné právo a právo sociálneho zabezpečenia.⁵ S prihľadnutím na spoločný historický základ možno konšattovať, že individuálne pracovné právo blízko k právu občanskemu, ale je považované za samostatné právne odvetvie, hoci je zakotvený aj princíp subsidiarity. Výnimku tvoril Zákonník práce 1965, ktorý úplne odtrhol občianskoprávnu úpravu od pracovnoprávnej. Skúmanie podobností a odlišností s občian-

² BARANCOVÁ, H. Pojem, predmet, funkcie a systém pracovného práva. In: BARANCOVÁ, H. a R. SCHRONK. *Pracovné právo*. Bratislava: Sprint 2, 2016, s. 25.

ŠTEFKO, M. Vznik a vývoj institutu pracovní doby v českých zemích. In: BĚLOVSKÝ, P. a K. STLOUKALOVÁ (eds.). *CARÓ AMICO. 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium 2017, s. 442.

³ DOLOBĀČ, M. *Hranice zmluvnej slobody v pracovnom práve*. Košice: UPJŠ v Košiciach 2017, s. 10.

⁴ GALVAS, M. a kol. *Pracovní právo*. 2.dopl. a přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015, Edice Učebnice PF MU, s. 46.

⁵ BĚLINA, M. Postavení pracovního práva v systému práva. In: BĚLINA, M. a J. PICHRT. *Pracovní právo*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 4–5.

skym právom sa zameriava na individuálne pracovné právo (služby zamestnanosti majú verejnoprávny charakter, kolektívne pracovné právo je svojou podstatou odlišné, určité súvislosti možno vnímať vtedy, ak sa dotýka v niektorých oblastí individuálneho pracovného práva).⁶

Nepochybne výrazným rozdielom je základná funkcia pracovného práva, ktorou je ochranná funkcia (potreba chrániť zamestnanca) pôvodne zameraná na ochranu fyzických osôb – zamestnancov, ktorí pracovali v ťažkých pracovných podmienkach a sústredila sa najmä na oblast bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci a ochranu osobitných kategórií zamestnancov (ženy, deti), ak vychádzame z reálnej výkonu práce v 19. storočí či na začiatku 20. storočia. Postupne sa tradičné poňatie pracovného práva mení, a to najmä vplyvom rozvoja nových spôsobov výroby.⁷ Vývojom technológií je postavenie zamestnanca pri výkone závislej práce však ohrozené inými fenoménmi (už to nie je len ťažká manuálna práca) ako napr. neprimeraným stresom v práci, požiadavkami na výkon nadčasovej práce vo veľkom rozsahu, monotónnosťou vo výrobe, často faktickou stratou dôstojnosti na pracovisku. V súčasnosti už nie je ničím novým, ak ako „trend súčasnosti“ vnímanie nahrádzanie ľudskej pracovnej sily robotmi alebo vytváranie takých foriem výkonu ľudskej práce, ktoré sú mimo rámca pracovného práva (fyzické osoby svoju prácu – „službu“ poskytujú prostredníctvom rôznych platform a to často mimo právneho rámca, čo im sice na jednej strane umožňuje pracovať kedykoľvek a za akýchkoľvek podmienok, avšak na strane druhej bez akýchkoľvek „benefítov“, ktoré v tomto smere vnímame už napr. ako sociálne poistenie, čerpanie dovolenky na zotavenie, či garantovanie minimálnej mzdy).

Významný rozdiel medzi občianskym a individuálnym pracovným právom spočíva v tom, že do zmluvných pracovnoprávnych vzťahov vstupujú verejnoprávne zásahy,⁸ čím dochádza aj k obmedzeniu zmluvnej voľnosti. Výrazne sa to prejavuje napr. pri kogentne upravených pracovných podmienkach (v rámci občianskeho práva tieto zásahy nie sú až také rozsiahle),

⁶ BĚLINA, M. Postavení pracovního práva v systému práva. In: BĚLINA, M. a J. PICHRT. *Pracovní právo*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 4–6.

⁷ ŠTANGOVÁ, V. Ke genezi pracovního práva. In: BĚLOVSKÝ, P. a K. STLOUKALOVÁ (eds.). *CARO ÁMICO. 60 kapitol pro Michala Skřejpku a neř Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium 2017, s. 440.

⁸ Por. BARANCOVÁ, H. Pojem, predmet, funkcie a systém pracovného práva. In: BARANCOVÁ, H. a R. SCHRONK. *Pracovní právo*. Bratislava: Sprint 2, 2016, s. 26.

napr. zakotvenie minimálnej mzdy či maximálneho rozsahu pracovného času, ako aj požiadavka garantovania bezpečných a zdravých pracovných podmienok a v neposlednom rade aj osobitná úprava skončenia pracovného pomeru (uvedené obmedzenie zmluvnej voľnosti vychádza aj z historického kontextu, a to z potreby ochrany slabšieho účastníka pracovno-právneho vzťahu – zamestnanca, ktorý sa vnímal ako ekonomicky slabší subjekt). Okrem verejnoprávnej regulácie zmluvnej slobody je oblasť individuálnych pracovnoprávnych vzťahov limitovaná aj úpravou kolektívnych zmlúv (uvedené obmedzenie nie je obvyklé pre občianske právo).⁹

Pracovné právo sa považuje za „*samostatné právne odvetvie s hybridnou povahou, charakteristickou nielen súkromnoprávnymi prvkami, ale aj verejnoprávnym prvkami*“.¹⁰ Samostatnosť odvetvia pracovného práva, stojaceho na pomedzí súkromného a verejného práva,¹¹ možno odvodiť aj zo znakov, ktoré všeobecná teória práva formuluje pre identifikovanie odvetvia, a to: usporiadanie vlastných právnych nariem do určitého systému, vlastný predmet právnej úpravy (výkon závislej práce) a zvolený spôsob právnej regulácie.¹²

3 Kodifikácia 1965

Medzi prvé politické požiadavky volajúce po kodifikácii pracovného práva v zmenených spoločenských a politických pomeroch v období po druhej svetovej vojne patrila požiadavka obsiahnutá v programe vlády Klementa Gottwalda (8. júl 1946) známom ako Budovateľský program: „*aby se sjednotily všechny právní normy o řízení práce, aby se přistoupilo k rádnemu vybavení úřadů ochrany práce, připravilo vydání Kodexu práce, důsledně prováděly předpisy pro evidenci a třídění pracovních sil*“.¹³ Komunistická strana dlhodobo presadzovala požiadavku

⁹ Spracované podľa BĚLINA, M. Postavení pracovního práva v systému práva. In: BĚLINA, M. a J. PICHRT. *Pracovní právo*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 6.

¹⁰ BARANCOVÁ, H. Pojem, predmet, funkcie a systém pracovného práva. In: BARANCOVÁ, H. a R. SCHRONK. *Pracovné právo*. Bratislava: Sprint 2, 2016, s. 27.

¹¹ GALVAS, M. a kol. *Pracovní právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015, Edice Učebnice PF MU, s. 22.

¹² Spracované podľa DOLOBÁČ, M. *Hranice zmluvnej slobody v pracovnom práve*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2017, s. 17 a nasl.

¹³ Budovateľský program. Citované podľa: Pořad 3. schůze ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé svolané na pondělí dne 8. července 1946 na 13.30 hod... 2. Prohlášení předsedy vlády podle § 64 jedn. rádu [cit. 10. 1. 2018]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/003schuz/s003005.htm>

vytvorenia Zákonníka práce vychádzajúc zo samostatnosti a špecifickosti pracovnoprávnych vzťahov, ich nového ideologického obsahu a poslania v budujúcej sa socialistickej spoločnosti. Zásadným činiteľom sociálnej politiky sa postupne stáva odborové hnutie (združené v Jednotnej odborovej organizácii ROH¹⁴), ktoré zaujíma stanoviská k pracovnoprávnym otázkam a otázkam sociálneho zabezpečenia aj na báze legislatívnych prác. Po prevzatí moci Komunistickou stranou Československa vo februári 1948 sa pre oblasť pracovnoprávnych vzťahov opäťovne zdôrazňovala požiadavka zmeny významu práce spolu s požiadavkou osamostatnenia sa pracovnoprávnych noriem. Práca sa mala chápať ako „činnosť prospěšná pre celok“ a nie ako zdroj zisku. Mala byť prácou unitarizovanou, plánovanou a riadenou a úplne zbavenou vykoristovania. V tomto smere bol dôraz kladený na výchovné pôsobenie odborov a pracovných kolektívov, v rámci ktorých sa v rozhodujúcej miere mala uskutočňovať ideologická výchova alebo prevýchova jednotlivca zaradeného do pracovného procesu. Všetky uvedené požiadavky mali pripravované pracovnoprávne normy reflektovať. Realita povojnového života však bola veľmi špecifická. Na jednej strane sa „nová rodiaca sa socialistická spoločnosť“ potrebovala vysporiadalať s „buržuáznymi prežitkami“, čo aj po pracovnoprávnej stránke postihlo mnoho osôb (zavedenie všeobecnej pracovnej povinnosti, pracovných táborov, prevedenie na inú prácu a ī.). Na strane druhej časť spoločnosti ovládla povojnová budovateľská eufória prejavujúca sa aj vo vysokej miere dobrovoľníctva (brigády, mimoriadne sezónne výpomoci a pod.). Všetko sa dialo v ovzduší úplného prebudovania hospodárskeho systému štátu a naň naviazaných pracovnoprávnych vzťahov, teda v prostredí zavádzania plánovitej ekonomiky a administratívneho pridelovania pracovných súl. Z hľadiska stability právneho systému sa ako problém vnímala roztrieštenosť a nesúrodosť právnej úpravy charakterizovaná platnosťou noriem

¹⁴ Základom fungovania odborových organizácií a ich širšej pôsobnosti sa okrem ustanovení KVP a dekrétu prezidenta republiky č. 104/1945 Zb. stala pomerne stručná úprava obsiahnutá v zákone č. 144/1946 Zb. o jednotnej odborovej organizácii. Jednotná odborová organizácia používala názov „Revolučné odborové hnutie (ROH)“. Účelom ROH bolo združovať pracujúcich a viest' ho k spolupráci na výstavbe ľudovodemokratického štátu, zabezpečiť mu práva vyplývajúce z tejto činnosti a hájiť hospodárske, sociálne a kultúrne záujmy pracujúcich.

pochádzajúcich z rôznych období¹⁵, žiadala a očakávala sa kodifikácia, na ktorú však podľa nášho názoru „ideologicky“ doba nedozrela. Hoci sa v rámci právnickej dvojročnice podarilo vypracovať zásadné kódexy kľúčových právnych odvetví, Zákonník práce alebo Kódex práce (viackrát komunistami označený za kľúčový pre nové (socialistické) štátne zriadenie)¹⁶ medzi nimi neboli. Podstatnou však bola všeobecná zhoda a akceptácia krenovania pracovného práva ako samostatného právneho odvetvia.

V ústavnej rovine sa základy sociálnej politiky štátu vyjadrili v podobe dobového katalógu sociálnych práv (práva sociální § 26–§ 29) Ústavy z 9. mája 1948. Ústava stanovila aj právo každého občana na prácu¹⁷, ktoré v praktickej rovine naplnila povinnosť každého občana pracovať zakotvená v § 32 Ústavy 9. mája (§ 32 *Každý občan je povinen pracovať podle svých schopností a svoj praci pripísť k prospěchu celku*)¹⁸.

¹⁵ Roztričtenosť právnej úpravy viedla k rozdielom v právach a povinnostach jednotlivých kategórií zamestnancov a zároveň k neprehľadnosti právnej úpravy. Pracovné právo sa až do roku 1965 vyznačovalo vysokou mierou dekodifikácie. Podobne neprehľadná situácia bola v práve sociálneho zabezpečenia. KUKLÍK, J. a kol. *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha: Auditorium, s. r. o., 2011, s. 158; Vojáček, L., J. KOLÁRIK a T. GÁBRIŠ. *Československé právne dejiny (1918–1992)*. 2. prepracované vyd. Bratislava: Eurokódex, s. r. o., 2013, s. 171.

Základnými normami pre oblasť pracovného práva boli: zákon č. 244/1922 Zb. z. a n., ktorým sa všeobecne upravujú právne pomery medzi zamestnateľmi a zamestnancami na Slovensku (pre územie Slovenska) a XXVI. hľava Všeobecného občianskeho zákonníka vyhláseného 1. júna 1811 v znení prepisov ho meniacich a dopĺňajúcich (pre Čechy, Moravu a Slezsko). LACLAVÍKOVÁ, M. Formovanie pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia na našom území začiatkom 20. storočia. In: MOSNÝ, P. a kol. *Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2013, s. 89–90.

¹⁶ Na potrebu kodifikovať pracovné právo poukázal na manifestačnom zjazde československých právnikov (23.–25. 10. 1949) aj vtedajší minister spravodlivosti Alexej Čepička: „V súvislosti s občanským právem bude vypracovaný nový zákonník práce, ktorý shrne všechny dnes roztrietene predpisy o pracovním pomere. Je to jeden z nejdôležitejších nových zákonníkov, ktoré budou súčasťí nového ľudové demokratického práva, protože řeší otázku práce, ktorá je základom celého spoločenského života“. Citované podľa: SKŘEJPKOVÁ, P. Zásahy štátu v oblasti pracovného práva a jeho deformace v poválečnom období. In: MALÝ, K. a L. SOUKUP (eds.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989. Sborník příspěvků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 528.

¹⁷ § 26 ústavného zákona č. 150/1948 Zb. Ústava Československej republiky: (1) *Všem občanom pôsobiacim právo na práci*. (2) *Toto právo se zaručuje zájmene organizácií práce riadenou štátom podľa plánovaného hospodársstva*.

¹⁸ Všeobecná pracovná povinnosť bola zavedená už v roku 1945 na základe dekrétu prezidenta republiky č. 88/1945 Zb. a týkala sa práceschopných mužov vo veku od 16 do 55 rokov a žien vo veku od 18 do 45 rokov.

Kodifikačné práce na Zákonníku práce sa začali už v priebehu právnickej dvojročnice v roku 1949, čoho dôkazom je archívny dokument „*Návrh zásad pro zákoník práce*“ nachádzajúci sa vo fondech ÚV KSČ Národného archívu v Prahe v niekoľkých verziach a z ktorého je zrejmý rastúci vplyv sovietskeho práva.¹⁹ Pracovný pomer je v uvedenom návrhu chápaný ako „*vzťah medzi zaměstnancem a zaměstnavatelem*²⁰ spočívající v tom, že zaměstnanec jest povinen ku prospěchu celku vykonávat za mzdu osobně práce určitého druhu pod vedením zaměstnavatele“²¹ Výkon práce bol chápaný nielen ako realizácia práva na prácu, ale aj ako „*márná povinnost*“²². Kodifikačné práce následne prešli pod gesciu Ministerstva práce a sociálnej starostlivosti²³ a odtiaľ na Ústrednú radu odborov s následným útlmom kodifikačných prác až do začiatku 60-tych rokov.²⁴ Dôvody možno hľadať v politicko-spoločenskej situácii (masívna mobilizácia pracovných súl²⁴, presuny pracovných súl a nútenej práce), v ktorej vládnucej garnitúre viac vyhovovala neexistencia pracovnoprávneho kódexu, na ktorý by sa zamestnanci pri uplatňovaní svojich práv mohli odvolávať.²⁵

¹⁹ BLÁHOVÁ, I., L. BLAŽEK, J. KUKLÍK, J. ŠOUŠA a kol. *Právnická dvouletka. Rekodifikace právniho rádu. Justice a správy v 50. letech 20. storočia*. Praha: Auditorium, 2014, s. 146.

²⁰ Pozoruhodným bolo ponechanie „*starej buržuáznej*“ terminológie na označenie zmluvných strán „zamestnanec“ a „zamestnávateľ“ a zdôraznenie „*osobného výkonu práce*“, avšak „*práce v prospech celku*“.

²¹ BLÁHOVÁ, I., L. BLAŽEK, J. KUKLÍK, J. ŠOUŠA a kol. *Právnická dvouletka. Rekodifikace právniho rádu. Justice a správy v 50. letech 20. storočia*. Praha: Auditorium, 2014, s. 147.

²² SKREJPKOVÁ, P. Zásahy štátu v oblasti pracovního práva a jeho deformace v poválečnom období. In: MALÝ, K. a L. SOUKUP (eds.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989. Sborník příspěvků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 524.

²³ Literatúra k pracovnoprávnej oblasti obdobia 40-tych a 50-tych rokov je pomerne skromná, uviesť možno príkladmo tituly: CHYSKÝ, J. *Pracovní právo v kostce*. Praha: Práce, 1949; TUMA, L. a A. ŽILA. *Aktuality pracovného práva*. Bratislava: Práca, Vydavateľstvo ROH, 1954; WITZ, K. a J. HROMADA. *Československé pracovní právo*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955. Vedecká a odborná práca v tejto oblasti sa zintenzívnila od 60-tych rokov (Mestic, Filo, Kalenská, Pavlátová a i.).

²⁴ STEINOVA, V. National Mobilization of Labour Force in Czechoslovakia (1945–1949). In: *Journal on European History of Law*, 2017, roč. 8, č. 1, s. 137.

²⁵ V komunistickej ideológii sa na pracovnú zmluvu nepozeralo ako na súkromnoprávny záväzkový vzťah, ba naopak uvedený postoj sa zatracoval ako buržuázny prežitok. Teória považovala pracovnú zmluvu skôr za verejnoprávny pomer medzi zamestnancom (pracovníkom) a štátom zastúpeným socialistickou organizáciou. Súkromnoprávne aspekty pracovnej zmluvy boli úplne potlačené, zamestnanec (pracovník) nepracoval pre „súkromného zamestnávateľa“ a pre jeho zisk“, ale pre štát a blaho celku (o tom, že to viedlo k absentérstvu, fluktuácii a nezodpovednému postoji v práci sa ani netreba zmieňovať). „*Pracovní smlouva bola chápána predevším ako nástroj záručení pracovníka do spoločenského pracovního celku, a nikoli ako smluvný nástroj k predoje pracovní sily za mzdu*“. KUKLÍK, J. a kol. *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha: Auditorium, s. r. o., 2011, s. 159. Existencia centrálnego plánovania a sankčný charakter pracovnoprávnych noriem potlačenie súkromnoprávnych prvkov ešte viac umocňovali.

Ďalším argumentom bol nedostatok času na prípravu Zákonníka práce v rámci krátkeho obdobia právnickej dvojročnice²⁶, nakoľko neexistovali žiadne reálnejšie návrhy z medzivojnových čias. Z ďalších (najmä dobových) argumentov možno uviesť konštatovanú „nežrelost’ matérie pracovného práva na kodifikáciu“ a „nutnosť prečíznejšie zočleniť a preštudovať vývoj československej ekonomiky a výrobných socialistických vzťahov v nových podmienkach“. Podľa nášho názoru všetky uvedené argumenty majú v sebe kus pravdy. Komunistická strana (rovnako ako aj ňou ovládané odbory, ktoré zohrávali a aj mali zohrať zásadnú úlohu pri kodifikácii pracovného práva) na prelome 40-tych a 50-tých rokov nedisponovali ujasnenou koncepciou prebudovania systému či novovybudovania pracovného práva s jeho nevyhnutne zmeneným ideologickým a výchovným základom. Z dnešného uhla pohľadu možno konštatovať, akoby pracovné právo čakalo na konštatovanie „vítazstva socializmu“ (Ústava z roku 1960) a svoju novú ideoú napln. Kodifikačné práce na Zákonníku práce sa v priebehu 50-tých rokov 20. storočia tiešili a odkladali, avšak mimoriadna pozornosť sa venovala čiastkovým zákonom a podzákoným normám s cítelným prienikom ingerencie štátu do pracovnoprávnych vzťahov²⁷. Prvý československý občiansky zákonník č. 141/1950 Zb. (tzv. stredný kódex) predstavovaný ako produkt právnickej dvojročnice vo svojich ustanoveniach neobsiahol úpravu pracovnej zmluvy v očakávaní novej kodifikácie tohto právneho odvetvia. Dôvodová správa odôvodnila nezaradenie pracovnoprávnych vzťahov do jeho úpravy tým, že „pro svou specifickou povahu — upravuje pracovní poměry, do nichž vstupují občané, aby uskutečnili svou povinnost zúčastnit se společné práce a své právo na práci zaručené § 26 Ústavy 9. května — bude upraveno samostatným kodexem“²⁸.

²⁶ KUKLÍK, J. a kol. *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha: Auditorium, s. r. o., 2011, s. 157–158.

²⁷ „Vývoj sa prítom uberal smerom posilňovania verejnoprávnych prvkov v pracovnom práve na úkor prvkov verejnoprávnych. Aj samotné chápanie pracovného pomeru prekonalo podstatný vývoj na priamek smerom od jeho chápania ako bežného súkromnoprávneho záväzkového vzťahu (kontraktualistický prístup) k jeho chápaniu ako nástroja realizácie celospoločenských zájmov a cieľov. Ktorým sa zamstnanec podriaduje, a s ktorými sa stotožňuje (korporativistický prístup)“. GÁBRIŠ, T. *Právo a dejiny. Právnohistorická propedevтика*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2012, s. 263.

Pozri aj VOJÁČEK, L. a K. SCHELLE. *Právni dějiny na území Slovenska*. Ostrava: Key Publishing, s. r. o., 2007, s. 409.

²⁸ Národní sbormáždění republiky Československé 1950. L. volební období. 5. zasedání. 509, Vládní návrh. *Občanský zákoník ze dne 1950. Důvodová zpráva* [cit. 10. 1. 2018]. Citované podľa: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_17.htm

Od začiatku 60-tych rokov sa v nadväznosti na problémy v ekonomike (nefungujúce plánovité riadenie, nežiadúca disproporcionalita vo vývoji jednotlivých hospodárskych odvetví, fluktuácia, absentérizmus, neexistujúca zodpovednosť a hmotná zainteresovanosť subjektov, a pod.) stala kodifikácia odvetvia pracovného práva a jeho zjednodušenie a sprehľadnenie prioritou ďalšieho rozvoja socialistického národného hospodárstva. Uvedená úloha vyplynula aj z uznesenia decembrového pléna Ústredného výboru Komunistickej strany Československa. Otvorila sa tak cesta k kodifikačným prácam úspešne ukončeným v roku 1965 prijatím Zákonníka práce č. 65/1965 Zb.

Popri kodifikačných prácach na Zákonníku práce od začiatku 60-tych rokov paralelne (z dôvodu zásadnej nutnosti a potrebnosti novej právnej regulácie) prebiehali aj práce nad úpravou bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci (zákon č. 65/1961 Zb. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci); úpravou zodpovednosti organizácie (zamestnávateľa) za škodu spôsobenú pracovníkovi (zamestnancovi) pracovným úrazom alebo chorobou z povolania (zákon č. 150/1961 Zb. o náhradách pri úrazoch a chorobách z povolania a zákon č. 30/1965 Zb. o odškodňovaní pracovných úrazov a chorôb z povolania) a úprava osobitných pracovných podmienok pre tehotné ženy a matky (zákon č. 58/1964 Zb. o zvýšení starostlivosti o tehotné ženy a matky).

Ústava Československej socialistickej republiky (ústavný zákon č. 100/1960 Zb.) vo svoje preambule vyhlásila, že „*oslobodená ľudská práca stala sa základným činiteľom v celej našej spoločnosti. Je teraz nielen povinnosťou, ale aj vecou cti každého občana. Uskutočňuje sa už zásada socializmu: „Každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho práce!“* Ako dôležité interpretačné východusko medzi uplatnenia práv a povinností občanov slúžilo ustanovenie čl. 19 Ústavy, v zmysle ktorého „*v spoločnosti pracujúcich môže jednotlivec dospiť k plnému rozvinutiu svojich schopností a k uplatneniu svojich oprávnených záujmov len aktívnu účasťou na rozvoji celej spoločnosti, predovšetkým patričným podielom na spoločenskej práci. Preto práca v prospech celku je prvoradou povinnosťou a právo na prácu prvoradým právom každého občana.“*

Proces kodifikácie pracovného práva bol zavŕšený vytvorením kódexu pre nové právne odvetvie – pracovné právo – v podobe Zákonníka práce č. 65/1965 Zb. Vo svojej podstate sa tak zavŕšili úvahy o potrebe kodifikácie

tohto právneho odvetvia (vyčleňujúceho sa zo všeobecného súkromného práva), ktoré sa sporadicky objavovali v období prvej Československej republiky²⁹.

Zákonník práce z roku 1965 kroval nové sa samostatné právne odvetvie pracovného práva. Svojou koncepciou vychádzal z jeho samostatnosti a pretrhnutia tradičných väzieb medzi občianskym a pracovným právom. Občiansky zákonník „nebylo vůbec možno použít na pracovněprávní vztahy (maximálně na principu analogie) a zákoník práce (z r. 1965 – pozn.) parafrázoval obecné instituty občanského práva jako zastoupení, promlčení, počítání času a pod“³⁰. Socialistický zákonodarca sa týmto postojom nezávislosti a samostatnosti občianskom práve vydal vlastnou cestou, pretože právne poriadky štátov kontinentálneho právneho systému vychádzali a aj vychádzajú vo vzťahu pracovného práva a občianskeho práva z princípu subsidiarity. Ako konštuje Bělina „občanské zákonníky hrají tradičně úlohu „lex generalis“ i pri oblast pracovněprávních vztahů, zatímco pracovněprávní úprava je koncipována ako „lex specialis“³¹. Zákonník práce z roku 1965 sa vyznačoval kogentnosťou noriem, vyššou ingerenciou (či zvýhodneným postavením) odborovej organizácie a nerovnováhou pracovnoprávnych vzťahov narúšajúcou ich flexibilitu. Uvedené rysy pracovnoprávnej úpravy sú pochopiteľne vzhľadom na skutočnosť, že Zákonník práce vznikal v podmienkach direktívne riadenej plánovitej ekonomiky. Formy a možnosti účasti zamestnancov na riadení, rozvoji a kontrole činnosti podniku – organizácie (zamestnávateľa) sa bližšie vymedzili uznesením Celostátnej všeodborovej konferencie v máji 1965, ktorým bolo zmenené a doplnené uznesenie IV. Všeodborového zjazdu o závodných výboroch. Uvedený dokument³² sa stal záväznom prílohou Zákonníka

²⁹ Myšlienky kodifikovať pracovné právo v podobe osobitného kódexu možno pozorovať už v období prvej Československej republiky u viacerých autorov (J. Gruber, J. Heller, E. Hexner). Pozri bližšie VOJÁČEK, L. Sociální doktrína první Československé republiky a její odraz v právu. In: MOSNÝ, P. et kol. Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2013, s. 23–24.

³⁰ BĚLINA, M. Ústavněprávní problémy nové úpravy pracovního práva. In: GERLOCH, A., TOMÁŠEK, M. et al. Teoretické a ústavní impulzy rozvoje práva. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, s. 175.

³¹ Ibid.

³² Uznesenie IV. Všeodborového zjazdu o závodných výboroch základných organizácií Revolučného odborového hnutia so zmenami a doplnkami vykonanými uznesením celostátnej všeodborovej konferencie v máji 1965.

práce a tiež zákona č. 37/1959 Zb. o postavení závodných výborov základných organizácií Revolučného odborového hnutia. Zákonník práce 1965 vyhovoval vtedajšiemu socialistickému spoločenskému zriadeniu a zákonite nemohol vyhovovať inému, vychádzajúcemu z úplne iných ideo-vých principov a zásad – voľného trhu a liberalizmu. V uvedenom spočívala aj nutná reforma pracovnoprávnych noriem, ku ktorej postupne dochádzalo po roku 1989 s požiadavkami flexibility a liberalizácie.

4 Rekodifikácia 2001

Zákonník práce 1965 podľa pracovnoprávnej teórie nemal žiadne väzby s občianskym právom a všeobecné inštitúty upravoval sám, fakticky však došlo skôr k parafrázovaniu inštitútov Občianskeho zákonníka. Pracovnoprávny kódex nepripúšťal subsidiárne použitie iných právnych odvetví, s výnimkou ústavného práva. Vzhľadom na to, že Zákonník práce bol prijatý za iného spoločenského zriadenia, po roku 1989, kedy došlo k významným spoločensko-ekonomico-politickej zmenám, bolo potrebné pristúpiť k takej zmene pracovnoprávnej úprave, ktorá by zodpovedala vtedajším zmenám a umožnila zamestnávanie fyzických osôb v rámci súkromného podnikania.³³ Nemenej dôležité bolo postupné znižovanie kogentnosti pracovnoprávnej úpravy a vplyvom nových foriem zamestnávania a podmienok výkonu práce aj zavádzanie rôznych flexibilných prvkov.

Zákonník práce 1965 bol typický tým, že jeho normy boli kogentné a právna úprava bola zakotvená v zmysle zásady „čo nie je dovolené, je zakázané“. S prihliadnutím na zmeny v roku 1989 bola potrebná aj premena samotnej povahy Zákonníka práce, a preto dochádzalo k liberalizácii tejto právnej úpravy a jej zmeny v zmysle zásady „čo nie je zakázané, je dovolené“. S uvedeným prístupom boli prijímané normy s dispozitívnym charakterom.³⁴

Po roku 1989 boli prijaté viaceré novely Zákonníka práce 1965 (ako aj ďalších predpisov upravujúcich oblast' pracovného práva, sociálneho zabezpečenia)

---

³³ Spracované podľa: ŠTANGOVÁ, V. Ke genezi pracovního práva. In: BĚLOVSKÝ, P. a K. STLOUKALOVÁ (eds.). *CARO AMICO. 60 kapitol pro Michala Skřejpku a nebo Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium 2017, s. 439.

³⁴ BĚLINA, M. Postavení pracovního práva v systému práva. In: BĚLINA, M. a J. PICHRT. *Pracovní právo*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 14.

a následne sa úprava Zákonníka práce 1965 prispôsobovala požiadavkám medzinárodného pracovného práva a pracovného práva Európskej únie.

K postupnej reforme pracovného práva dôvodová správa k Zákonníku práce 2001 uvádzala nasledovné: „*Prvá etapa reformy pracovného práva začala v roku 1990. Vytvorila základné predpoklady prechodu od centrálne plánovaného hospodárstva k trhovému hospodárstvu. Novela Zákonníka práce, zákon č. 3/1991 Zb. znížil mieru kogentných, donucujúcich ustanovení Zákonníka práce, čím súčasne vytvoril širší priestor pre uplatnenie zmluvnej voľnosti v pracovnoprávnych vzťahoch. Zákonom č. 2/1991 Zb. o kolektívnom vyjednávaní boli vytvorené predpoklady pre autonómne kolektívne vyjednávanie sociálnych partnerov právou úpravou procesu uzatvárania kolektívnych zmlúv... Návrh nového Zákonníka práce predstavuje druhú etapu reformy pracovného práva... základným cieľom rekodifikácie pracovného práva Slovenskej republiky je podstatné zníženie donucujúcich ustanovení Zákonníka práce a prehľatie princípu zmluvnosti v pracovnoprávnych vzťahoch. Návrh nového Zákonníka práce predstavuje podstatnú liberalizáciu a dereguláciu pracovného práva, čo zodpovedá základným princípm trhového hospodárstva.“*

K významnej zmene vo vzťahu k Občianskeho zákonníka došlo v roku 2001 tým, že nový Zákonník práce 2001, účinný od 1. 4. 2002 zakotví princíp subsidiarity. Na rozdiel od Zákonníka práce 1965 je Zákonník práce 2001 prepojený s Občianskym zákonníkom na princípe subsidiarity, ktorý sa neuplatňuje v tom zmysle, že ustanovenia Občianskeho zákonníka sa uplatnia vždy, ak Zákonník práce neobsahuje špeciálnu právnu úpravu, ale subsidiárne použitie Občianskeho zákonníka na pracovnoprávne vzťahy obmedzuje. Podľa dôvodovej správy mal byť vzájomný vzťah nastavený takto: „*Navrhuje sa subsidiárna pôsobnosť Občianskeho zákonníka pre niektoré ustanovenia prvej časti návrhu Zákonníka práce.*“ Aplikácia občianskoprávnej úpravy právneho úkonu pre oblasť pracovného práva sa odvíja od **zakotvenia subsidiárnej pôsobnosti všeobecnej časti Občianskeho zákonníka vo vzťahu k prvej, všeobecnej časti Zákonníka práce** (§ 1 ods. 4 Zákonníka práce). V rámci pracovnoprávnych vzťahov sa tak použije právna úprava Občianskeho zákonníka týkajúca všeobecných inštitútov, ako je napr. právna spôsobilosť, pojem a náležitosť právnych úkonov, počítanie času (s tým, že ak Zákonník práce upravuje tieto otázky osobitne, použije sa právna úprava Zákonníka práce).

Ustanovenie Zákonníka práce upravujúce subsidiárnu pôsobnosť Občianskeho zákonníka prešlo od 1. 4. 2002 niekoľkými zmenami a spresneniami. Podľa pôvodného ustanovenia § 1 ods. 2 Zákonníka práce sa na prvú, všeobecnú časť Zákonníka práce vzťahoval Občiansky zákonník, ak Zákonník práce neustanovoval inak.³⁵ Takáto úprava spôsobila výklad a následne prax, že ak sa na prvú, všeobecnú časť Zákonníka práce vzťahuje celý Občiansky zákonník, je možné napr. v pracovnom práve uzatvárať atypické zmluvy podľa § 51 Občianskeho zákonníka, či použiť občiansko-právnu úpravu uznania dlhu a pod. Uvedené predstavovalo pre pracovno-právne vzťahy výrazné oslabenie ochranej funkcie a zhoršenie postavenia zamestnancov.

Od 1. 1. 2009 došlo preto novelou Zákonníka práce (zákon č. 460/2008 Z.z., účinnosť 1. 1. 2009) k významnej zmene, na základe ktorej bola subsidiárna Občianskeho zákonníka v § 1 ods. 4 Zákonníka práce zakotvená presnejšie. Zákonodarca upravil subsidiárnu pôsobnosť len všeobecných ustanovení Občianskeho zákonníka na prvú, všeobecnú časť Zákonníka práce.³⁶ Ďalšie spresnenie úpravy bolo novelou Zákonníka práce, zákonom č. 257/2011 Z.z., účinnosť od 1. 9. 2011).³⁷

Podľa súčasnej aktuálnej právnej úpravy vyplýva, že v rámci pracovnoprávnych vzťahov možno použiť len právnu úpravu všeobecných ustanovení Občianskeho zákonníka, a to jeho prvej časti – všeobecné ustanovenia, a nie aj ôsmej časti Občianskeho zákonníka, prvej hlavy – všeobecné ustanovenia.

5 Záver

V súčasnosti sa subsidiarita Občianskeho zákonníka vo vzťahu k Zákonníku práce 2001 odvíja od zakotvenia subsidiárnej pôsobnosti všeobecnej časti Občianskeho zákonníka vo vzťahu k prvej, všeobecnej časti Zákonníka práce (§ 1 ods. 4 Zákonníka práce 2001). Na základe tohto ukotvenia sa v rámci pracovnoprávnych vzťahov použije právna úprava Občianskeho zákonníka

³⁵ Ak tento zákon (t.j. Zákonník práce) v prvej časti neustanovuje inak, vzťahuje sa na tieto právne vzťahy Občiansky zákonník (§ 1 ods. 2).

³⁶ Ak tento zákon v prvej časti neustanovuje inak, vzťahujú sa na tieto právne vzťahy všeobecné ustanovenia Občianskeho zákonníka (§ 1 ods. 4).

³⁷ Ak tento zákon v prvej časti neustanovuje inak, vzťahujú sa na právne vzťahy podľa odseku 1 všeobecné ustanovenia Občianskeho zákonníka (§ 1 ods. 4).

(všeobecnej časti) upravujúca (môžeme povedať) základné inštitúty súkromného práva, akými je napr. právna spôsobilosť, právny úkon, proces uzatvárania zmlúv, zastúpenie pod. s výnimkou tých prípadov, ak by ich Zákonník práce 2001 upravoval osobitne (v takomto prípade sa použije právna úprava Zákonníka práce, napr. pracovnoprávna subjektivita zamestnanca). Zjednodušene uvedené, relevantná občianskoprávna úprava sa použije len na tie inštitúty, pracovnoprávne vzťahy, ktoré sú upravené v prvej, všeobecnej časti Zákonníka práce 2001. Prakticky však takéto vnímanie nie je možné, a to najmä v prípadoch, ak je občianskoprávna úprava imanentná mnohým pracovnoprávnym inštitútom. Napr. občianskoprávna úprava náležitostí platného právneho úkonu sa použije nielen na prvú, všeobecnú časť Zákonníka práce 2001, ale bude sa aplikovať aj na už konkrétné právne úkony (napr. na výpoved zamestnávateľa či na dohodu o zvýšení kvalifikácie), ktorých právna úprava je zakotvená v ďalších (inej než prvej, všeobecnej časti) častiach Zákonníka práce.

V praxi sa však vyskytujú snahy aplikovať na pracovnoprávne vzťahy aj právnu úpravu ďalších častí (nielen všeobecnej) Občianskeho zákonníka, a to práve argumentáciou subsidiárnej pôsobnosti (všetkých častí) Občianskeho zákonníka práce vo vzťahu k Zákonníku práce 2001, uvedené však nemá oporu v úprave Zákonníka práce 2001. Najčastejšie sa v aplikačnej praxi možno so snahou použiť inštitút zmluvnej pokuty či započítania, s uplatnením všeobecného inštitútu výpovede (čo Zákonník práce 2001 neumožňuje a upravuje kogentne možnosť výpovede len v niektorých prípadoch, osobitne je to oblasť skončenia pracovného pomeru) na rôzne druhy pracovnoprávnych dohôd (napr. dohody o zavedení konta pracovného času uzatvorennej medzi zamestnávateľom a príslušnou odborovou organizáciou). Vychádzajúc z aktuálnej právnej úpravy by nemalo byť prípustné použitie inštitútu úrokov z omeškania, avšak aj rozhodovacia činnosť súdov nie je jednotná. Hoci právna úprava Zákonníka práce 2001 nie je dokonalou a chýba napr. úprava zániku záväzkov, možno konštatovať, že súčasné vzájomné pôsobenie Zákonník práce 2001 a Občianskeho

zákoníka nepôsobí výrazné problémy, s výnimkou tých prípadov, kedy v snahe obísť pracovnoprávnu úpravu mnohí argumentujú práve úpravou Občianskeho zákonníka.³⁸

Literature

- BARANCOVÁ, H. a R. SCHRONK. *Pracovné právo*. Bratislava: Sprínt 2, s. r. o., 2016.
- BLÁHOVÁ, I., L. BLAŽEK, J. KUKLÍK, J. ŠOUŠA a kol. *Právnická dvouletka. Rekodifikace právniho rádu. Justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014.
- BĚLINA, M. a J. PICHRT. *Pracovní právo*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017.
- BĚLOVSKÝ, P. a K. STLOUKALOVÁ (eds.). *CARO AMICO. 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017.
- DOLOBÁČ, M. *Hranice zmluvnej slobody v pracovnom práve*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2017.
- GÁBRIŠ, T. *Právo a dejiny. Právnohistorická propedeutika*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2012.
- GALVAS, M. a kol. *Pracovní právo*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita 2015, Edice Učebnice PF MU.
- GERLOCH, A., M. TOMÁŠEK et al. *Teoretické a ústavní impulzy rozvoje práva*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010.
- CHYSKÝ, J. *Pracovní právo v kostce*. Praha: Práce, 1949.
- KUKLÍK, J. a kol. *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha: Auditorium, s. r. o., 2011.
- LACLAVÍKOVÁ, M. Formovanie pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia na našom území začiatkom 20. storočia. In: MOSNÝ, P. a kol. *Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2013, s. 63–116.

---

³⁸ Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA 1/0203/16: Využitost práv a povinností zamestnanca a zamestnávateľa v pracovnoprávnych vzťahoch (zodpovedný riešiteľ prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.).

- MALÝ, K. a L. SOUKUP (eds.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989. Sborník příspěvků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2004.
- STEINOVÁ, V. National Mobilization of Labour Force in Czechoslovakia (1945–1949). In: *Journal on European History of Law*, 2017, roč. 8, č. 1, s. 135–141.
- ŠTEFKO, M. *Pracovní právo v kontextu občanského práva*. Praha: Auditorium, 2012.
- TUMA, L. a A. ŽILA. *Aktuality pracovného práva*. Bratislava: Práca, Vydatelstvo ROH, 1954.
- VOJÁČEK, L. a K. SCHELLE. *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava: Key Publishing, s. r. o., 2007, s. 409.
- VOJÁČEK, L., J. KOLÁRIK a T. GÁBRIŠ. *Československé právne dejiny (1918–1992)*. 2. prepracované vyd. Bratislava: Eurokódex, s. r. o., 2013.
- VOJÁČEK, L. Sociální doktrína první Československé republiky a její odraz v právu. In: MOSNÝ, P. a kol. *Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2013, s. 11–32.
- WITZ, K. a J. HROMADA. *Československé pracovní právo*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955.

Contact – e-mail

miriam.laclavikova@truni.sk; andrea.olsorska@truni.sk

Bolestné v obecném zákoníku občanském a návrhu občanského zákoníku z roku 1937

Ondřej Pavelek

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá problematikou nahrady nemajetkové újmy v právně historickém kontextu. Je analyzována především úprava v Obecném zákoníku občanském, ve vládním Návrhu Občanského zákoníku z roku 1937 a současná úprava v zákoně č. 89/2012, občanský zákoník. Příspěvek představuje základní zásady, na kterých byla vystavěna úprava bolestného v Obecném zákoníku občanském, způsoby určení, včetně základních kritérií, a související judikatura soudů od roku 1918 do 1938. Tyto zásady a judikativní závěry jsou analyzovány a následně je hodnocena jejich využitelnost pro současně platnou a účinnou úpravu.

Keywords in original language

Bolestné; ztížení společenského uplatnění; Obecný zákoník občanský; vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937; nemajetková újma.

Abstract

This paper deals with compensation of immaterial damages according to the new Civil Code (Act No. 89/2012) in historical comparative method. The focus lays on General Civil Code, on the draft of the Civil Code in 1937, The work describes general principles of assessing damages, principles that shall be taken into consideration by courts in assessing damages. It aims to focus on analysis of decision of the courts in the Czechoslovakia (1918–1938). It compares general principles and criteria for assessing damages in the Czechoslovakia and nowadays Civil Code.

Keywords

Damages for Pain and Suffering; General Civil Code; Draft of the Civil Code in 1937; Non-material Damage.

1 Úvod

Nový občanský zákoník přinesl v oblasti odškodňování újmy na zdraví významné změny. Nejvýznamnější změnou je zrušení odškodňovací vyhlášky a namísto toho byl přijat jiný koncept, podle kterého (§ 2958 obč. zák.) platí, že se náhrada újmy na zdraví hradí podle zásad slušnosti. Ačkoli nové pojetí vyvolalo řadu rozpaků, zejména mezi praktikujícími advokáty, soudci či pojistovnami, tak řešení přijaté v současném civilním kodexu není nijak nové, ba dokonce ojedinělé; podobnou úpravu bychomalezli např. v Rakousku či Německu. Obdobná úprava platila na našem území také v období účinnosti Obecného zákoníku občanského (dále jen o. z. o.) a byla navržena také ve vládním návrhu občanského zákonu z roku 1937 (dále jen „OZ 1937“). Lze si tak položit otázku, jaká byla původní judikatura a z jakých principů soudy vycházely. Vzhledem k tomu, že OZ 1937 nikdy nebyl platný, tak judikatura k němu není, lze ovšem vycházet alespoň z judikatury československých soudů k o. z. o. Cílem tohoto příspěvku je tak nastínit úpravu dané problematiky a zhodnotit, zda lze vůbec nějaké tehdy platné principy využít i v dnešní době.

2 Formulace jednotlivých nároků

Základní úprava vychází z ustanovení § 1325 o.z.o., ve které je stanoveno, že „kdo někoho poškodí na jeho těle, uhradí náklady na léčení poškozeného, nahradí mu ušlý výdělek anebo, stane-li se poškozený nezpůsobilým vydělávat, také výdělek, který mu budoucně ujde, a zaplatí mu, žádá-li toho, mimo to bolestné přiměřené vyšetřeným okolnostem.“ Podle § 1157 OZ 1937 platilo, že ublíží-li se jinému na těle nebo na zdraví, uhradí se náklady na léčení poškozeného, nahradí se mu ušlý nebo v budoucnosti ucházející výdělek a zaplatí se bolestné, které je přiměřené vytrpěním bolestem. Bolestem poškozeného se rovnají jeho duševní útrapy. Právě obecná formulace, že se bolestné hradí podle vyšetřených okolností, vedla k rozdílné interpretaci, resp. nebylo snadné rozhodnout, jaká kritéria by měla být zohledněna. Pokud nahlédneme do občanského zákoníku dnes platného a účinného, najdeme velmi podobnou formulaci, jelikož § 2958 pouze stanoví, že se bolestné hradí podle zásad slušnosti; tedy neposkytuje žádná relevantní vodítka, jak se dobrat konkrétní částky. Na pravidla slušnosti v souvislosti

se stanovením bolestného dokonce odkazují také přímo některá rozhodnutí Československého Nejvyššího soudu.¹ Zde se tak pravděpodobně zákonomádarcé při formulaci § 2958, resp. 2959 inspirovali.²

Jednotlivé nároky poškozeného se příliš nelišily. Utrpěná újma se rozlišovala podle toho, zda šlo o újmu majetkovou, tzn. škodu, nebo nemajetkovou. Poškozený tak mohl žádat v prvé řadě náhradu nákladů na léčení, náhradu za ztrátu výdělku jako utrpěnou škodu a bolestné jako náhradu újmů nemajetkové.³ Bolestné se tak uplatňuje vedle těchto nároků jako nárok samostatný.⁴ Komentář uvádí příklad se slepcem, který přijde o zrak; zatímco náklady léčení jsou např. naučení se slepeckému písmu, tak duševní strast spojená se ztrátou zraku je bolestné.

Náklady na léčení nesměly být vynaloženy samoúčelně. Např. pokud bylo možné docílit léčení v levnějších lázních, je možné přiznat pouze tyto.⁵ Takové rozhodnutí je správné a nyní je používáno také v naší judikatuře. Obdobně platilo, že pokud obdržel poškozený plnění od pojišťovny, není to rozhodující pro stanovený výše náhrady ztráty na výdělku.⁶ Obdobně to platí také v případě, kdy je poškozený penzionován. Hradí se tak pouze rozdíl mezi penzí, kterou obdrží.⁷

Nepříjemný stav, který poškozený utrpěl, má být nahrazen příjemnostmi, které skytá majetek. Obdobně jako dnes platilo, že jde nejen o bolesti fyzické, ale také psychické v podobě duševního strádání. Sedláček ve svém komentáři uvádí příklad s mrzákem, kterému má být nahrazena zmenšená radost ze života, úzkost v podobě léčení, zda se poškozený vůbec uzdraví, starost o budoucnost a o rodinu, duševní deprese. Bolestné zahrnuje náhradu za bolesti utrpěné při poranění a náhradu za újmu na zdraví, je-li újma

¹ ROUČEK, František. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. dopl. vyd. Praha: Československý kompas, 1932, Komentované zákony Československé republiky, s. 60.

² Jsou však přípustná i jiná vysvětlení. Např. Doležal odkazuje na nesprávný překlad Rawlsovy teorie.

³ SEDLÁČEK, Jaromír a Jiří SPÁČIL. *Obligační právo*. [3]. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, Klasická právnická díla, s. 41. ISBN 978-80-7357-519-9.

⁴ Např. rozhodnutí ze dne 19. prosince 1923, Rv I 1071/23.

⁵ ROUČEK, op. cit., s. 24.

⁶ Gl. U. N. F. 4421.

⁷ Gl. U. N. F. 6442.

následkem poranění. Bolestné je osobním nárokem⁸ a nárok má jen ten, kdo byl škodnou událostí bezprostředně poškozen na těle nebo na zdraví, nikoliv ten, kdo utrpěl poruchu zdraví tím, že jiná osoba utrpěla úraz.⁹

3 Jaký byl účel bolestného?

V současné české praxi se často zapomíná, zejména u žalobců, kteří požadují bolestné ve zcela nepřiměřené výši a u soudců, kteří jím je přisuzují, jaký jeho skutečný účel. Judikatura Ústavního i Nejvyššího soudu však opakován zdůrazňuje, že smyslem je reparace, nikoli sankce.¹⁰ Obdobně k tomu přistupovala také prvorepubliková judikatura. Náhrada bolestného nemá být trestem za bezprávný čin, nýbrž má být poškozenému přiměřenou náhradou za útrapy, jež vytrpěl.¹¹ Jde tedy o satisfakci za útrapy, které musel poškozený snášet a jde jak o útrapy fyzické, tak psychické.¹² Bolestné má žalobci jedině umožnit, by si opatřil zpříjemnění, jež by do jisté míry vyrovnaло nepříjemné pocity, které zakusil.¹³ Na tomto místě tak je vhodné upozornit, že náhrada nemajetkové újmy na zdraví v podobě bolestného, tak jak jej znala prvorepubliková judikatura nebo jak jej zná dnes tak rakouské právo, není jeho účelem nejen sankce, ale ani odškodnit neodškodnitelné. Jde o vyrovnávací úplatu za porušení tělesné neporušitelnosti.¹⁴ Nebo bolestné jest jen darem, slušným odškodněním za utrpěné bolesti.¹⁵ V duchu tohoto nazírání na bolestné je tedy zcela nevhodná a nesprávná otázka: na kolik si ocení ztrátu své nohy.

Je přirozené, že poškozený často žádá náhradu ve výši, které je nadsazená. Nejinak tomu bylo také v období první republiky, stejně jako dnes. Nejvyšší soud Československé republiky, stejně jako nynější Nejvyšší soud zdůrazňuje, že náhrada nesmí být pro poškozeného bezdůvodným obohacením. Pro výši bolestného jest tedy rozhodující jednak intensita bolestí a jejich

⁸ ROUČEK, op. cit., s. 60.

⁹ ROUČEK, op. cit., s. 62.

¹⁰ Např. nález Ústavního soudu ze dne 1. 10. 2014, sp. zn. I.ÚS 501/13.

¹¹ Např. Rozhodnutí ze dne 17. ledna 1935, Rv I 265/33.

¹² KRČMÁŘ, Jan a Jiří SPÁČIL. *Právo občanské. [III], Právo obligační*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, Klasická právnická díla, s. 314.

¹³ Rozhodnutí ze dne 6. června 1923, Rv I 131/23.

¹⁴ ROUČEK, op. cit., s. 59.

¹⁵ ROUČEK, op. cit., s. 73.

trvání, jednak hospodářské poměry a životní nárok poškozeného, na něž je zvyklým, poněvadž, vezme-li se za základ nynější cena peněz, umožňují úsudek, jakých nákladů je zapotřebí, by si poškozený mohl opatřiti takové zpříjemnění, které jinak nepatří k jeho obvyklému způsobu života, aniž by však byl zároveň bezdůvodně obohacen.¹⁶

4 Rozsah bolestného

Bolestné zahrnuje náhradu za útrapy fyzické i psychické¹⁷, ačkoli judikatura nebyla v této oblasti jednotná.

5 Ztráta lepšího zaopatření

§ 1326 o.z.o. obsahoval zvláštní úpravu pro případ, kdy byla poškozená osoba zlým nakládáním zohyzděna, musí k tomu být přihlíženo, pokud jí tím vznikla překážka lepšího zaopatření. Tato formulace byla přejata také do OZ 1937. Právě dnes známý a v zákoně užívány pojem „ztížení společenského uplatnění“ je tak pravděpodobně modifikací tohoto spojení. Judikatura pod něj totiž podřazovala také např. situaci, kdy malé dítě bylo zohyzděno a kvůli tomu u něj omezena či ztížena volba povolání.¹⁸ Zohyzdění, resp. znetvoření vymezila judikatura tak, že jde o takové *nápadné porušení tělesné souměrnosti, které může vzbudit u lidí soucitné nebo odpozůjící pocity*.¹⁹ Nejde tak např. o ztrátu prvého článku prstu, ale např. o oko²⁰. Dokonce nemuselo jít ani o část těla, která je obvykle zakrytá, např. části těla, které jsou obvyklé zakryté.²¹ Judikatura rovněž používala pojem zmenšení ceny osobnosti, která nastala u ženy, která byla znásilněna.²²

Hlavní rozdíl mezi náhradou v podobě bolestného a tímto specifickým nárokem spočívá v tom, že náhrada při zohyzdění má charakter psychické újmy a dále to, že jak již samo toto ustanovení napovídá, jde o překážku

¹⁶ Rozhodnutí ze dne 6. června 1923, Ry I 131/23.

¹⁷ KRČMÁŘ, Jan a Jiří SPÁČIL. *Právo občanské. [III], Právo obligační*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, Klasická právnická díla., s. 314.

¹⁸ R. Z. 1933.

¹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: Gl. U. N. F. 6279.

²⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: Gl. U. N. F. 6345.

²¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: Gl. U. N. F. 1845.

²² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: Gl. U. N. F. 391.

lepšího zaopatření, která znemožňuje lepší živobytí a je tak trvalým zásahem.²³ *Odskodnění za znetvoření však znemožňuje lepší budoucnost.*²⁴ Poškození tak mohli žádat o oba nároky, jelikož v bolestné neobsahovalo nárok na náhradu za zmrzačení.²⁵ Z tohoto prvorepublikového pojetí se tak pravděpodobně vyvinulo dnešní nazírání na rozdelení náhrady nemajetkové újmy na zdraví na bolestné a ztížení společenského uplatnění. Tyto nároky dnes chápe judikatura odlišně, ačkoli je to předmětem kritiky. Také prvorepubliková judikatura je rozdělovala.

Ačkoli muž měl také nárok na náhradu při zohyzdění, tak ustanovení § 1326 o.z.o. cílilo zejména na ženy. Prvorepubliková doktrína vychází z pojetí, že zmrzačení má pro ženu mnohem horší následky, než pro muže, ačkoli muž mohl o odškodnění žádat rovněž.²⁶ Zmrzačená žena má větší problémy s nalezením zaměstnání nebo se zmenšují její výhlídky na sňatek.²⁷ Takové pojetí je z dnešního pohledu složité a až tzv. genderově nekorektní. Smysl tohoto institutu bychom však měli hledat především v tom, že jde o nahrazení toho, co dnes označujeme za ztížení společenského uplatnění, a souvisí to s tehdejším postavením ženy ve společnosti, která, jejíž úlohou byl zejména sňatek a péče o domácnost. Také v rozhodnutí Nejvyššího soudu Rakouska²⁸, ale také NS ČR, se objevilo pohlaví jako kritérium pro stanovení výše odškodnění za újmu na zdraví. *Defekt ramene žalobkyně je trvalého charakteru, v jarních a letních měsících je zvláště viditelný, a že je předmětem nežádoucího zájmu okolí...* Kritérium pohlaví je významné při posuzování, *zda jde o výjimečný případ hodný zvláštního zřetele, v případě vážných estetických následků poškození zdraví. Potíže, které poškozená mladá žena v takovémto případě pocítíuje, se liší od vnímání obtíží u osoby staršího věku nebo u muže. V projednávaném případě nebyly náležitě doceněny okolnosti, které mohou vést ke sníženému seberědomí a ztrátě jistoty v osobním životě poškozené a v jejím společenském uplatnění.*²⁹

Nebylo by správné, abychom na základě těchto případů generálně určili, že újma na zdraví má být vyšší jen proto, že jde o ženu. Avšak je nutné

²³ ROUČEK, op. cit., s. 922.

²⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: GH. 1916.

²⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: Gl. U. N. F. 3322.

²⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: Gl. U. N. F. 5415.

²⁷ ROUČEK, op. cit., s. 922.

²⁸ Rozhodnutí OGH ze dne 24. 4. 1969, sp. zn. 2 Ob109/69.

²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. ledna 2014, sp. zn. 25 Cdo 824/2012.

zohlednit vždy konkrétní okolnosti a povahu zranění. Existuje jistě celá řada mužů, ale i žen v kterémkoli věku, pro které je vzhled důležitý. Toto rozhodnutí tak nesmí být signálem k tomu, aby ženy obdržely vyšší odškodnění.

6 Jakým způsobem se bolestné hradilo?

Významný rozdíl mezi odškodňováním v období prvorepublikové judikatury podle o.z.o. a za účinnosti původního občanského zákoníku je, že se nepoužívalo žádné bodové ohodnocení, které by mělo svůj základ v závazném právním předpisu. Rozhodující tak byla především intenzita a trvání bolesti, což ostatně v současné době platí stále v Rakousku. Stejně tak je nutné upozornit na skutečnost, že bolestné v sobě zahrnovalo jednak právě bolestné v užším slova smyslu, jak jej dnes chápe také § 2958 OZ, tak ztížení společenského uplatnění. V té souvislosti se sluší uvést, že ztížení společenského uplatnění je pojem nový, resp. je znám až z doby přijetí občanského zákoníku z roku 1964. OZO i OZ 1937 používaly pouze pojem ztráty lepšího zaopatření.

Prvorepubliková judikatura odmítala, aby bolestné bylo určováno na základě pevně stanovených částek. *Pocit bolesti nedá se přirozeně vyjádřiti určitou částkou peněžitou a nelze také stanovití škálu, vyjadřující stupeň bolesti v pevných peněžitých číslicích.³⁰* Důvodová zpráva k § 1325 o.z.o. odkazuje na francouzské a anglo-americké právo, které umožňuje soudcům volnou úvahu při stanovení výše náhrady nemajetkové újmy.³¹ Je tak zřejmé, že judikatura ani zákonodárce nepočítal s nějakou pomůckou pro výpočet. Ani tím, že by soudcům doporučil přijetí nějakých neoficiálních tabulek. *Pocit bolesti nedá se přirozeně vyjádřiti určitou částkou peněžitou a nelze také stanovití škálu, vyjadřující stupeň bolesti v pevných peněžitých číslicích.³²*

7 Role znalců

Klíčovými faktory pro posouzení výše náhrady byla intenzita a doba trvání bolesti, která byla zjištěna na základě znaleckého posudku.³³ Jak je uvedeno výše, neexistovala žádná vyhláška, která by stanovila počet bodů za jednotlivá zranění. Znalec stanovil, jak dlouho určitá bolest trvala a jaká byla její síla.

³⁰ Rozhodnutí ze dne 6. června 1923, Rv I 131/23.

³¹ Obligační právo a náhrada škody. Důvodová zpráva k o.z.o., s. 179.

³² Rozhodnutí ze dne 6. června 1923, Rv I 131/23.

³³ K tomu např. srov. Rozhodnutí ze dne 5. listopadu 1927, Rv II 630/27.

Neznamenalo to však, že znalec stanoví částku, kterou soud následně pouze posvětí. Naopak bolestné mělo být stanoveno znalcem a precizováno soudem.³⁴ *Lze poznati, že »volné uvážení soudcovské podle § 273 c. ř. s. není obmezeno slušnosti, že důkazní pomůcky, dané soudu podle § 273 c. ř. s. na ruku, jsou pro jeho volné uvážení právě jenom nezávaznými pomůckami, zejména, že ani výsledek znaleckého důkazu neráže soud svou čislící, jakou znalec výše odhadl, že tedy znalecký důkaz nemá významu, přikládaného dovolatelem tomuto důkazu při určení výše škody dle § 273 c. ř. s.*³⁵ Z tohoto rozhodnutí vyplývá stejný závěr jako v případě současného rozhodnutí NS, který podle původního OZ 1964 pravidelně judikoval, že znalecký posudek je pouze jedním z podkladů, výše náhrady nesmí být určena na základě prostého matematického součtu a konečná částka musí být určena soudcem.

8 Kritéria pro určení výše bolestného

V následující části bude věnováno základním principům, ze kterých vycházely soudy při stanovení bolestného a ty budou následně srovnány také s principy, které jsou dnes promítány do judikatury.

8.1 Zásada zohlednění individuálních okolností

Přímo ustanovení § 1325 o.z.o. stanoví, že bolestné má být určeno podle okolností konkrétního případu, což bylo rovněž potvrzeno judikaturou. *Bolestné dle svého účelu má být vyměřeno dle vyšetřených okolností a jen souhrn těchto všech uvedených následků umožňuje posouzení, které příjemnosti a s jakým nákladem mohou u jednotlivých osob přijíti v úvahu.*³⁶

8.2 Náhrada není jackpot

Jak je uvedeno výše, smyslem bolestného je především kompenzace, nikoli snaha získat další finanční prostředky. Jinými slovy, nelze bolestné vnímat jako svého druhu výdělek. *I když jest pochopitelné, že jest to náchylnost k výším obnosům, neodporídalo by zákonu učinit utrpěné bolesti základem značného výnosu zajišťujícího rozmnožení jmění.*³⁷ Bolestné v nepříměřené výši by neodpovídalo

³⁴ Rozhodnutí ze dne 22. října 1927, Rv II 205/27.

³⁵ Rozhodnutí ze dne 18. června 1924, Rv I 592/24.

³⁶ Rozhodnutí ze dne 17. října 1922, Rv I 267/22.

³⁷ ROUČEK, op. cit., s. 68.

jednak zásadě slušnosti³⁸, ale dokonce by ztratilo svůj reparační charakter. *Bolestné má poskytnouti toliko zmírnění bolesti a nesmí jít tak daleko, aby se tím někdo dostal z jedné sociální trídy do jiné.* Obdobný přístup je možné vysledovat také v současné rakouské judikatuře, která vychází z toho, že by bolestné nemělo sloužit jako vedlejší příjem pro poškozeného. Takové pojednání vychází z výše uvedeného principu, že bolestné není trestem pro škůdce, ale náhradou pro poškozeného.

Z dnešního pohledu je především významné, že náhrada nemajetkové újmy na zdraví nemá pro poškozeného představovat něco jako výhru v loterii, ale je stále třeba mít na paměti, že jde o náhradu za újmu na zdraví, která má pro poškozeného nepřijemný dopad a tato náhrada mu má tuto bolest kompenzovat, nikoli z něj učinit milionáře. Stále totiž platí, že bolest samotnou plně odškodnit nejde, jde o to ji pouze vyrovnat, zpříjemnit poškozenému život.

8.3 Doba a intenzita bolesti, nikoli majetkové poměry a sociální postavení

Tak jako dnes, i podle původní judikatury byla rozhodující zejména intenzita a doba, po kterou bolest trvala. V této souvislosti tak byl v zrádě rozhodující pohled znalce, zatímco ostatní okolnosti případ byly na soudě. Otázka majetkových poměrů nebyla prvorepublikovou judikaturou vyřešena s jednoznačným závěrem, naopak názory se lišily. Nejinak je tomu ale také v současné české, ale i rakouské judikatuře. S ohledem na srovnání judikatury ze všech těchto právních systémů lze formulovat argumenty pro i proti tomu, aby byly majetkové poměry poškozeného zohledňovány. V prvé řadě platí, že mají být zohledněny okolnosti konkrétního případu. V této souvislosti lze nabídnout, jistě nijak výjimečnou situaci, kdy majetný člověk utrpí zranění oko třeba při golfovém turnaji. Počítejme pouze bolestné, nikoli ztížení společenského uplatnění. Bolestné ve výši 100 tis. pro něj nebude představovat téměř žádnou částku, zatímco pro nemajetného člověka to bude téměř celý jeho roční příjem. V souladu s požadavkem zohledňování individuálních okolností případu by tak měl být majetek poškozeného

³⁸ ROUČEK, op. cit. s. 72–73.

zohledněn. K tomu dospěl např. i rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR.³⁹ Podle současné rakouské judikatury není zřejmé, zda tyto poměry zohlednit či nikoli, Většinový názor jde však směrem, že nikoli, protože bolestné není pokuta.

Převažující názor prvorepublikové judikatury je však takový, že majetkové poměry poškozeného být zohledněny nemají. *Pro výměru bolestného není rozhodující jméni škůdce nebo stupeň jeho zavinění, nýbrž stupeň poškození. Má poskytnout poškozenému možnost, opatřiti si svým obvyklým poměrům odpovídající pocity libosti, jež jsou s to vyvážiti utrpěné bolesti.*⁴⁰ Argumentem soudů byl, že všichni občané jsou si před zákonem rovní.⁴¹ K obdobnému závěru dochází také rakouský OGH, podle kterého nelze přeci určit, že bolest cítí majetný a nemajetný člověk jinak. další argument, proč by neměl být příjem zohledněn je skutečnost, že právě otázku možného ušlého výdělku je otázka nahrazení škody, nikoli nemajetkové újmy. Stejný názor zastává také doporučení Rady Evropy.

Obdobným způsobem lze vymezit také sociální postavení poškozeného. Tak např. lze dovodit, že poškozený, který byl profesionálním sportovcem, např. fotbalistou, který reprezentoval národní tým, a dojde u něj k amputaci nohy, tak nejen že dojde ke ztížení jeho společenského postavení tím, že již nebude moci hrát, ale také bude sníženo jeho postavení ve společnosti tím, že přijde o statut dobrého fotbalisty a s tím dobré společenské postavení. Prvorepubliková judikatura vychází z toho, že sociální postavení by nemělo být zohledňováno, jelikož *bolestné dlužno určiti s objektivního hlediska, tj. z hlediska intenzity a doby bolesti úrazem způsobené, nemá se však přihlížet k subjektivním okolnostem, týkajícím se výhradně osoby poškozeného, např. vyšší sociální postavení.*⁴²

8.4 Spoluodpovědnost poškozeného

Podle § 1307 o.z.o. platí, že ten, kdo se spolupodílel, musí nést odpovědnost. V oblasti újmy na zdraví je mj. klíčová prevence a dodržování povinností stanovených lékařem. Podobně jako za účinnosti OZ 1964, který v § 415 upravoval obecnou prevenční povinnost, kterou pokud poškozený porušil,

³⁹ ROUČEK, op. cit. s. 86–90.

⁴⁰ ROUČEK, op. cit., s. 87.

⁴¹ ROUČEK, op. cit., s. 88.

⁴² ROUČEK, op. cit., s. 93.

byla stanovená náhrada krácena, také prvorepubliková judikatura se přiklánila k tomu, že pokud pacient nedodržoval pokyny lékaře, náhrada újmy se krátila. *Přispěje-li poškozený prodlením lékařské pomoci ke zhoršení svého stavu, nastupuje dělení škody.*⁴³

9 Závěr

Na úpravě náhrady nemajetkové újmy na zdraví v období účinnosti o. z. o., která rovněž ovlivnila přípravu OZ 1937, a v nyní účinném obč. zák. lze snadno demonstrovat „návrat ke kořenům“. V prvé řadě je to návrat k rozumnému konceptu, podle kterého se bolestné a ZSU nehradí podle pevně stanovených částek. Současná úprava obsažená v § 2958 obč. zák. tak není našemu právnímu rádu neznámá, neboť se uplatnil jak v době účinnosti o. z. o., tak v OZ 1937. Je tak možné na ni navázat a to hned v několika směrech – bolestné nebylo a nesmí být jackpotem nebo bezdůvodným obohacením pro poškozeného, ale je nutné setrvat na odmítnutí sankčního pojetí tohoto způsobu náhrady.

Ačkoli naše judikatura konzistentně setrvává na principech, které formulovala prvorepubliková judikatura, tak výrazně se odlišuje způsob stanovení výše náhrady. Jde především o roli znalců a jejich vlivu na finální částku. Podle Metodiky má existovat specializované znalecké odvětí pro odškodňování újmy, nic podobného bychom v prvorepublikové judikatuře nenašli. Stejně tak bychom ani nenašli zcela explicitně stanovenou, jak mají soudy postupovat v případě zohledňování věku. Metodika stanovuje zcela jasné formulované parametry.

Literature

KRČMÁŘ, Jan a Jiří SPÁČIL. *Právo občanské. [III]*, Právo obligační. Praha: Wolters Kluwer, 2014, Klasická právnická díla. ISBN 978-80-7478-410-1.

ROUČEK, František. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. 2. dopl. vyd.* Praha: Československý kompas, 1932, Komentované zákony Československé republiky.

SEDLÁČEK, Jaromíra a Jiří SPÁČIL. *Obligační právo. [3].* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, Klasická právnická díla. ISBN 978-80-7357-519-9.

⁴³ ROUČEK, op. cit., s. 70.

Judikatura

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19. prosince 1923, Rv I 1071/23

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17. ledna 1935, Rv I 265/33

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 6. června 1923, Rv I 131/23

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: Gl. U. N. F. 6279

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: Gl. U. N. F. 6345

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: Gl. U. N. F. 1845.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: Gl. U. N. F. 391.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: GH. 1916.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: Gl. U. N. F. 3322.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR: Gl. U. N. F. 5415

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 5. listopadu 1927, Rv II 630/27.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 22. října 1927, Rv II 205/27.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. června 1924, Rv I 592/24.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17. října 1922, Rv I 267/22.

Rozhodnutí OGH ze dne 24. 4. 1969, sp. zn. 2 Ob109/69.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. ledna 2014, sp. zn. 25 Cdo 824/2012.

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 10. 2014, sp. zn. I.ÚS 501/13.

Contact – e-mail

Ondrej.pavelek@law.muni.cz

Dispozice s uvolněným zástavním právem v Osnově čs. občanského zákoníku 1937 a NOZ

Alžbeta Perejďová

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Tento konferenční příspěvek s názvem bude věnován problematice práv vlastníka při uvolnění zástavního práva. Uvolněné zástavní právo (uvolněná hypotéka) je jedním z (lze říci tradičních) institutů práva, k nimž se zákonomádárce při rekodifikaci občanského práva završené vydáním zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, od 1. ledna 2014, navrací. V příspěvku se – vzhledem k osmdesátému výročí Vládního návrhu, kterým se vydává občanský zákoník z roku 1937, a jeho významu jako inspiračního zdroje nového občansko-právního kodexu – zaměříme především na rekodifikační práce komise pro věcné právo vrcholící v roce 1937, týkající se problematiky uvolněné hypotéky a její výsledky, přičemž bude vycházeno nejen z dobové literatury, ale také z vybraných dochovaných archivních materiálů. Pro srovnání bude uveden také exkurz do úpravy této problematiky obsažené v novém občanském zákoníku.

Keywords in original language

Zástava; zástavní právo; uvolněné zástavní právo; ABGB; veřejný seznam.

Abstract

The conference paper is focused on problematic of proprietors' rights in case of released pledged thing. Released pledged thing (released hypothec) is a (as can be described) traditional legal institute, to which the legislator returns in the recodification of civil law, ended with the issue of Act No. 89/2012, the Civil Code, effective from January 1, 2014. Considering the 80th anniversary of the Governmental bill of the Civil Code from 1937 and its significance as source of inspiration of new Civil Code, we will focus on the work of recodification Commission on Property Law, which culminated in 1937. As has been said, the main focus is on part of the commission's work related

to problematic of released pledged thing and the commission's outcomes. This paper is based especially on period literature and selected preserved archival materials. For comparison, an excursion in the modification of this issue contained in the new Civil Code will be included.

Keywords

Pledge; Lien; Released Pledged Thing; ABGB; Public Register.

1 Úvod

V současné době při zániku zástavního práva obecné platí, že pokud zanikne zajištěný dluh, zanikne i zástavní právo (srov. ustanovení § 1376 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník; dále jen „o. z.“). Toto pravidlo především projevem akcesorické povahy zástavního práva při zániku. Bude-li však zástavní právo zapsáno do rejstříku zástav nebo do veřejného seznamu i po svém zániku, může tato skutečnost představovat závadu na zástavě. Uvedené pravidlo se v občanskoprávních vztazích u zástavního práva neuplatní bez výjimky. Jednou z takových odchylek je případ, kdy dojde k tzv. uvolnění zástavního práva. K uvolnění zástavního práva dochází v situaci, kdy zanikne zajištěný dluh a podle uvedeného pravidla tedy zanikne i zástavní právo, avšak zápis o existenci zástavního práva nebude z veřejného seznamu odstraněn. Tímto nastane stav, kdy zástavní právo zaniklo toliko materiálně, po formální stránce bude zástavní právo však nadále trvat. Za uvedených okolností umožňuje o. z. s takto uvolněným zástavním právem dále nakládat.

V českém právním prostředí se historicky nejedná – jak bude vyloženo níže – o novinku, nýbrž o „znovuobjevení“ institutu, jenž byl v právním řádu zakotven již na počátku dvacátého století v císařském patentu č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský (dále jen „ABGB“), z důvodu přínosnosti tohoto institutu pro praxi byl také jedním z několika diskutovaných témat v oblasti zástavního práva v průběhu prací při přípravě Vládního návrhu zákona, kterým se vydává občanský zákoník z r. 1937 (dále jen „Osnova 1937“), neboť názory na povahu a finální podobu právní úpravy této problematiky nebyly zcela jednoznačné. Návrh nového o. z. je nepochybně inspirován také Osnovou 1937, nicméně je pravděpodobné, že při jeho tvorbě

nebylo přihlédnuto k samotnému vývoji a průběžným pracím, jež na Osnově 1937 v meziválečném období probíhaly.¹

2 Návrhy úpravy dispozice s uvolněnou hypotékou v letech 1923 až 1937

V ABGB bylo až do 31. prosince 1916 zakotveno pouze obecné pravidlo, podle něhož zapravením dluhu zaniká zástavní právo, přičemž zástavní právo, jež bylo zapsáno ve veřejných knihách², zaniká pouze výmazem. Třetí dílčí novelou provedenou císařským nařízením č. 69/1916 ř. z. ze dne 19. března 1916 (dále jen „třetí dílčí novela ABGB“), však byl text ustanovení § 469 ABGB doplněn tak, že nově umožnil vlastníku hypoteckárního statku až do výmazu zástavního práva z veřejných knih převést zástavní právo na pohledávku novou, jež by nepřevyšovala zástavní pohledávky zapsané.³

Před třetí dílčí novelou ABGB, kdy nebylo možné prostřednictvím dispozice s uvolněným zástavním právem zajistit novou pohledávku, užívalo se především postoupení pohledávky (cesse) ze starého věřitele na věřitele nového. Tento proces však předpolkládal ideální jednání subjektů a především součinnost starého věřitele.⁴ Určitou zvláštní úpravu v tomto směru obsahovaly i další předpisy, nicméně rozsah jejich působnosti na právní vztahy byl značně limitován.⁵ V Návrhu subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro československou republiku v oblasti věcných práv z r. 1923⁶ (dále jen „Osnova 1923“), byla možnost dispozice s uvolněnou hypotékou

¹ Srov. také SALÁK, Pavel jr. a kol. *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937: Inspirace, problémy a výzvy*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, s. 7–9.

² Srov. ustanovení § 469 ABGB, ve znění do 31. prosince 1916: „Zapravením dluhu zaniká zástavní právo. Zástarce jest však povinen dluh zapravit jen tehdy, vrátí-li se mu zároveň zástava. Hypoteckární statek zjistírá potud zastaven, až se vymaže dlužní listina z veřejných knih.“

³ Ustanovení § 469 ABGB, ve znění od 1. ledna 1917: „Zapravením dluhu zástavní právo zaniká. Zástarce však je povinen dluh zapravit jen tehdy, když mu zároveň brida vrácena zástava. Ke zrušení hypotecky zaplacení dluhu nestačí. Statek hypoteckární zůstane zavázen, pokud se dluh z veřejných knih nevymaže. Až dosud může vlastník statku podle kvitance nebo jiné listiny prokazující zánik zástavního dluhu převésti právo zástavní na novou pohledávku, která nepřevyšuje zástavní pohledávky zapsané.“

⁴ ROUČEK, F. Vlastníkova dispozice uvolněnou hypotékou v osnově čsl. občanského zákona. *Právník*, Academia, 1924, roč. 63, č. 1, s. 7.

⁵ Ibid., s. 7.

⁶ Jehož text byl uveřejněn ve STIEBER, M. *Věcné právo. Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro československou republiku*. Praha: Tiskem Edv. Leschingra, 1923.

zakotvena v ustanovení § 469⁷, v souladu s níž mohl vlastník (zastavené věci) z veřejného rejstříku, v němž bylo zástavní právo zapsáno požádat pouze o výmaz pohledávky a zástavní právo převést ihned nebo kdykoliv jindy na pohledávku téhož nebo i jiného věřitele. Nově zajištěná pohledávky však nesměla převyšovat sumu prvotní pohledávky. Úroky nové pohledávky však mohly převyšovat úroky zákonné avšak nanejvýš o 3%. Takto převedené zástavní právo si zachovávalo svoje pořadí, případně mělo pořad za právem zástavním zajišťujícím zbytek prvotní pohledávky.

Zavedení tohoto institutu bylo opodstatněno „skutečnou potřebou života“⁸ a potřebou ochrany slabší strany, neboť automatický nástup pozdějších věřitelů, jejichž pohledávky byly zajištěny zástavním právem v horším pořadí, než mělo zástavní právo zajišťující zaniklý dluh, byl shledán nespravedlivým vůči dlužníku, jenž byl zpravidla vůči věřiteli v nevýhodnějším postavení.⁹ Praxe, při níž zadnější zástavní věřitel, získával neodůvodně lepší postavení, zaniklo-li zástavní právo přednější, byla shledána nespravedlivou. Nevýhodnější postavení věřitele, jehož dluh byl zajištěn pozdějším zástavním právem, bylo reflektováno zejména vyšším úrokem, za nějž byl tento věřitel dlužníku ochoten poskytnout úvěr. Proto, došlo-li k automatickému vstupu zadnějšího věřitele na přednější místo v pořadí, byla tato výhoda, již takto věřitel získal, považována za neodůvodněnou.¹⁰ Potřeba chránit slabší stranu vycházela z předpokladu, že dlužník je sociálně slabší stranou, jež potřebuje od solventnějšího věřitele úvěr a v případě automatického nástupu zadnějšího věřitele na místo uvolněné by pro dlužníka znamenalo ztrátu pořadí zástavního práva, jež má pro dlužníka hodnotu spočívající v tom, že má větší šanci získat případný další úvěr za výhodnějších podmínek, nežli je úvěr poskytnutý se zajištěním pozdějším zástavním právem. V Osnově 1923 navržené ustanovení však nemělo být převratnou novinkou. Ustanovení § 469 Osnovy 1923 navazovalo na úpravu této problematiky v ABGB v novelizovaném

⁷ V tomto období ještě zachováno číslování obdobné, jako tomu bylo v ABGB.

⁸ Srov. ROUČEK, F. Vlastníkova dispozice uvolněnou hypotehou v osnově čsl. občanského zákona. *Právník*. Academia, 1924, roč. 63, č. 1, s. 4.

⁹ Ibid.

¹⁰ Srov. STIEBER, M. Věcné právo. Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro československou republiku. Praha: Tiskem Edv. Leschingra. 1923. s. 115 nebo ROUČEK, F. Vlastníkova dispozice uvolněnou hypotehou v osnově čsl. občanského zákona. *Právník*, Academia, 1924, roč. 63, č. 1, s. 4.

znění (po třetí dílčí novele ABGB) s přihlédnutím a zpracováním několika úprav a změn. Mělo podpořit a ulehčit dlužníkovi [jako (ekonomicky) slabší straně] vyhledávání a uzavírání úvěrových vztahů.

Jak již bylo výše uvedeno, za uvolněnou hypotéku bylo lze považovat takovou, jež materiálně zanikla, ale formálně pořád trvala. Materiální zánik mohl přitom nastat v důsledku různých skutečností. Přitom bylo bez významu, zda k zániku došlo *cum* nebo *sine satisfactione creditoris* (také nebyl vyloučen např. zánik splaynutím osoby věřitele a dlužníka, promlčením nebo vzdáním se).¹¹

Subjektem dispozičního oprávnění s uvolněnou hypotékou měl podle navržené úpravy být dočasný vlastník nemovitosti (tentotécky nemusel být subjektem zástavního práva, byl pouze subjektem dispozice), zatímco objektem byla hypotéka, od níž odpadla osobní pohledávka. Přitom se mohlo jednat o hypotéku kauční i vespolní nebo taková, jež jednou již předmětem dispozice byla. Ačkoliv objektem obecně nemohly být jiná věcná práva, analogicky se mělo podle ustanovení o uvolněné hypotéce analogicky postupovat také v případě reálných břemen¹². V praxi mohlo dojít i k tomu, že se hypotéka uvolní pouze z části. V takovém případě byla řešena otázka, v jakém pořadí budou po využití dispozičního oprávnění a převedení zástavního práva na jinou pohledávky tyto dvě zástavní práva. V takovém případě byl vysloven názor¹³, že zástavní právo zajíšťující zbytek pohledávky (k jehož uvolnění nedošlo), předchází uvolněné části hypotéky¹⁴. Tento názor byl odůvodněn především s odkazem na vůli stran a skutečností, že případným částečným splacením pohledávky nedojde ke zhoršení postavení (původního) věřitele. Samotná dispozice pak spočívala ve spojení uvolněného zástavního práva s jinou pohledávkou.¹⁵

¹¹ ROUČEK, F. a J. SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanskému právu platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Díl druhý* (§ 285 až 530). Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1935, s. 794.

¹² Srov. ustanovení § 6 Hlavy o reálných břemenech Osnovy 1923, podle něhož „reální břemeno zaniká výmažem z knih veřejných. Bylo-li omezeno casem, dává uplynutí casu nárok na výmaž. Obdobné platí tu předpis § (468-470 b).“

¹³ ROUČEK, F. Vlastníkova dispozice uvolněnou hypotekou v osnově čsl. občanského zákona. *Právník*, Academia, 1924, roč. 63, č. 1, s. 108.

¹⁴ Srov. ustanovení § 470a Osnovy 1923.

¹⁵ Terminologicky se tedy nejednalo o „převod“ zástavního práva (srov. ROUČEK, F. a J. SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanskému právu platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Díl druhý* (§ 285 až 530). Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1935, s. 795).

Limitaci dispozice s uvolněnou hypotékou lze v Osnově 1923 rozlišit jak kvalitativní tak kvantitativní a dále jej lze rozdělit na omezení vztahující se k pohledávce a vztahující se k zástavnímu právu. Co se kvalitativního omezení dispozice s uvolněnou hypotékou v souvislosti s pohledávkou týká, bylo navrhováno, aby dispozice v tomto směru nebyla vůbec limitována.¹⁶ Kvantitativní omezení možnosti dispozice s uvolněnou hypotékou pak spočívalo v limitaci výše pohledávky, na niž bylo možné uvolněné zástavní právo převést. Tato pohledávka nemohla převyšovat sumu první pohledávky (srov. ustanovení § 469 odst. 2 Osnovy 1923).¹⁷ Při zvažování omezení se zřetelem k zástavnímu právu (hypotéce) bylo z hlediska dispozice po jejím uvolnění vyžadováno, aby šlo o hypotéku existující a uvolněnou.

Otázkou, jež byla v rámci přípravných prací v souvislosti s úpravou dispozice s uvolněnou hypotékou řešena, bylo, jak upravit možnost vzdání se tohoto dispozičního oprávnění již při vzniku zástavního práva. ABGB ve znění po třetí dílčí novele normovalo, že vlastník se nemohl při zápisu zástavního v případě uvolnění hypotéky možnosti s její dispozicí vzdát. Tato úprava měla být motivována tím, aby se ujednání o uvedeném nestalo automatickou a běžnou součástí dlužních listů. Podle názoru dr. Roučka však tato námitka neměla opodstatnění, neboť zástavnímu věřiteli nezáleželo na tom, zda po uspokojení jeho pohledávky bude dál s uvolněným zástavním právem disponováno. (Také z tohoto důvodu byla zvažována úprava, podle níž

¹⁶ Navrženo bylo, aby bylo možné převést zástavní právo z platné na neplatnou a opačně (srov. odst. 2 ustanovení pod písm. d) při placení pohledávky a uvolnění zástavního práva, podle něhož byl zástavní věřitel „*povinen vydati vlastníkovi zástavy vkladnou listinu i tebdu, když pohledávky jiným způsobem než vyrovnáním zanikla anebo vůbec nezůstala nebo od zástavního práva se odloučila, Porinnost k nábradě jejich nákladů řídí se osobním poměrem mezi stranami*“. Cit. dle STIEBER, M. *Věcné právo. Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákona pro československou republiku*. Praha: Tiskem Edv. Leschingra, 1923, s. 115; nebo ROUČEK, F. Vlastníkova dispozice uvolněnou hypotékou v osnově čsl. občanského zákona. *Právnik*, Academia, 1924, roč. 63, č. 1, s. 62), také při dispozici nebylo na závadu, byla-li pohledávka již jednou zajištěna (a to případně zástavním právem váznoucím na též nemovitosti), pohledávka, na niž bylo-li by zástavní právo ve smyslu dispozice převedeno, mohla být vázana také na čas nebo výjimku. Blíže srov. také ROUČEK, F. a J. SEDLAČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanskému právu platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Díl druhý (§ 285 až 530)*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1935, s. 793–794.

¹⁷ ROUČEK, F. Vlastníkova dispozice uvolněnou hypotékou v osnově čsl. občanského zákona. *Právnik*, Academia, 1924, roč. 63, č. 1, s. 62–63.

by bylo možné smluvně zakotvit vzdání se možnosti dispozice s uvolněnou hypotékou, avšak s tím, že by takovému ujednání byly přiznány toliko obližacní účinky.¹⁸

Vlastník nemovitosti zatížené zástavním právem měl v případě vyrovnaní dluhu a obdržení vkladové listiny tedy tři možnosti následného postupu. Mohl bez vyvinutí jakékoliv aktivity ponechat zapsaný knihovní stav bez změny. Podle dr. Roučka by však touto pasivitou docházelo k popření zásady, že zapsaný stav má odpovídat skutečnému stavu. Vlastník mohl také požádat o výmaz zástavního práva, přičemž v takovém případě již by nebylo možné se zástavním právem ve smyslu uvolněné hypotéky disponovat a automaticky by došlo k nastupu zadních zástavních věřitelů. Jako třetí možnost mohl věřitel vymazat pouze osobní zajištěnou pohledávku a následně mohl s uvolněnou hypotékou disponovat. Z uvedeného vyplývá, že využití možnosti dispozice s uvolněnou hypotékou bylo zcela na výhodu vlastníka.¹⁹

V Osnově 1937 byla možnost dispozice s uvolněnou hypotékou zakotvena v ustanovení § 355 (v meziobdobí vydané Osnově 1931 se jednalo o ustanovení § 482 obdobného znění, přičemž navrhovaná úprava měla podobné rysy jako finální návrh obsažený v Osnově 1937), podle něhož „*vlastník zastavené nemovitosti může podle vkladné listiny na výmaz práva zástavního a podle vkladné listiny o zastavení nemovitosti spojiti uvolněné zástavní právo s jinou pohledávkou nepřevyšující pohledávku původní.*“ Z terminologického hlediska přitom bylo otázkou, jak německé pojmenování institutu „*das Verfügungsrecht des Eigentümers*“ přeložit do češtiny, přičemž bylo shledáno, že výraz nemá v českém jazyce ekvivalent a je nutné užívat spojení „*dispoziční právo*“ případně opisné „ *právo nakládat*“.²⁰

Osnova 1937 tedy zachovávala možnost vlastníka disponovat uvolněnou hypotékou, nicméně již nebylo možné ponechat knihovní zápis bez jakéhokoliv zásahu až do případného okamžiku vlastníkovy dispozice s uvolněnou hypotékou, neboť nově bylo stanoveno, že vlastník zastavené nemovitosti mohl na podkladě vkladné listiny požádat o zápis poznámky, že zajištění

¹⁸ ROUČEK, F. Vlastníkova dispozice uvolněnou hypotekou v osnově čsl. občanského zákona. *Právník*, Academia, 1924, roč. 63, č. 1, s. 61.

¹⁹ Ibid. s. 56–57.

²⁰ NA Praha, Fond Ministerstvo unifikací, K 157.

pominulo. V takovém případě měl vlastník možnost do deseti let ode dne poznámky uvolněné zástavní právo spojit s novou pohledávkou.²¹ Dispoziční oprávnění přitom bylo výlučným oprávněním vlastníka (nebylo tedy možné, aby do práva dispozice vstoupil jiný subjekt, např. vymáhající věřitel).²²

Komise také projednávala otázku kvantitativní limitace dispozičního oprávnění vzhledem k výši pohledávky, na níž bylo případně možné uvolněné zástavní právo převést. Požadavek, aby bylo možné zástavní právo převést pouze na pohledávku, jež by nepřevyšovala pohledávku původní, měl být vykládán tak, že se tím rozuměla výše pohledávky včetně příslušenství, bylo-li by takové v knihách zapsáno.²³

Obdobně, jako tomu bylo v Osnově 1923 (a Osnově 1931) byla řešena otázka pořadí s jinou pohledávkou spojeného zástavního práva, došlo-li k uvolnění pouze části zástavního práva. Takové zástavní právo (spojené s „novou“ pohledávkou) mělo mít pořadí až za zástavním právem zajišťujícím zbytek pohledávky.²⁴

Vzhledem k rozdílům v právu českém a slovenském²⁵, jež zde byly v době prací na přípravě Osnovy 1937, vystala především otázka, jak v rámci přechodných ustanovení zohlednit skutečnost, že navrhovaný institut byl pro slovenské právo novinkou. Proti institutu samotnému nebyly ze slovenské strany vneseny námitky, nicméně bylo pro ni těžko představitelné, aby se ve smyslu čl. 66 a násl. Osnovy 1937, navrhovaná úprava aplikovala i na zástavní práva zapsané před 1. lednem 1917. Tato otázka měla být tedy řešena v rámci případného speciálního přechodného ustanovení obsaženého v uvozovacích předpisech.²⁶ Podle navrhované úpravy mělo být také

²¹ Srov. Ustanovení § 356 Osnovy 1937 a také PSP. Sněmovní tisk 844. Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník. (Důvodová zpráva). Praha: Státní tiskárna 1937, K § 355.

²² PSP. Sněmovní tisk 844. Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník. (Důvodová zpráva). Praha: Státní tiskárna 1937, K § 355 a násl.

²³ NA Praha, Fond Ministerstvo unifikací, K 157.

²⁴ Srov. Ustanovení § 357 Osnovy 1937.

²⁵ Na Slovensku se v době platnosti a účinnosti ABGB aplikovalo ustanovení § 469 ABGB v původním znění – srov. ROUČEK, F. a J. SEDLAČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanskému právu platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Díl druhý (§ 285 až 530)*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1935, s. 799.

²⁶ NA Praha, Fond Ministerstvo unifikací, K 157.

možné smluvně omezit možnost vlastníka s uvolněným zástavním právem disponovat. Takové omezení však mělo podle návrhu trvat pouze po dobu, po kterou trvalo zástavní právo, v jehož prospěch se vlastník svého dispozičního oprávnění vzdal²⁷ (srov. ustanovení § 358 Osnovy 1937).

3 Návrat k institutu v o. z.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „o. z.“) od 1. ledna 2014 do českého soukromého práva opětovně zavádí institut uvolněného zástavního práva (srov. ustanovení § 1380–1384 o. z.), tradičně znám jako uvolněná hypotéka.

Oproti klasickému pojению institutu uvolněné hypotéky (jež se týkala toliko pouze nemovitých věcí zapsaných ve veřejném seznamu – srov. ustanovení § 469 ve spojení s ustanovením § 448 císařského patentu č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský apod.) nově o. z. možnost užití tohoto institutu rozšiřuje kromě nemovitostí zapsaných ve veřejném seznamu na všechny věci, jež podléhají zápisům do veřejných seznamů.²⁸ Podle o. z. přitom platí, že zástavní právo u věcí, jež jsou zapisovány do veřejných seznamů, vzniká až jeho zápisem do příslušného seznamu. Z ustanovení § 1316 o. z. přitom vyplývá, že z uvedeného pravidla mohou existovat výjimky, stanoví-li tak jiný právní předpis. Nejtypičtějším příkladem věcí zapisovaných do veřejného seznamu jsou bezpochyby nemovitosti, jež jsou zapisovány do katastru nemovitostí²⁹. Za veřejný rejstřík je však považován také například námořní rejstřík³⁰, v němž se evidují mimo jiné zástavní práva a práva zadržovací váznoucí na námořním plavidle³¹. Obdobně je veřejným seznamem podle zvláštního zákona také letecký rejstřík, do něhož se zapisuje zřízení zástavního

²⁷ PSP. Sněmovní tisk 844. Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník. (Důvodová zpráva). Praha: Státní tiskárna 1937, K § 355 a následující.

²⁸ Důvodová zpráva k NOZ (konsolidovaná verze) ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012, K § 1380 [cit. 12. 1. 2018]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovanaverze.pdf>

²⁹ Srov. také ustanovení § 3 zákona č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální zákon).

³⁰ Srov. ustanovení § 7 zákona č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě.

³¹ Srov. ustanovení § 8 odst. 1 písm. h/ zákona č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, k vymezení toho, co se rozumí námořním plavidlem, pak srov. především ustanovení § 2 zákona č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě.

práva k letadlům, leteckým motorům a vrtulím, náhradním dílům k letadlu, jeho letadlovým částem a zařízením.³² Předmětem evidence v seznamu jsou také ochranné známky³³, obdobná úprava se týká též průmyslových vzorů³⁴.

V souladu s ustanovením § 1380 o. z., se zástava uvolní, pokud zanikne zástavní právo a nedojde-li k výmazu zástavního práva z veřejného rejstříku, přičemž to není vyloučeno dalšími okolnostmi (např. zánik zástavy, při němž je pojmově vyloučeno, aby zástavním právem k ní byla zajištěna nová pohledávka).³⁵ Ačkoliv zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění do 31. 12. 2013, možnost dispozice s uvolněným zástavním právem nezakotvoval, v souladu s ustanovení § 3068 o. z. může vlastník uplatnit právo také z uvolnění zástavního práva, jež vzniklo pře 1. 1. 2014 avšak pouze za předpokladu, že zástavní věřitel (k jehož zápisu došlo pře 1. 1. 2014) za uvolněným zástavním právem v dalším pořadí s uvolněním zástavního práva souhlasí.

Důvodem (jenž zákonodárce avizuje v důvodové zprávě k o. z.) k (znovu) zavedení institutu uvolněného zástavního práva je jeho osvědčenost a praktičnost. Jeho užitím již není nutné zástavní právo nově pro zajištěný dluh zapisovat. Hlavní význam je shledáván pak v tom, že bude možné zajistit si pořadí zástavního práva, jež zůstane formálně ve veřejném seznamu zapsáno.³⁶ Podle názoru některých autorů³⁷ však lze předpokládat, že tento institut bude užíván spíše z toho důvodu, aby nově poskytnutý úvěr (dluhu) získal zpětně pořadí, jež bude výhodnější, než jaké by mohl mít, pokud by k uvolnění zástavního práva a jeho následné dispozici nedošlo.

³² Srov. ustanovení § 4 zákona č. 49/1997 Sb., o civilním letectví.

³³ Zapsované do rejstříku ochranných známek; srov. ustanovení § 2 zákona č. 441/2003 Sb., o ochranných známkách. Zástavní právo k ochranné známce vzniká (v souladu s ustanovení § 17 zákona č. 441/2003 Sb., o ochranných známkách, vzniká až zápisem do rejstříku ochranných známek).

³⁴ Srov. ustanovení § 31 zákona č. 207/2000 Sb., o ochraně průmyslových vzorů.

³⁵ Blíže srov. např. VYMAZAL, L. *Zástavní právo v novém občanském zákoníku*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 396.

³⁶ Srov. Důvodová zpráva k NOZ (konsolidovaná verze) ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 12. 1. 2018]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovanaverze.pdf>

³⁷ Srov. SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474)*. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1134.

Mechanismus uvolnění zástavního práva spočívá v tom, že vlastník může požádat o zápis skutečnosti, že zástavní právo je uvolněné, do veřejného seznamu. Musí však prokázat (materiální) zánik zástavního práva listinou o specifické kvalitě (srov. ustanovení § 1382 o. z.). S takto uvolněným zapsaným zástavním právem je pak možné disponovat (spojit s ním nový dluh) po dobu deseti let od zápisu uvolnění zástavního práva. Neučiní-li tak, vlastníkovo oprávnění k dispozici po uplynutí deseti let zaniká. Před uplynutím této lhůty je pak zápis o uvolněném zástavním právu z veřejného seznamu vymazat pouze současně s výmazem zástavního práva. Podle o. z. je také možné smluvně omezit vlastníkovu možnost dispozice s uvolněným zástavním právem (srov. ustanovení § 1384 o. z.) tak, že se zaváže zástavnímu věřiteli, že zástavním právem s výhodnějším pořadím nezajistí nový dluh. Takové omezení však může trvat pouze po dobu, po kterou trvá zástavní právo zástavního věřitele, v jehož prospěch je vlastník zavázán. Takové omezení je však podmíněno jeho zápisem do veřejného seznamu. Není vyloučeno, aby se vlastník (dlužník) obdobným způsobem zavázal i vůči jiným osobám, taková dohoda však nebude vyvolávat věcné právní účinky, ale pouze obligační.³⁸

Lze uzavřít, že (znovu)zavedením institutu uvolněného zástavního práva do českého právního řádu dochází v o. z. k výraznějšímu prolamování zásady akcesority zástavního práva (k němuž dochází také v případě možnosti zřídit zástavní právo i k budoucímu nebo k podmíněnému dluhu; srov. ustanovení § 1311 odst. 1 o. z.).³⁹ Tento příspěvek si však dále neklade ambici přinést v pojednávané oblasti převratné právní závěry, ale pouze poukázat na skutečnost, že také v Osnově 1937 lze nalézt inspirační podklad pro novou právní úpravu obsaženou v o. z. a i přesto, že tomu tak je, není o úpravě v ní obsažené – i přes množství dostupných archivních materiálů – příliš velké povědomí.

³⁸ Srov. také VYMAZAL, L. *Zástavní právo v novém občanském zákoníku*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 401.

³⁹ Blíže srov. také ARABASZ, J. a P. BOGUSKÝ. Akcesorita zajištění dle Nejvyššího soudu – z dobrého sluhy zlým pánum. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 5, s. 153–168.

Literature

ARABASZ, J. a P. BOGUSKÝ. Akcesorita zajištění dle Nejvyššího soudu – z dobrého sluhy zlým pánum. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 5, s. 153–168.

Důvodová zpráva k NOZ (konsolidovaná verze) ze dne 3. 2. 2012 [online]. 2012 [cit. 12. 1. 2018]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovanaverze.pdf>

ROUČEK, F. a J. SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanskému právu platnému na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Díl druhý* (§ 285 až 530). Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1935, 970 s.

ROUČEK, F. Vlastníkova dispozice uvolněnou hypotekou v osnově čsl. občanského zákona. *Právnik*, Academia, 1924, roč. 63, č. 1, s. 4–10.

SALÁK, P. jr. a kol. *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937: Inspirace, problémy a výzvy*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, 122 s. ISBN 978-80-210-8828-3 (brož.), 978-80-210-8829-0 (online).

SCHELLE, K. a J. TAUCHEN. *Civilní kodexy. 1. díl, Občanské zákoníky*. Ostrava: Key Publishing, 2010, Právo, 772 s. ISBN 978-80-7418-070.

SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474)*. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1134. ISBN 978-80-7400-499-5

STIEBER, M. *Věcné právo. Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro československou republiku*. Praha: Tiskem Edv. Leschingra, 1923.

VYMAZAL, L. *Zástavní právo v novém občanském zákoníku*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, 516 s. ISBN 978-80-7478-996-0.

Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevisní komise. Díl II., Důvodová zpráva. Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1931, 392 s. Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/11516>

Contact – e-mail

a.perejdova@centrum.sk

Československý zákon o rodinnom práve z roku 1949 – osvedčený hodnotový pilier súčasného rodinného práva?

Ivana Šošková

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela
v Banskej Bystrici, Slovenská republika

Abstract in original language

Zákon č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve bol prvým kódexom československého rodinného práva. Zdôrazňujúc primárny cieľ premeny pôvodne kapitalistickej rodiny a teda aj spoločnosti na rodinu a spoločnosť socialistickú, stal sa prvým reálnym výsledkom kolosalnej rekodifikácie československého právneho poriadku v období tzv. právnickej dvojročnice. Príspevok sa snaží identifikovať právne inštitúty a hodnoty, ktoré tento zákon priniesol, zaujať k nim kritické stanovisko, no najmä poukázať na ich pretrvávanie a aktuálnosť s relevanciou pre súčasné moderné rodinné právo, platné nielen na Slovensku.

Keywords in original language

Československo; ľudová demokracia; kodifikácia; rodina; rodinné právo.

Abstract

Act No. 265/1949 Coll. on Family Law was the first code of Czechoslovak family law. Emphasizing the primary goal of transforming the originally capitalist family and thus society into family and socialist society, it became the first real result of the colossal re-enactment of the Czechoslovak legal system during the so called „two-year legal plan“. The paper seeks to identify the legal institutes and values that this law has brought, to take a critical stand to them, but especially to point out their persistence and up-to-date relevance to current modern family law, valid not only in Slovakia.

Keywords

Czechoslovakia; People's Democracy; Codification; Family; Family Law.

1 Úvod

Zákon o rodinnom práve č. 265/1949 Zb. (ďalej len „ZoRP“) bol prvým reálnym výsledkom kolosalnej rekodifikácie československého právneho poriadku v rokoch 1948–1950, tzv. „právnickej dvojročnice“. Jeho ustanovenia počnúc prípravou, a napokon i v priebehu kodifikačných prác sledovali primárny cieľ – premenu pôvodne kapitalistickej spoločnosti na spoločnosť socialistickú. Nové rodinné právo sa malo stat’ jedným z prostriedkov dosiahnutia uvedenej premeny v období ľudovej demokracie.¹ Rodina pôvodne „buržoázna“ („meštianska“) sa svojou povahou, poslaním, kvalitou mala premeniť na rodinu „socialistickú“, kde zásadným rozdielom mal byť nový, ideologickej podmienený vzťah k majetku a k slobode jednotlivcov vstupujúcich do manželstva. Kritika pôvodnej meštianskej rodiny „nerozlučne spojenej s kapitalistickým súkromným vlastníctvom“, ktorá slúžila len k majetkovému prospechu svojich členov a stavala hmotné záujmy svoje proti záujmom spoločnosti ako celku, sa niesla ako kardinálny argument v procese tvorby ZoRP. Nové rodinné právo chcelo vytvoriť diametrálne odlišnú, novú, pokrokovú socialistickú rodinu, založenú na dobrovoľnom zväzku muža a ženy, ktorý uzavreli slobodnou vôľou, na základe ich osobnej náklonnosti a citového vzťahu, a nie pod tlakom hospodárskych pomerov alebo úvah. Novodobá ideológia v duchu marxistickej teórie odmietaла hospodársku úlohu manželstva a zdôrazňovala citovú rovinu, no najmä úlohu rodiny pri výchove detí v dobrých a uvedomelých občanov želanej novej, vyšej forme štátu.

Významným faktorom, ktorý stál na pozadí tejto zamýšľanej premeny rodiny bola propopulačná politika², reflektujúca rozsiahle straty na obyvateľstve zapríčinené druhou svetovou vojnou. Chýbajúce či slabé majetkové zázemie nemalo byť do budúcnja prekážkou zakladania a rozvoja rodín. Predpokladala sa podpora rodiny zo strany spoločnosti, a to najmä v podobe nárastu miezd v hospodárstve, výstavby bytov, vyplácania štátnej podpory novomanželom a podobne. Vhodne podávanými príkladmi negatívneho populačného vývoja

¹ NEUMAN, A. *Nový právní řád v lidové demokracii*. 2. doplněné vyd. Praha: Orbis, 1952, s. 85.

² BLÁHOVÁ, I., L. BLAŽEK, J. KUKLÍK, J. ŠOUŠA a kol. *Právnická dvouletka. Rekodifikace právniho řádu, justicie a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014, s. 117.

v kapitalistických štátov (zapríčineného krízou kapitalistického systému, nezamestnanosťou, zvyšovaním priemerného veku osôb vstupujúcich do manželstva, ich obavami o živobytie a nepredvídane hospodárske výkyvy a ď.).³ sa presadzovala idea, že budovanie socializmu dá pracujúcim nutnú existenčnú istotu, a tá bude základným predpokladom pre šťastný rodinný život. Jedným z najzávažnejších ideologických a tiež praktických dôsledkov prijatia ZoRP v roku 1949 bolo vytvorenie legislatívne samostatného a od občianskeho práva odlišného právneho odvetvia.⁴ Kým predchádzajúca koncepcia rodinného práva vychádzala z náuky, že toto právo je tradičnou a stabilnou súčasťou občianskeho práva (t.j. práva súkromného), pre novú právnu úpravu sa nasledujúc sovietsky model⁵ stala charakteristickou snaha stierať zreteľné rozlišovanie medzi právom verejným a súkromným.⁶ Manželstvo prestávalo byť súkromno-právnou záležitosťou (dôsledne sa odmietaла jeho

³ Pozri Dôvodovú správu k ZoRP – všeobecná časť, kde sú pomerne podrobne spracované štatistiké údaje odrážajúce populačný vývoj viacerých kapitalistických štátov od začiatku 19. storočia. Uvedené sú tu tiež štatistiky sledujúce natalitu v tzv. 1. ČSR – vykazujú jasné klesajúcu tendenciu. Pre porovnanie, v r. 1920 bol prirodzený prírastok obyvateľstva v prepočte na 1000 obyvateľov v Čechách 23,34 %, na Slovensku 32,55 %. V roku 1937 to už bolo v Čechách 13,55 %, na Slovensku 22,57 % [cit. 14.12.2017]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0378_02.htm

⁴ „...netvoriť ľúž súčasť práva občanského, jak je tomu v kapitalistických štátach, kde právna úprava rodinných vzťahov se řídí súkromorastničkými zájmy buržoasie, nýbrž tvorí zvláštňou oblasť, v níž je združená nová funkcia rodinných vzťahov, oprštených od majetkovoprávnych zájmov a sloužiacich výstavbe socialistické spoločnosti.“ PATSCHOVÁ, Z. Ideové zásady nového čs. rodinného práva. *Článok pro Biulletin Československého prava*. Národní archiv v Praze, Archiv ústavu dějin ÚV KSC, fond č. 29, Právnická komise ÚV KSC (1945–1955), IX. Ministerstvo spravedlnosti, Studijní materiály Studijního oddělení odboru pro urychlenou kodifikaci práva – Studijní materiály k otázkám rodinného a manželského práva, arch.j. 265, list č. 5.

⁵ „Sovietske právo vytvorilo novú právnu systematiku, a to delenie práva na právne odvetvia podľa povahy spoločenských vzťahov (predmetu právnej úpravy). Delenie na právo súkromné a verejné tak bolo úplne zlikvidované.“ MURÁNSKA, J. Kodifikácia a unifikácia československého rodinného práva po 2. svetovej vojne s dôrazom na majetkové vzťahy medzi manželmi. In: *Historicko-právna analýza príčin a následkov druhej svetovej vojny: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, organizovanej pri príležitosti 70. výročia ukončenia II. svetovej vojny, konanej v dňoch 4.–6. marca 2015 na Právnickej fakulte UMB v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2015, s. 260.

⁶ „Ani v našom právnom systéme nie je oddelenie rodinného práva zo sústavy občanského práva náhodným zjavom, ale má svoje odvodnenie v špecifickej povahе svojho predmetu... Prvky komerčného chápania manželstva a rodiny boli z nášho nového rodinného práva dôsledne vykorené. Rodinnoprávne predpisy, aj pokiaľ upravujú pomery majetkovoprávne, sledujú celkom iný cieľ ako úprava obdobných vzťahov v práve občanskom a líšia sa od tejto podstatnej aj obsahom.“ VIKTORY, N. Predmet a miesto rodinného práva v sústave sovietskeho a československého práva. In: *Právnické štúdie*, roč. 1., č. 1, 1953, s. 105.

zmluvná povaha), štát si od samého vzniku manželstva zaistoval svoju účasť, čím sa pertraktovala verejno-právna zásada možnosti zasahovania štátu do súkromných vztáhov a ich podriadenia záujmu celku.

Predchádzajúcemu obdobiu, resp. predchádzajúcej právej úprave rodinno-právnych vztáhov (vrátane vztáhov manželských) bola vytýkaná nerovnosť a nerovнопrávne postavenie mužov a žien. Nový ZoRP striktne odmietol akúkoľvek nadradenosť muža, právnu alebo hospodársku podriadenosť ženy, tak v manželstve, v rodine, ako i v spoločnosti. Zaviedol rovnoprávnosť oboch manželov, ich práva a povinnosti definoval ako výlučne vzájomné a akcentoval demokratický princíp rozhodovania manželov vo všetkých záležitostach rodiny, vrátane vedenia domácnosti, hospodárenia a výchovy detí. Významné nôvum predstavovala tiež týmto zákonom zakotvená zásada rovnosti detí bez ohľadu na fakt, či boli zrodené v manželstve alebo mimo neho. ZoRP previedol ústavnú zásadu, podľa ktorej pôvod dieťaťa nesmel byť jeho právam na ujmu. Skutočnosť, že sa dieťa narodilo rodičom žijúcim v manželstve alebo rodičom nezosobášeným, podľa novej právej úpravy neprinášala žiadne právne dôsledky ani vo vzájomnom vztahu medzi rodičmi a dieťaťom, ani v jeho postavení v rodine a v spoločnosti. V záujme dôsledného odstránenia pôvodného právneho inštitútu manželských a nemanželských detí sa zákonodarcovia zámerne a úcelovo v celom teste zákona vyhli používaniu pojmu „manželský“ a „nemanželský“.⁷

2 Vybrané inštitúty a ich kvalitatívna premena vo svetle ZoRP

Zásadným zvratom v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou bolo historicky definitívne vypustenie inštitútu **zasnúbenia** z rodinného práva. Odôvodnenie treba hľadať v pripodobení zasnúbenia k akejsi „zmluve o zmluve budúcej (manželskej)“⁸ s tým špecifikom, že záväzok uzavriet manželstvo neboli právne vynútitelný. Predchádzajúca právna úprava stavala založenie rodinných pomerov na zmluvnom základe, to znamená zasnúbenie i manželstvo považovala za zmluvu. Novodobá právna veda abso-lútne odmietala priorizovanie hospodárskeho chápania manželstva ako

⁷ PATSCHOVÁ, Z. Několik poznámek k výkladu zákona o právu rodinném. In: *Právnik*, 1950, roč. 89, s. 103.

⁸ LUBY, Š. *Základy všeobecného súkromného práva*. II. vyd. Bratislava: Ústav všeobecného súkromného práva Právnickej fakulty Slovenskej univerzity, 1947, s. 207.

základu rodiny⁹, prirodzene teda aj zasnúbenia ako takého, keďže manželskému zväzku predchádzalo. Zasnúbenie nezakladalo žiadne osobno-právne záväzky (v zmysle vynútitelných právnych nárokov) medzi snúbencami, prinášalo len záväzok morálnej povahy. Jediné právne následky zasnúbenia mali dosah výlučne do oblasti majetkovo-právnych nárokov podľa príslušných noriem záväzkového práva (náhrada škody, vrátenie darov, vydanie neodôvodneného majetkového prospechu a pod.).¹⁰ Zasnúbenie sa práve pre túto svoju primárne majetkovoprávnu povahu pri tvorbe nového kódexu dostalo na okraj záujmu rodinného práva, čo vyvrcholilo jeho úmyselným nezačlenením, resp. vedomým upustením od začlenenia do novej právnej úpravy rodinno-právnych vzťahov.¹¹ Zaujímavé je, že tento inštitút nenašiel svoje osobitné postavenie ani v občianskom práve. Zasnúbeniu sa definitívne pririekla iba povaha určitého faktického stavu, t.j. definitívne prestalo byť inštitútom právnym, stalo sa inštitútom právne irelevantným, mimoprávnym či skôr metaprávnym. Z pohľadu praktického života sa však nenegovalo.¹² Dôkazom o silnej historickej tradícii tohto pôvodne právneho inštitútu a tiež určitým reliktom, ku ktorému sa aj zákon o rodinnom práve v istom zmysle „hlásil“, bolo legislatívne zakotvenie označenia „snúbenci“ pre osoby, ktoré podľa zákona spolu vstupovali do manželstva (§ 1-3, 5, 6 ZoRP). Znamená

⁹ NEUMAN, A. *Novy právni řád v lidové demokracii*. 2. doplněné vyd. Praha: Orbis, 1952, s. 90.

¹⁰ Pozri FAJNOR, V. a A. ZÁTURECKÝ. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. 3. vyd., pôvodného diela. Šamorín: Heuréka, 1998, s. 395; tiež pozri ROUČEK, F. a J. SEDLÁČEK. *Komentár k československému obecnému zákonníku občanskému a občanskému právu platnému na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Díl I.* Praha: Právnické knihkupecství a nakladatelství V. Linhart, 1935, s. 374.

¹¹ Dôvodová správa k zákonomu o rodinnom práve inštitútu zasnúbenia nevenovala jednu jedinú zmienku. HADERKA, J. *Uzavíraní manželství z hľadiska právneho*. Praha: Academia, 1977, s. 29.

Problém vystihuje aj nasledovný postoj: „*Novy rodinný kódex nepozná už zásnuby ako zvláštny formálny akt. Táto ustanovenie nie je v ňom normovaná, lebo je pre manželstvo irelevantná, pretože zasnúbenie samo o sebe nedáva snubencovi právo na donitenie druhého snubence k manželstvu, keďže manželstvo je dobrovoľným životným spoločenstvom muža a ženy.*“ Z prejavu poslanca Dr. Štefánika. *Zpráva výboru ústavnoprávneho k vládnemu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném (tisk 382)*. [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948–1954 – stenoprotokoly. 37. schůze (obsah, pořad, přílohy). Středa 7. prosince 1949 [cit. 15. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037006.htm>

¹² Inštitúcia zasnúbenia „...doposud nezatrila v našom spoločenskom prostredí svuj význam, když byla od r. 1950 vykázána z právnej úpravy. Namnož se totiž stále zachovává...“ HADERKA, J. Právny ovplyvňovanie predstnatkových negatívnych faktorov (de lege ferenda). In: *Právny obzor*, 1972, roč. 55, č. 2, s. 125.

to, že zákonodarcovia tak nenegovali za každú cenu všetko. K ponechaniu tohto pojmového pozostatku pristúpili najmä z praktického hľadiska, keďže išlo (a dodnes ide) o pojem so všeobecne známym obsahom.

Pokiaľ ide o samotnú úpravu **manželstva**, zákon v rámci svojho paragrafového znenia neuviedol žiadnu jeho právnu definíciu. Napriek tomu, že zákonodarcovia mohli na pojem manželstva nahliadať ako na istú notoriétu, ich primárnym záujmom nebolo tento inštitút exaktne definovať, ale skôr – s poslaním vytvoriť určité „vodítko“ pre výklad celého ZoRP – poukázať na jednoznačnú odlišnosť nového „socialistického“ pohľadu na manželské a rodinné vzťahy v porovnaní s predchádzajúcim, kapitalistickým, „meštiackym“.¹³ V záujme väčšej prehľadnosti a najmä ideovej jasnosti bola do úvodu zákona zakomponovaná preambula, ktorá charakterizovala zmysel a účel celého ZoRP a z ktorej textu bolo možné vyvodit právnu povahu a charakteristiku manželstva – dobrovoľné a trvalé životné spoločenstvo muža a ženy, založené zákonným spôsobom, ktoré ako základ rodiny malo do budúcna slúžiť záujmom všetkých jej členov i prospechu spoločnosti v súlade s jej pokrokovým vývojom. Z hľadiska teórie práva išlo o typický príklad, kedy preambula náležala k nenormatívnej časti právneho predpisu a slúžila jednoznačne k výkladu jeho politickej intencie.¹⁴ V konečnom dôsledku však mala i značný praktický význam ako určitý všeobecný prostriedok usmerňujúci (okrem ústavných zásad) najmä interpretáciu inštitútu manželstva a ním založenej rodiny.

ZoRP dôsledne previedol zásadu obligátorného **občianskeho sobáša**. Uznával za platné manželstvo len taký zväzok muža a ženy, ktorý bol uzatvorený pred príslušným štátnym orgánom a zároveň za jeho spolupôsobenia (§ 1 ZoRP). Náboženské sobášne obrady sa nezakazovali, výslovne sa dovoľovali (§ 7 ZoRP), smeli sa však vykonáť až po uzavretí manželstva civilnou formou. Inak než civilnou formou uzavretému manželstvu sa nepriznávala právna relevancia.¹⁵

¹³ ANDRLÍK, J. a kol. *Komentár k Zákonu o rodinném právu*. Praha: Orbis, 1954, s. 14.

¹⁴ KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 128.

¹⁵ „Avšak nemáme ani politicky záujem na tom, aby boli sobášne náboženské obrady zakázané alebo obmedzené. Náš záujem sa vyčerpáva tým, že cirkevnému sobášu nepriznáme právnu relevanciu. Pre vznik manželstva pred zákonom zavádzame obligátornú formu civilného sobáša.“ Poznámky k osnové zákoníku rodinného práva. Národní archiv v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond 100/24 Klement Gottwald, arch.j. č. 940, zv. 61, s. 41.

Bol to prejav striktnej sekularizácie¹⁶ a laicizácie inštitútu manželstva, za prísnej kontroly štátu.¹⁷ Ďalej ZoRP pri úprave uzavárania manželstva úplne upustil od v minulosti zaužívaných vyhlášok, ktoré boli pôvodne obligatórnym predpokladom uzavretia platného manželstva. Argumentom pre tento krok bolo nekomplikovať uzaváranie manželstva „zbytočnými formalitami“¹⁸. Dospeli sme však k záveru, že kľúčovým momentom tu bola snaha definítivne a nekompromisne sa oprostíť od „minulostného“ chápania manželstva, no najmä od právnej úpravy majúcej svoj pôvod v predchádzajúcim, ideologickej odlišnom období. V záujme naznačeného zjednodušenia zákon namiesto pôvodných vyhlášok zakotvil povinnosť snúbencov predložiť potrebné doklady (výpis z rodnej matriky, prípadne doklad o zániku predchádzajúceho manželstva); prehlásit, že im nie sú známe žiadne okolnosti, ktoré by vylučovali uzavretie zamýšľaného manželstva; a napokon, že im je známy zdravotný stav ich oboch navzájom. Samotný akt vstupovania do manželstva prebiehal verejne, slávnostným spôsobom, pred úradnou osobou a v prítomnosti dvoch svedkov. V snahe úplne a jasne odmietnuť predchádzajúcou právnou úpravou pripúšťanú zmluvnú povahu manželstva, uzaváranie manželstva sa malo po novom vykladať nie ako jeden dvojstranný právny úkon, ale ako dva samostatné, jednostranné právne úkony. V zmysle § 1 ZoRP mali samostatne muž a samostatne žena urobiť vyhlásenie, že spolu vstupujú do manželstva, pričom tieto vyhlásenia adresovali nie voči sebe, ale voči funkcionárovi, pred ktorým sa manželstvo uzaváralo. Preto sa začala zdôrazňovať práve aktívna účast úradnej osoby, povereného zástupcu z ľudu, ktorý svojim pôsobením pri sobaší, svojou úlohou, že prijímal zhodné prehlásenie oboch snúbencov, zastupoval celú spoločnosť, štát, ktorý manželstvu ako základu rodiny venoval už od jeho vzniku všestrannú pozornosť. Predpísaná forma prejavu vôle

¹⁶ Bližšie pozri napr. TUREČEK, J. Občanský sňatek. In: *Právnik*, 1950, roč. 89, č. 2-3, s. 71–82.

¹⁷ VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo – historie, súčasnosť a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 93.

¹⁸ ANDRLÍK, J. a kol. *Komentár k Zákonom o rodinném právu*. Praha: Orbis, 1954, s. 35; tiež: „Osnova upúšťa tiež od vyhlášok alebo ohlášok, ktoré ako vieme z vlastnej skúsenosti ukázali sa byť strnulým formalizmom len komplikujúcim uzavretie manželstva, čo vonkonom nemalo opodstatnenie v praktickom živote.“ Z prejavu poslanca Dr. Štefánika. *Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném (tisk 382)*. [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948–1954 – stenoprotokoly. 37. schůze (obsah, pořad, přílohy). Středa 7. prosince 1949 [cit. 15. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037006.htm>

snúbencov – pred úradnou osobou, za jej pôsobenia a voči nej – mala poskytovať záruku, že u snúbencov nedôjde k neslobodnému alebo mylnému vyhláseniu o vstupe do manželstva.¹⁹ Na danom základe potom ZoRP zámerne neuznával za dôvod neplatnosti manželstva vady prejavu vôle.

Problematikou, ktorej bola pri tvorbe nového československého rodinného práva v období tzv. právnickej dvojročnice venovaná osobitná pozornosť, boli **manželské prekážky**. Prekážky v zmysle predchádzajúcej právnej úpravy už nevyhovovali novým ideo-vým zásadám rodinného práva – a to jednak svojím pojmovým označením, ktorého pôvod sa nachádzal v práve kánonickom (*impedimenta matrimonii*), ďalej systémom ich rozlišovania na vylučujúce a zakazujúce (opäť v zhode s kánonickým právom) a, prirodzene, i svojim pomerne komplikovaným obsahom.²⁰ V ZoRP sa predovšetkým striktne odmietlo označenie zákonných nedostatkov platného manželstva pojmom „prekážky manželstva“ s vysvetlením, že manželstvu sa prirodzene nemá prekážať, uzatváranie manželstiev sa má umožňovať a čo najviac podporovať. Ani nové rodinné právo však nemohlo automaticky akceptovať každé zamýšľané manželstvo. Úlohou bolo nájsť iný spôsob, ako vystihnuť a označiť (= pojmová stránka) skupinu tých najdôležitejších podmienok (= obsahová stránka), ktoré ak nebudú pri uzatváraní manželstva dodržané, privodia neplatnosť alebo priamo neexistenciu manželstva. Vhodnejším a v právnej praxi čoraz zaužívanejším sa stalo slovné spojenie „skutočnosti brániace vzniku platného manželstva“, pričom sme toho názoru, že nemožno poprieti rovnakú podstatu s „prekážkami“. Zaujímavým faktom ale ostáva, že tento termín, pod ktorý sa negatívne naformulované podmienky platnosti manželstva dali subsumovať, neboli nikde v zákone výslovne uvedený. Vyplýval iba z dôvodovej správy k ZoRP, kde sa takéto označenie použilo. O jeho postupnom udomáčnení v právnej terminológii a o jeho osvedčenej efektivite svedčil na tomto podklade zavedený zákonný termín „okolnosti vylučujúce uzavretie manželstva“ v ďalšom kódexe rodinného práva, z.č. 94/1963 Zb.

¹⁹ Tieto vyhlásenia sa stávali súčasťou kumulatívneho správneho aktu, t.j. okrem prejavu vôle tu musela byť kumulatívne splnená podmienka, že vôľa snúbencov vstúpíť do manželstva bola spoľahlivo zistená. ANDRIK, J. a kol. *Komentár k Zákonom o rodinném právu*. Praha: Orbis, 1954, s. 29.

²⁰ Predchádzajúce „moderné“ štátne manželské právo nezaprelo svoj kanonistický základ. Pozri KRCMÁŘ, J. Manželstvá a manželské právo. In: *Slovník veřejného práva československého, sv. II., písm. I-O*. Brno: Nakladatelství POLYGRAFIA, Rudolf M. Rohrer, 1932, s. 543.

o rodine.²¹ Jednoznačným prínosom novej úpravy v ZoRP však bolo sprehladnenie a zjednodušenie zákonných nedostatkov. Ich výpočet sa oproti minulosti (z pôvodných 19!) výrazne zúžil na štyri najdôležitejšie podmienky, ktoré privodzovali neplatnosť manželstva. Možno vyjadriť názor, že inštitút manželstva sa tu osloboďil od inštitútov majúcich pôvod ešte v stredoveku. Štát prostredníctvom zákona negatívne určil len tie podmienky platnosti, ktorým prikladal z hľadiska ochrany manželstva a rodiny najväčšiu dôležitosť. Ostatné ponechával vo sfére súkromnoprávnej dispozitívnosti občanov, čím bol daný priestor pre dôveru v ich uvedomenosť, a naopak, pre prehľbuvanie dôvery občanov voči štátu.

Ako už bolo naznačené vyššie, pri novej úprave **manželských práv a povinností** ZoRP odrazil povojnové premeny sociálnej a hodnotovej reality, nadviazal a dôsledne rozviedol Ústavou 9. mája 1948 proklamované zásady rovnosti pred zákonom a rovnoprávneho postavenia mužov a žien v rodine i v spoločnosti vôbec. Akákoľvek nerovnosť pohlaví bola neprípustná; v rovine manželských práv a povinností (tak osobného ako i majetkového charakteru) došlo k dôslednému opusteniu výkladu, že osobitné práva a povinnosti má mať manžel a osobitné manželka. Manželom prislúchali rovnaké práva a povinnosti, ktoré sa vnímali nielen v rovine voči nim samým navzájom, ale pod vplyvom ideológie už aj voči celej spoločnosti. Rovnosť manželov v akýchkoľvek právnych vzťahoch, ich osobné práva a povinnosti nevynímajúc, nemala byť vnímaná iba proklamatívne – bola deklarovaná priamo v najvyššom zákone štátu, v ústave, a stala sa výkladovým pravidlom celého novodobého rodinného práva. Začala byť vnímaná a prejavovala sa ako rovnosť príležitostí a možností. V tomto smere môžeme s istou dávkou vedeckej odvahy zhodnotiť, že rodinno-právna úprava z roku 1949 znamenala pre československé právo skutočne pokrok. Vzájomné manželské práva a povinnosti, v podobe ako ich nastavila, tvorili základ zákonného vyjadrenia rozoberaných práv a povinností medzi manželmi aj v neskorších kodifikáciách československého

²¹ Je nutné konštatovať, že označenie možno považovať do značnej miery za nepresné a zavádzajúce – tieto okolnosti samotné uzavorenie manželstva nevylučovali, iba ho zakazovali. Navyše, okolnosti sa vzťahovali skôr k manželstvu ako inštitúcií, než k jeho uzaváraniu. Každopádne, toto označenie sa pretavilo i do názvu samostatnej hlavy, kde napokon mal ako súhrnné označenie určitú výpovednú hodnotu. Pozri RADVANOVÁ, S. a M. ZUKLÍNOVÁ. *Kurs občanského práva – Institúty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 16.

rodinného práva a pretrvali v právnom poriadku Slovenskej i Českej republiky v podstate dodnes. V neposlednom rade, i dnešné moderné európske rodinné právo je v oblasti manželských vzťahov postavené na zásade solidarity²², ktorá v našich podmienkach našla prvýkrát svoj výraz práve v ZoRP z roku 1949.

Na princípe rovnosti manželov bol postavený aj nový inštitút manželského majetkového práva – **zákonné majetkové spoločenstvo** (ďalej len „ZMS“). Možno vyzdvihnuť, že pri jeho formovaní bol základným východiskom atribút „ľudovosti“ a takpovediac vžité zaužívanie v slovenských podmienkach známej koakvizície pri úprave majetkových pomerov medzi manželmi. (Koakvizícia bola zvláštnym inštitútom pôvodne ešte uhorského manželského majetkového práva²³, neskôr po vzniku samostatnej Československej republiky v dôsledku právnej recepcie tiež práva platného na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi). Koakvizícia začala byť s relevanciou pre celú Československú republiku akceptovaná ako osvedčený model úpravy majetkových vzťahov v manželstvách ľudovodemokratickej spoločnosti. Princípalne sa koakvizičný systém javil svojou podstatou ako výhodnejší a spravodlivejší v porovnaní so systémom oddelenosti majetkov (typickým historicky pôvodne v Čechách, na Morave a v Sliezsku, tiež na Slovensku u bývalých šľachticov a honoracionov²⁴), i keď nemožno popriť, že v sebe takpovediac niesol „pečiat svojej doby“. Systém koakvizície v takej forme, v akej predtým existoval v bývalom práve platnom na území Slovenska, nemohol byť vzatý za základ nového a spravodlivejšieho usporiadania majetkových vzťahov manželov v novom, ideoovo odlišnom rodinnom práve bezvýhradne. Vývojovo totiž vychádzal z kritizovaného kapitalistického hospodárskeho zriadenia a bol

²² PAVELKOVÁ, B. *Zákon o rodine. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 70.

²³ V bývalom uhorskom obyčajovom práve predstavovala zákonný systém usporiadania majetkových vzťahov uplatňujúci sa zásadne v manželstvách poddaných a mešťanov (t.j. prevažnej väčšiny obyvateľstva). LACLAVÍKOVÁ, M. *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2010, s. 44.

V právnej vede existujú názory, že koakvizícia nebola pôvodným inštitútom uhorského práva, ale jej pôvod je potrebné hľadať v práve nemeckom a jej rozšírenie sa udialo cez mestské tavernikálne právo. Do poddanského práva prenikla prostredníctvom právnej obyčaje, o jej uplatnenie v oblasti mestského práva sa postarala súdna prax. LACLAVÍKOVÁ, M. Spoluobdobnutý majetok manželov (koakvizícia) a formovanie modernej úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (1848–1950). In: SCHELLE, Karel (ed.). *Právni a ekonomicke problémy súčasnosti I. Sborník prací*. Ostrava: KEY Publishing, s. r. o., 2007, s. 75.

²⁴ Pozri tiež MURÁNSKA, J. Majetok manželov – pohľad do histórie. In: *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitas Matthiae Belii Neosolii*, Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2014, roč. XVIII, s. 170 a nasl.

predsa len spájaný s nerovnosťou medzi mužom a ženou, nerovnosťou medzi manželmi.²⁵ Na príklade ZMS je evidentná „diskontinuitná kontinuita“ s predchádzajúcim inštitútom koakvizície. Kontinuitu možno vnímať v myšlienke oboma manželmi spolunadobudnutého majetku, diskontinuitu v jeho všeobecnej osobnej pôsobnosti, v zásade rovnosti, ako aj vo vzniku tohto inštitútu ex lege, s účinkami od momentu vzniku (už nie zániku) manželstva. Možno konštatovať, že v etape budovania socialistického zákonodarstva došlo k eliminácii manželského majetkového práva, resp. inštitútorov majúcich svoj základ v stredovekom práve. ZMS nepochybne kontinuálne nadviazalo na koakvizíciu, avšak vychádzalo z úplne iných spoločenských a ekonomických pomerov. Znamenalo v podstate riešenie majetkových vzťahov manželov takpovediac na novej základni. Historický inštitút koakvizície bol prevzatý za základný rámec zákonnej úpravy manželských majetkových vzťahov, bol oprostený od prekonaných atribútov, prepracovaný, vylepšený a adekvátne prispôsobený vývoju spoločnosti.²⁶

Prevratnú zmenu napokon ZoRP priniesol v koncepcii **zániku manželstva**. Ako jediný spôsob ukončenia manželstva za života oboch manželov zakotvil „rozvod“. Išlo o novo zavedený pojem, odôvodnený opäť ako ľudovo vžitý, ľudu bližší a zrozumiteľnejší.²⁷ Nielen pojmovu, ale najmä obsahovo nahradil dovtedajšie inštitúty rodinného práva súvisiace so zánikom manželstva –

²⁵ PLANK, K. *Majetkovoprávne vzťahy v rodine*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1957, s. 59.

²⁶ „Samozrejme, otázka zákonného spoločenstva majetkového je oveľa lepšie, pregnantnejšie riešená v novom rodinnom zákonneku, než bola riešená v platnom práve.“ Z prejavu Dr. Štefánika. *Zpráva výboru ústavné-právneho k vládnemu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném (tisk 382)*. [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948–1954 – stenoprotokoly. 37. schůze (obsah, pořad, přílohy). Středa 7. prosince 1949 [cit. 15. 02. 2016]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037006.htm>

²⁷ „Stojí za zmínku, že si nový zákon přiklonil k názvu rozvod v jeho nynějším obsahu v uvážení, že nás lid odedáváno ztotožňoval pojem rozvod se zánikem manželství, že mu rozdíl mezi starým rozvodem od stolu a lože a mezi roztržkou zůstal vpodstatě neznám.“ PERTZELKA, K. O rozvodu manželství. In: *Pránik*, roč. 89, č. 1, 1950, s. 14; obdobně: „Nový zákon o rodinném právu proto instituci rozvodu ve smyslu starých ustanovení, t.j. jako pouhé zrušení manželského společenství bez současného rozvádzání manželského svazku nezná, nýbrž zná jen úplné zrušení manželství. Toto zrušení však nazývá nikoli rozlukou, jak čnil rozlukový zákon čs. 320/1919 Sb., nýbrž rozvodem, a to proto, že tento termín je našemu lidu bližší a srozumitelnější, a že nás lid si jím zvykl označovať instituci, kterou právní terminologii nazývala rozlukou.“ Z prejavu poslankyne a zároveň spravodajkyne ústavnoprávneho výboru Dr. Patschovej k vládnemu návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom (tisk 382). *Zpráva výboru ústavné-právneho k vládnemu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném (tisk 382)* [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948–1954 – stenoprotokoly. 37. schůze (obsah, pořad, přílohy). Středa 7. prosince 1949 [cit. 15. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037003.htm>

rozhľuku (ktorej svojou podstatou najviac zodpovedal) a tzv. *rozvod od stola a lôžka*. Toto možno vo vývoji rodinného práva na našom území považovať za určujúci moment. Totiž v tomto zmysle – t.j. že pri *rozvode* išlo o zrušenie manželstva so všetkými jeho právnymi dôsledkami vo vzťahoch súkromnoprávnych, ako aj v oblasti práva verejného – začala pojem rozvod chápať nielen právna úprava ZoRP z roku 1949, ale aj všetky právne úpravy nasledujúce²⁸, v súčasnosti v Českej republike i v Slovenskej republike platné nevynímajúc. Od účinnosti ZoRP bola na súdy pri rozvode manželstva kladená väčšia miera zodpovednosti za rozhodovanie vo veci, nakoľko súdy už v porovnaní s minulosťou nemali taxatívne vytýčené dôvody pre povolenie alebo nepovolenie rozvodu.²⁹ Jediným akceptabilným dôvodom bol hlboký a trvalý rozvrat manželstva, ktorý musel súd vyzistíť na princípe zistovania materiálnej pravdy.³⁰ Pozitívnosť novej úpravy možno badať i v ďalšej podmienke rozvodu – súdy nesmeli rozvody povoľovať tam, kde by to bolo v rozpore so záujmom maloletých detí. Apelovalo sa tiež na politicko-výchovnú funkciu súdov v rozvodových veciach. Veľmi diskutovanou bola i otázka viny na rozvode (rozhodnutie o vine totiž bolo obligatórnou náležitosťou rozvodového rozsudku), a najmä ustanovenie, že o rozvod manželstva nemohol žiadať vinný manžel bez súhlasu manžela nevinného. Takáto právna úprava, i keď pôvodne s úmyslom výchovného efektu voči manželovi, ktorý zapríčinil rozvrat³¹, totiž nijako nenapomáhala riešeniu problematiky tzv. mŕtvyh manželstiev. Preto sa neskôr (od roku 1956) legislatívne upravila možnosť pristúpiť vo výnimočných prípadoch

²⁸ RADVANOVÁ, S. a M. ZUKLÍNOVÁ. *Kurs občanského práva – Institúty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 60.

²⁹ Došlo k absolútnemu opusteniu pôvodného kauzistického princípu. RADVANOVÁ, S. a M. ZUKLÍNOVÁ. *Kurs občanského práva – Institúty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 60.

³⁰ „Ve všech socialistických státech pôvodný názor, že rozvodové dôvody nelze specializovať a zmechanizovať.“ PERTŽELKA, K. O rozvode manželství. In: *Právnik*, 1950, roč. 89, č. 1, s. 21. „Ako jediný dôvod uvádzajú zákon hlboký a trvalý rozvrat manželstva, následkom ktorého manželstvo nemôže plniť svoj účel.“ ŠIMKOVIC, A. Niekoľko otázok z rodinného práva. In: *Právny obzor*, 1950, roč. 33, č. 5, s. 258.

³¹ „V nyní nově přijatém principu viny vyloučen je skryta hlboká výchovná tendence. Zcela nevinný manžel je nové společnosti zárukou, že se mu podaří napravit manžela druhého a že se o to bude pokoušet případně po celý svůj život.“ PERTŽELKA, K. O rozvode manželství. In: *Právnik*, 1950, roč. 89, č. 1, s. 18.

i k rozvodu bez súhlasu nevinného manžela.³² Boli to prvé zmeny ZoRP, ktoré si vyžiadal praktický život. Následne v šestdesiatych rokoch 20. storočia, kedy sa spoločnosť u nás premenila na socialistickú a deklarovala sa hospodárska samostatnosť, resp. ekonomicke zrovnoprávnenie žien³³, v dôsledku socialistického poňatia manželstva, sa zásada zistovania viny pri rozvode manželstva začala vnímať ako viac nepotrebný prežitok³⁴. Uvedené argumenty sa potom stali kľúčovými v procese rekodifikácie rodinného práva, resp. pri prijatí Zákona o rodine z roku 1963. Uvedený zákon priniesol v právnej regulácii rozvodu posun práve v tom, že súd mal síce pri rozvode skúmať príčiny rozvratu manželstva, na druhej strane však mal upustiť od formálneho výroku o vine.³⁵

3 Záver

V naznačených intenciách možno konštatovať, že normy ZoRP boli pripravované ideologicky, s jasným zámerom reformovať spoločnosť v duchu hodnotového systému socializmu. Boli to teda normy účelové, teleologické. Manželstvo bolo výrazne favorizované ako spôsob založenia rodiny, nielen spoločensky, ale najmä právne. Niektoré nároky, a to i sociálne, sa spájali výlučne z manželským zväzkom. Manželstvo sa tak malo stať prostriedkom k realizácii snáh mladých ľudí o emancipáciu (k čomu mala prispievať postupne budovaná štátnej podpora v podobe mladomanželských pôžičiek, prideľovania bytov, či rôznych dávok uľahčujúcich vytvorenie si vlastného životného zázemia). Možno konštatovať, že ZoRP z roku 1949 zakotví zásady rodinného práva s výraznými konzervacionistickými v podstate

³² PLANKOVÁ, O. Zmena predpisov o rozvode. In: *Právny obzor*, 1956, roč. 39, č. 3, s. 250.

³³ RAIS, O. Komplexní řešení otázek souvisejících s rozvodem manželství. In: *Právnik*, 1964, roč. 103, s. 831.

³⁴ Nepriaznivé okolnosti existencie princípu zistovania viny na rozvode sa prejavovali aj v štatistických údajoch o rozvodovom konaní. V rokoch 1957–1959 takmer polovica rozvodov v Československu skončila upostením od výroku o vine, čo v podstate môže byť brané ako dôkaz, že občania sami cítili nevhodnosť a nepotrebnosť výroku o vine v rozvodovom konaní. Ďalších 17% rozvodov za rovnaké obdobie skončilo vyslovnením spoluzavinenia oboch manželov na rozvrate manželstva. Pozri SCHILLER, M. a V. FLÉGL. Několik poznámek k zákonu o právu rodinném. In: *Socialistická zákonnosť*, 1961, roč. 9, s. 179. Obdobne tieto štatistiky potvrdzuje ELIÁŠ, J. Nové problémy v osnově Zákona o rodine. In: *Právnik*, 1963, roč. 102, s. 464.

³⁵ VESELÁ, R. *Vybrané historické zdroje současného rodinného práva*. Ostrava: KEY Publishing, s. r. o., 2013, s. 113.

až do súčasnosti. Od ním zavedených zásad monogamného, dobrovoľného, na slobodnom rozhodnutí muža a ženy založeného zákonného zväzku, kde majú jeho účastníci do všetkých dôsledkov rovnaké právne postavenie, rovnaké práva a povinnosti, ako aj od zásady rovnosti detí, sa rodinné právo v Československu neodklonio nasledujúcich 40 rokov. Uvedené zásady vo svojej podstate na aktuálnosti nestrácajú ani v dnešných platných úpravách rodinno-právnych vzťahov v Českej i v Slovenskej republike, i keď tu už v súčasnosti možno zaznamenávať výrazné (nielen názorové) posuny, najmä pokial' ide o otázku postavenia rodinného práva ako samostatného právneho odvetvia, alebo aj otázku jeho sekularizácie. Je však nesporné, že právne inštitúty a hodnoty, ktoré priniesol ZoRP z roku 1949 sa stali základom československého rodinného práva, s relevanciou pretrvávania daných hodnôt až do súčasnosti. Hoci pochádzajú z dôb budovania socializmu, pri ktorých má súčasný človek tendencie ich skôr nekriticky (prípadne až hyperkriticky) negovať, práve v rovine rodinného práva ide o hodnoty pretrvávajúce, osvedčené, nestrácajúce na svojej životoschopnosti. Je obdivuhodné, za akú relatívne krátku dobu, a pritom pri vytvorení priestoru pre širšiu odbornú i laickú diskusiu³⁶, sa podarilo pripraviť tak zdarné kodifikačné dielo. Z daného uhla pohľadu možno zákon č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve, teda prvý kódex československého rodinného práva vnímať pozitívne, ako určitý hodnotový pilier rodinného práva, celkovo vo vývoji práva tak na našom území, ako aj na území dnešnej Českej republiky.

Literature

ANDRLÍK, J. a kol. *Komentár k Zákonu o rodinném právu*. Praha: Orbis, 1954.

³⁶ V Subkomisií pre právo rodinné a manželské, vytvorenej pri Kodifikačnej komisií občiansko-právnej, pracovali vedľa právnikov aj zástupcovia masových a záujmových organizácií ako boli Revolučné odborové hnutie, Jednotný svaz českých zemědělců, Československý zväz žien (predtým Rada žien), Československý zväz mládeže, zástupcovia z radov robotníkov a robotníčok a zástupcovia ľudu. Tým zákon nadobúdal črtu skutočne „Ľudového výtvoru“. Pozri PATSCHOVÁ, Z. *Ideové zásady nového čs. rodinného práva. Článok pro Biuletín Česchoslovackého práva*. Národní archiv v Praze, Archiv ústavu dějin UV KSČ, fond č. 29, Právnická komise ÚV KSČ (1945-1955), IX. Ministerstvo spravedlnosti, Studijní materiály Studijního oddělení odboru pro urychlenou kodifikaci práva – Studijní materiály k otázkám rodinného a manželského práva, arch.j. 265, list č. 5.

- BLÁHOVÁ, I., L. BLAŽEK, J. KUKLÍK, J. ŠOUŠA a kol. *Právnická dvojletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014.
- ELIÁŠ, J. Nové problémy v osnově Zákona o rodině. In: *Právník*, 1963, roč. 102, s. 456–470.
- FAJNOR, V. a A. ZÁTURECKÝ. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. 3. vyd. pôvodného diela. Šamorín: Heuréka, 1998.
- HADERKA, J. Právní ovlyvňování předsňatkových negativních faktorů (de lege ferenda). In: *Právny obzor*, 1972, roč. 52, č. 2, s. 117–127.
- HADERKA, J. *Uzavírání manželství z hlediska právního*. Praha: Academia, 1977.
- JÁGER, R. Právne pojmy a právna terminológia manželsko-právnych vzťahov. In: *Právno-historické trendy a výhľady I. (periodicky vydávaný zborník obuhajúci aj príspevky z medzinárodnej redeckej on-line konferencie konanej 9. novembra 2015 na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave v rámci výzvy Ministerstva školstva SR „Týždeň vedy a techniky“)*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2016, s. 91–103.
- KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995.
- KRČMÁŘ, J. Manželství a manželské právo. In: *Slovník veřejného práva československého, sv. II., písm. I-O.* Brno: Nakladatelství POLYGRAFIA, Rudolf M. Rohrer, 1932, s. 541–549.
- LACLAVÍKOVÁ, M. *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2010.
- LACLAVÍKOVÁ, M. Spolunadobudnutý majetok manželov (koakvizícia) a formovanie modernej úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (1848–1950). In: SCHELLE, Karel (ed.). *Právni a ekonomicke problémy súčasnosti I. Sborník prací*. Ostrava: KEY Publishing, s. r. o., 2007, s. 70–114.
- LUBY, Š. *Základy všeobecného súkromného práva*. 2. vyd. Bratislava: Ústav všeobecného súkromného práva Právnickej fakulty Slovenskej univerzity, 1947.

- MURÁNSKA, J. Kodifikácia a unifikácia československého rodinného práva po 2. svetovej vojne s dôrazom na majetkové vzťahy medzi manželmi. In: *Historicko-právna analýza príčin a následkov druhej svetovej vojny: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, organizovanej pri príležitosti 70. výročia ukončenia II. svetovej vojny, konanej v dňoch 4.–6. marca 2015 na Právnickej fakulte UMB v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2015, s. 255–266.
- MURÁNSKA, J. Majetok manželov – pohľad do histórie. In? *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitas Matthiae Belii Neosolii*, Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2014, roč. XVIII, s. 168–181.
- NEUMAN, A. *Nový právní řád v lidové demokracii*. 2. doplnené vyd. Praha: Orbis, 1952.
- PATSCHOVÁ, Z. Ideové zásady nového čs. rodinného práva. Článek pro *Biuletin Česchoslovackého prava* (datované 25. 1. 1951). Státní ústřední archiv v Praze, Archiv ústavu dějin ÚV KSČ, fond č. 29, Právnická komise ÚV KSČ (1945–1955), IX. Ministerstvo spravedlnosti, Studijní materiály Studijního oddělení odboru pro urychlenou kodifikaci práva – Studijní materiály k otázkám rodinného a manželského práva, arch.j. 265, listy č. 1–9.
- PATSCHOVÁ, Z. Několik poznámek k výkladu zákona o právu rodinném. In: *Právnik*, 1950, roč. 89, s. 100–103.
- PAVELKOVÁ, B. *Zákon o rodine. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2011.
- PERTŽELKA, K. O rozvodu manželství. In: *Právnik*, 1950, roč. 89, č. 1, s. 12–21.
- PLANK, K. *Majetkovoprávne vzťahy v rodine*. Bratislava: Slovenské vydavatelstvo politickej literatúry, 1957.
- PLANKOVÁ, O. Zmena predpisov o rozvode. In: *Právny obzor*, 1956, roč. 39, č. 3, s. 250–251.
- Poznámky k osnově zákoníku rodinného práva. Národní archiv v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond 100/24 Klement Gottwald, arch.j. 940, zv. 61, listy č. 41–43.

<http://www.psp.cz>

- RADVANOVÁ, S. a M. ZUKLÍNOVÁ. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999.
- RAIS, O. Komplexní řešení otázek souvisejících s rozvodem manželství. In: *Právník*, 1964, roč. 103, s. 831–846.
- ROUČEK, F. a J. SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanskému právu platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Díl I.* Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935.
- SCHILLER, M. a V. FLÉGL. Několik poznámek k zákonu o právu rodinném. In: *Socialistická zákonnost*, 1961, roč. 9, s. 177–182.
- ŠIMKOVIC, A. Niekoľko otázok z rodinného práva. In: *Právny obzor*, 1950, roč. 33, č. 5, s. 256–260.
- TUREČEK, J. Občanský sňatek. In: *Právník*, 1950, roč. 89, č. 2-3, s. 71–82.
- VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005.
- VESELÁ, R. *Vybrané historické zdroje současného rodinného práva*. Ostrava: KEY Publishing, s. r. o., 2013.
- VIKTORY, N. Predmet a miesto rodinného práva v sústave sovietskeho a československého práva. In: *Právnické štúdie*, 1953, roč. 1, č. 1, s. 93–106.

Contact – e-mail

ivana.soskova@umb.sk

Rekodifikácia práva Latinskej cirkvi¹

Vojtech Vladár

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Slovensko

Abstract in original language

Kánonické právo Latinskej cirkvi pretrvávalo v nekodifikovanej podobe do roku 1917, keď bol vydaný prvý Kódex kánonického práva. Aj keď ten bol zastaraný už v dobe jeho promulgovania, v platnosti zostal do roku 1983, keď bol nahradený platným Kódexom. Ten možno označiť za výsledok rekodifikačných snáh o prepracovanie prvého Kódexu v rozmere teologicko-právnych záverov Druhého vatikánskeho koncilu. Práve týmto spôsobom však došlo vo viacerých ohľadoch k narušeniu kánonickej tradície. Hlavným cieľom príspevku je poukázať na proces rekodifikácie kánonického práva Latinskej cirkvi v duchu postulátov Druhého vatikánskeho koncilu, vrátane jeho pozitívnych i negatívnych dopadov na kánonickú tradíciu.

Keywords in original language

Kódex kánonického práva z roku 1917; pokódexové právo; Pius XII.; Ján XXIII.; Druhý vatikánsky koncil; Pavol VI.; Ján Pavol II.; rekodifikačné práce; Kódex kánonického práva z roku 1983; kánonická tradícia.

Abstract

Canon law of the Latin Church endured in uncodified form until the year 1917 when the first Code of Canon Law was published. Even though it was obsolete in the time of its promulgation remained valid until the year 1983 when was replaced by valid Code. This one can be denoted as the result of endeavours to recodify the original Code in spirit of theological-legal conclusions of the Second Vatican Council. In this manner the canonical tradition was corrupted in lot of aspects. The main goal of this article is to point out the process of recodification of canon law of the Latin

¹ Článok je výstupom z vedeckého projektu VEGA s názvom „Koncept prírodeného práva a jeho princípov vo vývoji práva, so zameraním na procesnoprávne princípy a procesnú spôsobilosť v rímskom a kánonickom práve“, registrovaného pod číslom 1/1006/15.

Church within the postulates of the Second Vatican Council, including positive, as well as negative impacts on canonical tradition.

Keywords

Code of Canon Law of 1917; Law after Codification; Pius XII; John XXIII; Second Vatican Concil; Paul VI; John Paul II; Recodification Works; Code of Canon Law of 1983; Canonical Tradition.

1 Úvod

Podobne ako každý iný normatívny systém podlieha nevyhnutnej dynamike aj právo kánonické. Až do druhej dekády 20. storočia však pretrvával právny systém Katolíckej cirkvi v nekodifikovanej podobe, pričom jeho normy boli roztrúsené vo viacerých zbierkach, z ktorých najdôležitejšou bola komplikácia Korpusu kánonického práva (*Corpus iuris canonici*).² Normatívny systém Katolíckej cirkvi sa prvý raz dočkal kodifikácie v roku 1917 v prvom latínskom Kódexe kánonického práva (*Codex iuris canonici*), ktorý vznikol z iniciatívy pápeža Pia X. (1903–1914). Najmä o procese prípravy tohto zákonníka môžeme hovoriť' ako o skutočnej kánonickoprávnej kodifikácii vo všetkých aspektoch, ku ktorým sa tento pojem viaže. Aj z tohto dôvodu napokon historická etapa známa ako „obdobie kodifikovaného práva“ (*ius codificatum*) začína práve týmto rokom. V súčasnosti predstavuje hlavný normatívny text Latinskej cirkvi (teda Cirkví západného obradu alebo nesprávne Rímskokatolíckej cirkvi) Kódex kánonického práva z roku 1983, ktorý bol promulgovaný 25. januára 1983 pápežom Jánom Pavlom II. (*Ioannes Paulus*, 1978–2005) apoštolskou konštitúciou *Sacrae disciplinae leges*.³ Ten možno

- 2 Korpus kánonického práva pozostával z piatich zbierok: Graciánov dekrét (*Decretum Gratiani*) približne z roku 1140, Dekrétale Gregora IX. (*Liber extra*) z roku 1234, Zbierka Bonifáca VIII. (*Liber sextus*) z roku 1298, Klementíny (*Clementinae constitutiones*) z roku 1313 a Extravaganty Jána Chappuiseho (*Extravagantes Ioannis Chappuis*) približne z roku 1500. Ak by sme nebrali do úvahy prvu časť Bularia Benedikta XIV. (1740–1758) a Akty Apoštolskej Stolice (*Acta Apostolicae Sedis*), ktoré vychádzali od roku 1909 ako oficiálna zbierka, poslednou úradnou (aj keď nevylučnou) zbierkou boli Klementíny. Blížšie som sa touto problematikou zaoberal VLADÁR, V. *Dejiny cirkevného práva*. Praha: Leges, 2017, s. 322 a nasl.
- 3 Kódex nadobudol účinnosť 27. novembra 1983. Právo východných katolíckych cirkví *sui iuris* bolo kodifikované na univerzálnnej úrovni v Kódexe kánonov východných cirkví (*Codex canonum ecclesiarium orientalium*). Východný Kódex bol promulgovaný (podobne ako západný) pápežom Jánom Pavlom II., a to apoštolskou konštitúciou *Sacri canones* z 18. októbra 1990. Učinnosť nadobudol 1. októbra 1991. Blížšie som sa touto problematikou zaoberal VLADÁR, V. Kodifikácia práva východných katolíckych cirkví. In *Historia et theoria iuris: printový a e-časopis pre mladých vedeckých pracovníkov právnických fakult na Slovensku*. Roč. 2 (2010), č. 3, s. 12–134.

vo všeobecnosti označiť za prepracovanú a revidovanú verziu prvého Kódexu kánonického práva z roku 1917 v duchu dokumentov a záverov Druhého vatikánskeho koncilu (1962–1965).⁴ Kedže platné právo vychádza v prevažnej miere práve z konciliových teologicko-právnych dokumentov, týmto prístupom došlo vo viacerých ohľadoch k narušeniu kánonickej tradície, ktorá bola do toho času postavená na princípoch a postulátoch tradičného rímskeho práva.

2 Historickoprávne pozadie

Ako sme už uviedli, prvú úplnú kodifikáciu v dejinách kánonického práva Katolíckej cirkvi predstavoval Kódex kánonického práva z roku 1917, oficiálne pomenovaný ako *Codex iuris canonici Pii X. pontificis maximi iussu digestus, Benedicti papae XV. auctoritate promulgatus*. Ten sa musel vysporiadat s enormou masou starších právnych predpisov, ponechajúc v platnosti východné cirkevné právo (can. 1); liturgické predpisy (can. 2); všetky zmluvy (*conventiones*) uzavreté Apoštolskou Stolicou (can. 3); všetky nadobudnuté práva (*iura quaesita*), privilegia a indulgencia, udelené Apoštolskou Stolicou (can. 4); a obyčaje v protiklade so zákonom, pokiaľ neboli výslovne zavrhnuté a boli najmenej storočné, či platné od nepamäti, ak biskupi rozhodli o ich ďalšom trvaní (can. 5). Prostredníctvom derogačnej doložky Kódex zrušil všetky všeobecné i partikulárne zákony, ktoré mu odporovali, pokiaľ o partikulárnych zákonoch neustanovil niečo iné (can. 6, 1°); všetky tresty, bez rozdielu ich povahy, o ktorých sa nezmieňoval (can. 6, 5°); všetky ostatné disciplinárne normy s výnimkou predpisov liturgických (can. 2) a noriem prirodzeného i pozitívneho Božieho práva (can. 6, 6°); a všetky obyčaje v protiklade so zákonom, týmto Kódexom zavrhnuté ako *corruptela iuris* (can. 5).⁵ Čo sa týka osobnej pôsobnosti, Kódex kánonického práva z roku 1917 zaväzoval všetkých pokrstených (s výnimkou veriacich východných cirkví) v Latinskej cirkvi, vrátane pokrstených nekatolíkov, ktorí boli obdobne pasívnymi subjektmi cirkevných zákonov (*subjecto passivo legum*).⁶ Napriek tomu, že tento Kódex sa stal zákonníkom výlučným a reálne zrušil všetky

⁴ Porov. POJAVNIK, I. *Mysterium koncilu*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1998, s. 262.

⁵ Porov. HRDINA, A. *Kánonické právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 54.

⁶ Cann. 1 a 12 CIC 1917.

univerzálne i partikulárne zákony, ktoré mu odporovali, staršie právo nebolo celkom pozbavené významu ani pre úradnú prax, ani pre štúdium kánonického práva.⁷

Pokial ide o celkové hodnotenie Kódexu kánonického práva z roku 1917, ihneď po objavení sa prvých myšlienok na kánonickoprávnu kodifikáciu a najmä po jej ohlásení v roku 1904 sa začali ozývať viaceré hlasy, ktoré s týmto krokom nesúhlasili, prehlasujúc, že kodifikácia nie je v prípade kánonického práva jednoducho vhodná.⁸ Kým niektorí sa odvolávali na históriu Katolíckej cirkvi a na nenáležitosť kodifikácie, iní považovali vytvorenie kvalitného uceleného kódexu za nemožné.⁹ Najviac nepriateľov mala kodifikácia predovšetkým v radoch odborníkov zaoberajúcich sa kánonickým právom alebo cirkevnou historiou. Z hľadiska celkového charakteru nový Kódex značne pozmenil staršie cirkevné trestné právo, úplne mlčal o pomere Cirkvi k štátom, vyplývalo z neho zvýšenie moci biskupov, avšak zároveň znamenal definitívne víťazstvo pápežského centralizmu v Cirkvi.¹⁰ Významná bola i istá spiritualizácia Kódexu, keďže ten sa v snahe o reflektovanie vtedajšej spoločenskej situácie úplne vzdialil od všetkých politických

⁷ Dôležitú úlohu malo totiž zohrávať pri interpretácii jednotlivých kódexových kánonov. Na základe zásady obsiahnutej v bodoch 2 a 3 kánonu 6, ak totiž nový kánon opakoval len starší predpis, a to či už *ex integrō* alebo *ex parte*, bolo nevyhnutné bráť jeho zmysel v rozmere interpretácie práva starého. Porov. PEJŠKA, J. *Církevní právo I. Ústavní právo církevní*. Semily: Nákladem vlastním, 1932, s. 37–38. V pochybnostach, či sa určitá časť kódexovej normy líšila od staršieho práva, Kódex ponechával v platnosti výslovne právo staršie (can. 6, 4°). Na tomto mieste je potrebné uviesť, že takmer všetky kánon nového Kódexu boli vytvorené na základe staršieho práva, a preto ani v súčasnosti platné kánonické právo nemôže byť náležite pochopené bez znalostí historických prameňov. Porov. MICHAL, J. *Dějiny pramenů poznání kanonického práva s přihlédnutím k dějinám práva římského*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1967, s. 87.

⁸ Porov. Van de WIEL, C. *History of Canon Law*. Louvain: Peeters Press, 1991, s. 172.

⁹ Podľa niektorých názorov dokonca samotná kodifikácia ohrozovala kánonické právo, ktoré je vo svojej prirozenosti slobodné od akéhokoľvek formalizmu. Porov. GEROSA, L. *Právo Cirkvi*. Prešov: Petra, 2005, s. 63.

¹⁰ Porov. CORIDEN, J. *An Introduction to Canon Law*. New York: Paulist Press, 2004, s. 28; a KUMOR, B. *Církevné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Kniažského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 9. Kódexové kány konkrétnie zredukovali počet cirkevných cenzúr (exkomunikácia, interdikt a suspenzia), uprednostňujúc na miesto samočinných trestov sankcie vyhlásované (*ferenda sententiae*), odstránili niektoré manželské prekážky a kniažské irregularity a zmiernili tiež pôstnu disciplínu. Na druhej strane ale sprísnili trestné normy pre podozrenie z herézy a porušenie spovedného tajomstva, vrátane noriem, ktoré sa týkali teologických štúdií (trienálky) a kniažského života (exercitie každé tri roky). Porov. BUŠEK, V. *Učebnice dějin práva církevního I*. Praha: Všechno, 1946, s. 106.

a svetských záležitostí,¹¹ kladúc do popredia duchovné a náboženské úlohy Cirkvi. Z pohľadu koncepcie cirkevného riadenia a organizácie možno konštatovať, že aj keď Kódex pozostával zväčša zo starších noriem a pri jeho tvorbe disponovali biskupi z celého sveta možnosťou predosvetiť svoje návrhy, z formálneho hľadiska v skutočnosti obsahoval takmer výlučne pápežské zákonodarstvo. Samotný Kódex tak možno označiť za zavŕšenie vývoja, ktorý už od polovice 19. storočia smeroval k plnému rozvinutiu pápežského centralizmu a kompaktnej cirkevnej organizácie pod vedením rímskeho biskupa, koncentrujúceho všetku moc v Ríme.¹²

Čo sa týka negatívnych ohlasov na Kódex, najviac kritizovanými boli od začiatku práve centralistické tendencie, spolu s jeho metodologickými zásadami a systematikou.¹³ Na metodológii najviac kritikom prekážala skutočnosť, že zákonodarca dopustil vo výslednom texte značný nesúlad medzi historiou a platným právom. Kódex totiž síce formálne zrušil predchádzajúce zbierky, avšak značná časť staršieho práva (854 kánonov) sa v ňom nachádzala bez akéhokoľvek odkazu na staršie pramene. Z pohľadu systematiky kritikom najviac prekážala aplikácia klasického rímskoprávneho „trojdelenia“ vychádzajúceho z Gaiových a justiniánskych Inštitúcií (*Institutiones*) na tento zákonník. Tradične používaným argumentom bolo pritom zaradenie sviatostí (vrátane *cultus Divinus a Magisterium ecclesiasticum*) do knihy *De rebus*, a teda k „veciam“.¹⁴ Podľa nich sa totiž takýmto spôsobom opomínil duchovný charakter Cirkvi a dochádzalo tiež k málo výstižnému vyjadreniu vzájomného vzťahu medzi kánonickým zákonodarstvom a Tajomstvom Cirkvi (*mysterium Ecclesiae*).¹⁵ Niektorí kánonisti Kódexu zase vyčítali prílišné socio-filozofické chápanie Cirkvi ako právne dokonalej spoločnosti (*societas iuridica perfecta*), čím mal tento zákonník urobiť z kánonického práva výlučne právo katolíckeho duchovenstva. Po dokončení prác a promulgácii Kódexu sa napokon objavili

¹¹ Z trestov svetskej povahy však Kódex napríklad naďalej ponechal peňažné tresty, zákaz zdrižiavať sa na určitom mieste a príkaz zdrižiavať sa na určenom mieste (najmä v kláštore, respektíve *domus correctionis*). Porov. Van de WIEL, C. *History of Canon Law*. Louvain: Peeters Press, 1991, s. 169–172.

¹² K tomuto vývoju okrem iného prispelo i obmedzenie niektorých dovtedajších práv metropolitov a vyhradenie práva slobodného menovania biskupov pápežovi. Porov. HRDINA, A. *Kánonické právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 55.

¹³ Porov. GEROZA, L. *Právo Cirkvi*. Prešov: Petra, 2005, s. 61.

¹⁴ Porov. Van de WIEL, C. *History of Canon Law*. Louvain: Peeters Press, 1991, s. 170.

¹⁵ Porov. GEROZA, L. *Právo Cirkvi*. Prešov: Petra, 2005, s. 64–65.

hlasy, ktoré tvrdili, že nové právo bolo partikulárnym cirkvám nanútené absolutisticko-monarchickým spôsobom, bez rešpektovania potrieb jednotlivých diecéz a provincií. Títo kritici však akoby zabúdali na skutočnosť, že vplyv na konečnú podobu Kódexu bol umožnený skutočne všetkým cirkevným hodnostárom a jedine laici boli z tohto procesu v zásade vylúčení.

Aj napriek týmto výhradám možno konštatovať, že komisia zostavujúca Kódex odviedla skutočne výbornú prácu, pričom obrovskú zásluhu na výslednej podobe tohto zákonníka nesie aj Prvý vatikánsky koncil (*Sacrosanctum concilium Vaticanum primum*, 1869–1870).¹⁶ Najmä jeho schéma o disciplíne v Cirkvi bola totiž kodifikačnou komisiou pri jeho tvorbe všemožne rešpektovaná.¹⁷ Prvý Kódex kánonického práva bol v porovnaní s rozsiahlosťou staršieho práva skutočne stručný, pokrývajúc pritom všetky dôležité oblasti kánonického práva. Na druhej strane sa však veľmi skoro po jeho prijatí ukázalo, že neobsahuje potrebné mechanizmy zabezpečujúce ďalší právny vývoj. Kódex tak od začiatku pôsobil strnulým a skameneným dojmom, čo sa neskôr prejavilo i v praxi.¹⁸ Tomuto dojmu napomáhala aj skutočnosť, že i keď v priebehu niekoľkých desiatok rokov od jeho promulgácie vydala Apoštolská Stolica viacero nových predpisov, ktoré nie raz novelizovali kódexové normy, nikdy sa nerealizoval postulát Benedikta XV. (*Benedictus*, 1914–1922) o zmene jeho ustanovení v rámci textu.¹⁹ Napriek tomu, že nový zákonník bol od začiatku interpretovaný vydávaním mnohých rozhodnutí a aktualizačných noriem, tie obdobne neplnili dostatočne svoju funkciu a Kódex tak jednoducho nemohol vyhovovať právnemu životu kresťanstva v 20. storočí, ktoré bolo plné neustálych zmien. Aj kánonisti sa navyše, na základe pokynu Apoštolskej Stolice a čiastočne tiež v snahe napomôcť právnej istote, respektívne uľahčiť si prácu, po jeho vydaní zameriavalí viac na interpretáciu jeho kánonov, na dejinný vývoj vybraných právnych inštitútorov a neprejavovali takmer nijaké snahy,

¹⁶ Porov. MORIN, D. *Učení II. vatikánského koncilu*. Praha: Paulínky, s. 23.

¹⁷ Porov. PEJŠKA, J. *Církevní právo I. Ústavní právo církevní*. Semily: Nákladem vlastním, 1932, s. 35–36.

¹⁸ Porov. KAŠNÝ, J. Metoda v kanonickém právu. In: *Remeč církevního práva*, 2007, č. 1, s. 19.

¹⁹ V nových ediciach dokonca nikdy nedošlo ani k vypusteniu zrušených slov v dotknutých kánonoch, pričom len v niektorých novších vydaniach bola na príslušnom mieste umiestnená úvodná poznámka o neplatnosti dotknutého ustanovenia, a to na vloženom alebo vlepenom lístku. Porov. MRKÝVKA, P. a R. VESELÁ. *Vybrané otázky z dějin kanonického práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 50–51.

ktoré by smerovali k legislatívnym zmenám a prispôsobovaniu Kódexu aktuálnemu vývoju kresťanskej spoločnosti (*de lege ferenda*).²⁰

Napriek niektorým oprávneným výhradám voči prvému Kódexu kánonickejho práva, môžeme s odstupom takmer sto rokov od jeho promulgácie konštatovať, že kánonickoprávna kodifikácia bola v tomto prípade skutočne namiestne. I keď totiž Katolícka cirkev stojí na pevných a nemenných princípoch a dogmách, ide v prvom rade o živé spoločenstvo, ktoré sa ako každé iné postupne vyvíja a zdokonaluje.²¹ Kánonické právo totiž už veľmi dlhú dobu potrebovalo reformu, ktorá by vytvorila jasný systém, vycistila ho a v záujme právnej istoty jednoznačne stanovila práva a povinnosti veriacich v stručných kánonoch. Aj napriek viacerým kritickým hlasom bol nový Kódex väčšinou odborníkov prijatý viac ako dobre. Jeho význam a dôležitosť napokon spočívali predovšetkým v skutočnosti, že v jeho prípade nešlo iba o zbierku dokumentov, ale stručne, jasne a v logickom poriadku usporiadane všeobecne koncipované praktické a abstraktné právne normy.²² Z pohľadu platného práva je potrebné pripomenúť, že vzťahy, ktoré vznikli za účinnosti Kódexu kánonického práva z roku 1917 (t.j. od 19. mája 1918 až do 27. novembra 1983) sa i dnes v zásade posudzujú podľa jeho ustanovení. Aj z tohto dôvodu nemôžeme prvý latinský Kódex označiť výlučne za súčasť cirkevnoprávnych dejín.²³ Z hľadiska celkového charakteru Kódex kánonického práva z roku 1917 predstavoval úradný, autentický, jednotný, univerzálny a výlučný zákonník vzťahujúci sa na Latinskú cirkev, ktorý platil celých 66 rokov. S odstupom času môžeme konštatovať, že tento zákonník priniesol do Cirkvi veľkú a hlbokú zmenu a že jeho vedeckosť a právnická hodnota sú ešte aj dnes všeobecne uznanávané.²⁴

3 Ďalší cirkevnoprávny vývoj a práce na novom Kódexe

Pokiaľ ide o ďalší vývoj, obdobie po vydaní Kódexu kánonického práva z roku 1917 bolo vo všeobecnosti plodné predovšetkým na pápežské normatívne

²⁰ Porov. PAŠEK, J. Mezi dvěma Kodexy. In: *Teologické studie. Litera slorem oživená. Sborník semináře v Hradci Králové r. 1984*. Praha: Česká katolická Charita, 1985, s. 34.

²¹ Porov. MRKÝVKA, P. a R. VESELÁ. *Vybrané otázky z dejín kanonického práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 50.

²² Porov. FILO, V. *Kánonické právo. Úvod a prvá kniha*. Bratislava: Rímskokatolícka bohoslovecká fakulta UK, 1997, s. 29.

²³ Porov. FELICIANI, G. *Le basi del diritto canonico*. Bologna: Il Mulino, 1979, s. 14.

²⁴ Porov. KRAJČÍ, J. *Historické prameňe a všeobecné normy cirkevného práva*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 1997, s. 13.

právne akty, ktoré tento zákonník prispôsobovali prebiehajúcim spoločenským zmenám. Viaceré pápežské motu proprio, konštitúcie a dekréty boli dopĺňané encyklikami, predstavujúcimi často dôležité materiálne pramene práva, ktorých postuláty boli bežne transformované aj do noriem práva pozitívneho. Tie boli súčasťou rozsiahleho zákonodarstva pápežov Benedikta XV., Pia XI. (1922–1939), Pia XII. (1939–1958) a Jána XXIII. (1958–1963). Osobitne možno spomenúť i dôležité normatívne zmluvy (najmä vo forme konkordátov) uzavreté po promulgácii prvého latinského Kódexu s jednotlivými štátmi, ktoré sa vo vztahoch medzi Cirkvou a štátom snažili o prispôsobenie celkovej situácie novému kánonickému právu.²⁵ Všetky normy od vydania Kódexu kánonického práva do Druhého vatikánskeho koncilu pritom bývajú ako celok označované pojmom „pokódexové predpisy“. K úspešnej kánonickoprávnej kodifikácii sa v tomto období pridala i obnova cirkevných vied, nariadená v roku 1931 Piom XI., ktorá prispela k ďalšiemu rozvoju kánonického práva ako vednej disciplíny a viedla k zriadeniu viacerých nových fakult a inštitútov. Keďže počas platnosti prvého latinského Kódexu bolo čoraz ďažie sledovať aktuálnosť noriem obsiahnutých v Aktoch Apoštolskej Stolice, z týchto predpisov začali byť postupom času zostavované osobitné zbierky. Z nich sa najvýznamnejšou stala komplilácia Xaviera Ochou Sanza, ktorá vyšla pod názvom *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*.²⁶

3.1 Druhý vatikánsky koncil

Cestu k Druhému vatikánskemu konciliu najvýznamnejším spôsobom pripravil pápež Pius XII., a to najmä z hľadiska vykonaných reforiem, ktoré možno označiť za začiatok veľkej premeny Cirkvi (*aggiornamento*).²⁷ Práve on zahájil viaceré cirkevné reformy (najmä Rímska kúria, liturgia, rehoľníctvo, spoločenské komunikačné prostriedky, biblické štúdiá, laický apoštolát, misie,

²⁵ Porov. KUMOR, B. *Cirkevné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Knázského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 92 a nasl.

²⁶ Táto chronologická zbierka pozostáva zo šiestich dielov, z ktorých prvé dva obsahujú pokódexovú legislatívu, druhé dva normy vydané po Druhom vatikánskom koncile a posledné dva cirkevné zákonodarstvo od Druhého vatikánskeho koncilu do roku 1989. Obdobná zbierka obsahujúca východné kánonické právo je kontinuálne vydávaná od roku 1930 pod názvom *Codificazione canonica orientale: fonti*. Porov. MRKÝVKA, P. a R. VESELÁ. *Výbrané otázky z dejín kánonického práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 51; a Van de WIEL, C. *History of Canon Law*. Louvain: Peeters Press, 1991, s. 172.

²⁷ Porov. KUMOR, B. *Cirkevné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Knázského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 35n.

východné cirkvi a ekumenizmus) a vydal tiež viacero encyklik, ktoré dodnes ovplyvňujú život katolíkov.²⁸ Aj napriek úspešnému pontifikátu tohto pápeža bola Katolícka cirkev v päťdesiatych rokoch 20. storočia stále viac obviňovaná zo spatočníctva a strnulosť. V snahe kardinálov o udržanie nastoleného konzervatívneho kurzu bol v roku 1958 za nového pápeža zvolený Ján XXIII.²⁹ Napriek týmto snahám a faktu, že jeho zvolenie malo predstavovať len krátkej prechodný pontifikát (v čase voľby mal takmer 77 rokov), v skutočnosti predstavoval zásadný obrat v cirkevných dejinách a definitívne Cirkev nasmerovala na cestu modernizmu.³⁰ O jeho postojoch vypovedalo predovšetkým jedenásť encyklik, z ktorých možno vyzdvihnuť najmä sociálne zamerané diela *Mater et magistra* z roku 1961, zaobrájúce sa problémom spojenia technického a civilizačného pokroku a rozšírenia povinností štátu v sociálnej oblasti, avšak predovšetkým *Pacem in terris* z roku 1963, ktoré bolo spracované na tému prirozeného práva a podmienok dosiahnutia skutočného pokoja vo svete.³¹

²⁸ Porov. POJAVNIK, I. *Mysterium koncilu*. Olomouc: Matica cyrilometodska, 1998, s. 47 a 77; SCHATZ, K. *Všeobecné koncily. Ohniska cirkevních dejín*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2014, s. 256; a FRÖHLICH, R. *Dva tisíce let dejín cirkev*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 232.

²⁹ Ten zároveň výberom svojho mena jasne deklaroval katolícke stanovisko k pontifikátu rovnomenného stredovekého protipápeža (1410–1415). Porov. FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*. 3., doplněné a rozšířené vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 291.

³⁰ Porov. DOLINSKÝ, J. *Dějiny Církvi. Štvrtý diel. Novovek*. Bratislava: Dobrá kniha, 1997, s. 271–272.

³¹ Uvedené encykliky boli predovšetkým odpoveďou Cirkvi na eskaláciu napäťa medzi západným a východným blokom, ktoré viedlo k výstavbe Berlínskeho múru (r. 1961) a tzv. kubánskej kríze (r. 1962), pričom oba konflikty hroziacie jadrovou vojnou sa podarilo zažechnať najmä za pomoci Jána XXIII. Nepokoje vo svete súviseli v tomto období aj s búrlivým procesom dekolonizácie, ktorý prebiehal v Afrike a Ázii, keď sa jednotlivé národy zbavovali područia koloniálneho systému a formálnej závislosti na bývalých metropolách. Porov. FIALA, P. Politické aspekty konstitúcie *Gaudium et spes*. In: *Ve znamení naděje. Proměny teologie a církve po II. vatikánském koncilu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, s. 48; a MALÝ, R. *Církevní dějiny*. Olomouc: Matica cyrilometodska, 2001, s. 272. Ďalšie ohniská konfliktov predstavovali i čínsko-americké spory, alžírsky boj za získanie nezávislosti od Francúzska a rasové nepokoje v Amerike (ukončené v roku 1964 zákazom rasovej segregácie a diskriminácie prostredníctvom *Civil Rights Act*). Porov. SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánskom konciliu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 12. Pápežovým aktivitám napomáhalo najmä skutočnosť, že na čele troch svetových mocností stáli uvedomelí katolíci: John Fitzgerald Kennedy (1961–1963) v Spojených štátoch amerických; Charles de Gaulle (1959–1969) v Piatej francúzskej republike; a Konrad Adenauer (1949–1963) v Nemeckej spolkovej republike. O zmierlivej politike Jána XXIII. vypovedá i skutočnosť, že aj napriek tomu, že v roku 1961 vyhnali z novokonstituovanej socialistickej Kubánskej republiky všetkých zahraničných kňazov, pápež nadálej udržiaval diplomatické styky s vládou revolucionára Fidela Castra (*Fidel Alejandro Castro Ruz*, 1959–2008). K európskym štátom východného bloku, vrátane sovietskeho Ruska, začal zase uplatňovať tzv. východnú politiku (*Ostpolitik*), ktorá viedla k zmierňovaniu napäťa medzi Katolíckou cirkevou a totalitnými komunistickými režimami. Porov. ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. vatikánského koncila*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 15, 32 a 124; a KUMOR, B. *Církevní dějiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Krážského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 15–16 a 101.

Aj napriek tomu, že už predchádzajúci dvaja pápeži uvažovali o zvolaní ekumenického snemu, respektíve pokračovaní v nedokončenom Prvom vatikánskom koncile, jeho konvokovanie, ktoré Ján XXIII. z osobnej iniciatívy oficiálne oznámil necelých 90 dní po voľbe (25. januára 1959), spôsobilo veľké prekvapenie.³² Na rok 1960 zároveň avizoval zvolanie rímskej diecéznej synody (prvá od roku 1725), ktorá mala byť predstupňom všeobecného koncilu a mala Cirkev nasmerovať na cestu modernizácie.³³ V rámci príprav na ekumenický snem označil pápež vo svojej vôbec prvej encyklike *Ad Petri cathedralam* z roku 1959 za jeho hlavné ciele celkovú reformu Cirkvi (v duchu už spomenutého pojmu *aggiornamento*, z tal. „obnova“, respektíve „zmodernizovanie“), revidovanie postoja k ostatným kresťanským vierovyznaniam (ekumenizmus), nekresťanským náboženstvám, ateistom i celému svetu, vrátane novej úpravy kánonického práva.³⁴ Pred obvyklým konciliovým zameraním na problémy doktríny a disciplíny (*fides et mores*), tak pápež uprednostnil globálne úvahy o potrebách života Cirkvi, s osobitnou snahou o zavedenie dialógu s vtedajším svetom.³⁵ Okrem toho sa počítalo tiež s diskusiami o kňazskom a laickom apoštoláte, rodine, cirkevnom Magistériu, vztáhoch medzi Cirkvou a štátom (najmä sloboda náboženského vyznania), prispôsobovaní cirkevnej organizácii požiadavkám modernej doby, misiách, vztáhoch medzi biskupmi a rehoľníkmi, reforme rehoľného života, liturgickej obnove a postulátoch sociálnej náuky.³⁶

Po výzve adresovanej svetovému episkopátu, katolíckym univerzitám a fakultám, zostavila prípravná konciliová komisia na základe ich pripomienok (*vota*) pôvodne 70 schém, z ktorých sa napokon do programu koncilu dostalo 17. Zvolanie koncilu na rok 1962 pápež ohlásil konstitúciou *Humanae*

³² Porov. SCHATZ, K. *Všeobecné koncily. Ohniska cirkevních dejín*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2014, s. 261.

³³ Táto synoda sa však napokon uskutočnila v tradičnom duchu a jej rozhodnutia sa vyznačovali skôr konzervatívnym charakterom. Porov. POJAVNIK, I. *Mysterium koncilu*. Olomouc: Matice cyrilometodéjská, 1998, s. 67; a FRÖHLICH, R. *Dva tisíce let dejin cirkve*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 233.

³⁴ Bližšie k tejto problematike pozri SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánskom konciliu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997; a MALÝ, R. *Cirkevní dejiny*. Olomouc: Matice cyrilometodéjská, 2001, s. 272.

³⁵ Porov. MORIN, D. *Učení II. vatikánského koncilu*. Praha: Paulínky, s. 29; a ALBERIGO, G. *Stručné dejiny II. vatikánského koncilu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 29.

³⁶ Porov. GEROSA, L. *Právo Cirkvi*. Prešov: Petra, 2005, s. 41–42.

salutis (r. 1961) a od začiatku ho prezentoval ako slobodný biskupský koncil, s plánovanou účasťou *sui generis* predstaviteľov nekatolíckych kresťanských cirkví.³⁷ Za týmto účelom pápež ešte v roku 1960 zriadil Sekretariát pre podporu kresťanskej jednoty.³⁸ Napriek tomu, že novému snemu slúžili za vzor prípravné práce k Prvému vatikánskemu konciliu, v snahe popretia nadväznosti naň bol označený ako „Druhý vatikánsky koncil“ (*Concilium oecumenicum Vaticanum secundum*).³⁹ K jeho otvoreniu došlo 11. októbra 1962, pričom prvého slávnostného zasadania sa zúčastnilo 2 400 z 3 700 pozvaných Otcov (biskupov a predstavených mužských rádov). Konciloví Otcovia z Európy tvorili menej ako polovicu účastníkov, keďže takmer taký istý bol počet amerických biskupov, Afričanov a Aziatov.⁴⁰ V tomto ohľade išlo o veľkú zmenu, keďže Prvého vatikánskeho konciliu sa nezúčastnil ani jeden biskup z misijných krajín.

Poriadok koncilového zhromaždenia bol koncipovaný po vzore predchádzajúceho ekumenického snemu a predpokladal dve úrovne stretnutí: plenárne schôdze (generálne kongregácie) určené k diskusiám a pracovné skupiny pre zhотовovanie textov rozhodnutí.⁴¹ Tie mali byť potom schvaľované na slávnostných (verejných) zasadaniach, na ktorých sa hlasovalo s konečnou platnosťou, pričom hlasujúci vyjadroval súhlas (*placet*), nesúhlas (*non placet*), respektívne podmienený súhlas (*placet iuxta modum*).⁴² Aj keď za účelom vykonania zmien v kánonickom práve zriadil Ján XXIII. dňa 28. marca 1963 Komisiu pre revíziu cirkevného práva (*Pontificia commissio Codici iuris canonici recognoscendo*), práce na novom Kódexe začali reálne až po skončení

³⁷ Porov. POJAVNIK, I. *Mysterium konciliu*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1998, s. 72.

³⁸ Porov. McLEOD, H. *Náboženstvá a lidé západnej Evropy (1789–1989)*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 179.

³⁹ Porov. DLUGOŠ, F. *Koncily Katolíckej cirkvi*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2005, s. 327 a 331.

⁴⁰ Zo štatistického hľadiska reprezentovali účastníci konciliu jednotlivé časti sveta nasledovne: Európa (39 %), Severná Amerika (14 %), Južná Amerika (18 %), Stredná Amerika (3 %), Ázia (12 %), Afrika (12 %) a Oceánia (2 %). Porov. SCHATZ, K. *Všeobecné koncily. Ohniska cirkevních dějin*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2014, s. 276–281.

⁴¹ Porov. MORIN, D. *Učení II. vatikánského konciliu*. Praha: Paulíny, s. 6.

⁴² Porov. ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. vatikánského konciliu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 31–32.

konciliu.⁴³ Počas prvého obdobia došlo, v nadväznosti na liturgické reformy Pia XII., k schváleniu liturgickej schémy, ktorá sa stala základom konštitúcie *Sacrosanctum concilium*.⁴⁴ Tá odporučila preskúmanie liturgických kníh, kritickú revíziu cirkevných kánonov a štatútov vztahujúcich sa na bohoslužobný kult a do vybraných častí Svätej Omše zaviedla národné jazyky (3,38).⁴⁵ Konciloví Otcovia sa v tomto ohľade pritom výslovne odvolávali na slovanských apoštolov Konštantína (*Constantinus*, † 869) a Metoda (*Methodius*, † 885), ktorým sa ten istý postulát podarilo na kresťanskom Západe na istý čas presadiť o 1 100 rokov skôr. Okrem toho sa na prvom zasadnutí rokovalo i o prameňoch Zjavenia (schéma *De fontibus Revelationis*), spoločenských komunikačných prostriedkoch a jednote Cirkvi.

Za pontifikátu Jána XXIII. sa napokon uskutočnilo len prvé zasadanie Druhého vatikánskeho konciliu (11. novembra až 8. decembra 1962), keďže ten bol jeho smrťou v roku 1963 *ipso iure* prerušený (can. 229 CIC 1917).⁴⁶ Novozvolený pápež Pavol VI. (1963–1978) však krátko po prevzatí úradu označil pokračovanie v sneme za najdôležitejšiu prioritu svojho pontifikátu, pričom ešte pred začatím druhej etapy ohlásil reformu Rímskej kúrie.⁴⁷ Nový pápež vo svojich encyklikách rozvíjal predovšetkým myšlienky Jána XXIII., ale tiež viaceré idey Druhého vatikánskeho konciliu, ktorý bol za jeho

⁴³ Porov. DLUGOŠ, F. *Koncily Katolíckej cirkvi*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2005, s. 324 a 327; POJAVNIK, I. *Mysterium konciliu*. Olomouc: Maticce cyrilometodéjská, 1998, s. 65; HRDÍNA, A. *Kanonické právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 57; a Van de WIEL, C. *History of Canon Law*. Louvain: Peeters Press, 1991, s. 175.

⁴⁴ Porov. SCHATZ, K. *Všeobecné koncily. Ohniska církevních dějin*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2014, s. 299–300.

⁴⁵ Porov. MALÝ, R. *Církevní dějiny*. Olomouc: Matice cyrilometodéjská, 2001, s. 273.

⁴⁶ Porov. SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánskom konciliu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 75.

⁴⁷ Porov. MORIN, D. *Učení II. vatikánského konciliu*. Praha: Paulínky, s. 9.

pontifikátu úspešne ukončený.⁴⁸ Pokiaľ ide o pokračovanie v ňom, Pavol VI. na začiatku druhej fázy vytyčil štyri ciele: výklad teológie Cirkvi, jej vnútorná obnova, podpora jednoty kresťanov a dialóg so súčasným svetom.⁴⁹ Ešte pred jeho pokračovaním zároveň pristúpil k úprave rokovacieho poriadku,

⁴⁸ Z hľadiska najvyššieho učiteľského úradu Cirkvi možno osobitne spomenúť pápežove sociálne zamerané diela, a to najmä encykliku *Populorum progressio* (r. 1967) a apoštolský list *Octogesima adveniens* (r. 1971), ktorými poskytol dôležité podnety pre ďalší rozvoj katolíckej sociálnej náuky. Pevný postoj ku knázskemu celibátu, založený na stáročnej tradícii, zdôraznil v encyklike *Sacerdotalis coelubatus* (r. 1967) a negatívny postoj k sväteniu žien, ktoré bolo už dlhšiu dobu presadzované viacerými protestantskými denomináciami, vyjadril potvrdením deklarácie Kongregácie pre náuku viery *Inter insigneores* (r. 1976). V súvislosti s aktuálnosťou otázky plánovaného rodičovstva a antikoncepcie a z dôvodu prijatia zákonov, ktoré vo viacerých štátach legalizovali interrupcie a civilné rozvody (najskôr v krajinách Severnej Ameriky, západnej Európy a potom i v komunistických štátach), pápež precízne znovu vyjadril konzervatívne cirkevné stanoviská v dodnes aktuálnej encyklike *Humanae vitae* (r. 1968), nadvážujúcej na encykliku *Casti connubii* (r. 1930) Pia XI. a známu alokúciu Pia XII. k pôrodným asistentkám z roku 1951. Svoju argumentáciu prioritne založil na odvádzaní sa na ustanovenia prírodeného Božieho práva. Jeho snahu o upriamenie Cirkvi na výlučne duchovné otázky a deklarovanie pápežského zanechania niekdajšej svetskej moci zase zdôraznil v roku 1964, keď sa vzdal nosenia symbolickej tiary. Aj v období pontifikátu Pavla VI. nadľalej pretrvávalo napätie medzi západným a východným blokom, popri čom zároveň vrcholil proces dekolonizácie v Ázii a Afrike. Kým v Číne bola zahájená tzv. Kultúrna revolúcia (1966–1976), ktorá predstavovala istý pomyselný vrchol ničivej sily komunizmu, na juhovýchode Ázie nadobúdal na sile konflikt vo Vietname (1964–1975). Porov. ALBERIGO, G. *Stručné dejiny II. vatikánského koncilu*. Brno: Barrister & Príncipal, 2008, s. 148. Značné úspechy dosiahol Pavol VI. v oblasti medzinárodných vzťahov, keďže na pozadí presadzovania sa demokratických štandardov začali jednotlivé štáty inklinovať k uznaniu dôležitosťi a významu náboženstva v ľudskej spoločnosti. Počas jeho pontifikátu napokon nadviedalo s Apoštolskou Stolicou diplomaticé styky vyše 40 štátov, vrátane komunistickej Juhoslávie. Kým teda v roku 1963 mala Apoštolská Stolica svoje zastúpenie v 37 štátach OSN, v roku 1978 ich bolo 89. Porov. DLUGOŠ, F. *Koncily Katolíckej cirkvi*. Levoča: Nadácia Knázského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2005, s. 344; a KUMOR, B. *Cirkevné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Knázského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 54 a 98. Plneniu pastoračných, ale i diplomatických úloh Pavol VI. rozsiahle napomáhal najmä svojimi apoštolskými cestami, keďže práve on sa stal prvým pápežom od čias Pia VII. (1800–1823), ktorý opustil Rím. Okrem európskych krajín tak osobne navštívil i veriacich v Amerike, Ázii a Austrálii a začal éru pápežských misijných ciest, v ktorých pokračovali aj jeho nástupcovia. Za jeho pontifikátu boli napokon vykonané i revízie konkordátov s Argentínou (r. 1966), Haití (r. 1966), Portugalskom (r. 1975) a Španielskom (r. 1976) a nové konkordáty boli uzavreté s Venezuéloou (r. 1964) a Kolumbiou (r. 1973). Dohodu typu *modus vivendi* zase Apoštolská Stolica vyjednala s Tuniskom (r. 1964), pričom v tomto prípade išlo o vôbec prvú zmluvu uzavretú s krajinou s islamom ako štátnym náboženstvom. I napriek týmto úspechom však vo svetskej spoločnosti nadľalej pokračoval rýchly a rozsiahly proces sekularizácie a náboženstvo bolo čoraz výraznejšie vytlačané na okraj záujmu. Porov. POJAVNIK, I. *Mysterium koncilu*. Olomouc: Matice cyrilometodéjská, 1998, s. 147.

⁴⁹ Porov. CORIDEN, J. *An Introduction to Canon Law*. New York: Paulist Press, 2004, s. 29.

ktorým koncilovým Otcom umožnil ešte výraznejším spôsobom zasahovať do priebehu snemových rokovania a textov pripravovaných dokumentov. Počas druhého obdobia (29. septembra až 4. decembra 1963) sa prejednávali najmä otázky biskupskej kolegiality, ekumenizmu a náboženskej slobody.⁵⁰ Na jej konci boli odhlasované konštitúcie o posvätej liturgii (*Sacrosanctum concilium*) a dekrét o spoločenských komunikačných prostriedkoch (*Inter mirificia*), ktorý sa bližšie zaoberal tlačou, rozhlasom a televíziou.⁵¹

Tretie obdobie (14. septembra až 21. novembra 1964) prinieslo najdôležitejšiu koncilovú dogmatickú konštitúciu *Lumen gentium*, ktorá podávala vo viacerých ohľadoch novú a dôkladne prepracovanú ekleziologickú náuku o Cirkvi ako spoločnosti.⁵² Otázky východných cirkví a ekumenizmu boli zase riešené v dekrétoch *Orientalium ecclesiarum* a *Unitatis redintegratio*. Na úvod štvrtého obdobia (14. septembra až 8. decembra 1965) vydal Pavol VI. motu proprio *Apostolica sollicitudo*, ktorým ustanovil Biskupskú synodu (*Synodus episcoporum*) ako stály orgán zastupujúci svetový biskupský zbor pri Apoštolskej Stolici.⁵³ Počas tejto etapy bola schválená i deklarácia *Dignitatis humanae* o náboženskej slobode, ktorou Cirkev deklarovala uznanie princípu všeobecnej slobody svedomia a náboženského vierovyznania, a dôležitá dogmatická konštitúcia *Dei verbum* o Božom Zjavení a prameňoch viery.⁵⁴ Najväčšie diskusie sa však spájali s konštitúciou *Gaudium et spes* o Cirkvi v modernom svete, v ktorej sa konciloví Otcovia vyjadrili k najpálčivejším problémom doby, vrátane studenej vojny, zbrojenia a potenciálnej hrozby jadrovej vojny.⁵⁵ Okrem týchto dokumentov boli schválené dekréty *Christus Dominus* o pastorálnej službe biskupov, *Optatam totius* o výchove kňazov, *Presbyterorum ordinis* o službe a živote kňazov, *Perfectae*

⁵⁰ Porov. MORIN, D. *Učení II. vatikánského koncilu*. Praha: Paulínky, s. 9.

⁵¹ Porov. DLUGOŠ, F. *Koncily Katolíckej cirkvi*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtašíka, 2005, s. 339–341 a 350–351.

⁵² Porov. HANUŠ, J. Ve známení jaké naděje? In: *Ve známení naděje. Proměny teologie a církve po II. vatikánském koncilu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, s. 5; a POJAVNIK, I. *Mysterium koncilu*. Olomouc: Matice cyrilometodska, 1998, s. 104.

⁵³ Porov. ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. vatikánského koncilu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 146 a KUMOR, B. *Církevné dějiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtašíka, 2004, s. 162 a nasl.

⁵⁴ Porov. RYŠKOVÁ, M. Výklad Bible v církvi. In: *Ve známení naděje. Proměny teologie a církve po II. vatikánském koncilu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, s. 25n.

⁵⁵ Porov. FIALA, P. Politické aspekty konstituce *Gaudium et spes*. In: *Ve známení naděje. Proměny teologie a církve po II. vatikánském koncilu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, s. 45 a 55.

caritatis o obnove rehoľného života, *Apostolicam auctoritatem* o laickom apoštolaite a *Ad gentes* o misiách; vrátane deklarácií *Gravissimum educationis* o potrebe kresťanskej výchovy a *Nostra aetate* o postoji Cirkvi voči nekresťanským náboženstvám.⁵⁶ Celkovo tak bolo spolu priyatých šestnásť dokumentov, z nich štyri konštitúcie, deväť dekrétov a tri deklarácie.⁵⁷

Posledné koncilové zasadanie nakoniec vyvrcholilo odhlasovaním a vyhlásením dokumentov, o ktorých sa do toho času diskutovalo. K ich promulgácii pritom Pavol VI. používal formulu, aplikovanú už pápežom Piom IX. (1846–1878) na Prvom vatikánskom koncile, ktorou pápež, súčasne s odhlasovaním a odsúhlásením Otcami koncila (*sacro approbante concilio*), schvaľoval a kolegiálnej formulou publikoval všetky snemové texty.⁵⁸ Ich disciplinárne ustanovenia napokon vstúpili do platnosti 29. júna 1966.⁵⁹ Po skončení snemu deklaroval Pavol VI. zámer venovať celý zvyšok svojho pontifikátu realizácií koncilových uznesení (encyklika *Ecclesiam suam*), čím zahájil proces dlhého a náročného obdobia recepcie (tzv. fáza prijatia koncila).⁶⁰ Z toho dôvodu zriadil viaceré významné komisie (najmä pre revíziu kánonického práva, liturgie hodín, lekcionára a sakrálnej hudby) a potvrdil tiež stály Sekretariát pre podporu kresťanskej jednoty. Prínos Druhého vatikán-

⁵⁶ Porov. DLUGOŠ, F. *Koncily Katolíckej cirkvi*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2005, s. 353–357.

⁵⁷ Porov. HRDINA, A. *Kanonicke právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 55. Z hľadiska definícií predstavuje konštitúcia dokument, ktorý má trvalú teologickú či doktrinálnu hodnotu; dekrét je rozhodnutie (alebo súbor rozhodnutí), ktoré má praktický normatívny či disciplinárny dosah; a prehlásenie vyjadruje etapu bádania a hľadania jasnej formulácie. Porov. MORIN, D. *Učení II. vatikánského koncila*. Praha: Paulíny, s. 12; a POJAVNIK, I. *Mysterium koncila*. Olomouc: Matice cyrilometodéjská, 1998, s. 95.

⁵⁸ Porov. ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. vatikánského koncila*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 83–85.

⁵⁹ Porov. DLUGOŠ, F. *Koncily Katolíckej cirkvi*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2005, s. 357–361. Pre ďalší ekumenický dialóg (najmä s východnými pravoslávnymi církvami) bola dôležitou skutočnosť, že deň pred slávnostným ukončením Druhého vatikánskeho koncila (7. decembra 1965) došlo k zrušeniu vzájomnej exkomunikácie medzi pápežskými legátmi a konštantínopolským patriarchom Michalom I. Kerulariom (1043–1058) z roku 1054, ktoré súčasne odvolali pápež Pavol VI. (breve *Ambulate in dilectione*) a konštantínopolský ekumenický patriarcha Athénagoras I. (1945–1972). Druhý menovaný dal túto správu zároveň na vedomie pravoslávnym patriarchom Alexандrie, Antiochie, Jeruzalema, Moskvy, Belehradu, Bukurešti a Sofie a osobitne tiež pravoslávnym církvám v Grécku, Poľsku, Československu, Azerbajdzane a Cyperne. Porov. SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánskom konciliu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 120–123.

⁶⁰ Porov. MALÝ, R. *Církevní dějiny*. Olomouc: Matice cyrilometodéjská, 2001, s. 273 a HRDINA, A. *Kanonicke právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 56.

skeho koncilu, ktorý od začiatku smeroval k výraznej obnove vnútorného cirkevného života, sa okrem iného prejavil aj v reorganizácii Rímskej kúrie (apoštolská konštitúcia *Regimini Ecclesiae universae*, r. 1967), v ktorej došlo k zníženiu počtu kongregácií z jedenásť na deväť. Práve na jej základe bola tiež Kongregácia pre šírenie viery (*Sacra congregatio de propaganda fide*) premenovaná na Kongregáciu pre evanjelizáciu národov.⁶¹ V súlade s touto reformou došlo i k presadeniu zásad decentralizácie a subsidiarity, ktoré spočívali v presunutí viacerých právomocí z centrálnej rímskej úrovne na diecéznych biskupov.⁶² Biskupi boli zároveň ako členovia jednotlivých kongregácií Rímskej kúrie (volení na dobu piatich rokov) zapojení do plnenia rôznych celocirkevných úloh (motu proprio *Pro comperto*, r. 1967). Úrad Svätého oficia (*Sanctum officium*) bol v nadväznosti na tieto kroky ešte v roku 1965 premenovaný na Kongregáciu pre náuku viery (*Congregatio pro doctrina fidei*), v ktorej bolo zrušené osobitné oddelenie do toho času zodpovedné za cenzúru kníh.⁶³ Dlhá história Indexu zakázaných kníh (*Index librorum prohibitorum*) tak bola ukončená v roku 1966, keď definitívne zanikol.⁶⁴

Konštitúciou *Romano pontifici eligendo* (r. 1975) Pavol VI. ustanovil nové normy upravujúce pápežskú voľbu (potreba získania 2/3 väčšiny, plus jedného hlasu).⁶⁵ Ďalšími nariadeniami rozšíril počet členov kardinálskeho

⁶¹ Porov. KUMOR, B. *Cirkevné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Knazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 20. Konkrétnie ide o tieto inštitúcie: Kongregácia pre náuku viery (*Congregatio pro doctrina fidei*), Kongregácia pre východné cirkevi (*Congregatio pro ecclesiis orientalibus*), Kongregácia pre Boží kult a disciplínu sviatostí (*Congregatio de cultu Divino et disciplina sacramentorum*), Kongregácia pre kauzy svätých (*Congregatio de causis sanctorum*), Kongregácia pre biskupov (*Congregatio pro episcopis*), Kongregácia pre evanjelizáciu národov (*Congregatio pro gentium evangelizatione*), Kongregácia pre klerikov (*Congregatio pro clericis*), Kongregácia pre inštitúty zasväteného života a spoločnosti apoštolského života (*Congregatio pro institutis vitae consecratae et societibus vitae apostolicae*) a Kongregácia pre semináre a študijné inštitúty (*Congregatio de institutione catholica de seminariorum atque studiorum institutis*). Porov. ALBERIGO, G. *Stručné dejiny II. vatikánského koncilu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 58.

⁶² Porov. FRANZEN, A. *Malé dejiny cirkev. 3.*, doplnené a rozšírené vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 312.

⁶³ Porov. KUMOR, B. *Cirkevné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Knazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 19–23.

⁶⁴ Porov. Frhr. von CAMPENHAUSEN, A. a H. von HALLERMANN. *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht*. Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 2000, s. 281.

⁶⁵ K historickým aspektom pápežských volieb blížšie pozri napríklad SUCHÁNEK, D. Historické a právny základy stredovekých papežských voleb. In: *Revue cirkevního práva*, 2012, č. 3, s. 205–224.

kolégia na 120 a ich úradovanie obmedzil na 80. rok života (vrátane práva voliť pápeža). Právomoci kardinálov boli od toho času zároveň zúžené prakticky len na voľbu nového pápeža a vybavovanie neodkladných celo-cirkevných záležitostí v prípade jeho smrti. V nadväznosti na závery Prvého vatikánskeho koncilu o pápežskom primáte bola na Druhom vatikánskom koncile definovaná i náuka o biskupskom svätení a kolegialite. Odvolávajúc sa predovšetkým na Tradíciu a Sväté Písma (Mt 18,18) bolo deklarované, že Kristus zveril Cirkev nielen rímskemu veľkňazovi, ale tiež ostatným biskupom pod jeho primátom. Medzi nimi a pápežom má pritom existovať podobný vzťah (*pari ratione*) ako medzi Petrom a ostatnými apoštolmi.⁶⁶ Posvätnou konsekráciou preto biskupi prijímajú účasť na Kristovom úrade a v hierarchickom spoločenstve s rímskym veľkňazom a ostatnými biskupmi disponujú mocou posväčovať, učiť a viest' im zverenú partikulárnu cirkev. Je napokon celkom zrejmé, že riadnu a bezprostrednú moc (*potestas ordinaria et immediata*) v diecéze vykonávajú predovšetkým diecézni biskupi, ktorých s určitosťou nemožno označiť iba za pápežových zástupcov.⁶⁷ V tomto kontexte snem zároveň zdôraznil podiel každého biskupa na starostlivosti o celú Cirkev (Christus Dominus 5) a vyzdvihol dôležitosť biskupských konferencií, ktoré mali zoskupovať všetkých biskupov tej istej zemepisnej, jazykovej a politickej oblasti.⁶⁸ Pri výkone učiteľskej moci a v plnom spoločenstve s Petrovým nástupcom bola, rovnako po vzore rozhodnutia Prvého

⁶⁶ Cann. 331 CIC 1983 a 43 CCEO 1990.

⁶⁷ Porov. MORIN, D. *Učenie II. vatikánského koncilu*. Praha: Paulínky, s. 26. Z toho dôvodu boli definitívne zrušené i tzv. kvinkvenálne fakulty (*facultates quinquennales*), poskytujúce do toho času biskupom na päť rokov (*ad quinquennium*) vymedzené dispenzačné a abso-lučné oprávnenia vyhradené dovtedy zásadne len pápežovi. Christus Dominus 8; cann. 87 § 1 CIC 1983 a 1537, 1538 § 1 CCEO 1990. Tie boli biskupom zverované od 17. storočia v súvislosti s cirkevnými misijnými aktivítami, pričom od toho času dochádzalo k ich postupnému redukovaniu a presúvaniu oprávnení z nich vyplývajúcich do riadnej biskupskej kompetencie. Porov. ALBERIGO, G. *Stručné dejiny II. vatikánského koncilu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 78.

⁶⁸ Porov. TRETERA, J. R. *Cirkevné právo*. Praha: Jan Krigl, 1993, s. 34. Vonkajším výra-zom biskupskej kolegiality sa na univerzálnnej úrovni stala najmä Biskupská synoda, ktorá bola prvý raz zvolaná do Ríma v roku 1967 za účelom prerokovania pokonciľových problémov. Tá od toho času predstavovala, a prakticky dodnes predstavuje, periodicky zvolávaný orgán, disponujúci poradnou právomocou, ktorého hlavnou úlohou je zabez-pečiť spolupodieľanie sa svetového episkopátu na riadení Cirkvi spolu s rímskym bis-kupom. Porov. KUMOR, B. *Cirkevné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Knázského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 172–174.

vatikánskeho koncilu, biskupskému kolégiu priznaná i neomylnosť (*infallibilitas*) vo veciach viery a mravov (*Lumen gentium* 25).⁶⁹

Okrem vyzdvihnutia kňazského celibátu snem umožnil, aby bolo so súhlasom rímskeho biskupa možné udeliť diakonát aj mužom zrelšieho veku žijúcim v manželstve. Bližšie spôsoby uplatňovania obnoveného, pôvodom ešte starovekého inštitútu tzv. trvalého (stáleho) diakonátu boli konkretizované v motu proprio *Ministeria quaedam* (r. 1972).⁷⁰ V tomto dokumente Pavol VI. zároveň odstránil rozdiely medzi vyššími a nižšími sväteniammi, pričom všetky nižšie svätenia boli nahradené službami lektorov a akolytov, ktorým boli pridelené funkcie zrušeného vyššieho svätenia subdiakonov. Z hľadiska postavenia laikov, bola opäťovne zdôraznená myšlienka laického apoštola ako dôležitého prvku zabezpečujúceho v Cirkvi istý dynamizmus.⁷¹ Obnova rehoľného života mala byť podľa koncilevých koncepcii zase uskutočnená v intenciah návratu jednotlivých rádov k duchu a horlivosti ich zakladateľov, za súčasného sledovania cieľa prispôsobenia sa svetu a modernej dobe, čo do budúcnosti vo viacerých ohľadoch skomplikovalo situáciu v rehoľníctve.⁷² Čo sa týka liturgie, v nadváznosti na už spomenutú konštitúciu *Sacrosanctum concilium*, ustanovil pápež ešte v roku 1966 Komisiu pre reformu liturgie (*Consilium ad reformandam liturgiam*), ktorá v nasledujúcom roku zaviedla do celého liturgického textu Svätej Omše národné jazyky. V roku 1969 bol napokon schválený nový Rímsky misál Pavla VI., ktorý nahradil do toho času používaný misál Pia V. (1566–1572). V súlade s ním mal od toho času

⁶⁹ Porov. POJAVNIK, I. *Mysterium konciú*. Olomouc: Matice cyrilometodéjská, 1998, s. 386–387 a 412–414.

⁷⁰ Porov. KUMOR, B. *Cirkevné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 223.

⁷¹ Porov. DLUGOŠ, F. *Koncily Katolíckej cirkvi*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2005, s. 361.

⁷² Za účelom prehľbovania spolupráce medzi jednotlivými rehoľami bola ešte v roku 1957 v Ríme na medzinárodnej úrovni založená pre mužské rády *Unio superiorum generalium* a v roku 1965 pre ženské rády *Unio internationalis superiorissarum generalium*, ktorých hlavnou úlohou je zabezpečenie rádovej spolupráce a ich spolupodieľanie sa na rôznych ceclocirkevných aktivitách. Napriek tomu, že aj v príbehu 20. storočia pribudali stále nové rehoľné spoločenstvá a kongregácie, koncilom zahájená reforma (najmä spomenuté obnovenie stáleho diakonátu), viedla v pokoncilevom období k značnému poklesu kňazských a rehoľných povolani, čo sa prejavilo najmä v západnej Európe, Spojených štátov amerických, Kanade a celej Južnej Amerike. Porov. KUMOR, B. *Cirkevné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 236 a nasl.

knáz slúžiť Sväté Omše s aktívou účasťou ľudu a veriacim bolo v niektorých prípadoch dovolené prijímať pod oboma spôsobmi (*Novus ordo Missae*). V duchu Druhého vatikánskeho koncilu bol prepracovaný i Rímsky breviár (*Breviarium Romanum*, Liturgia hodín, r. 1962), Rímsky pontifikál (*Pontificale Romanum*, r. 1962), Rímsky rituál (*Rituale Romanum*, r. 1976) a Biskupský ceremoniál (*Caeremoniale episcoporum*, r. 1984).⁷³

Samotný koncil však svojimi reformami nesmeroval len dovnútra Cirkvi, keďže jedným z jeho cieľov bolo dosiahnuť zlepšenie vzťahov s nekatolíckym, respektíve ateistickým svetom. Táto skutočnosť sa prejavila už pred začatím snemu, keď boli na pokyn Jána XXIII. z liturgických textov vylúčené pejoratívne vety o židoch a v pozvaní (i účasti) pozorovateľov takmer zo všetkých východných nekatolíckych (s výnimkou patriarchátov Antiochie, Atén a Jeruzalema) a protestantských (vrátane anglikánskych) cirkví.⁷⁴ Ekumenizmus Druhého vatikánskeho koncilu sa prejavil i v skutočnosti, že jeho zameranie bolo prioritne pastorálne a zásadne neformuloval nové teologické stanoviská, ktoré by blokovali možnosti ďalšieho dialógu.⁷⁵ Najmä konciliový dekrét *Unitatis redintegratio* znamenal faktické uznanie ekumenického hnutia, ktoré vzniklo už predtým mimo Katolíckej cirkvi a stanovil podmienky ďalšej účasti katolíkov na ňom.⁷⁶ Predovšetkým na tomto pozadí

⁷³ Porov. KUNETKA, F. Základní principy liturgické reformy. In: *Ve známení naděje. Proměny teologie a církve po II. vatikánském koncilu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, s. 72.

⁷⁴ Porov. MORIN, D. *Učení II. vatikánského koncilu*. Praha: Paulínky, s. 7; DLUGOŠ, F. *Koncilie Katolické církve*. Levoča: Nadácia Krásanského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2005, s. 333–334; SCHATZ, K. *Všeobecné koncily. Obniska církevních dějin*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2014, s. 301–304; a FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*. 3., doplněné a rozšířené vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 292. I keď z historického hľadiska pripravil viaceré kroky k otvorenosti ostatným kresťanským církvám a náboženským spoločnostiam už pápež Lev XIII. (*Leo*, 1878–1903), ktorý zhodnotil v apoštolskom liste *Praeclarar gratulationis* (r. 1894) reálne možnosti hľadania spoločných ciest s východnými církvami, za skutočný začiatok ekumenického dialógu možno označiť až Druhý vatikánsky koncil. Ten totiž opustil zaužívanú formuláciu, podľa ktorej sa má jednota, prezentovaná Kristovými slovami „aby všetci boli jedno“ (*Ut unum sint*, Jn 17,21), dosiahnuť návratom heretikov a schizmatikov do rímskej Cirkvi (encyklika *Mortalium animos*, r. 1928). Porov. SKALICKÝ, K. *Ekumenismus na Druhém vatikánském konciliu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 40.

⁷⁵ Porov. HANUŠ, J. Ve známení jaké naděje? In *Ve známení naděje. Proměny teologie a církve po II. vatikánském koncilu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, s. 5.

⁷⁶ Porov. FILIPI, P. Od *Unitatis redintegratio* k *Ut unum sint*. In: *Ve známení naděje. Proměny teologie a církve po II. vatikánském koncilu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, s. 60.

sa snemu podarilo reálne podnietiť rozvoj medzikonfesijných, medzináboženských, ako aj osobných vzťahov s nekatolíkmi. I keď najviac spoločného má Katolícka cirkev s východnými pravoslavnými církvami, v ktorých je najroziahlejším spôsobom zachované spoločné dedičstvo duchovnej a liturgickej tradície, s protestantmi ju spája viera v Krista, štúdium Svätého Písma a sviatostný život.⁷⁷ Najmä od toho času sa preto množili dohody o vzájomnom uznávaní krstu medzi Katolíckou cirkvou a ostatnými kresťanskými církvami a náboženskými spoločnosťami, z čoho jasne vyplýva, že práve krst je duchovným putom medzi všetkými kresťanmi i základom pre všetky ďalšie ekumenické snahy. Čo sa týka východných katolíckych církví, tie boli dekrétom *Orientalium ecclesiarum* výslovne vyzvané k udržaniu si svojich liturgických, inštitucionálnych a disciplinárnych osobitostí.⁷⁸

Vo vzťahu k všeobecnej ľudskej spoločnosti a štátu Druhý vatikánsky koncil definitívne konštaoval, že Cirkev nedostala od svojho Zakladateľa nijaké politické, ekonomicke, či sociálne poslanie, a preto sa nemá usilovať o svetskú vládu.⁷⁹ Práve z dôvodu sledovania výlučne rýdzho náboženského (duchovného) cieľa sa ľuďom dáva do služby nie v záujme priameho riešenia technických, politických, či ekonomických problémov, ktoré sú v kompetencii iných legitímných ekonomických, sociálnych a politických inštitúcií, ale tým, že každému jednotlivcovi pripomína základné morálne požiadavky obsiahnuté v prirodzenom Božom práve.⁸⁰ Čo sa týka ľudskej dôstojnosti, koncil do popredia postavil najmä zásadu náboženskej slobody, v súlade s ktorou nemôže byť nikomu bránené, aby konal podľa svojho svedomia, a to ani v oblasti náboženstva (*Dignitatis humanae* 2).⁸¹ V tomto ohľade zároveň

⁷⁷ Uvedený dekrét zároveň uviedol, že tí, „... ktorí veria v Krista a boli platne pokrstení, sú istým spôsobom v nedokonalom spoločenstve s Katolíckou cirkvou“ (čl. 3). Bližšie k tejto problematike pozri KUMOR, B. *Cirkerné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Kránskeho seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 158.

⁷⁸ Porov. FILIPI, P. Od *Unitatis redintegratio* k *Ut unum sint*. In: *Ve známení naděje. Proměny teologie a církve po II. vatikánském koncilu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, s. 61–64.

⁷⁹ Porov. MORIN, D. *Učení II. vatikánského koncilu*. Praha: Paulínky, s. 33–34.

⁸⁰ Porov. GEROSA, L. *Právo Církvi*. Prešov: Petra, 2005, s. 34 a nasl. K pojmu prirodzeného práva v práve Katolíckej církvi bližšie pozri napríklad ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V. *Prirodzenoprávna teória v práve Katolíckej církvi*. Praha: Leges, 2016.

⁸¹ Porov. ŠTAMPACH, O. I. Mezináboženské vzťahy po II. vatikánskom koncilu. In: *Ve známení naděje. Proměny teologie a církve po II. vatikánském koncilu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, s. 21.

prísné zakázal akúkoľvek diskrimináciu založenú na rase, sociálnom postavení alebo náboženstve (*Nostra aetate* 5) a vyzdvihol potrebu smerovania ľudskej spoločnosti k spravodlivejším a ľudskejším životným podmienkam pre každého.⁸² Cirkev sa zároveň vyslovila za angažovanosť a zodpovednosť občanov vo verejnom živote, pričom niektoré z toho vyplývajúce práva, respektíve záväzky boli formulované ako povinnosť (napríklad účasť na voľbách, platenie daní atď.).⁸³ Z medzinárodnopolitického hľadiska boli výslovne odsúdené preteky v zbrojení a v nadväznosti na vrcholiaci proces dekolonizácie koncil tiež akcentoval povinnosť všeobecného rešpektovania práv všetkých národov na sebaurčenie.⁸⁴

Po krátkom, len 33 dní trvajúcim pontifikáte Jána Pavla I. (r. 1978), bol za rímskeho biskupa zvolený prvý pápež netalianskeho pôvodu od čias Hadriána VI. (1522–1523) a zároveň prvý Slovan na pápežskom stolci vôbec, Ján Pavol II. (1978–2005). Ten sa po vzore svojho predchodcu rovnako prihlásil k zavádzaniu uznesení Druhého vatikánskeho koncilia do praxe, pričom všetky svoje reformy koncipoval na teologických základoch kolegiality, s osobitým dôrazom na ich pastoračný a služobný charakter.⁸⁵ Od začiatku pontifikátu preto prezentoval snahu o aktívnu účasť Apoštolskej Stolice na reformných procesoch, čo sa vo vzťahu k Rímskej diecéze (*Dioecesis Urbis seu Romana*) prejavilo v častých vizitáciach a vo vzťahu k univerzálnnej Cirkvi zase v apoštolských návštevách s ekumenickými, misijnými, pastoračnými a mierovými zámermi, v počte ktorých napokon prekonal všetkých svojich predchodcov. V nadväznosti na zmeny presadené Pavlom VI. nový pápež

⁸² V postoji Cirkvi voči štátu bolo zdôraznené, že obe spoločnosti sú vo svojich oblastiach celkom nezávislé (*independentes*) a autonómne (*autonomae*), avšak majú udržiavať zdravú spoluprácu (*sanam cooperationem*). Z pohľadu štátnych foriem a systémov vlády sa Katolícka cirkev otvorené prihlásila k občianskej slobode, právnemu štátu a demokratickému zriadeniu, za súčasného odsúdenia všetkých politických zriadení, ktoré obmedzujú občiansku alebo náboženskú slobodu a porušujú práva jednotlivcov, respektíve spoločenských skupín. Partikulárne cirkvi boli preto vyzvané, aby sa zrieckli privilégií nadobudnutých od občianskych autorít, ktoré by mohli obmedzovať jej prejav. Porov. *Gaudium et spes* 76. Blížšie k tejto problematike pozri ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. vatikánského koncilu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 144.

⁸³ Porov. FIALA, P. Politické aspekty konstituce *Gaudium et spes*. In: *Ve znamení naděje. Proměny teologie a církve po II. vatikánském konciliu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, s. 51.

⁸⁴ Porov. ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. vatikánského koncilu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 30.

⁸⁵ Porov. TRETERA, J. R. *Církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1993, s. 34.

úspešne dokončil i reformu Rímskej kúrie, ktorej podoba je do dnešných čias upravená konštítúciou *Pastor bonus* z roku 1988. Odkazujúc na historiu sa Ján Pavol II. vrátil i k tradícii generálnych synod, ktoré boli zvolávané ešte v období staroveku na kresťanskom Východe aj Západe.⁸⁶ Za jeho pontifikátu bola tiež benediktínni dokončená revízia Vulgáty, pričom jej nové vydanie bolo publikované pod názvom *Neovulgata* v roku 1979. Ako už bolo spomenuté, z hľadiska kánonického práva boli za jeho pontifikátu zavŕšené práce na oboch dodnes platných kódexoch a po tom, čo bol v roku 1983 pre Latinskú cirkev vydaný Kódex kánonického práva (*Codex iuris canonici*), v roku 1990 bol pre východné katolícke cirkvi promulgovalý Kódex kánonov východných cirkví (*Codex canonum ecclesiarum orientalium*).

Ján Pavol II. v roku 1993 zároveň odobril nové vydanie Katechizmu Katolíckej cirkvi (*Catechismus Catholicae Ecclesiae*), ktorý predstavuje kompendium náuky o viere a mrvavoch, sviatostnom živote a modlitbe.⁸⁷ Nadčasovosť a aktuálnosť učenia Druhého vatikánskeho koncila aj pre súčasnú Cirkev zdôraznil ešte v roku 2000, keď veriacich výslovne vyzval k odvolávaniu sa na koncilové dokumenty.⁸⁸ Čo sa týka náuky pápeža Jána Pavla II., vydal spolu 14 encyklik, z ktorých možno spomenúť najmä sociálne zamerané diela *Laborem exercens* (r. 1981), *Sollicitudo rei socialis* (r. 1987) a *Centesimus annus* (r. 1991), v ktorých poukázal na prehľbjujúcu sa nerovnosť medzi spoločenskými vrstvami a národnimi a deštruktívny kult blahobytu. Otázke hodnoty každého človeka a práva na život i náboženskú slobodu sa zase venoval v encyklike *Christifideles laici* (r. 1989), kým v encyklike *Ut unum sint* (r. 1995) upriamil pozornosť na ekumenizmus. V dôležitej apoštolskej exhortácii *Familiaris consortio* (r. 1981) napokon potvrdil konzervatívne učenie svojho predchodcu v otázkach manželstva, rodiny, plánovaného rodičovstva a interrupcií. V diplomatickej činnosti viedol Ján Pavol II. realistickú politiku predovšetkým voči štátom sovietskeho bloku, ktorou sa výrazným

⁸⁶ Porov. KUMOR, B. *Cirkerné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 22 a 169.

⁸⁷ Porov. POJAVNIK, I. *Mysterium koncila*. Olomouc: Matice cyrilometodéjská, 1998, s. 262–263.

⁸⁸ Porov. MORIN, D. *Učení II. vatikánského koncila*. Praha: Paulínky, s. 3.

spôsobom pričinil o porážku komunizmu a vznik demokratických štátov v oblasti strednej a východnej Európy.⁸⁹

3.2 Rekodifikačné práce a charakteristika platného Kódexu

Ako už bolo uvedené, jedným z najdôležitejších dôvodov zvolania Druhého vatikánskeho koncilu bola aj rekodifikácia práva Latinskej cirkvi, keďže právo obsiahnuté v Kódexe kánonického práva z roku 1917 prestalo z dôvodu enormousných zmien v ľudskej spoločnosti Cirkvi vyhovovať.⁹⁰ Osobitne možno spomenúť skutočnosť, že i keď motu proprio *Cum iuris canonici Codicem* (r. 1917) počítao s novelizáciami Kódexu, do roku 1959 k zmene jeho textu (okrem dvoch novelizácií ohľadom konkáve z rokov 1922 a 1946) vôbec nedošlo. Z toho dôvodu, aj keď konciliové dokumenty disponovali prioritne teologicko-právnou povahou, od začiatku boli koncipované i ako dôležité východiská pre pokoncilirovú legislatívnu, ktorá mala byť zavŕšená prijatím nového Kódexu. Obdobne nové konkordáty boli po Druhom vatikánskom koncile prispôsobované konciliovým dokumentom a pokonciliovému obdobiu.⁹¹ Z ekleziologického hľadiska vyzdvihol Druhý vatikánsky koncil dôležitosť práva v živote Cirkvi a jeho úlohu v samotnom Tajomstve spásy (*mysterium salutis*) (Lumen gentium 14).⁹² Samotný právnicko-inštitucionálny rozmer Cirkvi však bol zároveň sčasti zatlačený do úzadia a do popredia

⁸⁹ Na pozadí tohto vývoja obnovilo ešte v roku 1989 diplomaticé styky s Aposťolskou Stolicou Poľsko a v roku 1990 Československo a ostatné postkomunistické štátu, vrátane bývalého Sovietskeho zväzu. V roku 1989 došlo tiež k oficiálemu obnoveniu gréckokatolíckej cirkvi na západnej Ukrajine a v roku 1990 v rumunskom Sedmohradsku, príčom rok na to bola navrátená latinská hierarchia Bielorusku, Ukrajine a Rusku. Už od konca Druhého vatikánskeho koncilu začalo byť považované za štandard štátnej medzinárodnej politiky mat' nadviazané diplomatické styky s Aposťolskou Stolicou a prostredníctvom medzinárodných zmlúv upravovať vzájomné vzťahy s Katolíckou cirkvou na prospch svojich katolíckych veriacich. Okrem apoštolských nunciov, predstavujúcich akreditovaných veľvyslancov v príslušnej krajinie, vysielala Aposťolská Stolica aj v tomto období svojich zástupcov do rôznych medzinárodných organizácií. Čo sa týka dosiahnutých dohôd, za pontifikátu Jána Pavla II. boli podpísané nové konkordáty s Talianskom (r. 1985), Poľskom (r. 2002) a Portugalskom (r. 2004), dohody zase s Izraelom (r. 1997), Maďarskom (r. 1997) a Slovenskom (r. 2004). Porov. KUMOR, B. *Cirkevné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Krňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 9 a nasl., 67–68 a 257.

⁹⁰ Porov. CORIDEN, J. *An Introduction to Canon Law*. New York: Paulist Press, 2004, s. 29.

⁹¹ Porov. KUMOR, B. *Cirkevné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Krňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 97 a nasl.

⁹² Porov. POJAVNIK, I. *Mysterium koncilu*. Olomouc: Matice cyrilometodéjská, 1998, s. 263.

boli postavené jej prvky nadprirodzeného charakteru, ktoré spočívali najmä na princípoch vedomia viery (*sensus fidei*) a rozoznávania znamení čias (*signa temporum*), odzrkadľujúcich kontinuálne a dynamické pôsobenie Ducha Svätého v ľudskej spoločnosti.⁹³ Koncilové dokumenty totiž viackrát požadovali uprednostnenie Cirkvi ako spoločenstva veriacich, na úkor rýdzoprávnických hierarchických koncepcii. Na tomto pozadí bol tiež do toho času prevažujúci klerikalizmus nahradený novou koncepciou Božieho ľudu (*communio fidelium*), ktorá vyzdvihovala dôležitosť laikov.⁹⁴

Vo vzťahu k nositeľom cirkevných úradov postavil Druhý vatikánsky koncil do popredia, namiesto zdôrazňovania hierarchickej autority, princíp služby (*Lumen gentium* 2–3). S ohľadom na kolegiálny charakter snemových zasadania, rokovania i prijímanie záverov, bola súčasne vyzdvihnutá potreba obmedzenia centralizačných tendencií univerzálneho práva v prospech decentralizácie a autonómie partikulárnych cirkví (princíp *subsidiarity*).⁹⁵ Pri výkone riadiacej moci mala byť zase uprednostnená zásada teritoriality, ktorá sa mala uplatňovať už pri samotnom zverovaní vymedzenej časti Božieho ľudu do rúk kompetentnej cirkevnej autority. Ďalším z charakteristických znakov rekodifikácie malo byť široké uplatňovanie princípu kánonickej miernosti (*aequitas canonica*), ktorý mal okrem dôležitých úloh pri aplikovaní práva disponovať dôležitým miestom už pri procese normotvorby.⁹⁶ Čo sa týka trestného práva, podľa koncilových zámerov malo nové zákonodarstvo ukladať i odpúšťať tresty zásadne vo vonkajšom fóre (*forum externum*) a na základe rozsudku, ktorý sa má vyniesť (*ferendae sententiae*). Tresty

⁹³ Porov. Mt 16,2–4 a Lk 12,54–56. Tento pojem sa používa na vymedzenie všetkých udalostí, javov, procesov a rozvojových tendencií (nie vždy kladných), ktoré sú charakteristické pre určité historické obdobie a sú výzvou k eticko-spoločenskému konaniu. Dôležitou funkciou Cirkvi, ktorá má poklad viery a vedie ľudí k späse, je vo svete Evanjelia skúmať a vysvetľovať znamenia času, aby vedela aj v stále sa meniacej situácii spôsobom primeraným pre každú generáciu odpovedať na večné otázky človeka o zmysle terajšieho i budúceho života a ich vzájomnom vzťahu. Porov. *Gaudium et spes* 4. Bližšie k tejto problematike pozri ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. vatikánského koncilu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 40 a 159–160 a GEROŠA, L. *Právo Cirkvi*. Prešov: Petra, 2005, s. 90–93.

⁹⁴ Porov. MORIN, D. *Učení II. vatikánského koncilu*. Praha: Paulínky, s. 24.

⁹⁵ Porov. HRDINA, A. *Kánonické právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 58 a FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*. 3., doplněné a rozšířené vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 312.

⁹⁶ Porov. TRETERA, J. R. *Církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1993, s. 34.

uložené na základe rozsudku už vyneseného (*latae sententiae*) sa mali obmedziť na minimum, pričom ukladané mali byť len za najťažšie delikty. Vplyv náuky snemu sa mal prejavíť i v novom ponímaní manželstva, pri ktorom sa nemalo v duchu starého Kódexu rozlišovať medzi jeho primárnym (plodenie) a sekundárnym (manželská láska) cieľom.⁹⁷ V systematike nového Kódexu sa zároveň prioritne predpokladalo opustenie prvkódexového rímskoprávneho usporiadania kánonov na osoby, veci a žaloby (*personae, res, actiones*). Vo všeobecnosti možno konštatovať, že všetky plánované zmeny sa do výslednej podoby Kódexu skutočne premietli.⁹⁸

Kedže s novelizáciami kánonického práva nebolo vhodné čakať až do skončenia rekodifikácie, Apoštolská Stolica pristúpila ešte v priebehu Druhého vatikánskeho koncilu (najmä však po jeho ukončení) k vydávaniu veľkého počtu nových právnych predpisov, ktoré sa niesli v koncilovom duchu. Tieto pramene mali mať poväčšine len prechodný charakter a platit iba do doby, kým nenadobudne účinnosť nový zákonník. Ten nakoniec tieto dokumenty poväčšine bez akejkoľvek zmeny prebral, poprípade niektoré z nich ponechal v platnosti ako platné mimokódexové právo.⁹⁹ Ako už bolo spomenuté, aj napriek tomu, že s pôvodnou iniciatívou na rekodifikáciu prišiel už pápež Ján XXIII., práce na novom Kódexe kánonického práva začali až po skončení Druhého vatikánskeho koncilu. Ten bol napokon pápežskými komisiami (pozostávajúcimi približne zo 180 osôb) spracovaný za pontifikátov Pavla VI. a Jána Pavla II., za stálej súčinnosti so svetovým episkopátom a najvýznamnejšími odborníkmi z oblasti kánonického práva.¹⁰⁰ Kým prípravná fáza rekodificačných prác prebehla v rokoch 1963 až 1972, obdobie revízie a prepracovávania trvalo od roku 1973 do roku 1980. Posledná revízia textu Kódexu bola vykonaná v rokoch 1980 až 1982 po celkovej kontrole schémy pripravenej

⁹⁷ Porov. ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. vatikánského koncilu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 109.

⁹⁸ Porov. GEROSA, L. *Právo Cirkvi*. Prešov: Petra, 2005, s. 67.

⁹⁹ Porov. HRDINA, A. *Kánonické právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 56–57.

¹⁰⁰ Porov. TRETERA, J. R. *Církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1993, s. 34.

komisiou kardinálov a ďalších konzultorov.¹⁰¹ Za najdôležitejšie osoby pri jeho vzniku možno označiť najmä kardinála Pietra Ciriaciho († 1966), ktorý stál na čele prípravnej komisie, predovšetkým však jeho nástupcu, kardinála Pericle Feliciho († 1982).¹⁰² Ako sme už spomenuli, nový Kódex kánonického práva bol napokon promulgovaný pápežom Jánom Pavlom II. apoštolskou konštítúciou *Sacrae disciplinae leges* dňa 25. januára 1983, teda na výročie ohlásenia revízie prvého Kódexu Jánom XXIII., pričom účinnosť nadobudol 27. novembra 1983. Kým prvý latinský Kódex predstavoval nové usporiadanie starých zákonov, v prípade nového Kódexu išlo o obnovenie kódexových noriem v duchu Druhého vatikánskeho koncilu a aktuálnych potrieb Cirkvi ako právne dokonalej spoločnosti (*recognitionis*).¹⁰³ I z toho dôvodu býva platný Kódex bežne označovaný ako „posledný koncilový dokument“, ktorý mal doplniť jeho náukové bohatstvo v rovine práva.¹⁰⁴

Na rozdiel od prvého latinského Kódexu systematika platného Kódexu opustila zaužívanú rímskoprávnu štruktúru a člení sa do siedmich kníh: Všeobecné normy (*De normis generalibus*), Boží ľud (*De populo Dei*), Učiaca úloha Cirkvi (*De Ecclesiae munere docendi*), Posvätcovacia úloha Cirkvi (*De Ecclesiae munere sanctificandi*), Časné majetky Cirkvi (*De bonis Ecclesiae temporalibus*), Sankcie v Cirkvi (*De sanctionibus in Ecclesia*) a Procesy (*De processibus*).¹⁰⁵ Jeho súčasťou sa nestali predpisy upravujúce liturgické právo, organizáciu Rímskej kúrie (konštítúcia *Pastor bonus*, r. 1988), voľbu pápeža (konštítúcia *Universi Dominici gregis*, r. 1996),

¹⁰¹ Porov. CORIDEN, J. *An Introduction to Canon Law*. New York: Paulist Press, 2004, s. 29. Ak by sme sa pozreli na priebeh rekodifikačných prác detailnejšie, prebiehali v štyroch etapách. Prvá (1965–1977) sa zaoberala vypracovaním návrhov (*schemata*), a to najmä na základe *Principia quae Codicis iuris canonici recognitionem dirigant*, ktoré boli stanovené Biskupskou synodou v roku 1967. V druhom kroku (1972–1980) mali rôzne *organa consultativa* možnosť skúmať schémy a prednášať kritické pripomienky, respektívne návrhy. Tretia etapa (1980–1982) zahŕňala hodnotenie kritikov, analyzovanie vylepsujúcich návrhov, revízie schém, zbieranie výsledkov a uverejnenie inovovaných schém (*schema novissimum*, r. 1982). Štvrtá, posledná fáza práce (1982–1983) pozostávala z posledného štúdia výsledného textu pápežom, spolu s malou skupinou expertov. Porov. GEROSA, L. *Právo Cirkvi*. Prešov: Petra, 2005, s. 66.

¹⁰² Porov. KUMOR, B. *Cirkevné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 143 a VAN DE WIEL, C. *History of Canon Law*. Louvain: Peeters Press, 1991, s. 175.

¹⁰³ Porov. CORIDEN, J. *An Introduction to Canon Law*. New York: Paulist Press, 2004, s. 29.

¹⁰⁴ Porov. FRANZEN, A. *Malé dejiny cirkev*. 3., doplnené a rozšírené vyd. Kostelní Vydří Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 312.

¹⁰⁵ Porov. HRDINA, A. *Kánonické právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 58–59.

procesy beatifikácie (blahorečenia) a kanonizácie (svätořečenia) (konštitúcia *Divinus perfectionis magister*, r. 1983), vrátane správneho súdnictva a vztahov Cirkvi a štátov (konkordátne právo). Za účelom autentickej interpretácie Kódexu Ján Pavol II. v roku 1984 v duchu tradície ustanovil Pápežskú komisiu pre autentickú interpretáciu Kódexu kánonického práva (*Pontificia commissio Codicis iuris canonici authentice interpretando*), ktorá bola v roku 1988 povýšená na pápežskú radu pod názvom Pápežskej rady pre výklad textov zákonov (*Pontificium consilium de legum textibus interpretandis*)¹⁰⁶, čím bola jej vecná kompetencia rozšírená z interpretácie kódexových noriem na všetky pramene univerzálneho kánonického práva. V tejto súvislosti je dôležité spomenúť, že hoci bolo biskupským konferenciam dovolené pripraviť preklady nového Kódexu do národných jazykov, ktoré mali byť osobitne schválené Apoštolskou Stolicou, jediným autentickým jazykom zostal, podobne ako pri prvom kodifikačnom diele, jazyk latinský.¹⁰⁷

Podobne ako v histórii, aj za platnosti nového Kódexu je kánonickoprávna prax cirkevných súdov (judikatúra) i kánonickoprávna veda (jurisprudencia) výrazným spôsobom ovplyvňovaná rozhodnutiami najvyššieho súdneho tribunálu Rímskej roty, ktoré možno nájsť v pravidelne vydávanej zbierke *Decisiones seu sententiae Sanctae Romanae rotæ*. Kódex kánonického práva (*Codex iuris canonici*) z roku 1983 pozostáva spolu z 1 752 kánonov a dodnes predstavuje hlavný normatívny text Latinskej cirkvi. Aj z toho dôvodu ho nemôžeme označiť za história Katolíckej cirkvi a jej práva, podobne ako nemožno k právnym dejinám zaradiť ani viaceré platné dokumenty pokoncilej legislatívy.¹⁰⁸ Ekumenický rozmer nového Kódexu je zjavný už zo skutočnosti,

¹⁰⁶ V roku 1999 bola napokon premenovaná na Pápežskú radu pre zákonné texty (*Pontificium consilium de legum textibus*) a tento názov nesie dodnes. Porov. TRETERA, J. R. *Cirkevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1993, s. 80. Historickým predchodom týchto orgánov bola Posvätná kongregácia na vykonávanie a dodržiavanie ustanovení posvätného Tridentského koncilu a iných reforiem (*Sacra congregatio super executione et observantia Sacri Concilii Tridentini et aliarum reformationum*), ktorú v roku 1564 zriadil pápež Pius IV. (1559–1565). Tá bola v roku 1567 pápežom Piom V., po tom, čo jej udelil právo autenticky interpretovať koncilové dekréty a rozhodovať prípadné spory, ktoré vznikli v súvislosti s ich zavádzaním do praxe, premenovaná na Posvätnú kongregáciu kardinálov interpretátorov Tridentského koncilu (*Sacra congregatio cardinalium Concilii Tridentini interpretum*). Porov. ŠPIRKO, J. *Cirkevné dejiny IV*. Turčiansky Svätý Martin: Neografia, 1943, s. 231–232.

¹⁰⁷ Porov. VAN DE WIEL, C. *History of Canon Law*. Louvain: Peeters Press, 1991, s. 177 a 180.

¹⁰⁸ Porov. KUMOR, B. *Cirkevné dejiny. Súčasné obdobie. 1914–2000*. Levoča: Nadácia Knázského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 68.

že jeho normy charakterom rýdzo cirkevného (Pudského) práva výslovne zaväzujú len osoby pokrstené v Katolíckej cirkvi alebo do nej prijaté (can. 11 CIC 1983). Jeho najdôležitejší cieľ je vyjadrený paradoxne až v poslednom kánone. Ten totiž prezentuje zásadu, ktorá má mať za každých okolností prednosť pred všetkými ostatnými kánonickoprávnymi princípmi, v súlade s ktorou musí byť v Cirkvi najvyšším zákonom vždy spásu duší (*lex suprema in Ecclesia salus animarum*). Spásu je pritom v tomto ohľade vnímaná nielen ako celostná záchrana človeka v individuálnom (personálnom), ale i sociálno-historickom zmysle. Z pohľadu súčasnosti sú vysoko aktuálne predovšetkým pripravované komplexné kánonickoprávne novelizácie týkajúce sa Rímskej kúrie a trestného práva.¹⁰⁹

Pokiaľ ide o vysporiadanie sa platného Kódexu s právom starším a jeho interpretáciu, zákonník používa v kánone 6 § 2 slovné spojenie „kánonická tradícia“ (*traditio canonica*). Ak by sme sa bližšie pozreli na tento pojem, vo všeobecnosti by sme ho mohli charakterizovať ako právne a zákonomarné dedičstvo Cirkvi ako celku. Tradícia išla totiž od začiatku ruka v ruke s vývojom Cirkvi a práve do nej sa postupom času premietal celkový duch tohto vývoja, ktorý ovplyvňuje podobu kánonického práva vo viacerých jeho aspektoch dodnes. Podľa znenia spomínanej apoštolskej konštitúcie Jána Pavla II. *Sacrae disciplinae leges* z 25. januára 1983, ktorou bol platný latinský Kódex vyhlásený, je zrejmé, že pod týmto termínom rozumieme všetko staré i nové vychádzajúce od apoštolov cez cirkevných Otcov z evanjeliovej zvesti všeestranne neporušene uvedené do nových životných okolností. Práve kontinuálne uvádzanie odkazu Svätého Písma a Tradície do právneho systému Katolíckej cirkvi tak dalo vlastný obsah pojmu kánonickej tradície, ktorá zohráva z dnešného hľadiska najdôležitejšiu úlohu pri interpretácii jeho noriem. Podobne ako v prípade oboch latinských kódexov (starého i platného), aj pri platnom východnom Kódexe sa má totiž pri výklade kánonov obsahujúcich staré právo (*ius vetus*) bráť do úvahy historické, dnes už neplatné právo, ktoré tvorí z právneho hľadiska, spolu s princípmi kánonistiky, najpodstatnejší materiálny i hodnotový obsah kánonickej tradície.¹¹⁰

¹⁰⁹ Porov. HRDINA, A. *Kánonické právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 58.

¹¹⁰ Porov. can. 2 CCEO 1990.

Ak porovnáme platnú právnu úpravu s úpravou Kódexu kánonického práva z roku 1917, v kontraste k spomínanému kánonu 6 prvého latinského Kódexu zákonodarca výslovne nepotvrdil formálnu vôľu zachovania predchádzajúcej disciplíny, keďže jeden z jeho najdôležitejších cieľov od začiatku predstavovalo zosúladenie cirkevného zákonodarstva so zámermi a učením Druhého vatikánskeho koncilu.¹¹¹ Z hľadiska vysporiadania sa so starým právom preto došlo v prípade nového Kódexu k úplnému zrušeniu všetkého do toho času platného práva. Derogačná doložka kánonu 6 v § 1 tak stanovila, že nadobudnutím jeho účinnosti sa úplne ruší Kódex kánonickejho práva z roku 1917, vrátane ostatných univerzálnych i partikulárnych zákonov, ktoré sú v rozpose s jeho predpismi, pokiaľ nie je o partikulárnych zákonoch výslovne ustanovené niečo iné.¹¹² Je teda celkom zrejmé, že na rozdiel od prvého Kódexu z roku 1917, bolo úmyslom zákonodarcu platným Kódexom kompletne nahradíť celé dovtedy platné právo.¹¹³ Aj keď § 2 zavádza už spomenutý pojem kánonickej tradície¹¹⁴ ako prostriedku chápania noriem majúcich základ v starom práve, zákonodarca používa výraz *etiam* (teda „aj“), čím deklaruje, že nejde o jediný interpretačný prostriedok kódexových kánonov. Samotná formulácia tejto normy, na ďnu nadväzujúce

¹¹¹ *Haec vero nota collegialitatis, qua processus originis huius Codicis eminenter distinguitur, cum magisterio et indole Concilii Vaticanii II plane congruit. Quare Codex non modo ob ea quae continet, sed etiam iam in suo ortu prae se fert afflatum huius Concilii, in cuius documentis Ecclesia, universale sacramentum salutis, tamquam Populus Dei ostenditur eiusque hierarchica constitutio in Collegio Episcoporum una cum Capite suo nixa perhibetur. Sacrae disciplinae leges.* Bližšie pozri tiež McMANUS, F. R. Canonical Overview: 1983-1999. In: BÉAL, J. P., J. A. CORIDEN a T. J. GREEN (eds.). *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York: Paulist Press, 2000, s. 11 a nasl.

¹¹² *Hoc Codice vim obtinente, abrogantur. 1º Codex Iuris Canonici anno 1917 promulgatus; 2º aliae quoque leges, sive universales sive particulares, praescriptis huius Codicis contrariae, nisi de particularibus aliud expresse careatur.* Can. 6 § 1, 1-2° CIC 1983. Podobne boli zrušené aj všetky univerzálné a partikulárne trestné zákony, ktoré boli vydané Apoštolskou Stolicou (ak neboli prevzaté do Kódexu), respektívne, vo vzťahu k partikulárnemu právu, inou partikulárnou autoritou. Porov. can. 6 § 1, 3-4° CIC 1983.

¹¹³ Nešlo teda len o zrušenie Kódexu kánonického práva z roku 1917, ale tiež zákonodarstva, ktoré ho dopĺňalo. Porov. CAPARROS, E., M. THÉRIAULT a J. THORN (eds.). *Code of Canon Law Annotated*. Montréal: Wilson & Lafleur Limitée, 2004, s. 34.

¹¹⁴ *Canones huius Codicis, quatenus ius vetus referunt, aestimandi sunt ratione etiam canonicae traditionis habita.* Can. 6 § 2 CIC 1983.

normy špecifikujúce ďalšie spôsoby výkladu Kódexu¹¹⁵ a promulgačná konštitúcia *Sacrae disciplinae leges* dokonca vyjadrujú, že normy identicky transformované do platného Kódexu zo staršieho práva (najmä z prvého Kódexu) nemajú byť chápane len v zmysle predchádzajúceho práva a kánonickej tradície, ale tiež v duchu dokumentov Druhého vatikánskeho koncilu a „nových pomerov“ (*novus habitus mentis*)¹¹⁶.

4 Záver

Už na začiatku Druhého vatikánskeho koncilu pápež Ján XXIII. prehlásil, že od koncilu očakáva čo najúčinnejšie sprostredkovanie posvätej Tradície, s ohľadom na zmenené životné pomery a spoločenské štruktúry. Katolicizmus zároveň vyzval k obnove (*aggiornamento*) v úprimnom dialógu s Evanjeliom, vedenom vo svetle viery a podnechanom znameniami času. Výsledné konciliové dokumenty skutočne splňali tieto požiadavky a významne prispeli k celkovej zmene chápania Cirkvi ako živého organizmu. Na tomto pozadí tiež došlo k zdôrazneniu významu Svätého Písma pre život Cirkvi a uprednostneniu chápania Tradície v dynamickom koncepte, na úkor jej statického

¹¹⁵ Základné pravidlá výkladu cirkevných zákonov, najmä z hľadiska teórie práva, nachádzame v kánonoch 16 až 19. Čo sa týka káuz (s výnimkou trestných), ktoré nemožno vyriešiť z dôvodu neexistencie výslovného predpisu univerzálneho alebo partikulárneho zákona, prípadne zvyku, kánon 19 stanovuje, že v tom prípade treba prihliadať na zákony, vydané v podobných prípadoch (analógia práva), na všeobecné zásady práva, uplatňované s kánonickou miernosťou, právnu vedu, prax Rímskej kúrie a spoločnú a stálu mienku odborníkov. Takmer identické znenie napokon obsahoval i kánon 20 Kódexu kánonického práva z roku 1917. S pojmom kánonickej tradície sa môžu vo viacerých ohľadoch prekrývať najmä všeobecné právne zásady, právna veda, prax Rímskej kúrie, ale i spoločná a stála mienka odborníkov, keďže boli formované bohatým historickým vývojom, ktorý má vo viacerých ohľadoch dosah i na platné právo. Ako príklad možno v rámci použitia inštitútu všeobecných právnych zásad uviesť aj v súčasnosti bežné aplikovanie súboru výkladových pravidiel obsiahnutých v právnych regulánoch (*regulae iuri*) zbierok *Liber extra* z roku 1234, predovšetkým však *Liber sextus* z roku 1298. Skutočnosť, že tieto reguly sú dodnes v úradnej praxi Rímskej kúrie stále používané napokon potvrdzujú i renomované komentáre k platnému Kódexu kánonického práva. Praktické vyústenie tejto skutočnosti je zase zrejmé z rozhodnutí Rímskej roty (*Tribunal Rotae Romanae*) a Apoštolskej signatúry (*Supremum tribunal Signaturae Apostolicae*), ktoré v určitých prípadoch priamo a dôsledne odkazujú nielen na právne reguly, ale i právo obsiahnuté v starších zbierkach. Porov. HRDINA, I. A. 700 let od promulgace sbírky dekretálu Bonifáce VIII. In: *Revue církveného práva*, 2000, č. 1, s. 52.

¹¹⁶ Túto frázu použil pri charakterizovaní čias konania Druhého vatikánskeho koncilu vo svojej alokúcii z 20. novembra 1965 pápež Pavol VI. Porov. *Communicationes*, 1969, č. 1, s. 38–42.

vymedzenia, čo čoskoro nato našlo novú reflexiu v katolíckej teológii.¹¹⁷ Dynamizmus a prispôsobovanie sa zmenám ľudskej spoločnosti v duchu Druhého vatikánskeho koncilu sa výrazne premietli aj do rekodifikačných prác na platnom latinskom Kódexe kánonického práva, a čiastočne i v kodifikačných prácach na Kódexe kánonov východných cirkví.¹¹⁸ Aj napriek tomu, že Magistérium prezentovalo názor o neodchýlení sa konciliu od zaužívanej cirkevnej tradície, už čoskoro po jeho skončení sa začali ozývať hlasy tvrdiacie, že predstavitelia Cirkvi sa v skutočnosti s dlhou, komplexnou historickou tradíciou Cirkvi rozíšli.¹¹⁹ Tento záver sa napokon čiastočne prejavil i v práve Latinskej cirkvi, v ktorom došlo k potlačeniu kánonickej tradície na úkor ďalších interpretačných prostriedkov, najmä tých, ktoré pri uplatňovaní práva uprednostňujú zohľadňovanie aktuálnych okolností.

Aj keď sa týmto spôsobom cirkevný zákonodarca z praktického hľadiska vyhol obvineniam vznášaným voči kánonickému právu za pôsobnosti prvého latinského Kódexu z jeho zachovávania v skostnatenej podobe, na druhej strane tým ale čiastočne poprel história uchovanú v kánonickej tradícii, ktorá v tomto ohľade bohatost'ou prevyšuje ktorúkoľvek inú právne dokonalú spoločnosť. Tento záver je zrejmý tiež z novej koncepcie niektorých kódexových noriem, ktoré boli bez ohľadu na svoju stáročnú historickú formuláciu miestami zjednodušené až k nepoznaniu. Na jednej strane týmto krokom sice došlo k uľahčeniu čítania Kódexu pre jednoduchých

¹¹⁷ Porov. ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. vatikánského koncilu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 113.

¹¹⁸ Táto skutočnosť je zrejmá aj z konštitúcie *Sacrae disciplinae leges*, v ktorej sa uvádzia: *Hinc sequitur, ut fundamentalis illa ratio novitatis, quae, a traditione legifera Ecclesiae numquam discedens, reperitur in Concilio Vaticano II, praesertim quod spectat ad eius ecclesiologicam doctrinam, efficiat etiam rationem novitatis in novo Codice*. Podobne: *Si igitur Concilium Vaticanum II ex Traditionis thesauro vetera et nova protulit, eiusque novitas hisce aliisque elementis continetur, manifesto patet Codicem eandem notam fidelitatis in novitate et novitatis in fidelitate in se recipere, eique conformari pro materia sibi propria suaque peculiari loquendi ratione*. V promulgácej konštitúcií *Sacri canones* k východnému Kódexu pápež Ján Pavol II. obdobne konštatóval: *Quibus de rebus mens Nostra est, ut qui legislativa potestate in singulis Ecclesiis sui gaudent, peculiaribus normis, proprii ritus traditionibus prae oculis habitis necnon Concilii Vaticani II preeceptis, quam celerrime consulant*.

¹¹⁹ Porov. HANUŠ, J. Ve známení jaké nadje? In: *Ve známení nadje. Promény teologie a církve po II. vatikánskom konciliu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, s. 6. Ako príklad by sme mohli spomenúť slovensko-amerického konzervatívneho teológa a politológa Michaela Novaka, ktorý tento názor prezentoval aj napriek tomu, že v dobe koncilu zmeny nadšene vital. Porov. NOVAK, M. *Vyznání katolíka*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, s. 61.

veriacich, ale tiež pre kňazov, orientujúcich sa v právnej problematike čoraz menej, na strane druhej sa tým ale Cirkve čiastočne vzdala jedného zo svojich tradičných bohatstiev.¹²⁰ Kým teda východné katolícke cirkvi *sui iuris* sú pápežskými dokumentmi najneskôr od konca 19. storočia neustále vyzývané k zachovávaniu svojich tradícií a právneho dedičstva,¹²¹ v Cirkvi latinskej neboli tento postulát realizovaný celkom do dôsledku. Určitú koreláciu tohto javu a záruku kontinuálneho reflektovania kánonickej tradície v tomto ohľade predstavuje najmä jurisprudencia rozvíjaná najvyššími súdnymi dvormi Katolíckej cirkvi (Apoštolská signatúra a Rímska rota), ktorá najvýznamnejšie prispieva k správnemu vývoju kánonickoprávnej praxe a zamedzuje potenciálnym interpretačným deformáciám zo strany súdov nižšieho stupňa.¹²²

Contact – e-mail

vojtech.vladar@truni.sk

¹²⁰ Táto skutočnosť je deklarovaná už v samotnom Predhovore k platnému Kódexu, v ktorom je možnosť ľahkého pochopenia a používania jeho noriem nielen znalcami, ale aj pastiermi a všetkými veriacimi označená za požiadavku praktickej užitočnosti. Správnosť tohto prístupu je práve z tohto hľadiska otázna, keďže na prvý pohľad jednoduchá formulácia kánonov častokrát vedie interpretujúcich k chybným záverom, keďže na pozadí absentujúcich vedomostí a potrebného prehľadu jednoducho nedokážu pri aplikácii zohľadniť zložitosť, kontextualitu a historickosť väčšiny kódexových noriem. Okrem toho možno osobitne spomenúť celkom bežné podceňovanie významu práva v živote Katolíckej cirkvi a nedoceňovanie jeho miesta v samotnom tajomstve spásy.

¹²¹ Týmto spôsobom boli pápeži zároveň výrazným spôsobom nápmocní snahám východných pravoslávnych cirkví o obnovenie komúnia (*communio, zornovia*) s Latinskou cirkvou, ktoré sa ojedinele objavovali už od čias konania Druhého lyonského koncilu (*Concilium Lugdunense secundum*, r. 1274) a koncu vo Ferrare a Florencii (*Concilium Ferrarensie – Florentinum*, r. 1438 a 1439). Najmä podmienky obnovenia spoločenstva stanovené florentským zjednocovacím dekrétom z roku 1439 boli z hľadiska ďalšieho vývoja tými najdôležitejšimi. Blížie k tejto problematike pozri napríklad POLÁŠEK, F. *Východní kresťanské církve. Ortodoxní a katolické*. Olomouc: Matice cyrilometodéjská, 2002, 78 a nasl.

¹²² Porov. HRDINA, A. *Kánonické právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 124.

Od kupce k obchodníkovi a rychle zpět

Ladislav Vojáček

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek je věnován rekodifikaci obchodního práva v první Československé republice, zejména novému vymezení klíčového pojmu kupec v připravované osnově obchodního zákoníku.

Keywords in original language

První Československá republika; rekodifikace; obchodní právo.

Abstract

The article deals with the recodification of business law in the First Czechoslovak Republic, mainly with the new definition of the key term 'purchaser' in the gist of the Commercial Code.

Keywords

First Czechoslovak Republic; Recodification; Business Law.

1 Úvodem

Že po vzniku Československé republiky vystoupil problém právního dualismu a potřeba jej řešit, je notorieta. Přesto jí musím začít, neboť navozuje širší kontext, v kterém žily a někdy živořily snahy unifikovat úpravu obchodního práva. Potřeba sjednotit právo byla naléhavá už jaksi obecně, protože dva právní řády platné v jednom státě nutně plodí problémy. U obchodního práva je z pohledu zainteresovaných potřebná dvojnásob, protože poctivé podnikání prosperuje tam, kde jsou jasné vymezena vzájemná práva a povinnosti, kde vládne právní jistota – a té dualita právního řádu nesvědčí. Když se však v Československu rozbehly přípravy k unifikaci, brzy se – zdánlivě protismyslně – ukázalo, že unifikace (a modernizace) obchodního práva není na pořadu dne. Proč, na to posléze odpovídá dobový autor. Nakonec se unifikační práce přece jen rozeběhly a byly završeny vydáním „*Osnovy obchodního*

zákoníku.¹ Pokud jste – podle názvu tohoto dokumentu zcela oprávněně – nabyla dojmu, že se podobně jako při přípravě kodifikace občanského zákoníku dospělo k ucelenému návrhu zákoníku, jste na omylu. Proč, to je druhá otázka, na kterou chci odpovědět. A teď se dostávám k jádru svého příspěvku: obecně je známé, že základními pojmy, o něž se opíral obchodní zákoník z roku 1862, resp. 1863, byly pojmy kupec a obchody. Jak se mělo změnit pojetí toho prvního, tedy kupce (*Kaufmann*), je třetí problém, jehož bych se chtěl dotknout.² S ohledem na název mého příspěvku teď musí nutně přijít otázka, kdy kupce nahradil obchodník. A přímo se nabízí ještě pátá otázka, proč se budu zabývat kupcem a druhý klíčový pojem našeho obchodního práva – obchody – odsunu. Odpověď na ni lze dovodit z odpovědí na předchozí otázky, ale nechám si ji nakonec.

2 Proč nebyla unifikace (a modernizace) obchodního práva na pořadu dne?

Práce na rekodifikaci obchodního práva se rozbehly už v roce 1919. Zvolený postup měl vycházet z obou právních úprav – bývalé rakouské a bývalé uherské – a měl přinést nejen unifikaci, ale též modernizaci obchodního práva. Jak napsal jeden ze zainteresovaných odborníků, tehdy odborový rada a pak i profesor vysoké školy obchodní dr. Gustav Švamberg: „jediná schůdná cesta při sjednocování obchodního práva československého tedy je, přezkoumati poctivě obě obchodní práva a uvažovati bedlivě, které z nich v jednotlivé otázce potrebám obchodnictva a všeho lidu československého lépe vyhovuje, a nevyhovuje-li již žádné z nich, neužívat se a nebáti se z jiných moderních a pokrokových obchodních práv převzítí příslušné

¹ „Osnova obchodního zákoníku“, dopis ministerstva spravedlnosti z 30. srpna 1937; in Národní archív (NA), fond Ministerstvo unifikací (MUnif), kart. 114.

² Nejdůležitější materiály, týkající se přípravy unifikace obchodního práva v první ČSR, jsou soustředěny ve dvou kartonech (č. 114 a 156) fondu Ministerstvo unifikací v Národním archívu v Praze. Je v nich k dispozici první dotazník z roku 1919, jednotlivá dobrozdání respondentů i vyhodnocení celé této dotazníkové akce, dotazník z roku 1927, tři dotazníky z přelomu dvacátých a třicátých let, materiály z jejich projednávání ve vědecké komisi, zřízené při ministerstvu spravedlnosti, i ve zvláštní slovenské komisi při ministerstvu unifikací, připravené referentské návrhy zákonného textu a výsledky jejich přepracování ve vědecké komisi, návrhy pro uvozovací zákon a důvodovou zprávu a další dílkové materiály.

ustanovení, po případě vytvoření nové, našim zvláštním domácím obchodním poměřům vyhovující ustanovení.“³

Ministerstvo spravedlnosti, které sehrávalo v přípravě rekodifikace obchodního práva klíčovou roli, v roce 1919 zorganizovalo rozsáhlou dotazníkovou akci („anketu“). V dotazníku se pěti desítek respondentů, mezi nimiž nechyběly právnické fakulty (rodící se brněnská právnická fakulta však na výzvu nereagovala), ptalo na nejdůležitější z otevřených problémů, především na potřebnost a naléhavost reformy a unifikace obchodního práva a dále na několik desítek konkrétních otázek. Získalo tak řadu cenných podnětů, které shrnulo do obsáhlého, více než padesátistránkového elaborátu, vypracovaného ministerským radou dr. Josefem O. Worlem a již zmíněným odborovým radou dr. Gustavem Švambergem.⁴ A tu se dostáváme k odpovědi na mou první otázkou (a zároveň úvodní otázkou z dotazníku). Dotazníková akce ukázala, že podle názoru naprosté většiny respondentů pravá chvíle pro kodifikaci obchodního práva ještě nenastala. A to i přesto, co jsem napsal o nevýhodách dvojího obchodního práva, a přesto, že labyrint platných obchodněprávních zákonů a prováděcích předpisů v obou částech republiky byl i pro odborníka někdy tvrdým oříškem k rozlousknutí. G. Švamberg tak mohl opakovat závěr organizátorů ankety, s nímž se ztotožnilo i vedení ministerstva, a konstatovat, že myšlenka sjednocení obchodního práva není nejen naléhavá, ale ani zralá.⁵

Jako nezralá se jevila ze tří hlavních důvodů. Účastníci ankety správně postřehli, že nejdříve je třeba najít konsensus o celkové koncepci úpravy soukromého práva, tedy rozhodnout, zda bude obligační právo upraveno jedním předpisem, nebo si v obchodním právu soukromém jeho část zachová svou samostatnost (odstranění dualismu „*mobilárního práva obchodního*“).

³ ŠVAMBERG, Gustav. *Sjednocení obchodního práva československého a nejdůležitější rozdíly platného obchodního práva slovenského od českého*. Praha: nákl. Spolku posluchačů Vysoké školy obchodní v Praze, 1921, s. 5. Autor zde využil své účasti při vyhodnocování ankety Ministerstva spravedlnosti (*Sjednocení, oprava a nová úprava obchodního práva československého*; in NA, fond MUníf, kart. 114).

⁴ *Osnova obchodního zákona. Kniha první: Obchodnictvo. Kniha druhá: Společnosti*. Praha: nákladem min. sprav., 1937, s. 3.

⁵ *Sjednocení, oprava a nová úprava obchodního práva československého*; in NA, fond MUníf, kart. 114; též ŠVAMBERG, Gustav. *Sjednocení obchodního práva československého a nejdůležitější rozdíly platného obchodního práva slovenského od českého*. Praha: nákl. Spolku posluchačů Vysoké školy obchodní v Praze, 1921, s. 6.

a neobchodního“ podle švýcarského vzoru, k němuž dospěl náš současný zákonodárce, navrhoval krajský soud v Písku⁶). I ti, kteří hájili samostatnost obchodního práva, si uvědomovali, že jeho úpravě by měla předcházet kodifikace občanského práva jako vůdčí soukromoprávní disciplíny, případně, že by se po vyjasnění základních koncepčních otázek oba zákoníky připravovaly souběžně. Vždyť občanské právo tvoří základ, na němž obchodní právo stojí.⁷ Jako překážka rychlé kodifikace obchodního práva se (za druhé) ukazoval též přímo zoufalý nedostatek odborníků, kteří by se dokázali dokořane orientovat v obou úpravách obchodního práva. Konečně, tedy za třetí, i tehdy dobře věděli, že hektická poprevratová doba obecně není vhodná pro velká zákonodárná díla, nebo slovy autorů zprávy „*nehotový stav hospodářský a sociální nepodporuje velká díla reformní*“ (což svým způsobem dokládá i náš polistopadový obchodní zákoník).

Jako neaktuální se tento úkol jevil proto, že obě recipované úpravy obchodního práva, přes všechny možné výtky vůči nim, nesporně patřily k tomu lepšímu a životaschopnějšímu, co se z monarchistické právní úpravy do republiky přebíralo. Podle autorů zprávy pro ně hovořily „*poměrné mládí, zdařilost, jasná výstarba a precízní řeč*“. Někteří účastníci ankety byli navíc přesvědčeni i o tom, že se význam rozdílů obou recipovaných právních řádů přeceňuje.

Závěry o nepřipravenosti k jednotné kodifikaci a v návaznosti na to i o její neaktuálnosti vedly k tomu, že práce na obchodním zákoníku na řadu let ustaly.

3 Proč „Osnova obchodního zákoníku“ není tím, co slibuje název?

Do nové fáze rekodifikační práce – velmi rozvážně (čti: pomalu a váhavě) – odstartovaly v roce 1926. Na jejich počátku stál úmysl ministerstva financí samostatně upravit akciové právo. Ministerstvo unifikací tuto aktivitu sice odmítlo, ale navrhlo obnovit práce na celém obchodním zákoníku. Podle jeho

⁶ NA, fond MUunif, kart. 114.

⁷ „Das Recht des Handels beruht also nicht bloß auf den Vorschriften des Handelsrechtes, sondern auch auf denen des allgemeinen bürgerlichen Rechtes. Dieses bildet das Fundament auf dem jenes aufgebaut ist“; (PISKÓ, Oskar. *Lehrbuch des Österreichischen Handelsrechtes*. Wien: Hölder-Pichler-Tempsky, 1923, s. 2).

odborníků práce na občanském zákoníku už pokročily natolik, že příprava obchodního zákoníku už může probíhat souběžně s nimi. Zároveň projevilo ochotu ujmout se tohoto úkolu. Když se tyto aktivity setkaly s příznivým ohlasem i u dalších zainteresovaných ministerstev a oslovených univerzitních profesorů, začalo se podobně jako v roce 1919 anketou ministerstva spravedlnosti. Odborový rada ministerstva (později ministerský rada) dr. Josef Smitek a přednosta obchodně-legislativního oddělení ministerstva (krátce na to rada vrchního zemského soudu) dr. Václav Kozel v roce 1927 vypracovali dotazník, přesněji jeho části dotýkající se pojmu kupce a souvisících otázek a obchodů.⁸ Ke svým adresátům však zřejmě nedošly, ale přesto později uplatnění našly. Původně brněnský soukromý docent a pak bratislavský profesor Karel Kizlink tak mohl v roce 1929 zcela oprávněně napsat, že „je... nepochybně, že nový moderní obchodní zákoník je zatím pouze naším ideálem, který dojde svého naplnění teprve v daleké budoucnosti“⁹.

Právě v roce 1929 však konečně došlo ke zlomu. Upravenou a doplněnou verzi první části dotazníku rozeslalo ministerstvo spravedlnosti zainteresovaným institucím.¹⁰ Měly po ní následovat ještě tři další: o obchodech, o obchodních společnostech a o akciové společnosti. V roce 1930 se podařilo dokončit a rozeslat druhou a na konci roku 1931 třetí část.¹¹ Poslední už přední odborníci ani právní praxe nedostali. V roce 1930 vznikl také referentský návrh I. hlavy budoucího zákoníku o 66 paragrafech.¹²

Další důležitý krok učinilo ministerstvo spravedlnosti v listopadu 1929, když konstituovalo vědeckou komisi na čele s pražským profesorem Karlem Hermannem-Otavským, aby s využitím výsledků průzkumu ministerstva spravedlnosti posoudila a upravila referentský návrh I. hlavy zákona

⁸ *Osnova obchodního zákona. Knika první: Obchodnicko. Knika druhá: Společnosti.* Praha: nákladem min. sprav., 1937, s. 4.

⁹ KIZLINK, Karel. Vývoj obchodního práva československého v prvním desetiletí republiky. In: *Všeobecny*, 1928–1929, roč. X, s. 16.

¹⁰ Líčení této fáze přípravy se poněkud liší od popisu ve svém způsobem autentické předmluvě k publikovaným částem osnovy obchodního zákona, kde autoři píší o rozeslání dotazníků z roku 1927. V Národním archívu uložené verze dotazníku z roku 1927 a 1929 se však poněkud liší.

¹¹ Texty všech dotazníků in NA, fond MUnif, kart. 114.

¹² Referentský návrh první hlavy obchodního zákona; in NA, fond MUnif, kart. 114.

a v budoucnu i další části.¹³ Vědecká komise se sešla na první „předporadě“ 11. února 1930 a do roku 1937 ještě k necelým dvěma stovkám zasedání.¹⁴ Do jara 1937 dokončila projednávání prvních osmi hlav první knihy, pojednávajících kupcích, o firemním rejstříku, o obchodních firmách, o převzetí obchodního závodu, o obchodních knihách, o prokuristech a jiných obchodních zmocněncích, o obchodních jednatelích a o obchodních dohodcích a připravila k nim důvodové zprávy. Zároveň vypracovala a zdůvodnila ustanovení určená pro uvozovací zákon.

Komise pražských profesorů nebyla jediným odborným grémiem, které zabývalo se připravenými částmi obchodního zákoníku. Prakticky ve stejně době jako vědecká komise začala materii z ministerských dotazníků projednávat početnější slovenská komise pro obor soukromého práva, ustavená z iniciativy ministerstva unifikací a pracující v Bratislavě.¹⁵

Jednání komisí byla usilovná a jejich členové vesměs fundovaní, ale práce pokračovaly pomalu. V roce 1937 se po více než sedmi letech trpělivé práce ministerstvo spravedlnosti rozhodlo proces přípravy kodifikace zásadně urychlit. Koncem srpna shromáždilo připravené materiály, at' už je komise

¹³ Jejimi členy byli dále profesoři Otto Peterka z německé právnické fakulty a Arnošt Wenig české pražské právnické fakulty. Za ministerstvo spravedlnosti se porad zúčastňoval referent, jímž byl vrchní odborový rada Josef Smitek. K poradám byl přizváván zástupce obchodních a živnostenských komor Rudolf Buchtel, zmíněný Václav Kozel a zástupci zainteresovaných ministerstev. Po rezignaci K. Hermanna-Otavského jmenoval minister spravedlnosti Ivan Dérer koncem roku 1937 novým předsedou komise J. Smitka. Na jím uvolněné místo nastoupil v prosinci 1937 jako nový člen advokát a pražský soukromý docent Jan Fröhlich. Námět ministerstva unifikací z konce roku 1929, aby byli do komise kooptováni brněnský profesor Rudolf Dominik a bratislavský Karel Kizlink (Korespondence o tom z konce roku 1929 in NA, fond MUNif, kart. 114), se v roce 1930 realizoval jejich jmenováním dopisujícími členy (*Osnova obchodního zákona. Knihu první: Obchodnictvo. Knihu druhá: Společnosti*. Praha: nakladem min. sprav., 1937, s. 5).

¹⁴ NA, fond MUNif, kart. 114 a 159.

¹⁵ Podle stavu z roku 1934 měla slovenská komise pro obor soukromého práva 26 členů. Od počátku jí předsedal prezident soudní tabule v Bratislavě a soukromý docent bratislavské právnické fakulty Vladimír Fajnor. Ze známých jmen najdeme mezi členy například bratislavského advokáta Cyrila Bařinku, který později publikoval materiály bratislavského unifikáčního sjezdu československých právníků z roku 1937, bratislavského advokáta Mořice Katonu, profesora Karla Kizlinka, prezidenta vrchního soudu v Bratislavě Martina Mičuru, profesora Augustina Rátha, senátního předsedu vrchního soudu v Košicích Jána Ruttka, tajemníka bratislavské burzy Josefa Singera, marinského advokáta Miloše Vanča nebo senátního prezidenta Nejvyššího soudu Adolfa Zátureckého, který později často řídil jednání za nepřítomného předsedu. K tomu NA, fond MUNif, kart. 114.

stihly posoudit a upravit nebo ne, a poslalo je některým ústředním orgánům (předsednictvu vlády, ministerstvům, Nejvyššímu účetnímu a kontrolnímu úřadu a Státnímu statistickému úřadu) s průvodním dopisem, nadneseně a zavádějícím způsobem nadepsaným „*Osnova obchodního zákoníku*“.¹⁶ Text byl také – s tímto názvem – vydán tiskem.¹⁷

Jak jsem naznačil v úvodu, název dokumentu a jeho publikované verze je zavádějící. Komise nestačily projednat celou materii obchodního zákoníku a celá nebyla zpracována ani v podobě referentského návrhu. Navíc zamýšlené pojetí budoucího zákoníku bylo úzké.

Materiál obsahoval návrh první knihy (Obchodnictvo), který stihla projednat a upravit vědecká komise, a neprojenaný referentský návrh druhé knihy (Společnosti), obojí doplněné důvodovou zprávou. Kniha s názvem Společnosti však obsahovala jen tři hlavy, pojednávající o veřejné obchodní společnosti, komanditní společnosti a tiché společnosti. Do materiálu ministerstvo nezahrnulo úpravu kapitálových společností, tj. akciového práva a společností s ručením omezeným, a družstevního práva. V návrhu zároveň chyběl potřebný uvozovací zákon, ale především absentovala zcela nepřipravená úprava obchodů. Podle předmluvy k tištěné verzi chtělo ministerstvo „osnovu“ doplnit uvozovacím zákonem a ustanoveními o obchodech, zatímco úprava kapitálových společností a družstevního práva měla být vyhrazena zvláštním zákonům. Není divu, že na torzovitý materiál jiné státní orgány a odborná veřejnost reagovaly vesměs příkře odmítavě.

Takže už víme, proč „Osnova“ osnovou vlastně nebyla: místo kompletní osnovy obchodního zákoníku vzniklo jen torzo.

4 Jak se v nové úpravě mělo změnit pojetí kupce?

Tvůrci obchodního zákoníku (č. 1/1863 ř. z.) použili termín kupec pro označení toho, kdo provozuje *po živnostensku* obchody (čl. 4: „*Za kupce dle tohoto zákoníka pokládán budiž ten, kdo za živnost provozuje obchody.*“). Toto sympaticky stručné vyjádření ovšem nebylo zcela šťastné. Umožňovalo by totiž

¹⁶ „*Osnova obchodního zákoníku*“, dopis ministerstva spravedlnosti z 30. srpna 1937; in NA, fond MUNif, kart. 114.

¹⁷ *Osnova obchodního zákona. Knihá první: Obchodnictvo. Knihá druhá: Společnosti.* Praha: nákladem min. sprav., 1937.

mezi kupce počítat i prokuristy nebo obchodní zástupce, které za ně právní věda ani praxe nepovažovaly. Takže s jistým upřesněním se za kupce považoval ten, kdo v obchodní živnosti *vlastním jménem*¹⁸ a opakovaně a za účelem dosažení zisku (tj. ono *po živnostensku*, slovy A. Randy „*v úmyslu bráti z toho stály rýdělek*“¹⁹) uzavíral obchody, resp. alespoň obchody základní, tj. ty, které charakterizovaly kupce. Modifikaci do pojmu kupce vnesl zákon č. 58/1906 ř. z., podle nějž byly společnosti s ručením omezeným kupci vždy, tedy i když se věnovaly pouze dobročinným, vzdělávacím či jiným podobným činnostem. Po vzniku republiky vláda svým nařízením č. 224/1920 Sb. označila za plnoprávného kupce ve smyslu obchodního zákoníku též Pražské vzorkové veletrhy, i když obchody neprovozovaly. Tak se do platného práva dostala nová kategorie kupců, pro kterou se používalo označení formální (fiktivní) kupci.

Některé instituty obchodního práva nevyhovovaly pro drobné formy obchodování, neboť předpokládaly vyšší schopnosti, rozhled a obchodnickou zkušenosť nebo pro ně prostě nebyly praktické, proto se na některé kupce nevztahovaly (podomní obchodníky, hokynáře, vetešníky, hostinské, obyčejné dopravce a plavce a vůbec na osoby, jejichž živnost nepřesahovala rozsah provozování řemesla). Na základě toho se rozlišovali plnoprávní kupci („*kupci plného práva*“) a ostatní jako neplnoprávní („*kupci neúplného práva*“, též „*kupci menšího práva*“). Neplnoprávní kupci se nezapisovali do obchodního rejstříku, podnikali zpravidla pod svým vlastním jménem (tedy nikoliv pod firmou) a nemuseli vést, ale zpravidla z praktických důvodů vedli, obchodní knihy. Neplatila pro ně ani ustanovení o prokuristech, takže svůj podnik vedli zpravidla sami.

I když jsem uvedl, že se nebudu zabývat obchody, musím je alespoň stručně charakterizovat, protože jsem tento termín použil při definování kupce. Byly to především, ale nejen, transakce kupců. Ve smyslu rakouského obchodního zákona, v tomto inspirovaném francouzským „*Code de commerce*“, se za ně považovala jen ta právní jednání, která zákoník výslovně za obchody

¹⁸ Toto chybějící zpřesnění se dostalo už do uherského obchodního zákoníku z roku 1875.

¹⁹ RANDA, Antonín. *Soukromé obchodní právo rakouské*. I. a II., Praha: J. Otto, 1902, s. 65.

prohlašoval (čl. 271 až 273).²⁰ Naopak obchody nebyla ta právní jednání, jímž obchodní zákoník povahu obchodu upřel, tj. zejména smlouvy obsahující dispozice s nemovitými věcmi (tzv. absolutní či naprostý neobchod; čl. 275). V dikci dobového slovníku „*obchody na rozdíl od jednání občanského práva jsou tudíž ona právní jednání, jež pro souvislost svoji s obchodem nemají se posuzovati dle práva občanského, nybrž podřízeny jsou zvláštním pravidlům obchodního práva*“²¹ (jelikož zmíněná pravidla byla na jedné straně pružnější, ale na straně druhé kladla vyšší nároky na schopnosti a vědomosti kupců, vzniklo zmíněné dělení na plnoprávné a neplnoprávné kupce).

Vrat’me se však k pojmu kupec. Na vhodnost platného vymezení pojmu kupec se ministerství úředníci ptali už v dotazníku z roku 1919. Respondenti zejména požadovali zrušit omezení, které měl obchodní zákoník vůči podnikajícím vdaným ženám, protože bylo v jasném rozporu s ústavními změnami v republice (podle obchodního zákoníku manželka, i rozvedená, rozlučená však už ne, potřebovala k provozování obchodní živnosti svolení manžela; mohlo být dánko i mlčky, za jistých okolností je mohlo nahradit soudní rozhodnutí). Zajímavý byl i námět, aby se opustilo označení „*kupec*“ a nahradilo slovem „*živnostník*“ nebo „*provozovatel živnosti*“. Většina respondentů

²⁰ Byly to jednak tzv. absolutní obchody (§ 271: koupě nebo jiné sjednání zboží nebo jiných movitých věcí, státních papírů, akcií nebo jiných cenných papírů, určených pro obchodní styk, aby byly dále cizíneny; převzetí dodávky zboží, které si dodavatel k tomu účelu sjednává; převzetí pojistění na pevnou prémii; převzetí dopravy zboží nebo cestujících po moři a západu (na lodě), a dále relativní obchody. Za splnění podmíny, že se provozují „*po živnostensku*“, se za relativní obchod považovaly smlouvy o dílo (*locatio conductio operis*), když podnikatelská živnost převyšovala objem řemesla; obchody („*jednání a práce*“) bankéřů a směnárníků, obchody komisionářů, špedítérů a povozníků, jakož i ústavů, určených k přepravování osob (podniků železničních, paroplavebních, tramvajových, autobusových apod.), zprostředkování a uzavírání obchodu pro jiné osoby (s vyloučením úředních jednání obchodních dohodečů) a konečně obchody nakladatelů, jiné obchody knihkupců a obchodníků s uměleckými předměty a tiskařské obchody, v tomto posledním případě provozované šíře, nežli řemeslo. Podle druhého odstavce čl. 272 se všechna tato jednání stávala obchodem i tehdy, kdy sice byla podnikána jen ojediněle (tedy ne jako živnost), ale uskutečnil je obchodník v rámci své obchodní živnosti, spočívající v provozování jiné obchodní činnosti. Relativní obchody byla také jednání charakterizovaná v čl. 273 jako „*všecka jednotlivá jednání a práce kupcovy, kteréž k provozování obchodní jebo živnosti náležejí*“. Pojem obchod později rozšířila ustanovení burzovního zákona č. 67/1875 ř. z. (o burzovní obchody jako obchody absolutní) a zákona o zřizování a provozování veřejných skladisť a o jimi vydaných skladních listech č. 64/1889 ř. z. (o veškerá jednání spojená s provozováním veřejných skladisť jako relativní obchod).

²¹ VESELÝ František X. *Všeobecný slovník právní*. II. Pořádá a vydává. Praha: nákladem vlastním, 1897, s. 630.

požadovala zachování stávajícího dělení kupců na plnoprávné a neplnoprávné, i když často zpochybňovali platné dělící kritérium (výši výdělkové daně differencovanou podle lidnatosti míst). Tento poslední námět se pak jako jediný promítl do platného zákonodárství. Podmínky pro začlenění mezi plnoprávné obchodníky nově vymezil zákon č. 183/1928 Sb., o daňovém základu rozhodném pro zápis kupců do obchodního rejstříku a o úpravě některých právních poměrů výdělkových a hospodářských společenstev (družstev), zkráceně zákon o podmínkách plnoprávnosti obchodníků.²²

Prvním výsledkem činnosti vědecké komise, ustavené v roce 1930, bylo projednání a revidování osmi paragrafů referentského návrhu první hlavy zákoníku, která byla věnována právě vymezení pojmu kupec (v dalších sedmi hlavách první knihy se pojednávalo o firemním rejstříku, o obchodních firmách, o převzetí obchodního závodu, o obchodních knihách, o prokuristech a jiných obchodních zmocněncích, o obchodních jednatelích a o obchodních dohodcích).

Kupcem, definovaným v prvním paragrafu návrhu, byl ten, „*kdo provozuje ve vlastním jméně obchodní živnost at' sám at' skrze zástupce*“. Oproti platné úpravě chtěli tvůrci osnovy charakteristiku kupce uvést do souladu s vžitou praxí, podle níž jím byl jen ten, kdo obchodoval „*ve vlastním jméně*“. Pojem „*obchod*“ měla nahradit „*obchodní živnost*“, charakterizovaná výčtem činností, které se za ni považují. Rozsah obchodních živností se ve srovnání s dřívějším výčtem obchodů poměrně výrazně rozširoval (§ 2). Od zápisu do obchodního rejstříku se obchodní živností měl stát „*každý jiný výdělečný podnik, jestliže svou povahou a objemem vyžaduje provozování po kupecku zařízeného*“ (§ 3). Výslově se při tom uvádělo, a to byla zásadní novinka, že jde i o výdělečné

²² Zákon reagoval na vydání zákona o přímých daních. Ustanovení obchodního zákona o firmách, obchodních knihách a prokuře mohlo být nadále užito jen na obchodníky, u nichž byl (nebo by byl, kdyby nebyli osvobozeni od daně), základem výměry všeobecné nebo zvláštní výdělkové daně čistý zisk ve výši nejméně 50 000 Kč. Jako dříve však nemohlo jít o podomní obchodníky, na něž se uvedená ustanovení nevztahovala bez ohledu na výši placených daní. Oproti dřívější právní úpravě přestala výše rozehodné sumy záviset na lidnatosti místa, kde se podnik provozoval. Zákon zakazoval sdružením k provozování obchodní živnosti, na něž se uvedená ustanovení obchodních zákonů nevztahovala, založit veřejnou obchodní společnost nebo komanditní společnost. Pro výdělková a hospodářská společenstva (družstva), jichž předmětem podnikání byly zcela nebo částečně obchody, podle zákona v zásadě platila ustanovení obchodního zákona týkající se kupců bez ohledu na způsob a výši zdanění.

nakládání s nemovitostmi a o pruvovýrobu (v zásadě mimo zemědělskou a lesní výrobu). Další rozšíření přinášel následující paragraf (§ 4), podle nějž se od zápisu do obchodního rejstříku a při splnění určitých podmínek považovaly za obchodní živnosti vedlejší živnostenské podniky zemědělských nebo lesních hospodářů. Zachováno mělo zůstat rozlišování dvou kategorií kupců, plnoprávných a neplnoprávných. Z dalších ustanovení, která upřesňovala pojem kupce, jen připomeneme, že žena se mohla stát kupcem i bez manželova přívolení a že ustanovení o kupcích měla platit i pro stát, pokud by provozoval obchodní živnost.

5 Jak a kdy se z kupce stal obchodník?

V dalším projednávání se z osmi paragrafů této partie stalo dvanáct, rozšířil se výčet vyjmenovaných obchodních živností a upravily se formulace (včetně citovaných), ale pojetí první hlavy první knihy se už nijak výrazně nezměnilo.²³ Došlo však k významné formální změně, která se dostala i do názvu mého příspěvku. Stalo se jí nahrazení dosud oficiálního označení „*kupec*“ termínem „*obchodník*“. Členové komise vycházeli z toho, že v porovnání se zákonným vymezením v obchodním zákoníku a navazujících předpisech, jak jsme si je prezentovali, se slovo kupec v obecné mluvě používalo ve velmi úzkém významu. Z toho pak pramenil nejeden problém. Již dříve se tak jevilo jako neadekvátní.²⁴ Připravované nové – ještě širší – pojetí kupce by tuto disproporci dále prohloubilo. Navíc slovo obchodník se ve významu kupec mezi právníky už běžně používalo (srovnej předchozí citaci A. Randy). V návaznosti na tuto změnu se logicky změnil také název první hlavy první knihy na *O obchodnících*.

6 Proč se soustředí na kupce (obchodníka)?

První důvod, proč jsem se ve třetí části svého příspěvku zaměřil pouze na kupce, lze dovodit už z toho, co jsem psal o obsahu „*Osnovy obchodního*

²³ Příloha v 12. poradě vědecké komise a Příloha k protokolu o 124. poradě vědecké komise (projednaná verze hlavy o kupcích); in NA, fond MUNIF, kart. 159. Srovnej i *Osnova obchodního zákona. Kníha první: Obchodničstvo. Kníha druhá: Společnosti*. Praha: nakladem min. sprav., 1937, s. 9 a 10.

²⁴ Srovnej k tomu výklad o dotazníkové akci z roku 1919.

zákonnému: kniha, pojednávající o obchodních živnostech v ní chyběla, protože nedostala ani podobu referentského návrhu (i když v reakci na první anketu z roku 1919 zazněly zajímavé podněty i k nové úpravě obchodu).

Druhý pádný důvod plynne z nového vymezení kupce/obchodníka a obchodù/obchodních živností, resp. z nového pojetí obchodního práva. I když tvůrci „*Osnovy*“ přistupovali ke změnám právní úpravy opatrně, jednu zcela zásadní změnu provedli. Z nového pojetí kupce a obchodní živnosti plynne, že chtěli opustit tzv. smíšený systém z obchodního zákonnému z roku 1862, na základě nějž se obchodní právo vymezovalo ve vazbě na pojmy kupce i obchodu. Antonín Randa s odvoláním na jednoho z tvůrců obchodního zákonnému Heinricha Thöla²⁵ napsal, že „*dva základní pojmové ovládají právní obor zákonnéka obchodního ze dne 17. prosince 1862, totiž pojem obchodù (obchodních jednání, Handelsgeschäfte) a pojem obchodníka (kupce, Kaufmann). Všim právem řečeno* [Heinrichem Thölem – vložil L. V.], že nás zákonník obchodní jest zákonem obchodù a obchodníkù.“²⁶ Tento systém měl být nahrazen staronovým systémem subjektivním, který vlastně stál už u samotného zrodu obchodního práva, chápáného původně jako právo určité společenské vrstvy – obchodníkù. Podle připravované úpravy měla být pro zařazení do obchodního práva rozhodná určitá kvalita subjektu, nikoliv jím provozovaná činnost (obchod/obchodní živnost). V praktickém důsledku to především znamenalo, že pod režim obchodního zákonnému neměla být nadále začleněna jednání, jejichž stranou nebyl kupec. Tedy: na termín kupec, resp. obchodník, jsem se soustředil také a především proto, že právě on měl být osou, kolem které se v budoucnu bude točit celé obchodní právo.

7 Závěrem

Takže v našem sledování rakouské a československé právní úpravy hlavního subjektu obchodněprávních vztahù a představ o její žádoucí změně jsme se dostali od kupce k obchodníkovi. Cesta zpět bude rychlejší než Usain Bolt: Polotovar označený jako „*Osnova obchodního zákonnému*“ rychle zapadl, a tak oficiálním termínem stále zůstával kupec (*Kaufmann*) a obchodní právo nadále vycházelo ze smíšeného systému se dvěma ústředními pojmy – kupcem

²⁵ THÖL, Heinrich. *Das Handelsrecht*. I. Leipzig: Fues's Verlag, 1875, s. 82.

²⁶ RANDA, Antonín. *Soukromé obchodní právo rakouské*. I. a II., Praha: J. Otto, 1902, s. 35 – 36.

i obchody. A protože poválečný vývoj brzy pohřbil i obchodní právo jako takové, na dlouhá desetiletí opadl i zájem o ně a o podnětné návrhy z diskusí obou přípravných komisí. Když v roce 1991 zase vznikl obchodní zákoník, kupce v něm nahradil podnikatel²⁷ (a obchody podnikání).

Literature

- KIZLINK, Karel. Vývoj obchodního práva československého v prvním desetiletí republiky. In: *Všeobecny*, 1928–1929, roč. X, s. 14–16.
- Osnova obchodního zákona. Knihy první: Obchodnictvo. Knihy druhá: Společnosti. Praha: nákladem min. sprav., 1937.
- PISKO, Oskar. *Lehrbuch des Österreichischen Handelsrechtes*. Wien: Hölder-Pichler-Tempsky, 1923.
- RANDA, Antonín. *Soukromé obchodní právo rakouské. I. a II.* Praha: J. Otto, 1902.
- ŠVAMBERG, Gustav. *Sjednocení obchodního práva československého a nejdůležitější rozdíly platného obchodního práva slovenského od českého*. Praha: nakl. Spolku posluchačů Vysoké školy obchodní v Praze, 1921.
- THÖL, Heinrich. *Das Handelsrecht. I.* Leipzig: Fues's Verlag, 1875, s. 82.
- VESELÝ, František X. (ed.). *Všeobecný slovník právní. II.* Praha: nákladem vlastním, 1897.
- Národní archív (NA), fond Ministerstvo unifikací (MUnif), kart. 114 a 156.

Contact – e-mail

lav@mail.muni.cz

²⁷ Termín podnikatel se používal i za platnosti rakouského obchodního zákoníku, ale měl širší význam než kupec (obchodník). Za podnikatele se považovali ti, kdo se věnovali jakékoli samostatné (samostatné ve smyslu *nikoliv závislé*) činnosti směřující k dosažení zisku, tedy i činnostem v oblastech, které se za obchod nepovažovaly. Byli jimi tedy například i prvovýrobci, majitelé uhelných dolů, stavební podnikatelé, advokáti, lékaři se soukromou praxí a d., kteří kupci ve smyslu obchodního zákoníku nebyli.

Codification problems of Polish administrative law

Paulina Bieś-Srokosz, Ewelina Żelasko-Makowska

Faculty of Philology and History, Institute of Law, Administration
and Management, Jan Dlugosz University, Częstochowa, Poland

Abstract in original language

Kodyfikacja prawa wydaje się oczywista, w sytuacji kiedy ustawodawca zamierza ujednolicić regulacje danej gałęzi prawa. W polskim systemie prawnym, każda gałąź prawa posiada swój kodeks, jak: cywilny, karny i postępowania administracyjnego. Niemniej, ten ostatni nie stanowi przykładu ujednolicenia całego prawa administracyjnego a tylko jego części proceduralnej. W niniejszym artykule autorzy próbują dokonać analizy projektu ustawy o podstawowych pojęciach prawa administracyjnego, który miał stanowić przykład kodeksu prawa administracyjnego. Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy jest możliwa faktyczna kodyfikacja całego prawa administracyjnego, chociażby na względzie jego obszernej regulacji każdej dziedziny naszego życia.

Keywords in original language

Kodyfikacja; prawo administracyjne; ujednolicenie; projekt ustawy kodyfikacyjnej.

Abstract

The codification of the law seems obvious when the legislator intends to unify the regulations of a given branch of law. In the Polish legal system, each branch of law has its own code, such as civil, criminal and administrative proceedings. However, the latter is not an example of unification of all administrative law but only of its procedural part. In this article, the authors try to analyse the draft law on basic concepts of administrative law, which was to serve as an example of the administrative law code. It is difficult to state clearly whether the actual codification of the entire administrative law is possible, if only for the sake of its extensive regulation of every area of our life.

Keywords

Codification; Administrative Law; Codification; Codification Bill.

1 Introduction

Administrative law is a well-developed branch of Polish law. It stems from the fact that it is divided into three parts: structural, material and procedural. Structural administrative law encompasses matters regarding the structure of administration, the position of public administration bodies and entities within administration and legal system, and the separation and authorisation of particular bodies and entities to perform certain public tasks. Material administrative law stipulates the tasks and competence of bodies and entities in areas such as building regulations, environmental protection, water law, mining law, spatial planning etc. Procedural administrative law stipulates the rules of administrative procedure and the rights and obligations of public administration bodies and parties in administrative proceedings.

The Polish Code of Administrative Procedure (*Kodeks prawa administracyjnego*) has been in force since 1960. Needless to say, it has been amended a considerable number of times since then. The latest amendment was implemented in June 2017. Although the Code's shape has remained the same for many years, its regulations have to change in order to account for a number of external factors such as globalisation or Europeanisation, and internal factors, e.g. coordination of the Code's provisions with other regulations.

Hence the question arises whether the codification of such an expanded branch of law as the Polish administrative law is attainable at all. Further discussion will revolve around that question. An attempt will also be made to analyse some draft codes and possible benefits of their implementation.

2 Pros and cons of administrative law codification

As it has already been said, administrative law is one of the largest branches of law, for it consists of several hundred Acts and thousands of Regulations stipulating practically every aspect of our lives. One could wonder therefore what an administrative code should contain. All the drafts' authors (there were several codification attempts between 1988 and 2010) intended to work out elementary principles common to each of administrative law

areas. Thus such a code should not be too detailed, but only refer to some fundamental notions, point to specific explanations, and try to define some legal trouble spots.

The last of the aforementioned drafts was created in 2010 by a group of experts working under the auspices of the Polish Ombudsman. The draft titled „General provisions of administrative law” (*przepisy ogólne prawa administracyjnego*) comprises 7 chapters and 51 articles. The first part of the document contains definitions of basic administrative law terms, e.g. public administration body, administrative decision, supervision, audit, office, resolution, administrative sanctions, etc. Without a doubt, this is logically valid and one of the most important parts of the draft, for administrative law abounds with terms which, according to our observation, are being constantly transformed and redefined.

The aim of the draft’s authors was therefore to create a legal basis for tackling situations which had not been provided for in other Acts. It should be stressed, however, that their intention was not to replace existing legal solutions, but to fill gaps in administrative law or to facilitate understanding of certain legal phenomena. What is more, the draft aimed at regulating a number of substantial administrative law issues which had not been regulated before or could be interpreted in different ways¹. At the same time, the draft’s provisions do not collide with the Constitution of Poland², the Code of Administrative Procedure³, and other Acts.

The rationale behind an administrative code is plausible. Implementation of such an act seems to be necessary, especially these days. Nevertheless, in our opinion, the draft’s content and shape may raise some reservations as regards its possible application in the future, for it contains regulations designed to systematize the existing actions of the legislator or to name and place certain phenomena in a given area of public administration.

---

¹ Bill on general provisions of administrative law, (Druk Sejmowy) Sejm Papers 3942, p. 13. First of all, these are the concepts that are basic in public administration and play a huge role in the operation of bodies, entities and public institutions.

² Constitution of the Republic of Poland of April 2, 1997, (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).

³ The Act of June 14, 1960, the Code of Administrative Procedure, (Dz. U. z 2017 r., poz. 1257).

As jurists specialized in administrative law, we think that an administrative code could be a justifiable solution only if a given legal system was not composed of so many Acts. It is hard to imagine creating an act general enough to comply with other statutory provisions. What is more, constant changes of law result in different approaches to certain legal phenomena or institutions. More and more often new entities and new legal and organizational forms are being created in administrative law, which scholars find difficult to name or place within the system.

One example is the definition of public administration body (*organ administracji publicznej*) provided for in the discussed draft. Having considered the current views on the science of administrative law, we cannot agree with that definition. It is because public administration body is a natural person or a group of persons who perform their tasks within the competence they have been granted, exercise administrative power, and act for and on behalf of the state and the society. According to the definition we can find in the draft, however, public administration body is an organizationally separate state or local-government unit, or another entity which has been authorised, by law or administrative agreement, to perform public administration tasks through or without exercising its administrative power. The proposed definition completely differs from what the binding regulations actually stipulate and from the views represented by the majority of jurists. Such an approach to public administration body is shallow and superficial. It collides with the widely-accepted division into public administration bodies and administrative law bodies. In our (authors') view, the proposed definition of public administration body accounts not for body but rather administering entity. Despite the lack of one widely-accepted definition of administering entity, it is often understood as an entity that performs the functions of public administration. Several definitions of administering entity (*podmiotu administrującego*) can be found in the Polish literature. According to Z. Cieślak⁴, administering entities include public administration bodies and other entities authorised by law to administer. The scholar enumerates here professional self-government bodies, agencies, special purpose funds,

---

⁴ CIEŚLA, Z. Inne podmioty administrujące. In: NIEWIADOMSKI, Z. (ed.). *Prawo administracyjne*. Warsaw, 2005, p. 180.

public facilities and social organizations. According to M. Stahl⁵, administering entities include public administration bodies, government and local-government organizational units, public institutions, public (administrative) facilities, foundations (public and private), social organizations and other non-government entities situated outside the organizational structure of public administration, providing that they perform public administration functions. According to M. Stefaniuk's⁶ broad approach to administering entities, they include all the entities which have been appointed by the legislator to perform public administration tasks and functions (an example of decentralization and deconcentration). The term „administering entity” encompasses a group of entities included among the public administration apparatus, but situated outside its structure, regardless of whether they exercise administrative power or not. It should be stressed, however, that the catalogue of such entities cannot be closed. In J. Zimmermann's view, the diversity of administering entities does not contribute to keeping structural administrative law in good order. On the contrary, it leads to problems that might be difficult to solve⁷. Thus the legislator should be more careful while creating new notions and organizational forms, for the latter can be classified either as administering entities or public administration entities.

When it comes to other definitions found in the draft, especially three of them are worth mentioning and deserve approbation. In our opinion, the definitions of supervision (*nadzór*), audit (*kontrola*) and direction (*kierownictwo*) have been formulated very aptly. As regards supervision, it should be understood as a statutory authorisation to perform acts and issue decisions that bind the supervised entity or overrule its acts and decisions; in case there are no legal grounds for performing acts or supervisory activities, the term supervision should be read as audit. The latter has been defined as a group

⁵ Cf. STAHL, M. Instytucja zlecania funkcji z zakresu administracji publicznej i prywatyzacja zadań publicznych. In: DUNIEWSKA, Z., B. JAWORSKA-DĘBSKĄ, R. MICHALSKA-BADZIAK, E. OLEJNICZAK-SZALOWSKA and M. STAHL (eds.). *Prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*. Warsaw, 2004, p. 209. See more: BIES-SROKOSZ, P. Public administration entities vs. specific (untypical) entities in Polish administrative law system. *International and Comparative Law Review*, 2014, vol. 14, no 1, pp. 77–86.

⁶ Cf. STEFANIUK, M. *Działanie administracji publicznej w ujęciu nauk administracyjnych*. Lublin, 2009, pp. 139 and next.

⁷ ZIMMERMANN, J. *Prawo administracyjne*. Cracow, 2006, pp. 103 and next.

of activities aiming at determining the compliance of the controlled entity's actions with models and standards, and formulating evaluative conclusions so that the defaults revealed during the audit can be eliminated and some improvements can be implemented.

Although supervision (*nadzór*) and audit (*kontrola*) are frequently debated by administrative law scholars⁸, the Polish legislator happens to use those terms interchangeably or together, but at the same time shunning clarification which actions are covered by which term. This issue is vital e.g. in government administration, for the regulations stipulating the competences of ministers often include those devoted to both supervision and audit. As it can be seen, therefore, it is difficult to determine which actions fall under the category of supervision and which actions fall under the category of audit. Attempting to differentiate between the notions of supervision and direction, one should first consider the legality of measures taken by the superior body towards the inferior one. According to A. Filipowicz, supervision is always somehow specified and defined by law, whereas direction lacks legal definition and is based mainly on norms of competence⁹. Authorisation to take certain supervisory measures must be precisely stipulated by law. Direction, by contrast, is rooted in extralegal linguistic convention and the authorisation to exercise power may stem from a general norm of competence¹⁰. According to J. Korczak, the deployment of term „act of supervision” is fully justifiable on condition that the law lays down formal requirements regarding the application of supervisory measures¹¹. Separation of the act of supervision (supervisory decision) as a formal supervisory measure constitutes the basis for establishing its model. The

---

⁸ According to J. Boć, the term supervision should be understood as „an investigation into activities performed by a given administration entity (audit) combined with possible assistance, influence, and modification of those activities, conducted by an organizationally or functionally superior body in order to ensure legality of those activities and, in certain cases, compliance with certain special values (also stipulated by law). Cf. BOĆ, J. *Nadzór w systemie organów administracji*. In: BOĆ, J. (ed.). *Prawo administracyjne*. Wrocław, 2005, p. 243.

⁹ FILIPOWICZ, A. *Pojęcie i funkcje nadzoru w administracji*. Warsaw-Wrocław, 1984, p. 7.

¹⁰ FILIPEK, J. *Stosunek administracyjno-prawny*. Cracow, 1968, p. 120.

¹¹ KORCZAK, J. Akty kierowania w systemie terenowych organów administracji państwowej. *Studia i Rozprawy „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Prawo CLXXX*, Wrocław, 1991, p. 101.

model includes the following elements: 1) possibility to issue the decision in a factual situation precisely stipulated by law, 2) establishment of the objective scope of the regulation, 3) establishment of the subjective scope of the regulation, 4) requirement for the decision to be issued by a body competent as regards instance, territory and matter, which is necessary if the act is to be valid, 5) requirement for the decision to be issued on the basis of structural regulations, 6) fulfilment of procedural requirements, 7) requirement for the decision to fall into a given category, 8) requirement for the decision to be issued in a given form, 9) stability and challengability of the decision.¹² The model of the act of direction is based on official order. It is therefore characterised by the following: 1) it has to be based on a competence norm conferring authorisation to direct a given entity, 2) it has to be issued by an organizationally competent body, 3) requirements regarding the decision making procedure are scarce and fragmentary, 4) there are no requirements regarding the establishment of factual state justifying the use of the act of direction¹³.

3 Attempts to codify one of the areas of administrative law

There have been several attempts to create a building law code, but none of them succeeded. In 2012, the Council of Ministers issued the Regulation¹⁴ on constituting the Commission for Codification of Building Law (*Komisja ds. Kodyfikacji Prawa Budowlanego*). Its main goal was to prepare a draft of provisions enabling comprehensive regulation of building investments. In 2013, the Commission introduced a draft of the code and its principles. Emphasis was put on global regulation of the building investment process with respect for spatial order, sustainable development, constitutional protection of the right to property, commune/municipality's independence as regards spatial planning, and the principle of proper balance between public and individual interests. The draft was prepared in response to the widespread criticism of existing regulations.

---

¹² KORCZAK, J. Akty kierowania w systemie terenowych organów administracji państwo-wej. *Studia i Rozprawy,,Acta Universitatis Wratislaviensis”*, Prawo CLXXX, Wrocław, 1991, p. 102.

¹³ Ibid, p. 106.

¹⁴ Journal of Laws from 2012, item 856.

Unfortunately, since no actions aiming at passing the new type of code had been undertaken, in March 2016, the Council of Ministers issued the Regulation on dissolution of the Commission for Codification of Building Law¹⁵. In addition, the Regulation stipulated that further works on the regulation of building investment process would be carried out in the Ministry of Infrastructure and Construction, which could be more cost-effective. Pursuant to the Regulation's provisions, the future building law code should replace a number of Acts, such as: Spatial Planning and Land Development Act, Building Law Act, Real Property Management Act (in part), Geodesy and Cartography Law (in part), and all special purpose Acts regarding public purpose investments.

4 Conclusions

The attempts to codify administrative law in Poland have been unsuccessful for more than ten years. The idea itself, that is standardisation of administrative law regulations and its fundamental notions, is good and needful for several reasons. Firstly, the standardisation of definitions and regulations means not having to refer to specific provisions diverging from or colliding with fundamental norms of administrative law. Owing to that, we could obtain, so to speak, a kind of regulative purity of administrative law. Secondly, the influence of other branches of law (e.g. private law), EU law, or international law leads to new regulations. As a result, the Polish legislator sets up new entities and structures which are not always typical of administrative law. Those new entities and legal institutions display hybrid features. As a consequence, the boundary between private and public law is blurred. Thirdly, globalisation and Europeanisation also exert an influence on social needs and administrative law changes. Therefore, the legislator has to create new public tasks which have to be performed by way of untypical legal forms of action. That is why there is a huge variety of legal forms in administrative law.

All the factors influencing the shape of administrative law discussed in the paper point to a need to unify this branch of law through its codification. It is an enormous challenge, for administrative law is the most extensive branch of law. Nevertheless, it would be worthwhile to make such an attempt

---

¹⁵ Journal of Laws from 2016, item 377.

and codify fundamental regulations accounting for all the areas of administrative law. Codification of administrative law could also help to establish the boundary between administrative law and civil law. So that in future regulations could have a purer form.

Literature

BIEŚ-SROKOSZ, P. Public administration entities vs. specific (untypical) entities in Polish administrative law system. *International and Comparative Law Review*, 2014, vol. 14, no 1.

Bill on general provisions of administrative law. *Druk Sejmowy*. Sejm Papers 3942.

BOĆ, J. Nadzór w systemie organów administracji. In: BOĆ, J. (ed.). *Prawo administracyjne*. Wrocław, 2005.

CIEŚLA, Z. Inne podmioty administrujące. In: NIEWIADOMSKI, Z. (ed.). *Prawo administracyjne*. Warsaw, 2005.

FILIPEK, J. *Stosunek administracyjnoprawny*. Cracow, 1968.

FILIPOWICZ, A. *Pojęcie i funkcje nadzoru w administracji*. Warsaw-Wrocław, 1984.

KORCZAK, J. Akty kierowania w systemie terenowych organów administracji państwej. *Studia i Rozprawy „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Prawo CLXXX*. Wrocław, 1991.

STAHL, M. Instytucja zlecania funkcji z zakresu administracji publicznej i prywatyzacja zadań publicznych. In: DUNIEWSKA, Z., B. JAWORSKA-DĘBSKA, R. MICHALSKA-BADZIAK, E. OLEJNICZAK-SZAŁOWSKA and M. STAHL (eds.). *Prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*. Warsaw, 2004.

Act of law

Constitution of the Republic of Poland of April 2, 1997, (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).

The Act of June 14, 1960, the Code of Administrative Procedure, (Dz. U. z 2017 r., poz. 1257).

Contact – e-mail

paulinabiessrokosz@interia.pl; ezelasko@wp.pl

Vědecká redakce MU

prof. Ing. Petr Dvořák, CSc.; Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.;
Mgr. Michaela Hanousková; doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.;
doc. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D.; doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.;
doc. Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.; prof. PhDr. Petr Macek, CSc.;
PhDr. Alena Mizerová; doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.;
doc. RNDr. Lubomír Popelinský, Ph.D.; Mgr. David Povolný;
Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.; prof. RNDr. David Trunec, CSc.;
prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.; Mgr. Iva Zlatušková;
doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

Ediční rada PrF MU

doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D. (předseda);
prof. JUDr. Josef Bejček, CSc.; prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc.;
prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.; prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.;
doc. JUDr. Petr Mrkývka, Ph.D.; doc. JUDr. Radim Polčák, Ph.D.;
prof. JUDr. Petr Průcha, CSc.; doc. JUDr. Markéta Selucká, Ph.D.

DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017

Část II. – (Re-)kodifikace úspěšné a neúspěšné

Eds.: prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.

doc. JUDr. Pavel Salák, Ph.D., JUDr. Jiří Valdhans, Ph.D.

Vydala Masarykova univerzita, Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno

Spisy Právnické fakulty MU č. 613 (řada teoretická)

1. vydání, 2018

ISBN 978-80-210-8954-9 (online : pdf)